

asya.studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

Year: 4 / Number: 13 / Autumn 2020

Chief Editor

Assoc. Dr. Serdar Bulut

Editors

Assoc. Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

Subeditors

Asst. Prof. Dr. Ramazan Gök

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakcı

ISSN: 2602-2877
e-ISSN: 2602-263X

Academic Social Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies dergisi yılda dört defa yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.

Academic Social Studies dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları <http://dergipark.gov.tr/asya>'ya aittir.

Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.

Gönderilen yazılar iade edilmez.

Academic Social Studies, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir. *MLA Index (Modern Language Association)*, *Index Copernicus*, *ResearchBib*, *IJJIF (International Innovavite Journal Impact Factor)*, *SI2 (Scientific Indexing Services)*, *ESJI (Eurasian Scientific Journal Index)*, *SCIWIN (Scientific World Index)*, *Academic Keys*, *General Impact Factor*, *İdeal Online*, *İSAM (İslam Araştırmaları İndeksi)*, *Cosmos Impact Factor*, *ASOS Index*, *Journal Factor*, *DRJI*, *Arastirmax*, *Google Scholar*, *CiteFactor* başta olmak üzere bazı veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.

The Journal of Academic Social Science Studies is an international peer-reviewed journal that is published four terms per annum.

Language, science and the law of liability of all the articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors <http://dergipark.gov.tr/asya>

The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher.

Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal.

Submitted papers will not be returned to the authors.

Academic Social Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal. *MLA Index (Modern Language Association)*, *Index Copernicus*, *ResearchBib*, *IJJIF (International Innovavite Journal Impact Factor)*, *SI2 (Scientific Indexing Services)*, *ESJI (Eurasian Scientific Journal Index)*, *SCIWIN (Scientific World Index)*, *Academic Keys*, *General Impact Factor*, *İdeal Online*, *İSAM (İslam Araştırmaları İndeksi)*, *Cosmos Impact Factor*, *ASOS Index*, *Journal Factor*, *DRJI*, *Arastirmax*, *Google Scholar*, *CiteFactor* are scanned by index and some database.

ISSN: 2602-2877 / e-ISSN: 2602-263X

Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education

30 / 09 / 2020

Year:4 – Number:13 – Autumn 2020

Akademik Sosyal Araştırmalar *Academic Social Studies*

International Journal of Social Sciences

Chief Editor

Assoc. Dr. Serdar Bulut

Editors

Assoc. Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

Subeditors

Asst. Prof. Dr. Ramazan Gök

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakçı

E-mail: asyastudies@yandex.com

Web: <http://dergipark.gov.tr/asya>

Adress: Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education Alanya-Antalya / TURKEY

ASYA STUDIES

Number: 13 - Autumn 2020

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 4 - Number: 13 / Autumn 2020

ACADEMIC SOCIAL STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of Social Sciences

Baş Editör / Chief Editor

Doç. Dr. Serdar Bulut

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Ak

Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Gök

Öğr. Gör. Osman Albayrak

Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Abdullah Şengül

Dr. Ahmet Şahin

Dr. Ali Murat Kırık

Dr. Ali Temizel

Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır

Dr. Hilal Şahin

Dr. İlknur Meşe

Dr. İzzet Yücetoker

Dr. Mehmet Çeribaş

Dr. Merve Güven

Dr. Mustafa Aça

Dr. Mustafa Oral

Dr. Rasim Bayraktar

Dr. Şafak Ünüvar

Dr. Sare Şengül

Dr. Soyalp Tamçelik

Dr. Şuayip Özdemir

Dr. Tarana Khalilova

Dr. Tolga Özşen

Dr. Yusuf Şahin

Turkish Language and Literature

Educational Sciences

Communication Sciences

Persian Language and Literature

English Language and Literature

Indology

Sociology

Fine Arts Education / Music

Contemporary Turkish Dialects

Fine Arts Education / Picture

Turkish Folk Science

History

Sociology of Religion

Tourism

Math Education

International Relations

Theology

Language and Literature

Japanese Language and Literature

Linguistics

N. H. Bektaş Veli University

A. A. Keykubat University

Marmara University

Selçuk University

Yüzüncü Yıl University

Giresun University

Giresun University

Giresun University

N. H. Bektaş Veli University

Giresun University

K. Teknik University

Giresun University

Giresun University

Selçuk University

Marmara University

Gazi University

Amasya University

Azerbaycan Devlet İktisat U.

Ç. Onsekiz Mart University

Giresun University

Danışma Kurulu / Board of Advisory

Dr. Gürer Gülsevin

Dr. Ali Çelik

Dr. Ayşe Özcan

Dr. Beşir Mustafayev

Dr. Funda Toprak

Dr. İsmayıl Muharrem oğlu Musa

Dr. Leyla Karahan

Dr. Mirjana Teodisević

Dr. Mustafa Altun

Dr. Mustafa Taşlıyan

Dr. Peter Golden

Dr. Tofiq Abdülhasanlı

Dr. Yavuz Kartallıoğlu

Ege University (President of TDK)

Karadeniz Teknik University (Retired Instructor)

Giresun University

Siirt University

Ankara Yıldırım Beyazıt University

Bakü Devlet University / Azerbaijan

Gazi University

Belgrad University / Serbia

Sakarya University

Kahramanmaraş Sütçü Imam University

Rutgers University (Retired Instructor) / New Jersey

Azerbaycan Devlet İktisat University / Azerbaijan

Gazi University

Yayın Kurulu / Release Board

Dr. Ahmet şahin	Alanya Alaaddin Keykubat University
Dr. Ali Murat Kırık	Marmara University
Dr. Burak Telli	Kahramanmaraş Sutcu Imam University
Dr. Fuat Uçar	Giresun University
Dr. Mihalis Kuyucu	İstanbul Aydın University
Dr. Salim Kūçük	Ordu University
Dr. Serkan Güzel	Pamukkale University
Dr. Sevda Rafig İmanova	Azerbaijan University of Languages

İndeks Sorumlusu / Indexing Responsible

Dr. Burak Telli	Adıyaman University
-----------------	---------------------

Hukuk Danışmanı / Legal Counselar

Av. Rahman Gūdük	Bar Association of Giresun-Registry Number: 609
------------------	---

Yabancı Dil Uzmanları / Foreign Language Specialist

Dr. İnönü Korkmaz	Trakya University
Dr. Ozan Deniz Yalçınkaya	Dicle University
Öğr. Gör. Hakkı şimşek	Adıyaman University
Öğr. Gör. Hikmet Can Caniklioğlu	Giresun University
Öğrt. Hazal Kangalgil Kara	Özel Ordu Doğa Koleji

Redaktörler / Redactors

Öğr. Gör. Osman Albayrak	Giresun University
Arş. Gör. Ozan Gökdemir	Giresun University

Grafikerler / Graphic Designer

Öğr. Gör. Ferhat Büyükkalkan	Giresun University
Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı	Giresun University
Öğr. Kader Çavdar	Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editors

Dr. Samet Azap	Kastamonu University
----------------	----------------------

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Media Responsible

Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara	Giresun University
----------------------------	--------------------

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
YEAR: 4 - NUMBER: 13– AUTUMN 2020

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

EĞİTİM BİLİMLERİ / EDUCATIONAL SCIENCES

Ahmet Şahin, Tuğçe Bilecik, Burhan Saçlı

Ortaokul Öğretmenlerinin Sınıf İçi Denetime İlişkin Görüşleri – *Views of the Lower Secondary School Teachers Regarding in-Class Supervision* **1-15**

**SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER /
SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Şahin Doğan

Revan Hanlığı'nda Rus İdaresinin Teşekkülü [Paskeviç Dönemi (1827–1831)] – *Establishment of the Russian Administration in the Revan Khanate [Paskevich Period (1827–1831)]* **17-33**

Ruhan İri

Şehir pazarlaması Kapsamında Üniversite Öğrencilerinin Şehir ve Yöre Halkına Yönelik Tutumları: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Örneği - *The Importance and Research of University Student's Happiness and Satisfaction in the Preferability of Cities Within the Context of City Marketing: A Case Study in Niğde Omer Halisdemir* **35-50**

Hasan Hüseyin Akkaş, Mustafa Kemal Öztopal

Andre Gunder Frank'ın “Yeniden Doğu” Tezi Kapsamında Tek Kuşak-Tek Yol Projesinin Salgın Sonrası Yeni Dünya Düzenine Yansımaları – *Reflections of the Belt and Road Initiative to the Post-Pandemic New World Order in the Context of Andre Gunder Frank's “Reorient”* **51-61**

Aybala Lale

The Soft Power of South Korea – *Güney Kore'nin Yumuşak Gücü* **63-74**

Younes Forouzan, Abdolreza Alishahi

Factors Influencing the Foreign Relations of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan – *İran İslam Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Dış İlişkilerini Etkileyen Faktörler* **75-82**

Max Wittmann

A Crisis of Colonialism: The First World War in *Deutsch-Ostafrika – Sömürgeciliğin Krizi: Deutsch-Ostafrika'da Birinci Dünya Savaşı* **83-92**

Sefer Darıcı, Serdar Çöp

Comparison of the Principles and Practices of Akhism System With Psychological Capital – *Ahilik Sisteminin İlkeleri ve Uygulamalarının Psikolojik Sermaye İle Karşılaştırılması* **93-101**

Orhan Bingöl

Bir Sosyal Yardımlaşma Örneği: Gümüşhane Üniversitesi Giysi Paylaşım Odası – *An Example of Social Solidarity: Gumushane University's Clothing Share Room* **103-111**

KİTAP DEĞERLENDİRME / BOOK REVIEW

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER / SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Gürdal Çetinkaya

Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet, Halil İnalçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, 247 s., ISBN: 978-605-332-786-8 **113-114**

GÜZEL SANATLAR / FINE ARTS

Göktürk Erdoğan

Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar. Konya: Çizgi Kitabevi **115-118**

Editörden;

*“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop*

ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies) dergisinin on üçüncü sayısını “Year: 4 - Number:13 / Autumn 2020” olarak yayınlamış bulunmaktayız. Yayın hayatında dördüncü yılını kutlayan ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies), bünyesinde sosyal bilimler ve eğitim bilimleri alanındaki bilimsel çalışmalara yer vermektedir. ASYA STUDIES dergisi olarak amacımız uluslararası bir boyutta nitelikli yayınlar sunarak bilim dünyasına hizmet etmektir.

Bu sayımızda birbirinden değerli 9 araştırma makalesi ile 2 kitap değerlendirme yazısı yer almaktadır. Sayımızda yer alan 11 makalenin alanlarına bakıldığı zaman ise 1 Eğitim Bilimleri, 9 Sosyal ve Beşeri Bilimler ve 1 adet de Güzel Sanatlar alanlarına ait makaleler yer almaktadır.

Dergimizin tüm yayın süreçlerini ULAKBİM TR DİZİN’in belirlediği kriterlere göre yapmaya özen gösteriyoruz. Tüm aşamaları Dergipark üzerinden şeffaf bir şekilde yürütüyoruz. Tüm süreçleri bu şekilde yürüterek 2021 yılından itibaren ULAKBİM TR Dizin’de taranmayı amaçlamaktayız.

Dergimizin Autumn 2020 sayısının çıkmasında emeği geçen dergi yönetimine, desteklerini veren danışma ve yayın kurulundaki değerli akademisyenler ve alan editörleri ile yazılarıyla ve hakemlikleriyle dergimize değer katan kıymetli yazar ve hakemlerimize teşekkürü bir borç biliriz. Bilim dünyasına ve akademik hayata yeni bir soluk getirmek amacıyla çıktığımız bu süreçte siz değerli akademisyenleri yazar ve hakem olarak her zaman yanımızda görmek isteriz.

Ayrıca bu süreçte görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmel ulaştırma noktasında yönlendirmenizi bekler, saygılar sunarız.

Doç. Dr. Serdar BULUT
ASYA STUDIES Baş Editörü

From the Editor;

“hic Rhodus, hic salta!”

“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”

Ezop

We have published the thirteenth issue of ASYA STUDIES (Academic Social Research) as “Year: 4 - Number: 13 / Autumn 2020”. Celebrating its fourth year in publication, ASYA STUDIES (Academic Social Studies) includes scientific studies in the field of social sciences and educational sciences. As ASYA STUDIES journal, our aim is to serve the scientific world by providing qualified publications to the international arena.

This issue includes 9 valuable research articles and 2 book review articles. When we look at the fields of the 11 articles in our issue, we have 1 Education Sciences, 9 Social and Humanities and 1 Fine Arts articles.

We take care to carry out all publication processes of our journal according to the criteria determined by ULAKBİM TR DİZİN. We conduct all the stages transparently through Dergipark. By carrying out all processes in this way, we aim to be indexed in ULAKBİM TR Index from 2021.

We are grateful to the board of the journal who contributed to the publication of the Autumn 2020 issue of our journal, to the valuable academicians and field editors who gave their support and to the valuable writers and referees who contributed to our journal with their articles and referees. In order to bring a new breath to the world of science and academic life, we would like to see you, our valuable academics, as authors and referees.

In addition, we expect you to direct us to the point of excellence with respect to your opinions and suggestions.

Assoc. Dr. Serdar Bulut
Chief Editor of ASYA STUDIES

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Giresun-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) defa yayımlanır. Gerekli durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, Eğitim Bilimlerinin tüm alanları, İlahiyat, İletişim, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Resim, Müzik, Tarih, Sanat Tarihi, Filoloji, Dilbilim, Edebiyat gibi Asya ve Avrupa Coğrafyasını ilgilendiren konularda sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı hakem sürecine gönderilir.

4. *Asya Studies (Academic Social Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, *Asya Studies* dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayınlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal sorumluluk yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'in yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca, Farsça ve Arapça'dır. Ancak gerektiği takdirde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe (Öz) ve İngilizce (Abstract), 3-5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Keywords); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar, hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'e gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör kurulu tarafından eklenecektir.

8. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcıları tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı hakemlere yönlendirilmektedir. Editör onayından geçen her makale için 2 hakem atanmaktadır. Bu hakemlerden biri yabancı dil özet hakemidir, diğer hakem ise yazım kontrol hakemidir. Bu hakemlerden geçen yazılar ilgili anabilim dalında uzman akademisyenlerden oluşan 2 alan hakemine gönderilmektedir. Makaleyle ilgili hakem raporları mail yoluyla yazarlara ulaştırılmaktadır.

9. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makaleler, dergipark üzerinden e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra makalelerin hakem sürecini editöryel ekip takip etmektedir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden (1 yabancı dil, 1 yazım kontrol, 2 alan hakemi) raporların gelmesi beklenmektedir. Tüm hakem raporları sonuçlanınca yazara e-posta yoluyla gönderilmekte ve yazarın düzeltmeleri beklenmektedir. Düzeltilen makale dergiye ulaşınca tekrar hakemlere e-posta yoluyla gönderilmekte ve hakemlerden onay beklenmektedir.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum bildirimleri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayımlanabilir.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı ve adı küçük yazılmış bir şekilde düzenlenmelidir.

12. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakemler editör ekip tarafından belirlenmekte ve sisteme eklenmektedir.

13. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem sürecini tamamlayan makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Hakem süreci tamamlayan makaleler tasarım şirketine gönderilmektedir.

14. Hakemlik süreçleri tamamlanan ve yayına hazır olan makaleleri yazarları yayından çekemez.

15. *Asya Studies* dergisi konusuyla alakalı akademisyenlerin katıldığı çalıştaylar düzenleyebilmektedir.

16. *Asya Studies* dergisinde yayınlanan makalelere DOI numarası (makale kimlik numarası) ve ORCID numarası (yazar kimlik numarası) eklenmektedir.

17. Yazılar, dergi sistemine eklenirken aşağıdaki ölçülere göre düzenlenmelidir:

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	4 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi/ Yazı Stili	Times New Roman
Makale Sayfa Sayısı (En çok)	25
Yazı Boyutu (ana metin)	10
Boyutu (dipnot metni)	8
Paragraf Aralığı	Önce 0 nk - Sonra 0 nk
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Satır Aralığı	Tek (1)

2. Microsoft Word programında olmayan özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi, makale sisteme eklenirken font dosyası da eklenmelidir.

3. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

4. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu olduğu durumlar dışında Türk Dil Kurumu imla kılavuzu esas alınmalıdır.

5. Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece tek bir formata bağlı kalınmalıdır. Her makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.

Yazım ve Yayın İlkeleri ile İlgili Açıklama

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalıdır. Makalenin ana başlığı 14 punto ve koyu harfli yazılmalı, İngilizce başlığı ise 12 punto ve italik yazılmalıdır.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özeti altında, 3-5 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet metni 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır. Özet metinleri sağ ve soldan 1cm. içten yazılmalıdır.

Ana Metin: A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, dikey olarak, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa düzeni belirtildiği gibi olmalıdır.

Dipnot: Dipnotta yer alan bütün bilgiler 8 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece aşağıdaki format uygulanmalıdır. Metin içi göndermeler ve Kaynakça örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır:

Örnek Kaynak Gösterme:

Kitap İsmi (Tek Yazarlı)

Kara, M. A. (2016). *İnşaatta Göçmen Olmak*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Gönderme: (Kara, 2016: 78)

Kitap (İki Yazarlı)

Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Gönderme: (Çağdaş ve Şahin, 2002: 46)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üç Yazarlı)

Işın, M. A.; Tatlıcan, İ. ve Işın, M. (1989). *Sinop*. Ankara: Sinop Müzesi Yayınları.

Gönderme: (Işın, Tatlıcan ve Işın, 1989: 17).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üçten Fazla Yazarlı)

Erdem, M. D.; Yavuz, S.; Gürlek, M. ve Dost, A. (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri-Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Gönderme: (Erdem vd., 2013: 28)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Derleme Kitaptan Makale:

Mc Nally, D. (1997). Language, History and Class Struggle. (Derleyen: Wood, E.M. & J.B. Foster). *In Defense of History: Marxism and the Postmodern Agenda* İçinde (s. 21-33). New York: Monthly Review, 26-42.

Gönderme: (Mc Nally, 1997: 35)

Çeviri Kitap

Bolman, L. ve Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırma* (Çeviren: A. Aypay, A. Tanrıöğen), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gönderme: (Bolman ve Deal, 2008: 16)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden makale (Tek yazarlı)

Abou-el-Haj, R. A. (1982). The Social Uses for the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 14 (2): 185-201.

Gönderme: (Abou-el-Haj, 1982: 187).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden makale (İki yazarlı)

Yalman, A. ve Güdekli, İ. A. (2018). Türkiye'nin Uluslararası Marka Reklam Stratejilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İşlenişi: Vestel Reklam Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:6, Winter, p. 19-30.

Gönderme: (Yalman ve Güdekli, 2018: 22).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden makale (Üç yazarlı)

Tarman, B., Acun, İ., Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3): 725 -746.

Gönderme: (Tarman, Acun ve Yüksel, 2010: 728).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden makale (Üçten fazla yazarlı)

Kırık, A.M.; Altıntaş Var, S.S.; Özkoçak, V. ve Darıcı, S. (2020). Pandemi Dönemlerinde İletişim ve Algı Yönetimi: Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:104, s.36-57.

Gönderme: (Kırık vd., 2020: 55).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Kurum tarafında hazırlanmış bir rapor:

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994). *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*. Ankara: DİE.

Gönderme: (DİE, 1994: 11).

İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. (3. Cilt), İstanbul: İletişim.

Gönderme: (Moran, 1995: 103).

Yazarı Belirsiz Kitaplar

The 1995 NEA Almanac of Higher Education (1995). Washington DC: National Education Association.

Gönderme: (The 1995 NEA Almanac, 1995: 78).

Elektronik Makale

Erdem, M.D. (2008). "Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine". *Turkish Studies*, 3/3, 502-562. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/565930511_Turkish_Studies_Volume_3.3_Spring_2008_p.502-562.pdf adresinden 04.06.2016 tarihinde erişildi.

Gönderme: (Erdem, 2008: 5).

Yazarın Aynı Yıla Ait Birden Fazla Çalışmasının Kaynakçada Gösterilmesi

Uysal, İ. N. (2018a). Sözlükler Tanıklarla Daha Zengin, Daha İşlevsel: Türkçe Sözlük'e Tanıklar. *Türk Dili Dergisi*, CXIV/793, s. 39-46.

Uysal, İ. N. (2018b). Sözlük Biliminde Tanıklama ve Salâh Birsel'in Türkçe Sözlüğe Tanık Olarak Katkıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/22, s. 109-118.

Gönderme: (Uysal, 2018a: 41).

Gönderme: (Uysal, 2018b: 121).

Alıntılanan veya Aktaran Kaynak

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama aksaklıklar nedeniyle asıl kaynağa ulaşamamışsa, dipnotta alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir. Kaynakçada alıntılanan ya da aktarılan kaynak bilgilerine yer vermeye gerek yoktur.

Gönderme: (Yavuz, 2012: 8; Akt. Bulut, 2016: 5).

Lisanüstü Tez

Yeşilçiçek, V. (2010). Ayşe Kulin'in 'Hayatı, Sanatı, Eserleri', (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mesut Tekşan), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönderme: (Yeşilçiçek, 2010: 34).

Bildiri

Telli, B.; Bulut, S. ve Bulduk, T. B. (2014). Adıyaman Ağızından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu - I Bildiriler Kitabı 03- 04 Nisan 2014 (s.119-130), Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Gönderme: (Telli, Bulut ve Bulduk, 2014: 122).

Ansiklopediler

Akün, Ö. F. (1992). Divan Edebiyatı. *Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi* İçinde (s. 398-422). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gönderme: (Akün, 1992: 401).

Sözlük

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük* (genişletilmiş baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Sadie, S. (Ed). (1980). The New Grove Dictionary of Music and Musicians. (6th ed. Vols. pp.1-20). London: Macmillan.

Gönderme: (TDK, 2005: 255).

Web Sayfası

UNESCO (2013). World HeritageList. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden erişildi. Erişim Tarihi:14.04.2015.

Gönderme: (UNESCO, 2013).

Editörlü Kitap Bölümü

Bulut, S. (2016). Bilge Kağan. (Ed. Maden, S.). *Geçmişten Günümüze Türkçeye Hizmet Edenler I* İçinde (s. 3-12). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Gönderme: (Bulut, 2016: 10).

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.756357> / Year: 4 - Number:13, p. 1-15, Autumn 2020

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN SINIF İÇİ DENETİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

IEWS OF THE LOWER SECONDARY SCHOOL TEACHERS REGARDING IN-CLASS SUPERVISION

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
22.06.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Şahin
Alanya Alaaddin Keykubat
Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim
Bilimleri Bölümü

ahmet.sahin@alanya.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-1254-393X>

Tuççe Bilecik
Yüksek Lisans Öğrencisi / Alanya
Alaaddin Keykubat Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
t156234@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-9706-952X>

Burhan Saçlı
Yüksek Lisans Öğrencisi /
Alanya Alaaddin Keykubat
Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
bsburhansacli1@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1335-4679>

Öz

Araştırmanın amacı Bakanlık Maarif Müfettişleri ya da okul müdürleri tarafından gerçekleştirilen sınıf içi denetim sürecine ilişkin ortaokul öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışmada öğretmenlerin sınıf içi denetim olgusunu ne şekilde deneyimledikleri ve nasıl anlamlandırdıkları üzerinde durulmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubu, Antalya'nın Alanya ilçesinde bulunan devlet ortaokullarında farklı branşlarda görev yapmakta olan ve en az bir kere sınıf içi denetim tecrübesi yaşamış toplam 12 ortaokul öğretmeninden oluşmaktadır. Veri toplama sürecinde katılımcılar ile bire bir yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin tamamı 2018-2019 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde katılımcı öğretmenlerin çalışmakta oldukları okullarda gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde hem betimsel analiz hem de tümevarımsal içerik analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak öğretmenlerin, öğretilerde gelişim sağlayan, süreç odaklı değerlendirmeyi esas alan, yapıcı-insancıl, demokratik, tarafsız ve belli kurallar doğrultusunda işleyen bir denetim sürecini arzuladıkları söylenebilir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun sınıf içi denetim uygulamalarını kaygı verici-amaçtan uzaklaştırıcı ve bürokratik yönü ağır basan bir süreç olarak gördükleri belirlenmiştir. Aynı zamanda bazı öğretmenler sınıf içi denetimleri faydalı bulurken bazıları da faydasız veya kontrolden ibaret süreç olarak görmektedirler. Sınıf için denetim sürecinin öğrenciler üzerinde herhangi bir olumlu etkisinin olmadığı; hatta sınıfın doğal ortamının bozulması, öğrencilerin kaygılanması gibi bir takım olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle eğitim denetimi sisteminde öğretmenlerin mesleki gelişimlerini merkeze alarak sınıf içi öğrenme ve öğretme süreçlerini iyileştirmeye çalışan rehberlik odaklı eğitim denetimi yaklaşımlarının işe koşulması önem arz etmektedir. Böylece öğretmenlerin eğitim denetimi sistemine bakış açısı olumlu hale getirilip, denetime olan inancı artırılabilir ve denetimlerin daha etkili hale gelmesi sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Okul, Öğretmen, Denetim, Öğretmen Denetimi, Denetim Modelleri

Abstract

The aim of the research is to determine the opinions of lower secondary school teachers regarding the in-class supervision process carried out by the education supervisors or the school principals. The study was designed as a phenomenological study, one of the qualitative research methods. In this context, the study focuses on how teachers experience and understand the concept of in-class supervision. Criterion sampling, which is one of the purposeful sampling methods, was used to determine the study group. The sample of the study consists of a total of 12 teachers who work in different branches in public lower secondary schools in Alanya district of Antalya province, and experienced at least one in-class supervision. During the data collection process, face-to-face interviews were conducted with the participants. All of the interviews were held in the participants' schools in the Spring semester of the 2018-2019 academic year. A semi-structured interview form prepared by the researchers was used as a data collection tool. Inductive content analysis and descriptive analysis techniques were used in the analysis of the data. As a result, it can be said that teachers desire a process-oriented, constructive, humanitarian, democratic, objective and rule-based supervision that develops teachers in their profession. The majority of the teachers perceive in-class supervision applications as a worrying, unintentional and bureaucratic process; some of them perceive it as useful; some of them perceive it as useless; and some of them perceive it as a control-based process. It has been understood from perspectives of participant teachers that the in-class supervision process in the schools does not have any positive effects on students. What is more, we found that it has some negative effects such as the deterioration of the natural class climate and the increase in the anxiety of the students. In this sense, it is important to use the guidance-oriented educational supervision approaches that try to improve in-class learning and teaching processes by focusing the professional development of the teachers in the educational supervision system. Thus, teachers' perspective on the educational supervision system can be made positive and their belief in supervision can be increased, which assures in-class supervision can be made more effective.

Keywords: School, Teacher, Supervision, Supervision of Teacher, Models of Supervision

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Şahin, A.; Bilecik, T. ve Saçlı, B. (2020). Ortaokul Öğretmenlerinin Sınıf İçi Denetime İlişkin Görüşleri. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 1-15.

Giriş

Denetimin kelimesinin sözlük karşılığı göz kulak olmak, yönlendirmek, nezaret etmek ve denetlemektir (Glickman, Gordon ve Ross-Gordon, 2014: 8). Harris ve Bessent denetimi, ‘okulun amaçları doğrultusunda okulun işleyişini sağlamak ve değiştirmek amacıyla okul çalışanlarının yaptığı her şeyin denetimi’ şeklinde tanımlamıştır. Cogan denetim kavramını ‘öğretim programının yazılması, öğretim materyalinin hazırlanması, öğretim sürecinin geliştirilmesi, öğretim sonuçlarından ailelerin haberdar edilmesi ve eğitim programının genel değerlendirilmesi’ şeklinde açıklamıştır. Mosher ve Purpel ise denetimi, ‘öğretmenlere nasıl öğretmeleri gerektiğini öğretmek, eğitimin program, öğretim ve diğer alanlarının yeniden formüle edilmesi ve mesleki liderlik sağlamak’ şeklinde tanımlamıştır (Akt. Aydın, 2016: 4-50). Kısacası eğitim denetimi, eğitimi geliştirme ve öğrenci başarısını artırmak için öğretmenlere yardımda bulunma aracıdır (Spears, 1956; Sullivan ve Glanz, 2000).

Araştırmacıların her birinin denetimin farklı özellikleri üzerinde durması farklı denetim modellerini ortaya çıkarmıştır. Bilimsel denetim, sanatsal denetim, öğretimsel denetim, kliniksel denetim, akran denetimi ve farklılaştırılmış denetim bunların başlıcalarıdır (Aydın, 2016).

‘Bir işin yapılmasının en iyi yolunun belirlenmesi’, ‘araştırmaya dayalı çalışma sisteminin geliştirilmesi’, ‘çalışanların beklentilerinin öğrenilmesi’, ‘çalışanların sistem içinde yetiştirilmesi’ ve ‘çalışanların uyumunun geliştirilip değerlendirilmesi’ gibi aşamalara dayalı örgütsel yaşamın kestirilebilir olduğunu benimseyen denetim yaklaşımı bilimsel denetimi ifade etmektedir (Aydın, 2016: 19).

Öğretimin kestirilemez olduğunu ve bütüncül bir doğası olduğunu kabul eden, öğretimi bir bilim olmaktan çok bir sanat olarak gören denetim ise sanatsal denetimi ifade etmektedir (Aydın, 2016: 26). Dolayısıyla sanatsal denetim daha çok öğretimin sanatsal yönünü ön plana çıkarmaktadır (Yılmaz, 2004: 297).

Öğretim sürecinin iyileştirilmesi ve öğretmene yardım sağlamayı amaçlayan, yargılamaktan uzak, sürekli mesleki gelişimi hedefleyen denetim yaklaşımı öğretimsel denetimdir (Aydın, 2016: 39). Öğretimsel denetim, öğretme-öğrenme sürecini iyileştirmek için tasarlanmış faaliyetler bütünüdür. Glickman (1981) öğretimsel denetiminin amacını, öğretmenlerin kendi kapasitelerini nasıl artıracıklarını öğrenmelerine yardımcı olmak şeklinde belirtmektedir (akt. Zepeda, 2017: 60). Başka bir ifadeyle denetimin amacı ne öğretmenlerin yeterliliği hakkında yargıda bulunmak ne de onları kontrol etmek değil, asıl amaç onlarla işbirliği içinde çalışarak öğretme-öğrenme sürecini geliştirmektir (Hoy ve Forsyth, 1986: 3; Waite, 2005: 11). Öğretimsel denetim daha çok süreç değerlendirmesine odaklanarak; denetmenler bu süreçte gelişme, etkileşim, hatasız problem çözme ve kapasite geliştirme amacıyla öğretmenlerle birlikte öğretmenleri geliştirmeye çalışır. Kısacası öğretimin denetimi, liderlerin öğretmenlere sağladığı bir çeşit destektir. Bu destekler sınıf gözlemleri, koçluk, eylem araştırması veya alanla ilgili farklı faaliyet, süreç ve program şeklinde de olabilir (Zepeda, 2017: 55).

Denetim öncesinde, denetim esnasında ve denetim sonrasında uygulanacak aşamaları kapsayan, sürekli mesleki gelişimi hedefleyen, etkileşimli, döngüsel ve öğretmen merkezli demokratik denetim anlayışı ise klinik denetimdir (Aydın, 2016: 41). Klinik denetimde müfettişin öğretmenden daha deneyimli ve teknik ve insancıl yeterliklere sahip olması gerekir. Aynı zamanda okulu ve çevresini, öğrencileri ve öğretmeni iyi tanıması, denetim sürecine zaman ayırabilmesi gerekir (Taymaz, 2002). Bu denetim türü öğrenci-öğretmen arası etkileşimi geliştirme ve öğrencilerde öğrenmeyi artırma noktasında öğretmenlere yardımcı olmayı amaçlar. Bu amaçla klinik denetimde denetmen öğretmenlere yaratıcılık, empati, mizah, bilgelik ve kendini anlama kapasitelerini geliştirmeleri için ilham verebilmelidir (Pajak, 2001: 239).

Akran denetimi, akranlar arasında işbirlikçi çalışma disiplini geliştirmeyi ve daha fazla karşılıklı bağımlılığı teşvik eden bir denetim yaklaşımıdır. Kısacası akran denetimi, meslektaşların ilişkilerini ve mesleki becerilerini kullanarak daha etkili ve yetenekli olmaları için birbirlerine yardımcı oldukları bir süreçtir. Bu süreçte meslektaşların birbirlerine danışmanlık yapmaları beklenmektedir (Wagner ve Smith, 1979: 289). Akran denetiminin avantajlarından birisi çalışanın kendisine danışmanlık ve denetmenlik yapacak meslektaşını seçebilmesidir. Çalışanlar, karşılıklı saygıyı paylaştıkları, kendilerini uyumlu hissettikleri ve birbirlerinin profesyonel becerilerini geliştirebileceklerini düşündükleri meslektaşlarını akran denetçi olarak belirler (Benshoff, 1994: 90). Her iki tarafın da bu süreçte kendilerini rahat hissetmeleri ve sert eleştirilerden korkmadan danışmanlık yaklaşımlarını gerçekleştirmede özgür olmaları esastır (Remley, Benshoff ve Mombrey, 1987: 54).

Gelişimsel denetim, diğer çağdaş denetim modelleri gibi öğretmenin profesyonel anlamda geliştirilmesine odaklanır. Bu süreçte denetmenin tarzı, öğretmenlerin gelişimsel olarak uygun öğrenme

süreçlerine katılma istek ve arzuları ile yeteneklerini geliştirir veya azaltır. Gelişimsel denetimin başarısı, denetçinin öğretmenin veya bir öğretmen grubunun kavramsal seviyesini değerlendirme ve ardından bu seviyeyle eşleşen bir denetim yaklaşımı uygulama yeteneğine dayanır. Öğretmenlerin kavramsal seviyelerinin teşhisi, gelişimsel denetimin başarısı için esastır (Zepeda, 2017: 60). Gelişimsel denetim üç aşamadan oluşmaktadır: 1. Giriş seviyesine en uygun denetim yaklaşımını seçmek, (2) seçilen yaklaşımı uygulamak ve (3) öğretmen seçimini ve karar verme sorumluluğunu kademeli olarak arttırırken öğretmenin gelişimini desteklemek (Glickman, Gordon ve Ross-Gordon, 2013: 138).

Farklılaştırılmış denetim ise öğretmenlere aldıkları denetim ve değerlendirme hizmetleri konusunda seçenekler sunan bir denetim yaklaşımıdır. Farklılaştırılmış denetim, öğretimin bir meslek olduğu fikrine dayanır. Öğretmenler mesleki gelişimleri ve ihtiyaç duydukları desteği seçme konusunda belirli düzeyde özgürlerdir (Zepeda, 2017: 57).

Klinik denetim, öğretimsel denetim, akran denetimi, farklılaştırılmış denetim, gelişimsel denetim ve sanatsal denetim gibi çağdaş denetim anlayışları bağlamında denetim, öğretmenleri mesleki açıdan geliştirmeyi amaçlayan, nihai olarak öğrenme süreçlerini daha etkili ve verimli hale getirmeye çalışan bir süreçtir (Ağaoğlu ve Ceylan, 2010: 543; İlğan, 2008: 390; Memişoğlu, 2004: 31; Ünal, 1989: 453; Yılmaz, 2004: 298-302). Başka bir ifadeyle çağdaş eğitim denetimi uygulamalarının asıl amacı mesleki olarak öğretmen performansını geliştirmek ve öğretimin etkililiğini arttırmaktır (Acheson ve Gall, 1997; Grimmitt, 1981). Görüldüğü üzere çağdaş eğitim denetime ilişkin görüşlerin ortak noktası öğretmenin mesleki gelişimini arttırmak ve öğretim etkinliğini geliştirmek amacıyla denetleyen ile öğretmenin yüz yüze etkileşimde bulunması, gözlem ve görüşme teknikleri vasıtasıyla öğretim sürecinin geliştirilmesidir (Başar, 2000; Denham, 1977; Drafall, 1991; Glatthorn, 1984; Goldhammer, Anderson ve Krajewski, 1980; Sergiovanni ve Starrat, 2002). Dolayısıyla çağdaş denetim yaklaşımlarında denetmenlerden daha çok rehberlik, yol göstericilik ve danışmanlık rollerini oynamaları beklenmektedir (Yılmaz, 2004: 300). Bu açıdan çağdaş eğitim denetimi, sınıf içi etkinliklerin etkililiği ve verimliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kısacası çağdaş eğitim denetimi modellerinin öncelikli amacı öğretmenlerin geliştirilmesi için onlara uzman desteği sunmaktır. Ancak denetim sürecinin öğretmeni, dolaylı olarak da öğretimi geliştirebilmesi için öğretmenlerin öğretim süreçlerine dair bilgilere ihtiyacı vardır. Bu durum eğitim sisteminin kalbinin attığı sınıf içi öğrenme-öğretme sürecine odaklanmayı gerektirmektedir.

Sınıf içi etkinliklerin denetiminde amaç, öğretme-öğrenme sürecini geliştirmek ve etkili kılmak için planlı ve programlı eylemlerde bulunmaktır (Akyol, 2000; Aydın, 2000; Başar, 2000). Sınıf içi etkinliklerin denetimi, derslerle ilgili hazırlıkların, uygulamaların, değerlendirmelerin ve ders dışı etkenlerin denetimidir (Erdem, 2006: 275). Sınıf içi denetimde önemli olan, sürecin iyi işletilmesi, yansız, nesnel ve doğru bilgiler toplayacak şekilde bilimsel olmasıdır (Başaran, 1996). Taymaz (2002) sınıf içi etkinliklerin denetimine 'ders denetimi' tanımını getirmektedir ve ders denetimini öğretmenlerin yetkinliğini, çalışmasını, uyguladığı yöntemleri, bunları uygulamadaki yeterliğini ve öğrencilerin yetişme düzeyini inceleyip değerlendiren bir denetim türü olarak tanımlamaktadır.

Denetimle ilgili yapılan bilimsel çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda genel olarak öğretmenlerin denetime yüklediği anlamın eski zamanlara oranla giderek daha olumlu şekilde değişim gösterdiği söylenebilir. Öğretmenlere göre, denetimin katı ve açık arayıcı tutumlardan işbirlikçi, geliştirici ve iyileştirici tutumlara kayması ve öğretmenleri güdülemesi önem arz etmektedir (Köybaşı, Uğurlu ve Demir, 2007: 53; Memduhoğlu ve Mazlum, 2014: 29; Çetinkanat ve Sağnak, 2016: 34). Ancak koşul olarak bu denetimi yapacak görevlilerin gerekli eğitimleri almış, nitelikli kişiler olması beklenmektedir (Burgaz,1995: 127; Memişoğlu ve Sağır, 2008: 70; Köse, 2017: 333-334). Ayrıca eğitim denetimi sisteminin eksikliklerinin olduğu, otoriter nitelikteki rehberlik faaliyetlerinin modern rehberliğe doğru dönüşüm göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır (Kılıç, Aslanargun ve Arseven, 2013: 7). Buna bağlı olarak ders denetimine ilişkin bilimsel çalışmaların artmasına paralel şekilde eğitim denetimine ilişkin araştırmaların da son yıllarda arttığına işaret edilmektedir (Yılmaz, Altun, Uygun ve Hoşgörür, 2016: 62). Türk Eğitim sisteminde eğitim denetimi sistemi incelendiğinde son düzenlemelerin kontrol odaklı bir denetim anlayışından öğretmeni iyileştirici, geliştirici bir sürece kaydığını görmek mümkündür (MEB, 2017: 10). Bu düzenlemelerin öğretmen düzeyinde ne derecede etkiye sahip olduğunun bilinmesinin ve öğretmen görüşlerinden yararlanılmasının denetime ilişkin algıların olumlu yöne gitmesi açısından faydalı olacaktır.

Denetim, yapılan işin geri bildirimlerini kısacası yapılan işin doğru olup olmadığını öğretmenlere bildirmesi ve iyileştirilecek alanların tespit edilmesi açısından önemlidir. Bu anlamda denetimin kontrol odağından çok öğretmenleri geliştirmesi ve iyileştirmesi beklenmektedir. Türkiye

Cumhuriyeti Anayasası (Resmi Gazete, 1982: md.42) uyarınca eğitim ve öğretimin devletin gözetim ve denetimi altında yapılması gerekmektedir. Anayasa'dan hareketle Milli Eğitim Temel Kanununda (MEB, 1973: md.16, 56, 58) okullarda eğitim ve öğretim hizmetlerinin denetiminden Milli Eğitim Bakanlığı sorumlu tutulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı bu sorumluluğunu Bakanlık Maarif Müfettişleri ve okul müdürleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir (DMK, 1965; MEB, 2000, 2013, 2014a, 2015, 2017; Resmi Gazete, 2018).

Eğitim sistemindeki gelişmelerle birlikte eğitim denetim sisteminde de düzenlemelere gidilmiştir. 2014 (MEB, 2014b) ve 2016 (MEB, 2016a)'da yapılan düzenlemelerin ardından farklı yetkilere sahip iki maarif müfettişliği ortaya çıkmıştır. Teftiş Kurulu Başkanlığı'na bağlı Bakanlık Maarif Müfettişleri eğitim kurumlarının rehberlik, iş başında yetiştirme, inceleme, araştırma, denetim, ve soruşturma hizmetlerini yürütebilmekteyken il milli eğitim müdürüne bağlı maarif müfettişlerinin denetim yetkileri bulunmamaktadır. Her ne kadar İl Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı maarif müfettişlerinin denetim yetkileri alınmış olsa da gerekli görüldüğü durumlarda Bakanlık Maarif Müfettişleri öğretmen denetimi yapabilmektedir. Nitekim 30474 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Resmi Gazete, 2018: md. 320) uyarınca MEB Teftiş Kurulu Başkanlığı'na "*Bakanlık teşkilatı ve personeli ile Bakanlığın denetimi altındaki her türlü kuruluşun faaliyet ve işlemlerine ilişkin olarak, usulsüzlükleri önleyici, eğitici ve rehberlik yaklaşımını ön plana çıkaran bir anlayışla, Bakanlığın görev ve yetkileri çerçevesinde denetim, inceleme ve soruşturma iş ve işlemlerini Bakanlık Maarif Müfettişleri aracılığıyla yapmak; her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumları ile il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinin rehberlik, işbaşında yetiştirme, denetim, değerlendirme, inceleme, araştırma ve soruşturma hizmetlerini Bakanlık Maarif Müfettişleri aracılığıyla yürütmek*" görevleri verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği 34. maddesinde de Bakanlık Maarif Müfettişleri'nin bu görevlerinden bahsedilmektedir (MEB, 2017).

Öğretmenlerin ders denetimi daha önceden de yasal dayanağı bulunan okul müdürleri tarafından da gerçekleştirilmektedir (Altunay, 2020: 97-98; Ağaoğlu ve Ağaoğlu, 2020: 220-221; DMK, 1965; Ergen ve Eşiyok, 2017: 3; MEB, 2000, 2015; Sabancı ve Akcan, 2019: 1895; Yenipınar, 2018: 99). Okul müdürlerinin ders denetimi gerçekleştirebilmelerine ilişkin yasal dayanaklar incelendiğinde öncelikle Devlet Memurları Kanunu'nun 10. maddesi ile devlet kurumlarının yöneticileri olarak okul müdürlerine, çalışanlarını yetiştirme ve denetleme görevi verildiği görülmektedir (DMK, 1965). Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği (MEB, 2013)'nin 77. maddesinin 1. fıkrasında okul müdürlerine rehberlik, izleme, denetim ve değerlendirme görevleri verilmiştir. Aynı yönetmeliğin 78. maddesinin 4.fıkrasında da "*Öğretmenlerin performanslarını artırmak amacıyla her öğretim yılında en az bir defa dersini izler ve rehberlikte bulunur.*" ifadesi geçmektedir (MEB, 2013). Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 39. maddesinde ise okulöncesi eğitim ve ilköğretim kurumlarının müdürlerine kurumlarının yönetim sorumluluğu verilerek ders denetimi yapabilmelerine de yasal dayanak sunulmaktadır (MEB, 2014a). Başka bir yasal düzenleme olan Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği (MEB, 2015)'nin 54. maddesindeki "*Bu Yönetmelik kapsamında, Bakanlığa bağlı her derece ve türden eğitim kurumunda görev yapan ve adaylık sürecini tamamlamış olan öğretmenlerin başarı, verimlilik ve gayretlerini ölçmek üzere her ders yılı sonunda, görev yaptığı eğitim kurumunun müdürü tarafından değerlendirilmesi yapılır.*" ifadeleri uyarınca yine okul müdürlerine öğretmenlerin denetimi sorumluluğu verilmiştir. Ayrıca okulöncesi eğitim kurumları, ilkokullar, ortaokullar, liseler ve özel eğitim kurumları için hazırlanan rehberlik ve denetim rehberlerinde Bakanlık Maarif Müfettişleri'nin kurum denetimleri esnasında denetlemeleri gereken ölçütlerden birisi okul müdürlerinin gerçekleştirmiş oldukları ders denetimleridir (MEB, 2016b, 2016c, 2016d, 2016e).

Dolayısıyla öğretmenlerin, Bakanlık Maarif Müfettişleri ya da okul müdürleri tarafından gerçekleştirilen sınıf içi denetim sürecine ilişkin görüşleri, denetim sisteminin etkililiği ve iyileştirilmesi açısından önemli bir fırsat niteliğindedir. Bu noktadan hareketle araştırmanın amacı Bakanlık Maarif Müfettişleri ya da okul müdürleri tarafından gerçekleştirilen sınıf içi denetim sürecine ilişkin ortaokul öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmektir.

Yöntem

Öğretmenlerin sınıf içi denetime ilişkin görüşlerini derinlemesine belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Bu tür araştırmalar, bilinen ancak kendisi hakkında detaylı bilgiler bulunmayan olguların açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle fenomenoloji deseni farkında olduğumuz ancak detaylı bilgiye ihtiyaç duyduğumuz olguların

araştırılmasında önem kazanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 69). Fenomenoloji insan deneyimlerinin özünü inceler ve ortak deneyimler genellikle çalışma konusunu oluşturur (Creswell, 2007: 57-58). Bu çalışmada da sınıf içi denetim deneyimine sahip öğretmenlerin denetim olgusuna dair deneyimleri ve bu deneyimden hareketle denetim olgusuna dair görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırmada öğretmenlerin sınıf içi denetim olgusunu ne şekilde deneyimledikleri ve nasıl anlamlandırdıkları üzerinde durulmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 yılı ikinci döneminde Antalya'nın Alanya ilçesinde devlet ortaokullarında farklı branşlarda görev yapan ve en az bir kere sınıf içi denetim tecrübesi yaşamış toplam on iki ortaokul öğretmeninden oluşmaktadır. Katılımcıların belirlenmesi sürecinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede, katılımcılar araştırma problemi ilgili belirli niteliklere sahip kişiler arasından seçilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018: 94-95). Ölçüt örnekleminin tercih edilme sebebi öğretmenlerin en az bir kere müfettişler ya da müdürler tarafından sınıf içi denetim deneyimi geçirmiş olması gerekliliğidir. Katılımcıların geçirmiş oldukları sınıf içi denetim sayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Sınıf İçi Denetim (Ders Denetimi) Geçirme Bilgileri

Katılımcı	Müdür Tarafından Denetlenme Sayısı	Müfettiş Tarafından Denetlenme Sayısı
K1	4	-
K2	1	-
K3	1	1
K4	1	4
K5	4	3
K6	1	-
K7	2	3
K8	2	1
K9	1	1
K10	2	1
K11	2	2
K12	7	1

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı müdürler tarafından en az bir defa sınıf içi denetim geçirmiştir. K1, K2 ve K6 hariç diğer katılımcıların tamamı müfettişler tarafından da en az bir defa sınıf içi denetim geçirmiştir. Katılımcıların öğrenim durumu incelendiğinde araştırmaya katılan on iki öğretmenin lisans düzeyinde eğitim gördüğü ve cinsiyet açısından bakıldığında beşinin kadın, yedisinin ise erkek olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş aralıkları incelendiğinde, 30 yaşından küçük iki öğretmenin bulunduğu, 30 ve 35 yaş aralığında on öğretmenin bulunduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin kıdem durumları incelendiğinde 1 ila 5 yıllık bir öğretmenlik deneyimine sahip olan öğretmenlerin sayısının 4 olduğu; 6 ila 10 yıllık bir öğretmenlik deneyimine sahip olan öğretmenlerin sayısının 7 olduğu; 11 yıl ve üstü öğretmenlik deneyimine sahip olan öğretmenlerin sayısının ise 1 olduğu görülmüştür. Branş düzeyinde öğretmenlerin bilgileri ele alındığında Türkçe branşından 2, Matematik branşından 2, Fen Bilgisi branşından 3, Sosyal Bilgiler branşından 1, Yabancı Dil branşından 1, Bilişim Teknolojileri branşından 1, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşından 1 ve son olarak Beden Eğitimi branşından 1 olmak üzere toplam on iki öğretmenin bu araştırmaya katıldıkları tespit edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun birinci bölümünde araştırmayla ilgili kısa bilgilendirme ile katılımcıların demografik bilgilerinin belirlendiği maddeler yer almaktadır. Formun ikinci bölümünde ise öğretmenlerin sınıf içi denetim sürecine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik dört açık uçlu soruya yer verilmiştir:

- Öğretmenler açısından iyi bir sınıf içi denetim süreci nasıl olmalıdır ?
- Öğretmeni denetleyen konumda siz olsaydınız nasıl davranırdınız?
- Geçirmiş olduğunuz sınıf içi denetimlerin üzerinizdeki etkileri nelerdir?
- Geçirmiş olduğunuz sınıf içi denetimlerin öğrenciler üzerindeki etkileri nelerdir?

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde katılımcılar ile bire bir yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin tamamı 2018-2019 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde katılımcı öğretmenlerin çalışmakta oldukları okullarda ya boş dersleri esnasında ya da gün sonu ders bitiminde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 19-34 dk. arasında sürmüştür.

Görüşmelerle araştırmanın konusu hakkında önceden hazırlanan soruların kılavuzluğunda veya o anda amaçlı sorular yönelterek hedef kişinin duygu ve düşüncelerini sistematik şekilde ortaya çıkarmak amaçlanır (Türnüklü, 2000: 544).

Verilerin Analizi

Görüşme kayıtları öncelikle bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiştir. Verilerin analizinde hem betimsel analiz hem de tümevarımsal içerik analizi yapılmıştır. Betimsel analiz sürecinde araştırmanın kavramsal yapısından ve araştırma sorularından hareketle ilk olarak hem yol haritası niteliğinde hem de çerçeve plan niteliğinde olan tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu tematik çerçeveye göre veriler anlamlı ve mantıklı bir şekilde bir araya getirilerek derlenmiştir. Sonra tümevarımsal içerik analizi ile veriler kodlanmış ve kodlar arasındaki ilişkilerden yola çıkarak nihai temalar elde edilmiş ve bulgular tanımlanmıştır. Ayrıca, çalışmada çalışmaya katılanların düşüncelerini çarpıcı biçimde yansıtmak amacıyla betimsel doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 239-244).

Geçerlik-Güvenirlik Çalışmaları ve Etik Hususlar

Nitel araştırmalarda geçerlik bulguların doğruluğu ile ilgilidir. Nitel çalışmalarda katılımcı kontrolü geçerliği artırıcı bir unsurdur. Bu kapsamda araştırma bulguları üç katılımcı ile paylaşılmış ve bulguların kendi görüşlerini doğru şekilde yansıttığını teyit ettikleri görülmüştür. Bu durum iç geçerliği artırıcı bir unsurdur. Ayrıca bu çalışmada veri toplama sürecinin açık bir şekilde ortaya konması, verilerin arşivlenmesi ve gerektiğinde dış denetime açık tutulması da geçerliği artırıcı başka bir unsurdur (Creswell, 2017).

Çalışma sonuçlarının güvenilirliğini artırmak için veri analizi birden fazla oturum şeklinde tüm araştırmacılar tarafından birlikte gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde uyum ve tutarlılık sağlamak üzere oluşturulmuş ölçütlerin yer aldığı tematik bir çerçeve kullanılmıştır. Bu çerçeve plan doğrultusunda veri analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz aşamasında gerçekleştirilen bu süreç nitel verilerin hem geçerliği hem de güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Böylece farklı zaman dilimlerinde yapılan veri analizi süreçlerinin de tutarlılığı sağlanmıştır. Analiz sürecinin her aşamasında tüm araştırmacıların görüş birliğine varması esas alınmıştır. Dolayısıyla kodlar üzerinde araştırmacıların görüş birliği sağlandıktan sonra bir sonraki aşamaya geçilmiştir. Yine bu durum veri analizi sürecinin güvenilirliğini artırıcı bir unsurdur (Creswell, 2014: 201-204; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 268-278).

Görüşme öncesinde araştırmayla ilgili olarak katılımcılara, araştırma sonuçlarının sadece bilimsel amaçla kullanılacağı, üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı, katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu, araştırmanın kendileri açısından bir risk taşımadığı ve istedikleri takdirde araştırmadan çekilebilecekleri hatırlatılmıştır. Aynı zamanda katılımcıların gizliliğini korumak amacıyla araştırmada K1, K2 gibi kodlamalar kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bulgular, “(1) Öğretmenler açısından iyi bir sınıf içi denetimi süreci nasıl olmalıdır? (2) Öğretmeni denetleyen konumda siz olsaydınız nasıl davranırdınız? (3) Sınıf içi denetim sürecinin öğretmenler üzerindeki etkileri nelerdir? ve (4) Sınıf içi denetim sürecinin öğrenciler üzerindeki etkileri nelerdir?” şeklindeki araştırma sorularına göre kategorize edilerek aşağıda sunulmuştur.

İyi Bir Sınıf İçi Denetim Sürecine İlişkin Görüşler

Öğretmenlerin iyi bir sınıf içi denetim sürecine ilişkin görüşleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: İyi Bir Sınıf İçi Denetim Sürecine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Kategoriler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	n
Süreç Odaklı	×			x			x		x	x			5
Geliştirici		×							×		×	×	4
İzleyici		×	×					×					3
Tarafsız	×					×							2
Kurallı					×								1
Liyakatlı	×												1

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin beşi iyi bir denetimin süreç odaklı olması gerektiğini ve yine dördü de iyi bir denetimin geliştirici yönde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin cevapları dikkate alındığında, iyi bir denetimin süreç odaklı olması gerektiği konusunda K1, “Genel anlamda periyodik olarak düzenli bir zaman içerisinde denetim uygulanmalıdır... Sınıf içi denetimin yıl içerisinde zamana yayılması, bu sayede denetimin sınıf yapısı hakkında bilgi sahibi olması, denetimin verimli ve yapıcı geçmesine katkıda bulunacaktır.” cevabını vermiştir. K4 “İyi bir denetim zamana yayılarak yapılmalı. Sonuç değil süreç odaklı bir denetim anlayışı hakim olmalıdır.” cevabını vermiştir. K7, “Uzun bir sürece yayılmalıdır. Kısa sürede olduğu zaman tam bir değerlendirme olacağını düşünmüyorum.” cevabıyla denetimin süreç odaklı olması gerektiğini vurgulamıştır. K9 ise “Denetim süreci eğitim fakültelerinde başlamalıdır.” cevabıyla denetimin sürekliliğini ve belli bir zaman dilimiyle kısıtlanmaması gerektiğini vurgulamıştır. K10 da “... Senede 5 dakika veya 1 saat denetim yetersizdir. Bu yüzden ders içi etkin sürecin takip edilmesi ve tamamlayıcı olması için zümre denetimi gereklidir. Belli aralıklarla zümrelerin birbirlerinin derslerine girip, kendi eksiklerini görmek ve karşıdaki öğretmenin eksikliğini gidermede çok daha pozitif bir yaklaşım olacağını düşünüyorum.” cevabını vererek denetimin sürekli olması ve müdür denetimlerinin veya müfettiş denetimlerinin yanında akran denetimlerinin de bu sürece katkıda bulunabileceğini ifade etmiştir. İyi bir denetimin geliştirici olması gerektiği hususunda K2, “Yargılayıcı olmadan; daha çok öğretmenin geliştirilmesine yönelik önerileri içeren bir denetim süreci olması gerektiğini düşünüyorum.” cevabını vermiştir. K9, “...Denetim süreci öğretmenleri yargılamak üzere olmamalı yapıcı olmalıdır...”; K11, “İyi bir denetim süreci yargılayıcı olmaktan ziyade yapıcı ve eksik veya yanlış uygulamaları iyileştirici şekilde olmalıdır.” ve K12 ise “Denetimde yapıcı olunmalıdır ve olumlu tutumlar içinde olunmalıdır.” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Öğretmenlerin birinci soruya ilişkin verdikleri cevaplar doğrultusunda sınıf içi denetimin süreç odaklı ve geliştirici olması özellikleri daha ön plana çıkmaktadır. Denetimin eksik arama ve cezalandırma yerine geliştirici olması ve zamana yayılması gerektiği düşünülmektedir.

Öğretmenlerin izleyici ve tarafsız kategorilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde araştırmaya katılan on iki öğretmenin üçünün denetim sürecinde denetimin izleyici olması gerektiğini belirtirken ikisinin de tarafsızlık ilkesine vurgu yaptığı görülmektedir. Detaylı olarak incelendiğinde K2, “Denetimin, öğretmenin ders işleme sürecine müdahale edilmeden gerçekleştirilmesi gerektiği kanaatindeyim.” cevabıyla denetimin izleyici rolünü ön planda tutarken, K3 de benzer şekilde “...Denetimin ders akışına hiçbir şekilde müdahale etmemelidir...” cevabını vermiştir. K8, “...Dinleme esnasında saygı duyulmalı, öğretmenin dikkatini dağıtacak şeyler yapılmamalıdır.” cevabıyla denetimin dinleme boyutuna vurgu yapmış ve bunun bir saygı çerçevesinde olması gerektiğini belirtmiştir. İyi bir denetimin tarafsız olma durumuyla ilgili olarak K1 “...Öğretmenin alan bilgisine ve sınıf yönetimi yeterliliğine dayalı olmalıdır. Belirlenmiş olan eğitim – öğretim hedeflerine ve daha önceden belirlenmiş değerlendirme kriterlerine uygun olmalıdır. Değerlendirmeyi yapacak kişinin tarafsız bir gözle değerlendirmeyi yürütmesi gerekmektedir.” cevabını verirken, K6 ise “Şeffaf ve tarafsız bir denetim süreci olmalıdır. Denetleyen kişilerin, dil, din, ırk ayırmaması ve siyasi kriterlerin olmaması gerekir.” cevabını yöneltmiştir. Bütünde değerlendirildiğinde denetimin objektif ilkelere dayalı olması ve eğitim – öğretim faaliyetleri dışında başka kriterlerin göz önünde bulundurulmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin en az üzerinde durdukları kategoriler ise liyakatlı ve kurallı bir denetim sürecine ilişkindir. Detaylı olarak incelendiğinde, K1, “Denetleyen kişinin denetlediği alana ilişkin uzmanlığının olması ve sınıf yönetimi konusunda bilgisinin olması çok önemlidir. Bu olursa, teorik ve uygulamada bahsedilen olumlu veya olumsuz davranışlar daha net ortaya konabilir.” ifadesinde bulunarak, denetimin uzman kişilerce gerçekleştirilmesi ve hangi branşta denetim yapılacaksa o alanda uzman bir denetimin bunu icra etmesi gerektiğini belirtmiştir. Kurallı olma kategorisi ile ilgili olarak, K5, “Kuralları ve eğitim

– öğretimin temel ilkelerini göz önünde bulundurarak denetimin yapılması gerektiği kanaatindeyim.” cevabıyla denetimin Milli Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öğretmeni Denetleyen Konumunda Olma Durumuna İlişkin Görüşler

Öğretmenlerin ikinci soruya verdikleri cevaplar incelenmiş ve bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Öğretmeni Denetleyen Konumunda Olma Durumuna İlişkin Görüşler

Kategoriler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	n
Yapıcı								x	x	x	x		4
Geliştirici				x				x				x	3
Rehber				x							x		2
Durumsal					x	x							2
Güler Yüzlü							x	x					2
Moral Verici							x			x			2
İşbirlikçi-Demokratik	x								x				2
İletişim Uzmanı		x	x										2
Gözlemci		x	x										2
İyi Dinleyici										x			1
Süreç Odaklı							x						1

İkinci soruya ilişkin görüşlerin en fazla yapıcı kategorisinde toplandığı görülmektedir. Araştırmaya katılan on iki katılımcıdan dördü kendi yürüttükleri denetim sürecinde eksik arayıcı ve olumsuz şekilde yargılayıcı olmak yerine yapıcı tutumlarla öğretmenlere yaklaşacaklarını belirtmektedirler. Konuyla ilgili olarak katılımcılardan K8, “Güler yüzlü ve yapıcı olurum. Amacımın hataları bulmak olmadığını bildirdim.” cevabıyla eksikleri arayıcı olmak yerine yapıcı tutumlara vurgu yapmıştır. Benzer şekilde K9 da “Kuru bir denetim (evrak, kâğıt, ders) yapmak yerine daha kapsamlı ve yapıcı, paydaşların da katıldığı bir denetim süreci gerçekleştirmeye çalışırdım.” cevabıyla yapıcı olmayı vurgulamıştır. K10, “Açıkçası kısa süreli bir denetim ise öğretmeni sadece dinlerim. Varlığımın onu yargılamaya yönelik olmadığını anlamasını ve rahatlamasını sağlarım.” şeklinde bir cevap vererek denetimin yargılama içermeksizin yapıcı olması gerektiğini ve benzer durumlarda kendisinin de böyle davranacağını belirtmiştir. K11 ise “Yol gösterici ve yapıcı olmaya çalışırdım. Öğretimde eksikleri bulup, suçlayıcı veya hata arayıcı bir tavırda olmazdım.” cevabını vermiştir.

İkinci soruya ilişkin cevaplarda ön plana çıkan ikinci önemli görüş geliştirici kategorisidir. Katılımcılardan üçü kendilerinin denetmen rolünde oldukları denetim sürecinde denetleneni geliştirmeye odaklanacaklarını “Öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerini sağlayacak rehberlik çalışmalarını yaptım...” (K4); “Amacım öğretmene katkı sağlamak olurdu...” (K8) ve “Öğretmenlerin gelişimi için sürekli çaba harcardım.” (K12) sözleriyle ifade etmişlerdir.

K4 ve K11 ise denetim sürecinde rehber rolünü oynamak istediklerini “...Öğretmenlere rehberlik eden bir denetim süreci oluştururdum...” (K4) ve “Yol gösterici ve yapıcı olmaya çalışırdım...” (K11) şeklinde belirtmişlerdir.

Katılımcılardan ikisi denetimlerin, denetlenenin içinde bulunduğu durumu dikkate alacak şekilde yapılandırılması gerektiğini, kısacası denetim sürecinin denetlenene ve denetlenenin özelliklerine özgü olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu konuda K5, “Öğretmenin içinde bulunduğu durumu değerlendirerek bir denetim yaptım.” cevabını vermiştir. K6 ise “...Denetleme sürekli olmayan bir durum olduğundan o anlık öğretmenin hasta olabileceği veya yorgun olabileceğini göz önünde bulundurarak işimi daha sabırla ve öz veriyle yapmaya gayret ederdim...” cevabını vererek öğretmenlerin içinde bulunduğu durumun denetim sürecinde dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Cevaplarda ortaya çıkan bir başka kategori güler yüzlü kategorisidir. K7 “...Güler yüzlü olmaya çalışır, öğretmenin gerginliğini azaltmaya çalışırdım.” sözüyle denetim sürecinde denetlenenlere karşı güler yüzlü olmanın önemine değinmektedir. K8 ise benzer düşüncesini “Güler yüzlü ve yapıcı olurum...” şeklinde belirtmiştir.

K7 ve K10 ise sınıf içi denetim sürecinde denetmenlerin moral verici olmalarının önemini “...öğretmenin gerginliğini azaltmaya çalışırdım.” (K7) ve “...Varlığımın onu yargılamaya yönelik olmadığını anlamasını ve rahatlamasını sağlarım.” (K10) şeklinde ifade etmişlerdir.

Tablo 3 incelendiğinde yine iki katılımcının görüşlerinin işbirlikçi-demokratik kategorisi altında toplandığı görülmektedir. K1, “Öğretmenle denetim sürecinde fikir alışverişi yaparak ulaşılmaması gereken

hedeflerin ve davranışların neler olduğuna ve neler olabileceğine ilişkin kararlar alırdım. Baskıcı olmayan daha çok iyi bir diyalog atmosferi yaratan, içtenliğe dayalı bir teftiş süreci yaşattırdım...” cevabını vererek denetim sürecinde iş birliği ve birlikte kararlar almanın önemine değinmiştir. K9 ise “Kuru bir denetim (evrak, kâğıt, ders) yapmak yerine daha kapsamlı ve yapıcı, paydaşların da katıldığı bir denetim süreci gerçekleştirmeye çalışırdım.” cevabıyla denetimin bürokratik iş yükünden arınmış işbirlikçi demokratik bir anlayışla yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılardan K2 ve K3 denetmenlerin aynı zamanda iyi birer gözlemci olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu konuda K2, “Sınıfın doğal ortamını bozmadan öğretmenin derse hazırlığına, öğrenciyle iletişimine ve ele aldığı konuya hâkimiyetine dikkat eder ve bu hususlarda değerlendirmemi yapardım.” demektedir. K3 ise “Öğretmenin sınıf içi davranışlarına odaklanırdım. Sınıfta teknoloji kullanımına dikkat ederdim. Ayrıca öğrencilere yaklaşım, bir öğretilerde gözleyeceğim en önemli hususlardan birisi olurdu.” sözleriyle denetmenin gözlem yapabilme özelliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca K2 ve K3 denetmenlerin öğretmenleri denetlerken onların iletişim becerilerini de dikkate almaları gerektiğini belirtmektedir. Bu durum aynı zamanda denetmenlerin de iyi birer iletişim uzmanı olmalarını gerektirmektedir.

Bir başka görüş denetmenlerin iyi bir dinleyici olmalarıyla ilgilidir. Bu konuda katılımcılardan K10, “Açıkçası kısa süreli bir denetim ise öğretmenimi sadece dinlerim...” sözleriyle denetim sürecinde dinlemenin önemine vurgu yapmaktadır.

Son olarak K7, “Öğretmenin tek bir anına bakarak değerlendirme yapmazdım...” diyerek denetimlerin süreç odaklı olması gerektiğini belirtmektedir.

Sınıf İçi Denetimin Öğretmenler Üzerindeki Etkileri

Katılımcıların sınıf içi denetim sürecinin öğretmenler üzerindeki etkilerine dair görüşleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Sınıf içi denetimin öğretmenler üzerindeki etkileri

Kategoriler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	n
Kayıgı Verici – Amaçtan Uzaklaştırıcı		×					×	×	×	×	×		6
Bürokratik	×					×		×			×		4
Kontrol Odaklı			×							×			2
Faydalı			×	×									2
Yönetimle İkili İlişkiler											×	×	2
Etkisiz					×	×							2
Yeterlik	×												1

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenler çoğunlukla sınıf içi denetim sürecinin öğretmenlere etkisinin kaygı verici ve amaçtan uzaklaştırıcı olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların altısının kaygı verici – amaçtan uzaklaştırıcı kategorisi bağlamında cevap verdikleri görülmüştür. Daha detaylı incelendiğinde; K2, “Öğretmeni geren ve strese sokan bir denetim süreci yaşanmaktadır...” cevabını vermiştir. K7, “Öğretmenlerin gerilmesine sebep olmaktadır. Mesleklerine karşı daha stresli olmasında neden olur.” ifadesini kullanarak soruyu cevaplamıştır. K8, “...Ancak mevcut eğitim denetimi sisteminde bu şekilde olduğunu düşünmüyorum. Yalnızca öğretmenlere gerilim veren bir süreç...” cevabını vermiştir. K9 da “Öğretmenlerin kendi işine odaklanmasını zorlaştırmaktadır.” cevabını vererek denetimin esas maksadından uzaklaştığı ve öğretmenleri zor bir duruma soktuğunu belirtmiştir. K10, “Öğretmenleri geriyor.” cevabını vermiş ve K11 de düşüncesini “...Tersi bir durumda yine stresli, can sıkıcı bir süreç haline gelmektedir...” şeklinde ifade etmiştir. Öğretmenler açısından bakıldığında sınıf içi denetim sürecinin öğretmenlerde kötü duygular bıraktığı; onları kaygılandırdığı ve bu sebeplerle kendi işlerine odaklanamadıkları söylenebilir.

Üçüncü soruya ilişkin cevaplarda ikinci ön plana çıkan görüş bürokratik kategorisidir. K1, K6, K8 ve K11 denetimin bürokratik yönünün fazla olduğuna işaret etmektedirler. Daha detaylı olarak incelendiğinde K1, “Benim çalıştığım sürede müfettişler daha çok evrak düzenine ve uygulamadaki aksaklıklar üzerinde durmuştu...”; K6, “...İlgililerse evrak tutuyorlar.”; K8 ise “...Sadece evraklar isteniyor. Bu nedenle katkı sağlamıyor.” cevabını vermiştir. Bu görüşler denetimin içerikten çok biçimsel bir anlayışla evraklarla gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Başka bir deyişle sınıf içi ders denetimleri,

bu öğretmenlerin cevaplarına göre, öğretmen davranışlarına odaklanmak yerine Millî Eğitim Bakanlığının gerekli gördüğü bazı evrakların tam olup olmamasına bakmaktadır. K11 de “...Maalesef daha çok formalite icabı yapılan bir şey.” cevabını vererek sınıf içi denetim uygulamalarını yasal zorunlulukların getirdiği bir prosedür süreci olarak tanımlamıştır. Öğretmenlerin bu cevapları vermesinde sınıf içi denetimde evrakların kontrol odağında olduğu ve gerçekte düzeltici, geliştirici olmasından çok sadece görünürde ve yasal zorunluluktan yapılmasının etkili olduğu söylenebilir.

Ayrıca, öğretmenlerin üçüncü soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde görüşlerin sınıf içi denetimlere ilişkin kontrol odaklı, yönetimle ikili ilişkiler, faydalı ve etkisiz kategorilerinde eşit dağıldığı görülmektedir. Bu konuda K3, “Denetimler, öğretmenin derse olan hazırlıklarını yapmasını vurgular. Bu da öğretmene kontrol duygusunu vermektedir...” cevabıyla ve K10 da “...Kontrolcü bir mekanizma olarak çalıştığı için öğretmene katkı sağlamıyor.” cevabıyla sınıf içi denetime ilişkin kontrol odağını ön plana çıkardıkları görülebilir. K11, “...Eğer anlayışlı bir müdür ile çalışıyorsan çok problemlili olmazken tersi bir durumda denetim yine stresli, can sıkıcı bir süreç haline gelmektedir...” cevabını vermiştir. Benzer şekilde, K12 de “Bazı idare mensuplarına bu kadar yetki verilmesi olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.” şeklinde düşüncesi aktarmıştır. Öğretmenler bu cevapları vererek denetimin iyi bir süreçte geçmesini yöneticiyle yaşanan ikili ilişkilere veya yöneticinin tutumuna bağlamışlardır. K3 ve K4 de sınıf içi denetimin faydalı olduğunu verdikleri cevaplarıyla ifade etmiştir. K3, “Öğretmene kontrol duygusunu vermektedir. Ben bunun gerekli ve etkili bir süreç olduğunu düşünüyorum...” cevabını vermiştir. Bu cevapla K3, sınıf içi denetimlerin bir oto kontrol mekanizması olarak kullanılabilmesini ifade etmiştir. K4 ise “Mevcut sistemi olumlu buluyorum. Daha önceki yıllarda müfettişler sadece bir ders saatinde bir karar veriyorlardı. Şimdi ise müdür yıl içerisinde gözlem yardımıyla değerlendirme yapmakta ve bu daha verimli geçmektedir.” cevabını vermişlerdir. K4’ün bu cevabı vermesinde denetime yönelik genel bir anlayıştan ziyade son zamanlarda güncel değişikliklerle uygulanan denetim tarzının öğretmenler üzerinde daha etkili olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan K5, “Öğretmenler üzerinde bir etkisini görmüyorum.” cevabını vermiş K6 ise, “Eğitimin denetlendiğini düşünmüyorum.” cevabıyla sınıf içi denetim sisteminin öğretmen üzerinde bir etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir. Özetle, iki öğretmen denetimin kontrol odağını vurgulamakta, iki öğretmen denetimin denetmen ve denetmenle yaşanan ikili ilişkilere dayalı olduğuna, iki öğretmen sınıf içi denetime ilişkin tüm olumsuz bakış açılarının aksine olumlu olabileceğine ve fayda getirebileceğine ve yine iki öğretmen de sınıf içi denetim sürecinin öğretmen üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını inanmaktadır. Genel olarak sınıf içi denetim süreci, öğretmen yeterliliklerini geliştirici ve iyileştirici olmaktan çok daha fazla kontrol odaklı ve yöneticiye bağlı bir süreç olarak görülmekte ve öğretmende herhangi bir faydalı etki bırakmayacağı ifade edilmektedir.

Sınıf içi denetim sürecinin öğretmenler üzerindeki etkilerine dair görüşler incelendiğinde en az dağılımın yeterli kategorisinde olduğu görülmektedir. K1, “...Branşıma göre gelen müfettişin alanında yeterli olmaması ve yeterli bir iç görüye sahip olmaması süreci zorlaştırmış ve denetimin sonucunu etkilemişti...” cevabını vermiş ve okullarda denetimi sürdüreceği kişilerin denetleyeceği alana ilişkin bir uzmanlığının olması gerektiğini belirtmiştir.

Sınıf İçi Denetimin Öğrenci Üzerindeki Etkileri

Katılımcıların sınıf içi denetimlerin öğrenciler üzerindeki etkilerine dair görüşleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Sınıf içi ders denetiminin öğrenciler üzerindeki etkileri

Kategoriler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	n
Etkisiz				x	x	x	x	x				x	6
Lider Algısında Değişim		x	x						x				3
Sınıfın Doğal Ortamında Bozulma		x	x										2
Kaygı-gerilim										x	x		2
Denetim Yok	x												1

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin daha çok sınıf içi denetimlerin öğrenciler üzerinde bir etkisinin olmadığı yönünde görüş belirttiği görülmektedir. Katılımcı öğretmenlerin altısının etkisiz kategorisi kapsamında cevap verdiği görülmektedir. Bu cevaplar detaylı incelendiğinde K4, “Öğrenci

üzerinde bir etkisinin olduğunu düşünmüyorum.” sözleriyle; K5 ise “Mevcut eğitim denetimi sisteminin öğrenci üzerinde çok etkisi olduğunu düşünmüyorum...” şeklinde cevap vermiştir. K6 “Öğrenciler üzerinde bir etkisini görmüyorum.” diye düşüncesini ifade etmiştir. K7, “Öğrencilerin yeterince denetlendiğini düşünmüyorum. Bu yüzden çok etkilendiklerini sanmıyorum.” şeklinde cevap vermiştir. K8, “... denetimin genel olarak öğrencilerle pek bir alakası yok. Onlara herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.” sözleriyle; yine K12, “Öğretmenlere bir gelişim sağlayabilse dolaylı olarak öğrencilere de katkısı olurdu. Ancak şuan bu şekilde olduğunu düşünmüyorum.” şeklinde cevap vermiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin çoğunluğu sınıf içi denetim sürecinin öğrenciler üzerinde herhangi bir etkisi olduğunu düşünmemektedir.

Aynı zamanda öğretmenlerin dördüncü soruya ilişkin verdikleri cevaplarda ön plana çıkan bir diğer kategori lider algısında değişimle ilgilidir. Katılımcı öğretmenlerden üç tanesi sınıf içi denetimlerin sınıftaki lider algısında değişim yaratabileceğine ilişkin görüş belirtmişlerdir. Daha detaylı incelendiğinde K2, “Öğrencinin bakış açısını değiştirmektedir. Yani sınıf kontrolünün öğretmenlerde değil de daha çok denetleyen kişi de olduğu algısını öğrenciye vermektedir...” şeklinde cevap vermiştir. K3, “... Öğrenci denetim esnasında öğretmeni esas bilgi kaynağı görmeli...” biçiminde görüş belirtmiştir. K9 ise “Öğrenciler mevcut denetim sistemiyle öğretmenlerin müdür ya da denetleyici için çalıştığını düşünüyor. Dolayısıyla öğrencinin gözünde öğretmenin itibarı zedeleniyor.” şeklinde cevap vermiştir. Öğretmenlerin bu şekildeki cevaplarından, katılımcıların bazılarının sınıf içi denetim sürecinde sınıftaki lider rolünün öğretmenlerden denetleyiciye kaymasından rahatsızlık duydukları anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin sınıf içi denetimlerin öğrenciler üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan bir diğer kategori sınıfın doğal ortamında bozulma durumudur. Bu kategori doğrultusunda katılımcı öğretmenlerden K2, “... Ayrıca öğrencilerin derse katılımını ve dersin işleniş planını da olumsuz yönde etkilemektedir.” şeklinde ve K3 ise, “... öğrenciye eğitim-öğretim faaliyetleri önce nasılsa denetim gününde de aynı şekilde eğitim-öğretim faaliyetlerinin uygulandığı hissettirilmelidir.” diyerek cevap vermiştir. Bu görüşlerden hareketle sınıf içi denetimi sürecinde sınıfın doğal ortamının bozulmaması gerektiği ilkesinin dikkate alınmadığı söylenebilir.

Öğretmen görüşlerinde ortaya çıkan bir diğer kategori kaygı ve gerilim kategorisidir. Katılımcı öğretmenlerden K10, “Mevcut eğitim denetimi sistemi öğrenciler kaygılandırıyor, onlarda gerginlik ve şaşkınlık yaratıyor.” şeklinde ve K11 ise “Aynı öğretmenlerde olduğu gibi öğrenciler üzerinde de sınıf ortamını gerginleştirmesinden dolayı olumsuz etkisi vardır.” diyerek görüş belirtmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinden hareketle, sınıf içi denetim sürecinin öğrenciler üzerinde kaygı ve gerilim yarattığı söylenebilir.

Ayrıca bir katılımcı da sınıf içi denetimlerin yapılmadığından bahsetmektedir. Doğal olarak öğrencilerin de böyle bir uygulamanın varlığından haberdar olmadıklarını şu sözleriyle belirtmektedir: “Mevcut sistemde sınıf içerisinde bir denetim uygulaması yapılmamaktadır. Bu nedenle günümüzdeki öğrenciler bir sınıf içi denetim uygulamasının varlığından haberdar değillerdir.”(K1).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada öğretmenlerin sınıf içi denetime ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçlar öğretmenler açısından iyi bir sınıf içi denetim sürecinin süreç odaklı ve öğretmeni geliştirici yönde olması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca, denetmenlerin öğretim sürecine müdahale etmeden izleyici ve gözlemci konumunda oldukları; yine denetmenlerin tarafsız, kurallı ve liyakat sahibi oldukları bir denetim süreci arzulanmaktadır. Sonuçlar sınıf içi denetim sürecinin tek bir zaman dilimine göre değil sürece yayılarak döngüsel şekilde yapılması gerektiğini, aynı zamanda denetimde öğretmeni geliştirmenin esas alınması gerektiğini ve denetim sürecinde eğitim öğretime müdahale edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kayıkcı, Şahin ve Cantürk (2016) tarafından yapılan bir araştırmada benzer şekilde okul müdürleri, maarif müfettişleri tarafından yapılan sınıf içi denetim süresinin yetersiz olduğunu, süreklilik arz etmediğini ve öğretmenleri geliştirmekten uzak olduğunu vurgulamaktadırlar. Akşit (2006) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer sonuca ulaşılmış olup ‘öğretmenlerin kırk dakikalık performansla değerlendirilmemesi gerektiği’ vurgulanmaktadır. Ancak Kayıkcı, Yılmaz ve Şahin (2017)’in klinik denetime ilişkin maarif müfettişlerinin algılarını belirlemeye çalıştıkları araştırmalarında müfettişlerin prensip olarak öğretmenin gelişimi açısından süreç odaklı ve döngüsel nitelikteki klinik denetimin yararlı olacağını fakat mevcut durumda müfettiş başına düşen öğretmen sayısının fazla olması nedeniyle öğretmenlere fazla zaman ayırmanın mümkün olmadığını düşündüklerini belirtmektedirler. Ayrıca, öğretmenlerin iyi bir denetim sürecinin gerçekleşebilmesi için denetmenin alanında uzman olması

gerektiği ve belli bir kural çerçevesinde denetimi gerçekleştirmesi gerektiği şeklindeki görüşlere sahip olduğu da görülmektedir. Yine Kayıkçı, Şahin ve Cantürk (2016) tarafından yapılan araştırmada denetlenen görüşlerine değer verilmediği, alan uzmanı olmayan maarif müfettişleri tarafından denetimlerin gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin görüşlerinden hareketle denetimlerde öğretimsel denetim, kliniksel denetim veya gelişimsel denetim modelleri gibi modern denetim yaklaşımlarının denetmenlerce esas alınması gerektiği söylenebilir.

2014 ve 2016 yıllarındaki eğitim denetimi sistemindeki düzenlemelerle birlikte Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı'na bağlı Bakanlık Maarif Müfettişleri dışındaki il milli eğitim müdürlüklerine bağlı Maarif Müfettişlerinin denetim yetkileri kaldırılmıştır (MEB, 2014b; MEB, 2016a). Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2019-2020 yılı verilerine göre 68.589 eğitim kurumu ve 1.117.686 öğretmen bulunmaktadır (MEB, 2020: 54). Milli Eğitim Bakanlığı 2018 Yılı Sayıştay Denetim Raporu'na göre de 750 kişilik Bakanlık Maarif Müfettişi kadrosunun 498'i doludur (Sayıştay, 2019). Bu durum dikkate alındığında sayıca Bakanlık Maarif Müfettişlerinin tüm eğitim kurumlarının ve bu kurumlarda çalışan öğretmenlerin denetimlerini gerçekleştirebilmeleri mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda öğretmen denetimlerine ilişkin büyük yükün yasal anlamda denetim yetkileri olan (DMK, 1965; MEB, 2000, 2013, 2014a, 2015, 2016b, 2016c, 2016d, 2016e) okul müdürlerine kaldığı söylenebilir. Sonuç olarak, okul müdürleri tarafından uzun soluklu ve süreç odaklı öğretmen gelişimini esas alan çağdaş eğitim denetimi modellerinin sistemsiz şartlar açısından işe koşulabilir olduğu söylenebilir. Ancak bu durumda okul müdürlerinin yetiştirilerek denetsel yeterliklere sahip olmalarının sağlanması gerekmektedir.

Sonuçlar aynı zamanda denetmenlerin yapıcı, geliştirici, güler yüzü, moral verici ve işbirlikçi-demokratik özelliklere sahip olması ile iyi birer rehber, iletişim uzmanı ve gözlemci konumunda olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca denetmenlerin öğretmenlere rehberlik yapacak niteliklere de sahip olmalarının ve öğretmenlerin durumsal özelliklerini dikkate alarak denetimi sürece yaymalarının önemine değinilmektedir. Bu durum denetim esnasında, öğretmene yapıcı ve insancıl bir tavırla yaklaşılmasını, öğretmeni geliştirmenin esas olmasını ve denetim sürecinin demokratik şekilde sınıfın doğal ortamının bozulmadan gerçekleştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin, denetleyen konumda kendileri olsaydı nasıl davranacağına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde yine klinik denetim, öğretimsel denetim ve bazı yönleriyle sanatsal denetim gibi modern denetim modellerini tercih ettikleri söylenebilir.

Sınıf içi denetim uygulamalarının öğretmenler üzerindeki etkilerine dair sonuçlar denetimlerin öğretmenlere kaygı verici ve amaçtan uzaklaştırıcı nitelikte olduğunu göstermektedir. Ayrıca sınıf içi denetimlerin bürokratik yönünün ön planda tutulması öğretmenlerde gereksiz iş yükünü artırmaktadır. Detayda öğretmenlerin çoğunluğu, denetimlerin öğretmenlere kaygı ve gerilim veren etkisiz bir süreç olduğunu dolayısıyla amaçtan uzaklaştırdığını bununla birlikte denetimin yalnızca evrak istenen bürokratik bir süreç olduğu düşünmektedirler. Koçak ve Memişoğlu (2020)'nin çalışmasında ise öğretmenlerin denetimi, çoğunlukla mesleki gelişimlerine katkı sağlamayan bir kontrol aracı olarak gördüklerini belirlenmiştir (s.806). Bu görüşler, öğretmenlerin sınıf içi denetim uygulamalarını, bilimsel denetim modeline daha yakın buldukları şeklinde yorumlanabilir. Bununla beraber öğretmenlerin bazıları sınıf içi denetim uygulamalarını faydalı, bazıları etkisiz, bazıları ise denetmenin alanında yetlilik sahibi olmaması nedeniyle olumsuzlukla sonuçlanabilir bir süreç olarak ve bazıları da yöneticiyle ikili ilişkilerle bağlı olduğu için nesnellik ve objektiflikten uzak değişken bir süreç olarak görmektedir.

Sınıf içi denetim uygulamalarının öğrenciler üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde ise öğretmenlerin çoğunluğu denetimlerin öğrenciler üzerinde etkili olmadığını düşünmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin, denetim esnasında öğrencilerdeki sınıf lideri algısında olumsuz yönde değişim olmasından, sınıfın doğal ortamının bozulmasından ve öğrencilerin kaygı-gerilim içerisine girmesinden rahatsız oldukları görülmektedir.

Bütünde değerlendirildiğinde öğretmenlerin, öğretmende gelişim sağlayan, süreç odaklı değerlendirmeyi esas alan, yapıcı-insancıl, demokratik, tarafsız ve belli kurallar doğrultusunda işleyen bir denetim sürecini arzuladıkları söylenebilir. Nitekim Koçak ve Memişoğlu (2020)'nin çalışmasında da denetim sürecinde paydaşların görüşlerinin dikkate alındığı, süreç odaklı, yapıcı ve geliştirici denetim isteği öne çıkmaktadır (s.806). Öğretmenlerin çoğunluğunun sınıf içi denetim uygulamalarını kaygı verici-amaçtan uzaklaştırıcı ve bürokratik yönü ağır basan bir süreç olarak gördükleri; bazılarının faydalı; bazılarının faydasız; bazılarının yönetimle ikili ilişkileri ön plana çıkarıcı; bazılarının ise kontrolden ibaret bulunduğu belirlenmiştir. Sınıf içi denetim uygulamalarının öğrenciler üzerinde herhangi bir olumlu etkisinin olmadığı; aksine sınıfın doğal ortamının bozulması, öğrencilerin kaygılanması gibi bir takım

olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle sınıf içi denetim uygulamalarında gelişimi esas alan modern eğitim denetimi yaklaşımlarının esas alınması önem arz etmektedir. Böylece öğretmenlerin eğitim denetimine bakış açısı olumlu hale getirilip, denetime olan inancı artırılabilir ve denetimlerin daha etkili hale gelmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Acheson, K.A., & Gall, M.D. (1997). *Techniques in the clinical supervision of teachers: Preservice and in service applications*. New York: John Wiley and Sons Inc.
- Ağaoğlu, S., & Ağaoğlu, Y. S. (2020). "Okul müdürlerinin okul denetim sorumlulukları", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15(1): 219-226.
- Ağaoğlu, E. ve Ceylan M., (2010). "Eğitim Denetçilerinin Danışmanlık Rolü ve Danışmanlık Modelleri", *İlköğretim Online*, 9(2): 541-551.
- Akşit, F., (2006). "Performans Değerlendirmeye İlişkin Öğretmen Görüşleri" (Bigadiç İlköğretim Öğretmenleri Derneği), *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1 (2): 76-101.
- Akyol, H. (2000). Olumlu öğrenmeye uygun bir ortam oluşturma. L. Küçükahmet, (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: 175-194.
- Altunay, E. (2020). Okul müdürlerinin ders denetimlerine ilişkin müdür ve öğretmen görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 55: 95-127.
- Aydın, M. (2000). Çağdaş eğitim denetimi. Ankara: Hatiboğlu Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2016). *Öğretimde Denetim. Durum Saptama, Değerlendirme ve Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Başar, H. (2000). *Eğitim denetçisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Benshoff, J. M. (1994) "Peer supervision in counselor training," *The Clinical Supervisor*, 11(2): 89-102.
- Burgaz, B. (1995). "İlköğretim Kurumlarının Denetiminde Yeterince Yerine Getirilmediği Görülen Bazı Denetim Roller ve Nedenleri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(11): 127-134.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Los Angeles: Sage publications.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri* (Çeviren: H. Özcan). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetinkanat, C. ve Sağnak, M. (2016). "Eğitim müfettişlerinin tercih ettikleri denetim stillerinin kontrol odağına göre karşılaştırılması", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 43 (1): 33-42.
- Denham, A. (1977). "Clinical supervision: What we need to know about its potential for improving instruction", *Contemporary Education*, 49 (1): 33-37.
- DMK (Devlet Memurları Kanunu). (1965). *Resmî Gazete*. Sayı: 12056.
- Drafall, L. (1991). *Improving your skills as a cooperating teacher*. Illinois: University of Illinois.
- Ergen, H., & Eşiyok, İ. (2017). "Okul müdürlerinin ders denetimi yapmasına ilişkin öğretmen görüşleri", *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*: 4(1), 2-19.
- Erdem, A. (2006). "Öğretimin Denetiminde Yeni Bakış Açısı. 'Sürekli Geliştirme' Temeline Dayalı Öğretimin Denetimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0 (16): 275-294.
- Glatthorn, A. A. (1984). *Differentiated supervision*. USA, Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Glickman, C. D., Gordon, S. P., & Ross-Gordon, J. M. (2013). *The basic guide to supervision and instructional leadership*. Boston: Pearson.
- Glickman, D., Gordon, S., & Ross-Gordon, M. J. (2014) *Denetim ve Öğretimsel Liderlik* (Çeviren: M. B. Aksu ve E. Ağaoğlu), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goldhammer, R., Anderson, R.H., & Krajewski, R. (1980). *Clinical supervision. Special methods for the supervision of teachers*. USA: Holt, Rinehart and Winston Inc.

- Grimmett, P. P. (1981). "Clinical supervision and teacher thought processes", *Canadian Journal of Education*, 6 (4): 23-29.
- Hoy, W. K., & Forsyth, P. B. (1986). *Effective supervision: Theory into practice*. New York: Random House Inc.
- İlğan, A. (2008). "İlköğretim Müfettişleri ve Öğretmenlerinin Farklılaştırılmış Denetim Modelini Benimseme ve Uygulanabilir Bulma Düzeyleri", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 14 (55): 389-422.
- Yenipınar, Ş. (2018). Eğitimde denetim sisteminin yasal dayanakları, örgüt ve yönetim yapısı, maarif müfettişlerinin seçilmesi ve yetiştirilmesi. İçinde M. Sağır ve S. Göksoy (Ed), *Eğitimde denetim ve değerlendirme* (ss. 89-108). Ankara: Pegem Akademi.
- Kayıkcı, K., Şahin, A., & Cantürk, G. (2016). "School Principals' Opinions on In-Class Inspections". *Universal Journal of Educational Research*, 4(5): 1196-1204.
- Kayıkcı, K., Yılmaz, O., & Şahin, A. (2017). "The Views of Educational Supervisors on Clinical Supervision". *Journal of Education and Practice*, 8(21): 159-168.
- Kılıç, A., Aslanargun, Engin ve Arseven, Z. (2013). "Eğitim Denetmenlerinin Rehberlik, Denetim, İnceleme ve Soruşturma Görevlerine Yönelik Bir Olgubilim Araştırması", *Millî Eğitim Dergisi*, 43(197): 5-24.
- Koçak, S. ve Memişoğlu, S. P. (2020). "Okul müdürlerinin denetiminin öğretmenlerin mesleki gelişimine etkisi." *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(2), 806-819.
- Köse, A. (2017). "Türk Eğitim Sisteminde Ders Denetimi Sorunsalı", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46 (2): 298-367.
- Köybaşı, F., Uğurlu, C. ve Demir, D. (2017). "Çağdaş Eğitim Denetimi Modeli Olarak Okullarda Farklılaştırılmış Denetim Uygulamalarına İlişkin Bir Araştırma", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(1): 43-57.
- Memduhoğlu, H., ve Mazlum, M. (2014). "Bir Değişim Hikâyesi: Eğitim Denetmenlerine İlişkin Metaforik Algılar", *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1): 28-47.
- Memişoğlu, S.P. (2004). "İlköğretim Müfettişlerinin Denetimsel Davranışlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 29(131): 30-39.
- Memişoğlu, S., ve Sağır, M. (2008). "İlköğretim Kurumlarında Görevli Öğretmenlerin İşbaşında Yetişmelerinde Müfettişlerin Denetim Rolüne İlişkin Yönetici Algıları" *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2): 69-84.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (1973). Milli eğitim temel kanunu. *Resmi Gazete*. Sayı: 14574
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2000). 2508 sayılı *Tebliğler Dergisi: Okul müdürünün görev, yetki ve sorumluluğu*. MEB: Ankara.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2013). Millî Eğitim Bakanlığı ortaöğretim kurumları yönetmeliği. *Resmi Gazete*. Sayı: 28758.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2014a). Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği. *Resmi Gazete*. Sayı: 29072.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2014b). 6528 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. *Resmi Gazete*. Sayı: 28941.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2015). Millî Eğitim Bakanlığı öğretmen atama ve yer değiştirme yönetmeliği. *Resmî Gazete*. Sayı: 29329.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2016a). Millî Eğitim Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. *Resmi Gazete*. Sayı: 29913, Kanun No: 6764.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2016b). *İlkokul/ortaokul rehberlik ve denetim rehberi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2016c). *Lise ve dengi okullar rehberlik ve denetim rehberi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2016d). *Özel eğitim kurumları rehberlik ve denetim rehberi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2016e). *Okulöncesi eğitim kurumları rehberlik ve denetim rehberi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı.
- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2017). Millî Eğitim Bakanlığı teftiş kurulu yönetmeliği. *Resmi Gazete*. Sayı: 30160.

- MEB. (Millî Eğitim Bakanlığı) (2020). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2019/20*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Pajak, E. (2001). "Clinical supervision in a standards-based environment: Opportunities and challenges." *Journal of teacher education*, 52(3): 233-243.
- Remley Jr, T. P., Benschoff, J. M., & Mowbray, C. A. (1987). "A proposed model for peer supervision", *Counselor Education and Supervision*, 27(1): 53-60.
- Resmi Gazete. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. *Resmi Gazete*. Sayı: 17863
- Resmi Gazete. (2018). Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. *Resmi Gazete*. Sayı: 30474.
- Sabancı, A & Akcan, N. (2019). "Okul müdürlerinin ders denetimi görevlerinin rehberlik etkililiği açısından değerlendirilmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*:27(5), 1893-1910.
- Sayıştay. (2019). *Millî Eğitim Bakanlığı 2018 yılı Sayıştay denetim raporu*. Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı.
- Sergiovanni, T. J., & Starratt, R. J. (2002). *Supervision a redefinition*. New York: McGraw Hill.
- Spears, H. (1956). *Improving the Supervision of Instruction*. USA: Prentice-Hall.
- Sullivan, S., & Glanz, J. (2000). *Supervision That Improves Teaching Strategies and Techniques*. California: Corwin Press Inc.
- Taymaz, H. (2002). *Eğitim sisteminde teftiş kavramlar ilkeler yöntemler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Türnüklü, A. (2000). "Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme.", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24 (24): 543-559.
- Ünal, I. (1989). "Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Değişme Aracı Olarak Denetim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1): 443-458.
- Wagner, C. A., & Smith Jr, J. P. (1979). "Peer supervision: Toward more effective training.", *Counselor Education and Supervision*, 18(4): 288-293.
- Waite, D. (2005). *Rethinking instructional supervision: Notes on its language and culture*. London: The Falmer Press.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2004). "Sanatsal Denetim", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 10(38): 292-311.
- Yılmaz, T., Altun, B., Uygun, H. ve Hoşgörür, V. (2016). "Eğitim Denetimine İlişkin Türkiye'de Yayımlanmış Makalelerin Değerlendirilmesi", *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1): 47-63.
- Zepeda, S. J. (2017). *Instructional supervision: Applying tools and concepts*. New York: Routledge.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.784576> / Year: 4 - Number:13, p. 17-33, Autumn 2020

REVAN HANLIğI'NDA RUS İDARESİNİN TEŞEKKÜLÜ [PASKEVIÇ DÖNEMİ (1827–1831)] *

*ESTABLISHMENT OF THE RUSSIAN ADMINISTRATION IN THE REVAN
KHANATE [PASKEVICH PERIOD (1827–1831)]*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
24.08.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
22.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Doç. Dr. şahin Doğan
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat
Fakóltesi, Tarih Bölümü
sahindogan@akdeniz.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7443-4176>

* Bu makale, yazarın “Rus Kaynaklarına Göre Revan Hanlığı'nın Rusya'ya Bağlanması ve Ermeni Eyaleti'nin Kurulması” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

Güney Kafkasya'da Rusya, İran ve Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlar sonucunda bölgeyi bilfiil kendisine bağlamayı başardı [Gülistan (1813) , Türkmençay(1828) ve Edirne (1829) Antlaşmaları]. Bu tarihi süreç içerisinde, Rusya 1826-1828 Rus-İran savaşı neticesinde imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Revan Hanlığı'nı kendi sınırlarına dahil ederek Revan Hanlığı, Nahçıvan Hanlığı ve Ordubad toprakları üzerinde Rus idaresinde bir Ermeni Eyaleti oluşturdu. Bunlardan birincisi, ele geçirilen topraklarda Rusya'ya yakınlık duyan Hıristiyanların siyasi, toplumsal, ekonomik gücünü artırmak suretiyle bölgenin Rusya'ya bağlanmasını sağlamak diğer i se Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında dengeli politikalar izlemek suretiyle bölgenin toplumsal yapısına müdahale etmeden yapılacak düzenlemelerle asayişin sağlanması, diğer taraftan Hıristiyanların yanında Müslüman halkın da Rusya'ya sempati duymasını sağlayarak bölgenin sorunsuz bir halde Rusya'ya bağlanmak istenmesidir. Bölgenin toplumsal ve etnik yapısının sorunlara açık olması, tarihi geçmişin bir sonucu olarak bölgede oluşan idari, siyasi, toplumsal, ekonomik yapının Rus sisteminden oldukça farklılıklar arz etmesi ise Çarlık Rusya'nın bu bölgede kendi idaresini kurarken önüne çıkan en önemli sorun olarak ortaya çıktı ve bu nedenle bölgede arzu edilen Rus idaresinin kurulması uzun bir zaman aldı. İşte, bu makale ile Rus kaynakları ışığında sözkonusu dönem içerisinde Rusya'nın Revan hanlığı, Nahçıvan Hanlığı ve Ordubad toprakları üzerinde Paskeviç döneminde kurduğu idari yapı ele alınarak bölgenin Ermeni Eyaleti haline dönüştürmesi süreci irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Revan Hanlığı, Ermeni Eyaleti, Rus İdaresi, Güney Kafkasya

Abstract

As a result of the wars with Iran and the Ottoman Empire in the South Caucasus, Russia was able to connect the region to himself [Gulistan (1813), Turkmenchay (1828) and Edirne (1829) Treaties]. During this historical process, Russia included the Revan Khanate within its borders with the Turkmenchay Treaty signed as a result of the 1826-1828 Russian-Iran war, and established an Armenian province under Russian administration on the Revan Khanate, Nakhchivan Khanate and Ordubad lands. There were different opinions in Russia's process of establishing the Russian administration in the region. The first is to ensure that Christians who are close to Russia in the seized lands are connected to Russia by increasing the political, social and economic power of the region, and the other is to ensure order without interfering with the social structure of the region by following balanced policies between Muslims and Christians, on the other hand, It is the desire of the region to be connected to Russia without any problems by making the Muslim people sympathize with Russia. The fact that the social and ethnic structure of the region was open to problems and the administrative, political, social and economic structure formed in the region as a result of the historical past were quite different from the Russian system emerged as the most important problem that Tsarist Russia faced when establishing its own administration in this region. Therefore, it took a long time to establish the desired Russian administration in the region. Here, in this article, the administrative structure established by Russia in the Revan Khanate, Nakhchivan Khanate and Ordubad lands in the light of Russian sources is discussed in this process and the process of transforming the region into an Armenian Oblast is examined

Keywords: Revan Khanate, Armenian Oblast, Russian Administration, South Caucasus

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Doğan, ř. (2020). Revan Hanlığı'nda Rus İdaresinin Teşekkülü [Paskeviç Dönemi (1827–1831)]. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 17-33.

GİRİŞ

1826–1828 Rus–İran savaşı devam ederken bölgenin ele geçirilmesinden sonra Güney Kafkasya hanlıklarının Rusya’ya bağlanması ve burada kurulacak Rus idare sistemi hususunda Rus yöneticileri arasında çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Revan Hanlığı ile ilgili olarak da Rus yöneticileri arasında Ermenilerin yardımı ile Kazak köylerinin oluşturulması; hanlık idaresinin korunması ve otonom bir Ermenistan Devletinin kurulması gibi birbirinden oldukça farklı görüşler ortaya konmuştur.

Nitekim 1826–1828 Rus–İran savaşı sırasında Çar I. Nikolay için Güney Kafkasya’da yaşanan gelişmeler neticesinde bölgedeki kontrolü sağlamak üzere ilk hedef olarak, Rusya’nın güney sınırlarının hattını belirlemek, bu sınırların güvenliğini sağlamak ve Kafkas topraklarına ilişkin politikaları oluşturmak zorunlu bir hale gelmişti. I. Nikolay’ın emri üzerine 1826 yılının Eylül ayında Jandarma kolordusu şef özel kalem müdürlüğüne, özel görevler memuru olarak Dışişleri Bakanlığı çalışanlarından H. Y. Lazarev¹ atanmış ve Lazarev, İran, Osmanlı ve Güney Kafkasya’daki gelişmeler hakkında bilgilerin toplanması için görevlendirilmişti. H. Y. Lazarev, toplamış olduğu bilgileri kendi düşüncelerini de ekleyerek bir rapor haline getirerek A. H. Benkendorf’a vermiş ve Benkendorf da bu raporu Çar’a bizzat kendisi sunmuştu (Tunyan, 1989: 5).

Aralık 1827 yılında Çar’a sunulan bu raporda Ermeni bağımsızlık hareketinin önderlerinin Rus İmparatorluğu’nun himayesi altında otonom bir devlet istedikleri belirtiliyor ve bu nedenle I. Nikolay’ın “Ermeni Kralı” unvanını kabul etmesini öneriyorlardı. Raporun devamında Güney Kafkasya’daki kadim Ermeni topraklarının Rusya’nın himayesinde “Ermeni devleti” adı altında birleştirilmesi ve sınırları korumakla görevli bir Ermeni ordusunun kurulması öngörülmüyordu. Raporunda Otonom Ermeni devleti kadim Ermeni kanunlarının ve Rus imparatorlarının önceden Ermenilere vermiş oldukları imtiyazların Ermenistan’ın bütün topraklarında uygulanması olarak tarif ediliyordu (Diloyan, 1978: 26). Doğu Ermenistan’ın din ve kültür merkezi olan Eçmiyadzin ile birlikte Rusya’ya bağlanması ve otonom bir tarihi Ermenistan Devleti’nin yeniden kuruluşu Ermeni kitlelerinin sempatisini doğurabilir ve çeşitli ülkelerden zengin göçmenlerin buraya yerleşmelerini sağlayabilirdi. Ayrıca, devletin sınır bölgesinde bir sınır kalesi oluşturulabilirdi.

1827 yılının Ocak ayında İmparatorluk istihbarat bölümü üyesi Albay İ. D. Eneğol tarafından “İran Devleti’nin Askerî-politik İncelemeleri” adıyla bir rapor hazırlandı. Bu raporda güvenliğin güçlendirilmesi ve Gürcistan’da ticaretin geliştirilmesi için İran’ın Hıristiyan nüfusunun göç ettirilmesi öneriliyordu. Albay İ. D. Eneğol’un düşüncesine göre Aras nehrinin sol kıyısındaki toprakların Rusya’ya bağlanması, askerî harekâtın neticesinde oluşan ziyanın giderilmesi, birliğin ve Ermeni kilisesinin güçlenmesi için yardım edilmesi gerekiyordu. İ. D. Eneğol’un sözlerine göre, bu önlemlerin gerçekleştirilmesi, Kafkas halklarının bir devletin vatandaşları olmaları için gerekli olan medeni ıslahatların yapılmasını sağlayabilirdi (Tunyan, 1989: 5-7).

Ancak, Çar nihai bir karar almakta acele etmedi. Nitekim bu öneri, 1827 yılının baharında A. P. Yermolov’un yerine geçen ve Çarın Kafkaslara ilişkin konularda oldukça güvendiği Kafkas Kolordusu komutanı İ. F. Paskeviç’e gözden geçirmesi için verildi. Paskeviç tecrübeli bir komutan olarak bölgede devam eden Rus–İran savaşını dikkate alarak Çar’a bu savaşın Rusya’nın lehine sonuçlanması için daha diplomatik bir öneri sunmuştur. Paskeviç’in önerisine göre, bu bölgede yaşayan yerli halkın yeterince medeni olmaması ve sınırlardaki mevcut durumun burada Rus idari sistemini uygulamayı mümkün kılamayacağı, dolayısıyla Revan ve Nahçıvan hanlıklarının Rusya’ya bağlanmasından sonra bu hanlıkların Rusya’ya yardım eden hanlara ödül olarak verilmesi gerektiği ileri sürülüyordu. Ayrıca, Güney Kafkasya’daki Müslüman eyaletlerindeki hanlık yönetimlerinin Yermolov tarafından ortadan kaldırılmasına olumsuz bakan Paskeviç, bu durumun hanların ve beylerin savaş sırasında İranlıların tarafına geçmelerine neden olduğunu ileri sürüyor ve kaçmış olan Karabağ hanı Mehti Kuli Han’ın² geri getirilmesini ve Revan’da ise buranın yöneticisi olan Serdar Hüseyin Han’ın yerinde bırakılmasını

¹ Lazarevler Rus saray asilzadelerinden Ermeni kökenli ünlü bir sülaledir. Bu sülalenin üyeleri XVII. yy.’ın ikinci yarısından itibaren Ermenilerin bağımsızlığı ve daha sonra da güney Kafkasya’nın Rusya’ya bağlanması için büyük bir gayret göstermişlerdir. Bu ailenin üyelerinden Lazarev İoakim Lazareviç (doğ.1743–öl.1826) 1815 yılında Moskova’da Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsünü kurmuştur. Aileden Ermenilerin bağımsızlığı için çalışmalarında bulunmuş bazı kişiler şunlardır: Lazarev İvan Lazareviç (doğ.1735–öl.1801); Lazarev Mina Lazareviç (doğ.1737–öl.1809); Laşkarev Sergey Lazareviç (doğ.1739–öl.1814) vd. (Bkz.: PVAR, 1978: 618; PVAR, 1972: 653.)

² İbrahim Halil Hanın oğludur. 1806–1822 yılları arasında Karabağ Hanlığının idareciliğini yaptı. Ruslar kendisine Tümgeneral ünvanını vermişti. 1822 yılında hanlığı bırakarak İran’a kaçtı. Burada Daralagöz’ün yöneticiliğini yaptı. Bu gelişmelerden sonra ise Karabağ Hanlığı lağv edildi. (PVAR, 1978:618)

öneriyordu. Paskeviç'in Çar'a sunduğu bu önerilerden açıkça anlaşıldığı gibi, General Paskeviç bölgede Rus hâkimiyetinin sağlanabilmesi için daha diplomatik davranılması gerektiğini düşünmekteydi (Şişov, 2003: 229-230; Tunyan, 1989:6).

Görüldüğü gibi bu görüş farklılıklarını iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, ele geçirilen topraklarda Rusya'ya yakınlık duyan Hıristiyanların siyasi, toplumsal, ekonomik gücünü artırmak suretiyle bölgenin Rusya'ya bağlanmasını sağlamak diğeri ise Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında dengeli politikalar izlemek suretiyle bölgenin toplumsal yapısına müdahale etmeden yapılacak düzenlemelerle asayişin sağlanması, diğer taraftan Hıristiyanların yanında Müslüman halkın da Rusya'ya sempati duymasını sağlayarak bölgenin sorunsuz bir halde Rusya'ya bağlanmak istenmesidir. Açık bir şekilde görüldüğü gibi her iki bakış açısının da ortak noktası bölgenin Rusya'ya sorunsuz bir şekilde nihai olarak bağlanmasıdır. Bölgenin toplumsal ve etnik yapısının sorunlara açık olması, tarihi geçmişin bir sonucu olarak bölgede oluşan idari, siyasi, toplumsal, ekonomik yapının Rus sisteminden oldukça farklılıklar arz etmesi ise Çarlık Rusya'nın bu bölgede kendi idaresini kurarken önüne çıkan en önemli sorun olarak görülmektedir. Bu nedenle bölgede arzu edilen Rus idaresinin kurulması uzun bir zaman alacaktır.

Revan Hanlığında Rus İdaresinin Teşekkülü [Paskeviç Dönemi (1827–1831)]

Erivan'ı ele geçiren Rus ordusu komutanı General Paskeviç Erivan'da dört gün kaldıktan sonra şehirde güçlü bir muhafız kuvvet bırakarak ayrıldı (Glinko, 1831: 34). Revan'ın Rus birliklerince ele geçirilmesiyle birlikte henüz savaş bitmeden önce 6 (19) Ekim 1827 tarihinde Paskeviç tarafından hazırlanan talimatname ile geçici bir yönetim oluşturuldu. Oluşturulan bu geçici yönetimin başına Tümgeneral A. İ. Krasovskiye getirilirken, Erivan bölgesi birlikleri komutanlığı görevi de kendisine verildi. Başpiskopos Nerses Aştareketsi ve Revan Kalesi komutanı Yarbay A. Borodin de oluşturulan bu geçici idarenin üyesi olarak atandılar. Böylece 3 kişiden oluşan geçici bir idare teşkil edilmiş oldu. Paskeviç'in, Nerses'e yönetimde yer vermesinin nedeni onun bölgeyi çok iyi bilmesinden kaynaklanırken, A. Borodin ise Rus ordusundaki başarılı hizmetleri nedeniyle bu göreve atanmıştı (AKAK, 1878: Belge No: 436). Geçici idarenin yapması gereken işler ise yine 6 (19) Ekim 1827 tarihli 19 maddeden oluşan aynı talimatname ile belirlendi. Bu talimatnamede, oluşturulan idarenin en önemli amacının bölgede asayişin sağlanması, bölgenin düşman saldırılarından korunması olduğu belirtilirken, çoğunluğu Ermenilerden oluşturulacak yerel birlikler yardımıyla iç güvenliğin sağlanması; Aras ötesinde yaşayanlara, buraya gelenlere ve Rus tabiiyetini arzu edenlere Rus egemenliğinin yaygınlaştırılması; önceki yönetimin hazine varlıklarının ve gelirlerinin belirlenmesi ve bu kaynakların Rus idaresine aktarılması; Kulp tuzuna ve pamuğuna ihtiyaç duyan Gürcistan ile ekonomik ilişkilerin canlandırılması; Türk paşalıklarındaki gelişmeler ile ilgili bilgilerin toplanması, Türk ordusunun hareketi ve Türk yönetiminin niyetinin öğrenilmesi istenmiştir (AKAK, 1878: Belge No: 432).

Bu talimatnameden de anlaşıldığı üzere Revan Hanlığı'nın Ruslar tarafından ele geçirilmesi ve Abbasabad'ın düşmesinden hemen sonra Paskeviç tarafından oluşturulan Geçici Bölge İdaresi, kurumsallaşmış bir Rus idaresi niteliğinde değildi. Zira, söz konusu geçici idare sadece İran ile yapılacak anlaşmaya kadar geçecek zaman içerisinde tahttan indirilmiş olan hanın yerini doldurmak, bölgede asayişin sağlanması gibi yukarıda belirtilen görevleri yerine getirmek amacı ile oluşturulmuş bir idare idi (İvanenko, 1901: 16). Nitekim, Bir taraftan geçici idare kurulurken diğer taraftan da bu bölgede kurulacak olan idarenin projeleri üzerinde çalışmalar başlatılmıştı.

Erivan Geçici idaresinin kurulmasıyla birlikte Petersburg'da Erivan ve Nahçıvan hanlıkları ile Ordubad okrugunda uygulamaya sokulacak olan mülki idarenin projelerini oluşturmak üzere özel bir komisyon kuruldu. Kont Dibiç, Kont Nesselrode, Kont Kankrin³ ve Velyaminov bu komisyonun üyeleri olarak atandılar (AKAK, 1878: Belge No: 435).⁴

³ Yegor Frantsoviç (doğ.1774–öl.1845); Kont; Maliye Bakanı; Essen ve Marburg üniversitelerinde eğitim aldı. 1794 yılında hukuk doktoru oldu. 1797 tarihinde Rusya'ya geri döndü. 1803 yılında İçişleri bakanlığında görev yapmaya başladı. Burada Tuz ve Orman işletmelerine ilişkin birçok görev üstlendi. 1812 yılının başında general oldu. 1813 yılında Rus orduları komutanlığına atandı.1820 yılında askerî şura üyeliğine atanan Kankrin askerî danışman sıfatı ile birçok komisyona üyelik yaptı. 1821 yılında Devlet Şurası üyeliğine (Ekonomiden sorumlu şubede) atandı. 22 Nisan 1823 tarihinde Maliye Bakanı oldu. (Ruskiy Biografiçeskiy Slovar, 1897: 447–463).

⁴ Kasım ayında bölgenin yönetimine ilişkin alınan önlemleri onaylayan I. Nikolay, Rusya topraklarına yeni katılan bölgelerin teşkil edilmesi için bu özel komisyonu oluşturmuştur. Bu komisyonda görev alan kişiler, yirmili yılların başında Rusya'nın Asya politikasına ilişkin sorunlar ile meşgul olan Asya Komitesi'nde bulunan kişilerdi. Asya Komitesi, Dış İşler Bakanı K. V. Nesselrode,

Daha sonra Ermeni Eyaleti'ni oluşturacak olan topraklar İran idaresi altında şu şekilde bir idari taksimata sahip idi:

Tablo 2.1 Ermeni Eyaleti Topraklarının İran İdaresindeki İdari Yapısı (Şopen, 1852: 442-447)⁵

Revan Hanlığı (Mahallar)	Nağçıvan Hanlığı (Mahallar)	Ordubad (Azaciran) (Mahallar)
Revan Vilâyeti (Merkez)	Nağçıvan	Ordubad
Kirh-bulag	Alıncaçay	Akuli
Zangi-basar	Mavazihatun	Dastin
Garni-basar	Hok	Belev
Vedi-basar	Daralagöz	Çinanap
Şarur		
Surmalin		
Darakand-Parçenin		
Slotlin		
Talin		
Seyidli-ahsahli		
Sardarabad		
Karpi-Basar		
Abaran		
Daraçiçeg		
Gökçay		

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi Azerbaycan hanlıkları idarî olarak *mahallara* bölünmüştü. Mahallar *mirbölükler* tarafından yönetilirdi. Revan Hanlığı 15, Nağçıvan ve Ordubad ise 5 mahala bölünmüştü. Toprağın taksimatı ise sulama sistemine göre belirlenmişti. Hanlığın idaresi ise askerî, finans ve icra gibi özel birimler aracılığı ile yapılmaktaydı. Bu idari birimlerin yanı sıra direkt olarak serdara ve divana bağlanmış saray idaresi mevcuttu. Nağçıvan Hanlığı'nda da mevcut olan sistem aynıydı, ancak Kerim Han, merkezi idareye daha çok bağımlıydı (Şopen, 1852: 442, 449-452)⁶.

Özel Komisyon tarafından Aralık 1827 tarihinde hazırlanan “Erivan Vilâyeti ve diğer vilâyetlerin idaresi için temel oluşturması gereken kurallar hakkında” bir proje kabul edilerek, Kont Dibiç tarafından 15 (28) Aralık 1827 tarihli yazıyla General Paskeviç'e bildirilmiştir. Paskeviç'e sunulan bu projede alınan kararlar “özel bir idare” oluşturulmasını öngörmekteydi.

Projede şuan mevcut olan geçici idare yerine ilk fırsatta, General Paskeviç'in idaresi altında Erivan'da veya uygun bir başka yerde askerî bir idareci ve ona bağlı iki Rus memur danışmandan oluşan özel bir idarenin kurulması isteniyordu. Bu danışmanlardan biri polis diğeri ise maliye bölümlerinden

İç İşler Bakanı V. S. Lanskoj, Maliye Bakanı Y. F. Kankrin, Merkez Kurmayı İ. İ. Dibiç ve Tümgeneral İ. A. Velyaminov tarafından yönetiliyordu. (Tunyan, 1989: 10).

⁵ Ayrıca Osmanlı idaresi altında 1590 yılında hazırlanmış olan mufassal deftere göre Revan Eyaleti 10 nahiyesi (Revan, Karbi, Vedi, Aralık, Talin, Ermus, Abnik, Abaran, Şeraphana) olan Revan livasından, 16 nahiyesi (Ağcakala, Mevazeyi-Hatun, Mülki-Arslanlı, Karabağ, Dereşam, Dereşahbuz, Bazarçayı, Şerur, Zar, Zebil, Elince, Sisyan, Azadçiran, Ordubad, Şorlut, Derentüगत) ve bir kazası olan Nağçıvan livasından ibaret idi. Bu deftere göre Revan Eyaletinde 51831 kişi (%67,5) Türk-Müslüman nüfusu mevcuttur. Revan Osmanlı idaresine geçince 1590 yılında olduğu gibi 1728 yılında da mufassal defter hazırlandı. 1728 Revan mufassal defterine göre ise Osmanlı Devleti, Nağçıvan için ayrı bir mufassal defter hazırlamış, Zar, Zebil, ve Şerur nahiyelerini Nağçıvan sancağından çıkartarak Revan Eyaletine dâhil etmiştir. Buna ilave olarak, Maku, İğdir, Sürmeli nahiyelerinin Revan eyaletine birleştirilmesi ile birlikte, bu eyaletin topraklarında Göyçe, Mezree, Hınzırak Kırkbulak, Dereçiçek ve ahali tamamen Türk olan Sederek adlı nahiyeler ve Şüregel livası oluşturulmuş, XVI. Yüzyılın sonunda ortaya çıkmış olan Talin, Ermavi, Abnik, Şeraphana nahiyeleri, Nağçıvan'da ise Bazarçayı ve Ağcakala nahiyeleri kaldırılmıştır. Bu nahiyelerin köyleri ise yeni kurulmuş olan nahiyelere dâhil edilmiştir. Mufassal deftere göre eyalet nüfusunun 43784 kişisi (%61,2) Türk-Müslümandı. Revan şehrinde ise 3369 kişi yani nüfusun %63,5'u Müslüman-Türklerden oluşmaktaydı (Bkz.: Aliyev; Hesenov, 1987: 11-12) Ayrıca daha geniş bilgi için bkz.: (İvecan, 2007)

⁶ Revan Hanlığı'nın Rusya'ya bağlanmadan evvelki devlet teşkilatı hakkında daha geniş bilgi için bkz.: (Oktay, 1997)

olacaktı. Aynı zamanda istişari oy hakkı ile bir Ermeni ve bir Müslüman olmak üzere iki assesor de başkana bağlanacaktı. İdareye kançelerya ve tercüman tahsis edilecekti. Erivan'da veya uygun başka bir yerde ve Nahçıvan'da veya Abbasabad'da Güney Kafkasya'nın diğer bölgelerine benzer bir şekilde il idaresi kurulması ve hepsinde hazinenin oluşturulması öngörülmüştü. Bu vilâyetin idaresinde bulunan Hıristiyanların, hiçbir durumda Müslümanlara bağlı olmaması için gerekli genel kaidelerin kabul edilmesi önerilmekteydi: Şehirlerde mevcut olan Ermeni topluluklarının iç idarelerinin Ermeni ileri gelenlerine verilmesi; Hazineye ait köylerde yaşayan yerleşik Ermenilerin eğer şuan Müslüman naibler tarafından yönetiliyorlarsa, bunun yerine bunların idaresinin Ermeni beğlerine veya Ermenilerden saygın kişilere verilmesi. Eğer bu köylerde Müslüman köylüler de yaşıyorlarsa, onların da sadece Müslümanların yaşadığı köylerde olduğu gibi kendi naiblerinin idaresinde bırakılması isteniyordu. Okrugların hazineye ait köylerine de aynı düzen getirilecekti. Hanlara, beylere ve memurlara ait köylerde yaşayan Ermeniler de kendi iç idareleri için yöneticilerini Ermenilerden seçecektiler. Göçebeler ise kendi idarecileri ile yönetilecek ancak yöneticisi olmayanlar bunların Rusya'nın egemenliğini kabul eden akrabaları arasından atanacaktı; mahkemelerin kurulmasına kadar bölgede yaşayan farklı inançtan olan kişiler arasındaki tartışmalı işleri çözümlen il idaresi oluşturulması da öngörülmekteydi. Müslümanlar için ise şerri mahkemeler devam edecekti; Antlaşmanın imzalanmasını müteakip Erivan Vilâyeti'ni terk etmiş kişilerin dönmesi için Hıristiyanlara 5 yıl Müslümanlara 2 yıl süre tanınmıştı. Bu süre içerisinde geri dönenlere mal varlıkları ve Rus tabiiyetlerinin geri verilmesi kararlaştırılmıştır. Müslüman Hanların, beylerin ve memurların da özel mülkiyetleri eğer bu kişiler Rusya'ya tabiiyet ve bağlılık yemini ederlerse aynı şekilde geçmiş döneme ait voznagrajdeniye olmadan geri verilecekti. Bu dönem içerisinde geri dönmeyenlerin mülkiyetleri hazineye aktarılacaktır. Geri dönenlerden arzu edenlerin şehirlerde yerleşebilecekleri belirtilmiştir; Göçebe kabilelerin Rus sınırlarını geçmemek şartı ile önceden göçtükleri bölgede özgürce mesken edinebilecektirler. Ermenilerin dini işleri Patrik Yefrem'in idaresi altında Piskopos Nerses'e bırakılmıştır. Ancak kiliselere ve manastırlara hazine veya geri dönmeyenlerin özel mülkiyetlerinin geçirilmemesi hususunda dikkat edilmesi gerektiği uyarısında bulunulmuştur (AKAK, 1878: Belge No: 435).

Görüldüğü gibi Komisyonun hazırlamış olduğu bu proje ile Rus idaresi altına giren topraklar da önemli değişiklikler yapıyordu. Bir taraftan mülki idare değiştirilirken diğer taraftan yüzyıllar boyunca oluşmuş olan toplumsal yapının unsurlarında değişikliklere gidilerek özellikle Ermeniler önemli haklara sahip oluyorlardı.

Bu durumun yani Ermenilerin önemli haklara sahip olmasının büyük sorunlar açabileceğini fark eden Komisyon üyelerinden Gürcistan'da uzun zaman görev yapmış olan Tümgeneral Velyaminov bir anlamda bölgedeki Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen projenin 4. maddesi ile ilgili şu uyarılarda bulunuyordu: "Ermenilere yöneticilerine karşı hukuki sorumluluklarını takip etmek maksadı ile kendi iç idareleri için yaşlı ileri gelenlerini seçmeleri hakkının verilmesi, gerektiğinde bunların Ermenileri savunma hakkının olması ve bu kimselerin yönetiminde iç idare ve mahkemelerinin (Rasprava⁷) olması, elbette ki Ermeniler için çok iyi bir düzenleme olmuştur. Fakat, bu düzenleme diğer taraftan bu haliyle hanların, beylerin ve Müslüman memurların egemenlik haklarını sarsmaktadır. Hiç şüphe yoktur ki, bu düzenleme yeni ele geçirilen topraklarda ve önceden ele geçirilmiş olan topraklarda da Müslüman idarecileri oldukça endişelendirmektedir. Daha şimdiden söylemek mümkündür ki Ermeniler kurnaz, sinsî ve hem de Müslümanlara karşı nefret duyan bir halk olarak seçilen yaşlı ileri gelenleri aracılığı ile sadece kendi Müslüman idarecilerine karşı yasal sorumluluklarını yerine getirmekten kaçmayıp, aynı zamanda onların egemenliğinden tamamen çıkmak için uğraşacaklardır ki bu da sürekli olarak davaların ortaya çıkmasına neden olacaktır (AKAK, 1878: Belge No: 435)." Velyaminov Rus idaresinin önünde duran bu sorunun altını çizdikten sonra, yapılan düzenleme de yani Ermenilerin iç idaresinin ve bunların Müslüman idarecileri ile olacak ilişkilerde ki hukuki statülerinin detaylı ve yeterince açıklanmadığını dile getirir. Sonuç olarak Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar uzanan bölgede yaşayan nüfusun 3/2'sinin Müslümanlardan oluştuğunu dolayısıyla bu düzenlemelerle bölgede yaşayan Müslümanların Rusya'ya bağlılığı açısından büyük sorun yaratacağının altını çizmiştir. Ayrıca Rus idaresinden memnun olmayan Müslümanların özellikle Osmanlı ve İran devletlerinin müdahaleleri ile isyan çıkarabileceklerini ifade ettikten sonra "yasal veya miras yoluyla yönetici olan

⁷ Rusya'da 1775–1796 yılları arasında devlet köylüleri ve kostakların küçük ceza davalarına bakan mahkeme. Uyezdlerde alt raspravalar ve guberniyalar da ise yüksek raspravalar mevcut idi. Alt raspravalar küçük ceza davalarına bakılır yüksek raspravalar da ise görülen davalar temyiz edilirdi. 1838–1858 yılları arasında devlet varlıkları yönetimi içerisinde devlet köylülerinin küçük ceza davalarına bakmak için selskiye ve volostniye raspravaları vardı; Bkz.: (Andreev, 1999: 346–347).

hanların, beylerin ve diğer Müslüman memurların bulunduğu yerlerde şimdi olduğu gibi bırakılması... eğer bu uygun değilse Müslümanlara bağlı Ermenilerin hazine köylüleri sınıfına geçirilmesi..." önerisini Komisyona sunmuştur.

Bu kanunlar, tek elden bir idareyi ve Rus idare yönetiminin unsurlarını kullanmayı öngörüyordu. Bununla birlikte Revan ve Nahçıvan hanlıklarından oluşacak bir Erivan Eyaleti kurulması planlanmıştı. Daha sonra bu Eyaletle Pambak ve Şoragel'in de bağlanması öngörülmüştü. Bu proje mütalâa edilmek üzere Paskeviç'e gönderildi. Paskeviç ise, bu projeye Rusya'ya yeni bağlanan bölgelerle ilgili durum hakkında bilgi alındıktan sonra cevap vereceği hususunda söz verdi (AKAK, 1878: Belge No: 435).

Bölgenin Rusya'ya bağlanması için alınan hazırlık önlemlerine büyük bir dikkat gösteriliyordu. İstatistiklerin hazırlanması ve ahalinin durumu ile tanışmak için bölgeye memurlar gönderildi. Y. Y. Laçinov⁸ tarafından tarih, coğrafya ve istatistik bölümlerini içeren "Erivan Bölgesinin istatistikî bilgilerini oluşturmak için detaylı Program" isimli eser oluşturuldu. Özellikle Y. Y. Laçinov tarafından hazırlanan bu program, İ. İ. Şopen'in Ermenistan bölgesi hakkındaki çalışmasının temelini oluşturmuştur. 25 Ocak 1828 tarihinde yönetime gönderilmiş olan Erivan ve Nahçıvan bölgelerinin yönetimi hakkındaki öneriler'e ilişkin bir belge önem arz etmektedir. Bu belgenin giriş bölümünde bu eyaletleri ayırmadan bir yönetimin oluşturulması gerekliliği belirtilmiştir. A. İ. Krasovskiy'in projesi ise bölgesel bir meclis, bölge baş mahkemesi, hazine dairesi, kilise yönetimi, polis teşkilatı ve mahal yönetimi kurulmasını öngörüyordu.

Bölge meclisinde başkanlığı bölgeyi yöneten bir generalin veya bölge başkanının üstlenmesi öngörülmüyordu. Ayrıca bu kişinin çalışmalarında iki askerî (subay) danışman, savcı, sekreter ve din sınıfından ve yerli halktan milletvekilleri bulunacaklardı. Bölge Baş Mahkemesi; ceza mahkemesi ve sivil mahkeme olmak üzere ikiye ayrılmıştı (Tunyan, 1989: 13-14).

Ermeni Bölgesinin, iki vilâyetin birleşiminden oluşturulması tasarlandı. Bununla birlikte aynı isimdeki vilâyet, Pambak, Şoragel ve Makin mahallarının da dâhil olduğu dokuz mahaldan oluşmaktaydı. Nahçıvan vilâyeti ise kendi eski mülki taksimatını olduğu gibi korudu. Mahal idaresi ise askerî subaylardan atanacak olan polis komiseri tarafından gerçekleştirilecekti. Bu polis komiserine ise yardımcı olmak üzere Ermeni ve Azeri olmak üzere iki "köhv"⁹ atanacaktı. İşlenen küçük suçların çözülmesi ise halk tarafından seçilen üç güvenilir kişi tarafından gerçekleştirilecekti.

Proje daha ziyade genel eyalet kurumu hakkında idi. Ancak, yerel bölgelerin dikkate alınması ile idarenin çeşitli kademelerinde yerel halktan temsilcilerin bulunması da göz önünde bulunduruldu. Projede ki en önemli husus ise, Asya tipi yönetim tarzından vazgeçmek ve Rus idare tarzı temelinde yeniden bir idare kurmaktı. Rus idare tarzının hayata geçirilmesi için Piskopos N. Aştaraketsi'nin askerî valinin Tavarişi' olarak alınması öneriliyordu (Tunyan, 1989: 14).

Paskeviç bu dönem içerisinde savaş hali ve özellikle de barış antlaşması gibi çok önemli işlerle meşgul olduğu için Eyaletin iç idaresi ile hiç uğraşamamıştı (AKAK, 1878: Belge No: 214). Nitekim, Krasovskiy'in başında bulunduğu Erivan Geçici İdaresi yaklaşık olarak beş ay sürmüş ve Geçici İdare bu süre zarfında Paskeviç'in vermiş olduğu talimatnamede belirtilen hususlarda ciddi bir icraat gerçekleştirilmemişti. Zira, Krasovskiy Erivan'dan ayrılırken 21 Şubat tarihinde vermiş olduğu raporlarda bulunan bilgiler oldukça yetersiz olması nedeniyle yeni çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmıştır. Zira, talimatnameye göre yapmaları gereken işlerden hazine envanterinin oluşturulurken serdar döneminde ki bazı gelirlerin üstün körü tespit edilmesi dışında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Erivan Geçici İdaresi sırasında bölgeden hiçbir gelir de sağlanamamıştır. Yönetimin yaptığı bazı işler de Piskopos Nerses'in katıldığı konularda faaliyet gösterilmiştir. Ayrıca, 15 binden fazla Ermeni ailesinin Araks nehrinin iki yakasına yani Beyazıt ve Kars sınırından başlayarak Uşakan ve Sardarak'a, aynı zamanda Abaran Artık boğazına kadar olan bölgelerle Daraççek mahalına kısacası bütün Erivan Vilâyeti topraklarına yerleştirilebileceği gibi bir anlamda üst makamları alaya alındığı izlenimi verecek öneriler de yapılmıştır. Erivan Geçici İdaresi'nin özellikle Krasovskiy ve Piskopos Nerses'in buradaki başarısız yönetimi Paskeviç ile bu kişiler arasında önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (AKAK, 1878: Belge

⁸Yevdokim Yemelyanoviç; (doğ.1799-öl.1875); Dekabrist; 1816 yılında Orduya girdi. 1817 yılında Yermolov'un İran'a elçiliği sırasında Rus misyonunda bulundu. Bu sırada yermolov'un isteği üzerine Güney Kafkasya'nın bazı bölgelerinin topografik çekimlerini yaptı. Gümrü, Eçmiyadzin, Erivan ve Nahçıvan'da bulundu. 1818 yılında Moskova'ya döndü. 1821 tarihinde 2. Orduda Tulçino'da görev aldı. Dekabris isyanının bastırılmasından bir süre sonra tutuklanarak Kaskasya Kolorodusuna atanarak sürgün edildi. 13 Ocak 1827 tarihinde Tiflis'e geldi. 1827 yılının Haziran ayı itibari ile Rus-İran savaşında aktif bir şekilde almaya başladı. Daha sonra 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşına katılan Laçinov 1832 yılında rahatsızlığı nedeniyle ordudan ayrıldı. 1875 yılında Moskova'da vefat etti.; Bkz.: (Nersisyan, 1956:186-189)

⁹yaşlı ileri gelenlerine verilen isim.

No: 436). General Paskeviç, Krasovskiy ve Nerses'in yönetimdeki bu başarısızlıklarının yanında özellikle Piskopos Nerses'in Krasovskiy ile birlikte bölgedeki halklar içerisinde özellikle Ermenileri gözetim bir yönetim sergilediklerini de tespit etmiştir¹⁰. General Paskeviç Kont Dibiç'e gönderdiği 3 Mart 1828 tarihli yazı da Piskopos Nerses hakkında şunları ifade etmektedir:

“Piskopos hakkında söz etmişken onunla ilgili olan düşüncelerimi gizlemek istemiyorum: İran ile 1826 yılında savaş başladığında Nerses, bütün gücüyle çaba göstermeye gayret etti. Nitekim Ermeni halkına öğütler verirken bir taraftan da düşman hakkında bilgiler topladı vs.

Bilmiyorum bütün bunlar ne kadar yararlı oldu. Ancak şunu söyleyebilirim ki, onun sağladığı bilgiler her zaman doğru değildi. Örneğin; General Benkendorf'un birliklerinin sınır ötesine geçmelerinden önce, Nerses, birliğin orada topraktan iase sağlayabileceğini ve Eçmiyadzin manastırı'nın onlara yardım edeceğini söylemişti. Ancak bunun tam tersi oldu ve birlikler orada iki gün bitkilerin kökleri ile beslenmek zorunda kaldılar. Gürcistan'dan hububat getirilmeseydi birlik büyük bir açlık yaşayacaktı. Daha sonra Nerses, Erivan civarlarının birlikler için sağlıklı olduğunu söylemişti. Ancak bunun da tam tersi çıktı ve askerlerin yarısı bu bölgede hastalandı. Ayrıca, Nerses, Krasovskiy'e bir an evvel Eçmiyadzin'in kurtarılması için acele etmesini söylemiş ve Krasovskiy de bu anlamsız girişimi yapmaya zorlamıştır.

Daha sonra Eçmiyadzin'de bulunduğum sıra da Nerses'in taleplerinin daha ziyade Manastır ile ilgili olduğunu fark ettim. Onun söylediğine göre Erivan Vilâyetindeki birçok toprak ve köy manastıra ait idi...

Benim buradaki komutanlığım sırasında Nerses arzu ettiklerini başaramadı. Bu nedenle general Krasovskiy ile sıkı bir ilişkiye girdi. Sonuçta benim topraklar ve gelirler hususunda bilgi toplamaları hususundaki emirlerimi uygulamadılar (AKAK, 1878: Belge No: 436).”

General Paskeviç'in bu sözlerinden açık bir şekilde Piskopos Nerses'in Eyalet sınırlarında ki toprakları Manastır'a ait topraklar gibi göstermek için Paskeviç'in emirlerine dahi uymadıkları ve topraklar ile gelirlerin envanterlerinin bilinçli olarak çıkarılmadığı anlaşılmaktadır.

General Çavçavdze'nin¹¹ Paskeviç'e hazırlayıp sunduğu rapordan da açık bir şekilde Krasovskiy'in döneminde bu bölgede hiçbir faaliyetin yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu rapora göre bölgenin uygun bir şekilde mahallara bölünmesi gerekirken yapılmadığı; sadece Şarur'un mahallarından birine komiser olarak bir Rus subayının atandığı fakat ona da verilen talimatname eksik ve anlaşılır olmaktan uzak olduğu belirtilmiştir. Erivan Geçici İdaresinin yaptığı büyük yanlışlardan biri de bu Rus memurunun yanına yardımcı olarak bir Ermeninin verilmiş olmasıydı. Bu Ermeninin dil bilmesi nedeniyle bu mahalda yönetimde Rus memuruna göre daha fazla söz sahibi olmuştu. Sadece Müslümanlardan oluşan bu mahalda böyle bir yönetimin nasıl idare ettiğini tahmin etmek güç olmasa gerek.

Ayrıca Erivan Geçici Yönetimine verilmiş olan 6 Ekim tarihli talimatnameyi uygulamayı bir tarafa bırakın bununla ilgili en ufak bir önlem dahi alınmamış ve bu talimatname hayata geçirilmemişti.

Yönetimin yapması gereken toplantılar için belirli günler tespit edilmemişti. 8 Ekim 1827 tarihinden 21 Şubat 1828 yılına kadar yani 4 aylık bir süre içerisinde sadece 11 toplantı 1828 yılında ise sadece 21 Şubat'ta yani General Krasovskiy'in Bölge idaresi başkanlığını General Çavçavdze'ye teslim ettiği gün toplanmıştır. Bu durum yönetimin neden faaliyet göstermediğini de açıkça ortaya koymaktaydı. Bu toplantılarda da genellikle Nerses'in verdiği tezkerelerle başlanıyor ve daima Nerses'in düşüncelerini kabul eden Krasovskiy'in kabulüyle sonuçlanıyordu¹². Sadece Ermeniler veya Nerses'e isteklerini bildiren kişilerin işleri görülüyordu. Müslüman ahali ise kendisine bu şekilde saygısızca davranılması ve ihmal edilmesi neticesinde şikâyete başlamışlardı. Bütün bunların yanında aynı zamanda ahalden ihtiyaç duyan kişilere verilen iase dağıtımında da adaletli davranılmamış ve Ermenilere ayrıcalık gösterilmişti. Şöyleki; 70 ton civarında buğday dağıtılmış ancak Müslümanların büyük bir kısmı bu yardımdan yararlanamamıştı (AKAK, 1878: Belge No: 438).

¹⁰ Şehirde yaşayan Ermenilerin de burada bulunan Rus yetkililerle iyi geçindikleri anlaşılmaktadır. Zira 5 Aralık 1827 tarihli bir yazıda General Krasovskiy'in Erivan Ermenilerinin Rus askerler için bağışladıkları 1600 Gümüş Rubleyi kabul ettiği belirtilmektedir (RYPPVAR, 1978: Belge No: 19).

¹¹ Aleksandr Garsevanoviç; (doğ.1786–öl.1846); Knez, Tümgeneral; Ünlü bir Gürcü şairdir; 1812 Rus–Fransız savaşına katıldı. 1828 yılında Ermeni Eyaleti idareciliğine atandı (PVAR, 1978: 624).

¹² Paskeviç bu duruma şu örneği verir: Erivan Azerilerinden biri İzmir'den satılmış oluğu bir çocuğu daha sonra evlatlık edinmiştir. Nerses ise hiçbir kanıt göstermeden bu çocuğun Ermeni olduğunu iddia etti. Azerinin bu çocuğa ait satın alma belgelerini gösterdiği ve aynı zamanda çocuğun Hristiyanlığı kabul etmediği ve bu nedenle karakoldan kaçtığı halde Nerses'in isteği üzerine onu Azerinin elinden almak için yargıladılar.;Bkz.: (AKAK, 1878, Belge No:438)

Paskeviç, gelişmeleri yerinde görmek için Erivan üzerinden yaptığı yolculuk sırasında Nersessin, Krasovskiy'nin güvenini kazandığını ve tamamen kendi arzu ettiği şekilde davrandığını bizzat şahit oldu. Bu dönemde sadece Ermeniler Rus idaresinin yardımını alıyor bölgenin 3/2 sini oluşturan Azerilerin ise istekleri geri çevrilip kendilerini aşağılanmış hissederek şikâyetlerde bulunuyor ve Paskeviç'e Nerses'ten kurtulmak için İran'a göç etmek istediklerini bildiriyorlardı. Zira Oblastın bütün işleri Piskoposun arzusuna göre ve adaletsiz bir şekilde yürüyordu (AKAK, 1878: Belge No: 214).

Nerses, daha Erivan ele geçirilir geçirilmez isteklerine başlamıştı. Piskopos Nerses, Paskeviç'in daha ilk günden hazinenin çıkarlarını korumak için gösterdiği hassasiyeti ve aldığı önlemleri görün görünmez yani kiliseye ait olmayan mal ve varlıkların verilmeyeceğini anlayınca entrikalara başvurarak bu amacına ulaşmaya çalışmıştı. Eçmiyadzin manastırının gelirlerini ve mal varlığını artırmak için çeşitli entrikalara başvuruyor ve bunu yaparken Rus idaresinin zararına olacak işler de yaptığı için Rus yöneticilerin tepkisini de çekiyordu (AKAK, 1878: Belge No: 211). Piskopos Nerses bununla kalmamış, kendisini Ermeni Milletinin başı olarak tanıtarak Rusya dışındaki Ermenilere beyannameler sunmaya başlamış ve hatta Paskeviç'in önce sözlü ve daha sonra yazılı olarak yasaklamasına rağmen komşu Osmanlı vilâyetlerin yöneticileri ile ilişkiler kuruyordu. Bu durum kendisine sorulduğunda böyle bir şeyin olmadığını söylemiş ancak Kars'ın Rusların eline geçmesiyle Paskeviç Piskoposun, Kars'ın önemli memurlarından biri olan Şerif Aga Magizberd'e Osmanlı-Rus savaşının başlamasından sonra yazmış olduğu mektubu ele geçirmiş ve Nerses'in yalanı da bu şekilde ortaya çıkmıştı. Elbette ki bu durum Paskeviç tarafından Nerses'in kendini Ermenilerin başı olarak görerek din işleri dışında idari işlere kendi arzu ettiği şekilde Rus yetkililerden izin almadan girişimlerde bulunması Rusya'ya zarar veren girişimler olarak değerlendirilmiştir (AKAK, 1878: Belge No: 214).

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı ve özellikle Krasovskiy ve Nerses'in Ermenileri gözetken faaliyetleri nedeniyle General Paskeviç, 1828 yılının Şubat ayında bu kişileri görevden aldı (İvanenko, 1901: 243). General Paskeviç Nerses'i görevden almasının nedenini şu şekilde açıklar: "*Piskopos Nerses'in tamamen Erivan Bölge İdaresine katılması, çok açık bir şekilde onun, bütün toplumun çıkarlarını koruyacağına, sadece Ermenileri Müslümanlara karşı kayırması, Ermeni ruhanilerinin ve Eçmiyadzin Manastırının çıkarlarını gözetmesi ile sonuçlanmıştır. Diğer taraftan Krasovskiy tarafından Nerses'e bütün işlere karışması hususunda tamamen izin verilmesi Erivan Eyaleti'nin teşkilindeki ve Müslümanlar arasında var olan memnuniyetsizliğin en önemli sebeplerinden biridir. Bu nedenle onu Erivan Bölge idaresi toplantılarına katılmasını men ve onun oblastın yönetimindeki dünyevi işlere hiçbir zaman karışmasına izin verilmemesini emrettim* (AKAK, 1878: Belge No: 438)."

Yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı görevden alınan A. İ. Krasovskiy'in yerine Paskeviç'in tavsiyesi üzerine Bölge Başkanlığı görevine Knez A. G. Çavçavadze atandı. Erivan bölge idaresi yönetimi başkanlığı, Knez Çavçavadze, iki subay (Erivan komutanı N. İ. Kaşkarev ve Binbaşı V. M. Medoks) ve Hıristiyan ve Müslümanlardan olmak üzere halkın katılımıyla seçilen iki temsilciden (Melik Saak Melik Agamelyan (Apriyamov) ve Sartip Mamadhan) oluşturuldu. Yeni kurulan yönetimde Piskopos Nerses'e yer verilmedi.

19 Mart 1828 tarihinde de Erivan Bölge idaresi kuruldu (Yerevanskoye oblastnoye pravleniye) (Tunyan, 1989: 17) ve Bölge idaresine, kendi faaliyetlerini Erivan idaresi yönetimine verilmiş olan kurullar esasında gerçekleştirilmesi emredildi. Oluşturulan bu organa Erivan, Nahçıvan ve Ordubad vilâyetleri ile Megri ve Kapan okrugları bağlandı (AKAK, 1878: Belge No: 438). Ancak Megri ve Kapan okrugları bir yıl sonra Karabağ vilâyetine bağlanacaktır.

Erivan ve Nahçıvan'da, polis, mahkeme ve küçük sivil suçların görüleceği mahkemeden oluşan bir şehir idaresi kuruldu. Genel olarak yerli halk tarafından tayin edilmiş olan mahal beyleri ise, eski nizama göre düzenlenmiş olan köy idaresine istinat etmek zorundaydılar. Erivan ve Nahçıvan'da yani vilâyet merkezlerinde il mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemeler de davalara halkın örfi kurallarına göre bakılacaktı (AKAK, 1878: Belge No: 438).

Bu arada Rus idaresi Güney Kafkasya'da elde ettiği yeni bölgelerin sınırlarını yeniden güçlendirmek üzere önlemler aldı. Bu çerçevede kaleler güçlendirmeye başlandı. Bu proje ile 3000 kişilik bir garnizona sahip olan Erivan'a güçlendirme çalışmaları için yıllık 2000 Gümüş Ruble tahsis edilmiştir (RYPPVAR, 1978: Belge No: 21)¹³.

¹³Erivan Kalesi'nin ve bölgede bulunan diğer kalelerin güçlendirilmesi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: (RYPPVAR, 1978: Belge No: 22,23,24,25,26,27).

Türkmençay Antlaşmasından sonra ise Erivan Geçici İdaresi kaldırılarak yerine Ermeni Eyaleti İdaresi kurulacaktır. Zira bu antlaşma ile Erivan ve Nahçıvan hanlıkları resmen Rusya'ya ilhak etmiş olacaktır (Gazaryan, 1953: 15).

Nitekim, Çar I. Nikolay, Rus–İran savaşının bitmesi ve İran ile yapılan antlaşma hususunda 21 Mart 1828¹⁴ tarihinde bir manifesto yayımladı. Çar bu manifestoda sekiz aydan kısa bir süre içerisinde İran'a yapılan askerî hareketler neticesinde başarıya ulaşıldığını ve büyük bir memnuniyet ile bir anlaşma yapıldığını ifade ediyor ve Erivan ve Nahçıvan hanlıklarının Rus topraklarına katıldığını ilan ediyordu. Çar, ayrıca bu manifestosunda İran ile yapılan antlaşmada buradaki sınırların güvenli ve kalıcı olmasının bir kazanç olarak değerlendirirken anlaşmanın ticari açıdan getireceği kazançların da önemine değiniyordu (PSZRİ, 1830: 1887/271).

Çar'ın manifestosunu ilan ettiği aynı gün Nikolay'ın vermiş olduğu emir ile 21 Mart 1828¹⁵ tarihinde “ Rusya'ya bağlanan Erivan ve Nahçıvan hanlıklarının *Ermeni Eyaleti* adı ile adlandırılması hakkındaki” senatoda alınan bir kararla Ermeni Eyaleti bu iki hanlığın birleştirilmesi neticesinde resmen Rus idaresi altında kurulmuş oldu (PSZRİ, 1830: 1888/272-273).

İmparatorluğun dış politikasını tek başına belirleyen I. Nikolay'ın, 1828 yılının Mart ayında Ermeni Eyaleti'nin kurulması hususunda almış olduğu bu kararın altında askerî ve siyâsî düşünceler yatmaktaydı. Zira bu dönemde Türk–Rus savaşı çıkmış olduğu için Ermeni adı ile Rus idaresi altında bir Eyalet oluşturulması bu savaşta Hıristiyan halkı Rusya'nın yanına çekmek için büyük bir önem arz etmekteydi. Nitekim Ermeniler bu bölgede yapılan bütün savaşlarda Rusya'ya önemli katkılarda bulunmuşlardı (Tunyan, 1989: 16). Zira, Çar I. Nikola, Ermeni piskoposu Nerses'e gönderdiği 28 Ocak 1828 tarihli mektubunda, Piskopos'un, eskiden beri birçok olayda ve özellikle İran ile yapılan son savaşta Rusya'ya büyük bir sadakat gösterdiğini ve hatta Rus birliklerinde bizzat yer alarak canını tehlikeye attığını, Nerses'in gayretleri ile, özellikle örnek teşkil ederek, Ermenilerin Rusya'ya bağlı olmasını sağlamış olmasından dolayı Rusya'ya büyük faydalar sağladığını ifade ettikten sonra Rusya'ya sağlanan bütün bu faydalar karşılığında ve özellikle Çar'ın bütün Ermeni milletine teveccühünün bir işareti olarak Piskopos Nerses'in Aziz Aleksandr Nevskiy nişanı ile ödüllendirildiğini bildiriliyordu (SAOİAN, 1833: 276–278). Eyalete Ermeni adının verilmesi Ermenilerce de kendilerine savaş sırasında gösterdikleri yararlılıklar ve birçok tecrübenin gösterdiği gibi Rusya'ya olan bağlılıkları nedeniyle Çarlık Rusya'nın kendilerine bir hediyesi olarak değerlendirilmekteydi (SAOİAN, 1833: 17).

Nitekim, Ermeni ileri gelenlerinden Konstantin Argutinskiy H. Lazarev'e yazdığı mektupda İran ile yapılan antlaşmanın kendisini birçok yönden mutlu ettiğini ve özellikle Nahçıvan ve Erivan vilâyetlerinin Ermeni Eyaleti olarak adlandırılmasının Ermenilere bir ödül olduğunu belirtir (Agayan, 1978: 220).

Ermeni ileri gelenlerinin beklentileri Rusya'ya bağlı bir Ermeni devletinin kurulmasıydı. Bu düşüncenin sahipleri arasında Nerses Aştaraketsi, Hristofor Lazarev, Knez Konstantin Argutinskiy bulunmaktaydı. Bu plan hakkında Konstantin Argutunskiy 25 Kasım 1827 tarihinde Hristofor Lazarev'e kendi amcası olan İosif Argutinskiy'in¹⁶ evraklarını karıştırırken Rus ve Ermeni milletleri arasında yapılmış bir anlaşma ile ilgili evrak bulduğunu bu evrakta Ermenilere siyasi bir oluşumun sözü verildiğini ifade eden bir yazı yazmıştı. Bu yazısında Konstantin Argutinskiy bu düşüncenin Knez Potemkin'e¹⁷ ait olduğunu ve şuan bu planın gerçekleşmesi için imkân doğduğunu da bildirmekteydi (Agayan, 1978: 221).

Kurulan bu Eyaletin adının Ermeni olması için verilen kararda Rusya'nın ekonomik politikaları da önemli bir yere sahipti. İmparatorluk bu anlamda savaş nedeniyle boşalmış olan arazileri Hıristiyanları göç ettirerek nüfuslandırarak ve bu sayede bölgedeki hammaddelerin kullanılması ve hazineye yeni vergi gelirlerinin kazandırılması mümkün olabilecekti (Tunyan, 1989: 16). General Paskeviç'in Erivan'ın düşmesinden iki gün sonra Knez Mihail Pavloviç'e göndermiş olduğu mektupta Erivan'ın alınmış olmasının Rusya'ya tarifsiz bir ticari kazanç sağlayacağını ifade ederken bir anlamda Rusya'nın bölgeden beklentilerini de özetliyordu: “... *Türk ve İran ticareti ile meşhur ve konumu itibari ile üç devletin sınırlarının kesişim noktası olan Erivan'ın ele geçirilmesi bizim için tarifi imkânsız yararlar*

¹⁴ Senato Çar'ın bu manifestosunu 23 Mart tarihinde yayınlamıştır.

¹⁵ Bu kanun Senato tarafından 27 Mart tarihinde yayımlanmıştır.

¹⁶ Dolgorukiy (Ovsep Argutyan) (doğ.1743–öl.1801); 1773 yılında Rusya'da yaşayan Ermenilerin başpiskoposu ve piskoposluk dairesi başkanı; Sıkça yaptığı Moskova ve Petersburg ziyaretleri neticesinde önemli Rus devlet adamları ile yakın ilişkiler kurmuştur. Çeşitli görevleri yerine getirmesi dolayısıyla yekaterine ve I. Paval tarafından ödüllendirilmiştir. Kendisi Rus tarafgiriydi ve Rusya'nın yardımı ile Ermeni devletinin kurulacağına inanmaktaydı.(Nersisyan, 1956: 110).

¹⁷ Grigoriy Aleksandroviç, (doğ.1739–öl.1791); Knez; II. Katerina döneminin en önemli devlet adamlarından ve bu dönemin devlet politikalarının uygulayıcılarından biridir. Kendisi Ermeni çevreleri ile çok yakın ilişkiler kurmuştur.; Bkz.:(PVAR, 1972: 659).

sağlayacaktır... (AKAK, 1878: Belge No: 524).” Erivan bölge idaresinin kuruluşunda askerî idarecinin iki danışmanından birinin maliye memuru olması da (AKAK, 1878: Belge No: 435) Rusya’nın bölgeden elde edeceği ticari gelirlere ne kadar önem verdiğini açık bir şekilde göstermektedir. Diğer taraftan yukarıda belirtildiği gibi Çar’ın manifestosunda ticari açıdan getireceği kazançların önemle altının çizmiş olması Rusya’nın bölgeye bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak bölgenin nüfus yoğunluğunun az olması ve bir de bölgenin Ruslar tarafından ele geçirilmesi sırasında yıkılan köyler ve savaş sırasında bölgeden yapılan göçler Rusya’nın önüne bölgenin kalkınması açısından önemli bir sorun olarak çıkacaktır. Zira savaşlar sırasında Revan Hanlığı, Nahçıvan Hanlığı ve Ordubad’da yani Ermeni Eyaleti’nin kurulduğu topraklar üzerinde bulunan 1111 köyden 359’u yıkılmıştı (Şopen, 1852: 486, 510-518).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1827 yılının Haziran ayında H. Lazarev tarafından hazırlanan ve Benkendorf tarafından Çar’a sunulan raporda Doğu Ermenistan’ın din ve kültür merkezi olan Eçmiyadzin ile birlikte Rusya’ya bağlanması, İmparatorluk dâhilinde otonom bir tarihi Ermenistan Devleti’nin yeniden kuruluş fırsatı olarak değerlendirilmiş ve bu durumun Ermeni kitlelerinin sempatisini doğurabileceği, bunun neticesinde de çeşitli ülkelerden zengin göçmenlerin buraya yerleşmeleri ve devletin sınır bölgesinde bir kale oluşturulması mümkün olabileceği belirtilmişti (Tunyan, 1989: 7)¹⁸. Ancak, 21 Mart tarihli Çar’ın emirnamesinde “... *Eyaletin adının Ermeni olmasına ve bizim elkâbımıza dâhil edilmesine...*” sözlerindeki “*bizim elkâbımıza dâhil edilmesine*” sözü ile Çar, Ermeni meselesini kendince çözmüş oluyordu (Boryan, 1928: 328). Nitekim, tarihsel gelişime baktığımız vakit I. Nikolay’ın bu raporu dikkate alarak otonom bir Ermeni Devleti’ni kabul etmediği fakat kurulan eyaletin adının Ermeni olarak adlandırmak suretiyle yukarıda belirtilen Rusya’nın beklentilerini gerçekleştirme yoluna gittiği görülmektedir. Zira, Rus yetkililer bundan sonra başta Ermeni tarafgirliği ile tanınan Nerses olmak üzere Ermeni ileri gelenlerinin faaliyetlerini özellikle takip edecek ve Ermeni Eyaleti ile ilgili onların gizli amaçlarının olmasından kuşulanacaktır. Diğer taraftan Ermeni kilisesinin Ermeni milleti üzerindeki büyük etkisini bilen Rus yetkililer Eyaleti Rusya’ya arzu ettikleri şekliyle bağlamak için Ermeni Kilisesini de kontrol altına almaya başlayacaklardır (AKAK, 1878: Belge No: 209)”.

Paskeviç, Ermeni Patriği Yefrem’e¹⁹ 2 Mayıs 1828 tarihinde gönderdiği mektupta “*Revan ve Nahçıvan hanlıklarının ebedi olarak Ermeni Eyaleti adı altında Rusya’ya bağlanması üzerine, Eçmiyadzin manastırı, bütün Rusya İmparatorunun egemenliği altında, sadece İran ile yapılan barışın sağladığı huzurdan yararlanmakla kalmayacak aynı zamanda sürekli olarak Ermeni kilisesini ve Ermeni milletini koruması altına almış olan bizim idaremizin özel himayesinden de yararlanacaktır.*” Dedikten sonra Paskeviç Yefrem’e “*Eçmiyadzin’e gelmeniz bizim idaremizin, Ermeni milletin yararı hususundaki düşüncelerine ve amaçlarına uygundur.*” Demektedir (AKAK, 1878: Belge No: 208). Paskeviç’in bu sözlerinde Ermeni Kilisesinin ve Ermeni Milletinin Rus himayesinde olacağı sözleri Rusya’nın Ermeni siyasetini açıkça ortaya koyduğu gibi Yefrem’in Eçmiyadzin’e getirilmesi de Rusya’nın Ermeni politikasının açıklanmasında önemli bir yere sahiptir. Zira, bu dönemde Yefrem oldukça yaşlı ve güçsüz bir kişiliğe sahip olarak (AKAK, 1878: Belge No: 214) kontrolü mümkün bir kişilikken, Nerses ise Ermenilerin bağımsızlığı hususunda gizli niyetleri olan bir kişi olarak görülmektedir.

Her ne kadar, Paskeviç’in 10 Temmuz 1828 yılında Kont Dibiç’e yazdığı mektupta, kendisinin Nerses’den Rus idaresine karşı zararlı bir faaliyetinin olamayacağını söylemekle birlikte onun kişilik özelliklerini bildiğini ve bu nedenle “...*eğer Nerses’in tahakküm hırsı ve Ermeni tarafgirliği Ermeni milleti içerisinde kanaat önderleri arasında destek bulursa ne gibi sonuçlar doğurabileceğini?*” soruyor ve “*zira, onun bizim kanunlarımızı mümkün olduğunca kabul etmemek yönünde çabaları vardı ve hala var*” diyerek bu sorunun nedenini açıklıyordu. Paskeviç, mektubunun devamında, “...*bütün refahı Rusya’nın gücüne ve himayesine bağlı olan Ermeni milletinden, Rusya’nın bütün avantajlarını kullanan fakat diğer Rus uyruğunda olan halklar gibi Rus idaresine bağlanmak ve bunu getirdiği yükümlülükleri istemeyen bir sınıf yaratılmak istendiğini.*” Bildiriyor ve Baş idarenin bu gibi kurnazlıklar karşısında nasıl bir siyaset izleyeceğini soruyordu (AKAK, 1878: Belge No: 211). Paskeviç’in bu sözlerinden açık bir

¹⁸ Nahçıvan ve Revan Hanlıklarının Ruslar tarafından ele geçilerek burada bir Ermeni Eyaleti kurulması Hindistan’da yaşayan Ermenileri de oldukça sevindirmiş ve Kiliseler de İmparator Nikola Pavlov için ayinler tertip edilmişti (SAOIAN, 1838: 225).

¹⁹ Yefrem I, (doğ. 1748–öl. 1835); 1809–1830 yılları arasında bütün Ermenilerin Katolikosu; İosif Argutinskiy’in 1800 yılında bütün Ermenilerin Katolikos’u seçilmesinin ardından Rus Ermeni kilisesinin piskoposluk dairesi başkanı oldu. 1805 yılında Katalikos Daniil’in vefatından sonra bütün Ermenilerin Katolikosu seçildi. 1822 yılında Gürcistan’a geldi ve 1828 yılına kadar Ahpat manastırında kaldı. 1830 yılında ise Katolikosluk görevinden ayrıldı.; Bkz.: (PVAR, 1972: 650).

şekilde Ermeni ileri gelenlerinin mümkün olduğunca bağımsız bir devlet çabalarının olduğu anlaşılıyor. Diğer taraftan Rus yetkililer bu çabaların önüne geçilmesi yönünde tedbirler alınması da “*Ermeni*” adının sembolik bir anlam taşıdığını, Rusya'nın kendi arzu ettiği şekilde bir yapılanmaya gideceğinin açık bir delili olarak belirtmek gerekir.

Ayrıca aşağıda görüldüğü gibi oluşturulan Ermeni Eyaleti'nin idari taksimatı ve yönetim yapısında bölgede yaşayan halklar açısından her hangi bir ayırım da gözetilmemişti.

Tablo 2.2 Ermeni Eyaleti'nin İdari Taksimatı (1828-1832) (Şopen, 1852: 448)

Erivan Vilâyeti	Nahçıvan Vilâyeti	Ordubad Okrugı
1–Erivan Okrugı		
Gökçay mahalı Daraçecek mahalı Kırkbulak mahalı	Nahçıvan mahalı Alıncaçay mahalı Mavazihatun mahalı Hok mahalı Daralagöz mahalı	Ordubad mahalı Akulis mahalı Dastin mahalı Çinanap mahalı Belev
2–Şarur Okrugı		
Şarur mahalı Vedibasars mahalı Garnibasars mahalı Zangibasars mahalı		
3–Sürmalin Okrugı		
Sürmalin mahalı Darakendparçenis mahalı		
4–Sardarabad Okrugı		
Saotlin mahalı Talin mahalı Seyidli-ahsahli mahalı Abaran mahalı Karpın mahalı Sardarabad mahalı		

Kurulan Ermeni Eyaleti, Rusya'ya bağlandığından beri Bölge Başkanı yönetimi altında olan geçici bir idare ile yönetilmekteydi. Bu Eyalette yaşayan halk yavaş yavaş Rus düzenine ayak uydurmaya başlamıştı. Nahçıvan ve Ordubad'da ise idare yerli halktan olan naiblere bırakılmıştı (AKAK, 1878: Belge No: 47). Bölge Yönetimine bağlanmış olan naibler geniş haklara sahip idiler. Zira, naiblere yürütmede ve polis idaresinde sorumluluklar verilmişti. Naibler vergilerin toplanmasında yardımcı olmak ve hazinenin çıkarlarını gözetmek zorundaydılar. Eksan Han²⁰, vilâyet mahkemesinde başkanlık yapmıştır.

Bölge İdaresi Rus İmparatorluk kanunları temelinde faaliyet gösteren yürütme, finans ve yargı bölümlerinden oluşuyordu. Erivan Vilâyetinde *Mülki idare*, Nahçıvan ve Ordubad'da da *Polis idaresi* olmak üzere iki idare şeklinin olması vilâyetlerdeki idare sisteminin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında 1826–1828 Rus-İran savaşının sona ermesinden sonra, Eksan Han ve onun kardeşi Şeyh Ali Bey, yönetime yaptıkları yardımların karşılığı olarak burada naib olarak bırakılmışlardır (Tunyan, 1989: 19).

General Paskeviç, bu dönem içerisinde Ermeni Kilisesi içerisinde özellikle Nerses'den kaynaklanan iç çatışmaları ve düzensizliklerin hat safhaya ulaştığını tespit ederek, bu durumun kötü sonuçlar doğurmaması için bir an evvel Ermeni Kilisesine ilişkin bazı önlemlerin alınması gerektiğini

²⁰ Nahçıvanlı Kelb Ali Han'ın oğludur. 1822 yılında Karadağ vilâyetinde Ordubad mahalını yönetmiştir. Daha sonra Nahçıvan hanı olmuş ve Rus idaresinde Tümgeneral rütbesi almıştır. Bkz.: (PVAR, 1978: 623).

Bludov'a²¹ 16 Kasım 1828 tarihli gizli bir yazı ile bildirir. Paskeviç, alınması gereken önlemler arasında Ermeni kilisesindeki sorunların başlamasına neden olan Yefrem'in ölümünden sonra Bütün Ermenilerin başpiskoposu olmak isteyen Nerses'in Bessarab'da tutulması ve Gürcistan'na dönmeye izin verilmemesini; Sinod'un haklarının belirlenmesi ve onanmasını; Ermeni din adamlarının iyi bir eğitim alabilmesi için okulların açılmasını; piskopos ve papazların sayılarının sınırlandırılmasını; Patrik, sinod ve piskoposların haklarının ve sorumluluklarının kesin olarak belirlenmesi gibi hususları dile getirir. Ayrıca, böyle bir nizamnamenin hazırlanmasının gecikmemesi gerektiğini zira şimdiki Patrik Yefrem'in hem kişilik özelliklerinin hem de Rusya'ya bağlılığı nedeniyle böyle bir düzenlemeye karşı çıkmayacağını dile getirir. Onun yerine yakın bir zamanda büyük bir ihtimalle başka bir kişinin geçeceğini ve eğer bu kişi inatçı biri olursa bu durumun idarenin işini zora sokacağını ifade eder. Ayrıca Paskeviç, Eçmiyadzin'de bulunan Bütün Ermenistan Patriği'nin eski geleneklere göre bütün dünyadaki Ermenilerin ruhani lideri olduğunu ve bazı durumlarda da dünyevi işler için milletin başı olarak gördüklerini ve eğer böyle bir yere inatçı ve entrika yapmaya meyilli bir kişi gelirse o vakit idarenin Ermenilerin din işlerini daha iyi olması için yapılacak düzenlemelerde Türk ve İran Ermenilerine gidebileceğini ve onları idareye karşı yönlendirebileceği hususunda uyarıyordu (AKAK, 1878: Belge No: 214). Paskeviç'in bu sözlerinden Rusya açısından Ermeni kilisesinin kontrol altında tutulmasının önemi ortaya çıkarken alınacak önlemlerde açık bir şekilde Ermeni Kilisesinin iç işlerine müdahale olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim bu şekilde Ermeni Kilisesi kontrol altına alınarak Rus idaresinin istekleri doğrultusunda bir yapıya kavuşması arzu edilmiştir.

Paskeviç'in bu talebi Rus yönetimi tarafından kabul görmüş ve değerlendirilmeye alınmıştır. Bu değerlendirmeler sırasında öncelikle Eçmiyadzin ve genel olarak Ermeni Kilisesine ilişkin belge ve bilgiler toplanmaya çalışılarak bu şekilde yapılacak düzenlemelere temel oluşturulması hesap edilmişti (AKAK, 1878: Belge No: 215, 216, 218). 15 Mart 1829 tarihinde de Bludov Paskeviç'e şüphe duyulan Ermeni din adamları hakkında gizli takip yapıldığını bildiriyor ve İç İşleri Bakanlığının bu konuya ilişkin alınması gereken önlemleri iletliyordu. Buna göre, "*Patrik kendi halefini hiçbir şekilde belirlememelidir. Ermeni patriği eski gelenek ve yasalara göre seçilmelidir; birçok siyasi nedenden dolayı Ermeni patriği sadece Rus uyruğundaki Ermenilerin saygı duyduğu ve sevdiği bir kişi değil aynı zamanda diğer ülkelerde yaşayan Ermenilerin de saygı duyacağı biri olmalıdır. Bu şekilde Türk Ermenilerini dahi Eçmiyadzin Patrikliğine bağlanması dahi sağlanabilir. Bu nedenle güvenilir bir kişiliği olmayan Nerses'in Yefrem'in halefi olması durumunda böyle bir şey beklenemez. Bu durumu Nerses'e ve Patriğe açıkça söylemeye gerek yok. Onun sadece halef olması düşüncesine neden olabilecek nedenlerden uzak tutulmalı aksi takdirde kilise işleri ile daha aktif bir şekilde uğraşmaya başlayacaktır. Önceden konuşulduğu gibi Nerses Bessarab'da kalacaktır*". Dedikten sonra en önemli iş olan Ermeni Gregoryan Kilisesi Nizamnamesi'nin hazırlanması için izlenecek yolu tarif ediyordu. Genel sekreter, Paskeviç'e Ermeni Gregoryan Kilisesinin eski kural ve geleneklerinin mümkün olduğunca korunması gerektiğini ve bu hususta gerekli olan bilgi ve belgelerin Ermeni Oblastın'den sağlanabileceğini, bu bilgilerin yeterli olmaması durumunda İç İşleri Bakanlığı arşivinden ve Ermenistan ile ilgili eserlerden yararlanarak, Eçmiyadzin Sinodu'nun ve genel olarak Ermeni Din adamlarının günümüzde ve geçmişte ne şekilde uygulamalarda bulunduğunu yazmasını bildirdikten sonra, bu kurallar ve gelenekler içerisinde hangilerinin halk tarafından saygı gördüğünü ve Ermeni Eyaleti'nin şuan ki durumuna ve Rusya'nın izlediği siyasete uygun Nizamnameye girecek kanunların hangileri olduğunu soruyordu. Ayrıca, Paskeviç'ten Ermenilerin yeni patrik ilan edilirken eski geleneklerinden biri olan Eçmiyadzin'de naaşı olan Aziz Grigori'nin kutsal elinin patriğin üzerine dokundurulması ritüelinin devam edip etmediğini ve eğer devam ediyorsa bunun Eçmiyadzin papazlarının Türk Ermenilerine etkide bulunması için kullanılabilir mi? diye soruyor ve eskiden Eçmiyadzin Kilisesinde olan fakat şuan için Sis Patriğinin elinde olan ekümenlik gücünün Eçmiyadzin Kilisesine kazandırılıp kazandırılmayacağını soruyordu.

²¹ Dimitriy Nikolayeviç (doğ.1785–öl.1864); Kont; Bilimler Akademisi Başkanı; Devlet Meclisi Başkanı; 1800 yılında Moskova'da dışişleri arşivinde çalışmaya başladı. 1802 yılında Petersburg'a geri döndü ve burada dışişlerinde görev aldı. 1808 yılında Hollanda'ya diplomatik bir görev için gönderildi. 1812 yılında Stockholm'de Rus misyonunda danışman olarak görev aldı.31 Temmuz 1822 tarihinde Bessarabiya'ya ilişkin meseleler hususunda çalışmak üzere İçişleri Bakanlığında görevlendirildi. Bu arada birçok görevde bulunan Dimitriy Nikolayeviç 25 Nisan 1828 tarihinde yabancı dinlerin ruhani işlerine bakan bir müessesenin başına getirildi. 1831 yılında Adalet bakanlığı yaptı. 1832 yılında İçişleri bakanlığına atandı ve 1838 yılına kadar bu görevini sürdürdü. Daha sonraları da bu görevleri çeşitli vesilelerle yerine getirdi. Kendisi birçok komite de görev aldığı gibi Güney Kafkasya'ya ilişkin oluşturulan Komitet *po ustroystvu Zakavkaskago Kraya* komitesinde de yer almıştır (Ruskiy Biograficeskiy Slovar, 1908: 94–98).

Genel Sekreter ayrıca Ermeni Patriği Yefrem'in oldukça yaşlı olması nedeniyle onun yerine atanacak Patriğin Rus idaresinin güvenini kazanmış kişiler arasından belirlenmesi çalışmalarının yapılmasını istiyordu (AKAK, 1878: Belge No: 221).

20 Şubat 1829 tarihin de Paskeviç'in kendisini Tiflis'e çağırması nedeniyle A. G. Çavçavadze, Ermeni Eyaleti başkanlığı görevini Erivan Kalesi komutanı Yarbay M. Z. Argutinskiy Dolgoruk'a²² bırakmıştır. Daha sonra Paskeviç ile Çavçavadze arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi nedeniyle Paskeviç, Argutinskiy Dolgoruk'u görevden alarak yerine 8 Mart tarihinde Albay D. F. Kandibu'yu atadı. 1830 yılının Şubat ayında ise Ermeni Eyaleti başkanlığına Bebutov²³ getirilecektir (Tunyan, 1989: 20). Bebutov, İmeretti'in önceki yöneticisi ve oldukça iyi bir monarşist olarak, bölgenin Ruslaştırılması sürecini devam ettirecek ve Eyalet yönetiminde bulunan üyelerin yetkilerini sınırlayarak idari yetkileri kendi elinde toplamak için uğraşacaktır (Adonts, 1957: 102). Zira, sekiz yıl sürecek olan Bebutov döneminde Eyalette idari yapı oluşturulacak, vergilerin alınması ve hazine gelirleri bir düzene sokulacak, ve Petersburg'da bölgeye ilişkin alınan kararlar onun tarafından yerine getirilmeye çalışacaktır. Ayrıca bu dönemde artık kesin olarak Rus–İran sınırı belirlenerek son halini alacaktır ki Bebutov bu çalışmasının karşılığında I. Dereceden Aslan ve Güneş nişanına layık görülmüştür (Ruskiy Biografiçeskiy Slovar, 1900: 623–626)

Kafkas Genel idarecisi Paskeviç, 16 Mayıs 1829 tarihli raporunda var olan idare sisteminin etkili olmadığı hususunu dile getirerek Bölge idare sisteminin yenilenmesi gerektiğini dile getirdi ve bu amaçla bölgeye müfettişlerin gönderilmesini talep etti. Zira, Gürcistan'ın Rusya'ya bağlanmasından beri (1801) bölgede gerekli değişimler sağlanamamış halkın rahat bir yaşam sürmesi için gerekli idari müesseseler teşkil edilememiş idi. Bu nedenle halk zahmet çekerken bölgede adaletli bir idareden de söz etmek mümkün değildi. Bölgede alt mercilerde bulunan yerli idarecilerin halkı suistimalleri hat safhaya ulaşmıştı. Görevli kişilerin hak ve sorumlulukları açık olmadığı gibi Rus kanunları da yerli halkın yasa ve gelenekleri ile birbirine karışmıştı. Gürcistan'da yürürlükte olan Kral Vahtang'ın kanunları Gürcü, Ermeni ve Yunan kanunlarından oluşmakta ve bunların dışında Rus kanunları da kullanılmaya başlanınca muhakeme usulü iyice karmaşık bir hal almıştı. Mali yönetim de eski yöneticilerin zamanından beri değişmeden kalmıştı. Nitekim, Rus kolonizasyonu henüz tamamen oluşturulamamıştı. Bütün bu nedenlerden dolayı Paskeviç, bu sistemin daha çağdaş bir sistemle değiştirilmesi gerektiğini vurgulamış ve bunun da ancak sivil idarenin tek bir sistem altında toplanması ile mümkün olacağını belirtmiştir (AKAK, 1878: Belge No: 35). Diğer taraftan Piskopos Nerses'in istekleri devam ediyor ancak bu kez de farklı bir yöntem ile taleplerinin karşılanmasını istiyordu. Zira, Mayıs ayında Nerses, Yunan İmparatoru İrakli'ye M.S. 629 yılında yani 1200 yıl önce Kulp Tuz işletmelerinin 1/3 hissesini Eçmiyadzin manastırına bağışladığını fakat İmparatorun bu fermanının kaybolduğunu ileri sürüyor, ve bu payı istiyordu. Dolayısıyla Ermeni oblastinin diğer bölgelerine ilişkin bu tarz istekler artık Paskeviç tarafından beklenen bir durumdu (AKAK, 1878: Belge No: 211, 214).

Bölgenin mamur hale gelmesi için ise Paskeviç tarafından şu önlemler alınmaya başlandı: 1– Gürcistan'da uyezd mahkemeleri ve mahallî polis teşkilatı açılması için girişimlerde bulunuldu 2– Müslüman vilâyetlerde idarenin teşkil edilmesi için özel bir komisyon kuruldu 3– Bölgenin Rusya'ya bağlanmasından itibaren mülkî idarenin tek bir nizamname altında toplanması için bölgenin idaresine ilişkin bütün kararnamelemler toplatılmaya başlandı. 4– Nüfus sayımı yapılmaya başlandı 5– Bütün bölgenin finans ve istatistik bilgileri toplatılmaya ve hazine varlıklarının envanteri çıkarılmaya başlandı. Vergilerin toplanmasında tek sisteme geçilmesi ve iyileştirmeler yapılması için vergi sistemi çalışmaları yapıldı. 6– Hala tahdit edilmemiş toprakların belirlenmesi için bir komisyon kuruldu. 7– Gümrük işlemlerinin düzenlenmesi için yeni bir proje hazırlanmaya başlandı. 8– Güney Kafkasya'da tek para sisteminin getirilmesi için çalışmalar başlatıldı. 9– Bölgenin salgın hastalıklardan korunması için bir komisyon kuruldu. 9– Eğitim kurumlarının teşkil edilmesine ilişkin proje hazırlandı (AKAK, 1878: Belge No: 35).

²² Moisey Zaharoviç (doğ. 1797–öl. 1855); Knez; Tümgeneral; 1826–1828 Rus–İran ve 1828–1829 Osmanlı Rus savaşlarına katıldı. İran Ermenilerinin göç ettirilmesinde çok önemli rol oynadı. 1829–1830 Ermeni Eyaleti idarecisi oldu. Daha sonra İmam Şamil'e karşı yapılan çarpışmalara katılmıştır (PVAR, 1978: 620).

²³ Vasilii Osipoviç (doğ. 1781–öl. 1858); Knez; General; 1813 Osmanlı Kafkas savaşına katıldı. 1812 Rus–Fransız savaşında General Tormasov'un ve 1816 yılından itibaren Yermolov'un yaverliğini yaptı. 1817 yılında İran'a giden Yermolov'a eşlik etti. 1821 yılında Mingrel Eger birliğinin komutanlığına ve İmeretti'nin idareciliğine atandı. 1828–1829 Osmanlı–Rus savaşında Ahıska kalesinin alınmasında yer aldı. Daha sonra Ahıska Paşalığının idarecisi olarak atandı. 1830–1838 yılları arasında Ermeni Eyaleti'nin idareciliğini yaptı. 1844–1847 yılları arasında Şamil'e karşı savaşan Rus birliklerinin komutanlığını yaptı. 1847 yılından itibaren Güney Kafkasya mülki amirliğine ve genel idare meclisi başkanlığına atandı. 1853–1854 tarihleri arasında Güney Kafkasya'da bulunan kolorduya komutanlık yaptı. 1854 yılında Güney Kafkasya mülki amirliği görevine tekrar geri döndü (PVAR, 1978: 619).

Güney Kafkasya genel idaresinin teklifi üzerine 10 Eylül 1829 tarihinde Ermeni Eyaleti'nin idari yapısında geçici bir *Ştat Sistemi* oluşturuldu. Bakanlar Kurulunun (Komitet Ministrov) Paskeviç'in önerisi üzerine almış olduğu bu karar da Ermeni Eyaletinde kurulan bu sistemin geçici olduğu zira bölgenin bütününde idare sisteminin yenilenmesi gerektiği vurgulanmıştır (PSZRİ, 1830: 3144/642).

Bu süreç içerisinde, Ermeni Kilisesine ilişkin çalışmalar gizlilik içerisinde sürdürülüyor ve Paskeviç ile İç İşleri Bakanlığı arasında bilgi alış verişi yapılarak bu hususta alınacak önlemler somutlaştırılmaya çalışılıyordu. Nitekim Paskeviç'in bu konuya ilişkin 26 Aralık 1829 tarihli gizli bir yazısında Ermeni Kilisesindeki gelişmeler uzun bir şekilde anlatıldıktan sonra, eğer Rus yönetimi Ermeni ruhani liderinin tehlikeli, kurnaz ve sadece ruhani liderlik gücünü değil aynı zamanda dünyevi işlere de karışan birini istiyorsa Nerses'in seçilmesini, yok eğer Rus yönetimine ölçülü, görevine kendi kişisel ve taraflı görüşlerini karıştırmayan Piskopos Ioanna Karpinskiy'in seçilmesi gerektiğini söylüyor ve yönetimi Eçmiyadzin Kilisesi Patriğinin sadece Ruhani bir lider olmadığını onun aynı zamanda, dünyevi işlerde de bütün Ermenilerin başı olduğunu, hatta İran'ın dahi Ermenileri ilgilendiren bütün konularda Eçmiyadzin aracılığı ile hareket ettiği uyarısında bulunuyor ve ancak Rusya için bu bölgeye Rus idaresini kurmaya karışmayacak bir kişinin gerekli olduğunu bildiriyordu (AKAK, 1878: Belge No: 228).

1829 yılının Aralık ayında Paskeviç tarafından Ermeni Kilisesi Nizamnamesinin hazırlanması için özel bir gizli komisyon oluşturuldu. Bu gizli komisyonun üyeleri olarak, Knez Bebutov, Ermeni Papazı Serafim, Ermeni edebiyat profesörü Cırbied ve Oçkin atandılar. Oçkin bu komisyona başkanlık yapacaktı. Knez Bebutov Ermeni kökenli, Rusya'da eğitim görmüş ve uzun bir zamandan beri Rusya'nın hizmetinde çalışmış ve idarenin güvendiği bir kişiydi. Papaz Serafim, Ermeni Kilisesinin durumunu ve eksikliklerini çok iyi bilen ve aynı zamanda Rus idaresinin güvenini kazanmış bir kişiydi. Kendisi Osmanlı-Rus savaşında Paskeviç tarafından Osmanlı Ermenilerinin karşı koyuşunu engellemek üzere görevlendirilmişti. Diğer taraftan Erzurum'da kurulan Rus idaresi döneminde buradaki yönetimde de görevlendirilmiş ve bu görevi başarı ile yürütmüştü. Profesör Cırbied ise Ermeni dilini, tarihini ve kilise kanunlarını çok iyi bilen biriydi. Kendisi Nerses tarafından Paris'den Ermeni Kollejinde müdürlük yapması için davet edilmiş kendisine vaat edilen maaş verilmeyince o da şikâyetle bulunmuştu. Onun oldukça yararlı olabileceğini anlayan Paskeviç, Ermeni Kilisesi hakkında bilgi ve belge toplamakla görevlendirmiş ve o da 6 ay boyunca belgeleri toplayarak Ermeni kilisesinin tarihini ve mevcut durumunu ortaya çıkarmıştı. Paskeviç, Eçmiyadzin'den gelmiş olan Papaz Ioanna'yı da bu komisyona dâhil edilebileceğini düşünmüş ancak Rus yönetiminin Ermeni Kilisesinin işlerine karışma arzusunun olduğu düşüncesine kapılmaması için bundan vazgeçmişti (AKAK, 1878: Belge No: 229).

Paskeviç, 24 Nisan 1830 yılında sunduğu raporda bölgedeki sorunların Güney Kafkasya vilâyetlerinin tümünde idarelerin geçici idare niteliğinde olması; Rus idare sistemi ile Gürcü ve Müslüman idare sisteminin iç içe geçmiş olması; idare sistemin de olduğu gibi yasalarda ve finans alanında da bir birliğin olmamasından kaynaklandığını ifade ederek bu sorunların çözüme kavuşturulması için bütün Güney Kafkasya vilâyetlerinde Rus kanunlarının ve idare sisteminin hayata geçirilmesinin en iyi yol olduğu vurgulanmıştır. Paskeviç'e göre bütün vilâyetler bölgedeki şartlar göz önünde tutulduğunda iki guberniyaya ve bir oblasta bölünmeliydi. Paskeviç'in bu projesine göre: 1. Guberniya: Gürcü Guberniyası: Bu guberniya 10 uyezdden oluşacaktı: 2. Guberniya²⁴: Bu Guberniya 8 Müslüman uyezdten oluşacaktı: Yelizavetopol, Şamşadil, Karabağ, Taliş, Şekin, Şirvan, Baku, Kubin, Derbend. (Kubin ve Derbend uyezdlerine komşu dağlılar da bağlanacak). Bu proje içerisinde tek oblast olarak ise Ermeni Oblast'ı kalıyordu. Doğal olarak Gürcistan sınırlarından kopuk olan Bambak ve Şoragel distansiyaları Ermeni Oblastına bağlanacak ve burada 4 uyezd oluşturulacaktı. Bu uyezdler şunlardı: Şoragel'le birlikte Bambak, Erivan, Kulpin ve Nahçıvan. Ermeni Oblastının oblast şehri Erivan, uyezd uyezdleri ise, Gümrü veya Mahy Karaklis, Kulpin ve Nahçıvan olacaktı (AKAK, 1878: Belge No: 47).

Bölgenin bu şekilde idari taksimatının yapılması önerisi ise coğrafik ve dini özellikler göz önünde bulundurularak yapılmıştı. Bu öneride Ermeni Eyaleti'nin korunmuş olması ise politik amaçlar içeriyordu. Nitekim buradaki amaç Rusya dışında yaşayan Ermenilerin sempatisini kazanmak idi (Tunyan, 1989: 30-31).

Paskeviç'e göre eğer bu değişimler sağlanabilirse Güney Kafkasya vilâyetlerinde yaşayan nüfus daha fazla Rusya ile yakınlaşacak ve aynı yasalara bağlı, eşit avantajlardan yararlanan halk Rusya'ya yabancılaşmayacaktı. Zira şuan olduğu gibi eski gelenekler ve eski idare sistemi buradaki halka kendisinin Ruslardan farklı olduğunu hatırlatmaktaydı (AKAK, 1878: Belge No: 47).

²⁴ Paskeviç, projesinde bu guberniyanın adını Çar'ın vermesini istemiştir. Bu nedenle bu projede Guberniyanın adı verilmemiştir. Bu Guberniya 8 Müslüman vilâyetin birleştirilmesinden oluşturulması ön görülmüştür.

Senato (Pravitelstvuyuşiy Sinod) 23 Ağustos 1829 tarihinde Güney Kafkasya'da yapılacak olan revizyon için Y. İ. Kutaysov²⁵ ve P. İ. Meçnikov'un gönderilmesine karar verildiğini ve müfettişlerin burada yapacakları revizyonu bölgenin yerel şartlarının imkan verdiği çerçevede genel senatör talimatnamesine göre değerlendirecekleri Paskeviç'e bildirilmiştir (AKAK, 1878: Belge No: 39). General Paskeviç'in talep ettiği müfettişler senatör P. İ. Meçnikov ve senatör Y. İ. Kutaysov Senato tarafından aynı yıl Kafkasya'ya gönderildi (Kuleşov vd., 1997: 86).

Bölgede çalışmalar yapan Senatörler P. İ. Kutaysov ve Y. İ. Meçnikov bölgenin durumu hakkında oldukça geniş bilgi ve materyaller topladılar ve bunları değerlendirdikten sonra oldukça detaylı bir rapor hazırladılar. Müfettişler raporun sonuç kısmında "... bu şekilde Güney Kafkasya'nın idari yapısı incelenerek ve teftiş edilerek, buradaki düzensizlik, kötüye kullanım ve halkın ezilmesi tespit edilmiştir. Bu olumsuzlukların şuan için sonlanması ve gelecekte olmaması için... bazı eklemelerle özellikle Rus devlet idaresinin ve kanunlarının burada hayata geçirilmesi halinde buradaki düzensizlik, kötüye kullanım ve halkın ezilmesinin önüne geçileceğini ümit etmekteyiz." Demek suretiyle Paskeviç'in önerisini uygun buluyor ve Rus kanunlarının ve idare sisteminin hayata geçirilmesinin en iyi yol olduğu onlar tarafından da kabul görüyordu. Buna göre, Güney Kafkasya'da Rus Medeni Kanunu ve yasamasını uygulamaya sokmak; bölgeyi iki guberniye ve bir oblasta bölmek; genel idarecinin mahiyetinde idare meclisi kurmak vb. birçok reformun bu bölgede yapılması gerekmektedir (AKAK, 1878: Belge No: 411; AKAK, 1881: Belge No: 1; KPRSA, 1936: 208).

Revan hanlığının ele geçirilmesinden sonra bu topraklarda kurulan Rus idaresindeki Ermeni Oblasti ile ilgili idari düzenlemeler daha uzun yıllar boyunca yapılmaya devam edilecektir.

SONUÇ

Çar I. Aleksandır'ın 1801'de, Doğu Gürcistan'ı Rusya'ya katması ile Rusların Revan ve çevre bölgeleri işgal etme süreci de başlamış oldu. Rusya ve İran arasında bu tarihten itibaren daha şiddetli bir şekilde Kafkasya'da başlayan mücadele sürecinde 1826–1828 Rus İran savaşı 1804-1813 savaşı gibi İran'ın yenilgisiyle sonuçlandı. Bu savaş neticesinde imza edilen Türkmençay Antlaşması ile bir önceki antlaşma olan Gülistan Antlaşması'nın şartları keskinleştirilerek Revan ve Nahçıvan hanlıkları da dâhil Kuzey Azerbaycan hanlıklarının hepsi Rusya topraklarına dâhil oldu.

Rusya'nın bu bölgeyi kendisine bağlama sürecinde görüş farklılıklarını iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, ele geçirilen topraklarda Rusya'ya yakınlık duyan Hıristiyanların siyasi, toplumsal, ekonomik gücünü artırmak suretiyle bölgenin Rusya'ya bağlanmasını sağlamak diğeri ise Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında dengeli politikalar izlemek suretiyle bölgenin toplumsal yapısına müdahale etmeden yapılacak düzenlemelerle asayişin sağlanması, diğer taraftan Hıristiyanların yanında Müslüman halkın da Rusya'ya sempati duymasını sağlayarak bölgenin sorunsuz bir halde Rusya'ya bağlanmak istenmesidir. Açık bir şekilde görüldüğü gibi her iki bakış açısının da ortak noktası bölgenin Rusya'ya sorunsuz bir şekilde nihai olarak bağlanmasıdır. Bölgenin toplumsal ve etnik yapısının sorunlara açık olması, tarihi geçmişin bir sonucu olarak bölgede oluşan idari, siyasi, toplumsal, ekonomik yapının Rus sisteminden oldukça farklılıklar arz etmesi ise Çarlık Rusya'nın bu bölgede kendi idaresini kurarken önüne çıkan en önemli sorun olarak görülmektedir. Bu nedenle bölgede arzu edilen Rus idaresinin kurulması uzun bir zaman alacaktır.

Bu çerçevede Revan ve Nahçıvan hanlıkları ve Ordubad toprakları üzerinde Rus idaresinin kurulması sürecinde izlenen politikalar neticesinde Ermeni Eyaleti kurulmuş oldu. Nitekim, Çar'ın emri ile 21 Mart 1828 tarihinde Rus idaresi altında Erivan ve Nahçıvan hanlıklarının Ermeni Eyaleti adı ile adlandırılması hakkındaki senatoda alınan bir kararla Ermeni Eyaleti resmen kuruldu.

I. Nikolay'ın, 1828 yılının Mart ayında Ermeni Eyaleti'nin kurulması hususunda almış olduğu bu kararın altında askerî ve siyasî düşünceler yatmaktaydı. Zira bu dönemde Türk–Rus savaşı çıkmış olduğu için Ermeni adı ile Rus idaresi altında bir Eyalet oluşturulması bu savaşta Hıristiyan halkı Rusya'nın yanına çekmek için büyük bir önem arz etmekteydi. Nitekim Ermeniler bu bölgede yapılan bütün savaşlarda Rusya'ya önemli katkılarda bulunmuşlardı.

²⁵ Pavel İvanoviç (doğ.1782–öl.1840); Kont; Aleksandır'ın tahta geçmesiyle Dış işleri bakanlığında göreve atandı. Daha sonra Adalet bakanlığında görev aldı. 1809 yılında baş savcı ve kısa bir süre sonrada senatör oldu. 1822–1832 yılları arasında İmparatorluk tiyatrolarının idareciliğini yaptı. 1825–1835 yılları arasında İsaakiyevskiy Kilisesinin yapım komisyonunda görev aldı. 1829 tarihinde Güney Kafkasya'ya müfettiş tayin edildi. 1837 yılında Devlet Meclisi üyesi oldu (Ruskiy Biografikiy Slovar, 1903: 617).

Aslında Ermeni ileri gelenlerinin beklentileri Rusya'ya bağlı bir Ermeni devletinin kurulmasıydı. Ancak, eyalete Ermeni adının verilmesi de Ermenilerce de kendilerine savaş sırasında gösterdikleri yararlılıklar ve birçok tecrübenin gösterdiği gibi Rusya'ya olan bağlılıkları nedeniyle Çarlık Rusya'nın kendilerine bir hediyesi olarak değerlendirilmekteydi.

Kurulan bu eyaletin adının Ermeni olması için verilen kararda Rusya'nın ekonomik politikaları da etkili oldu. İmparatorluk bu anlamda savaş nedeniyle boşalmış olan arazileri Hıristiyanları göç ettirerek nüfuslandırarak ve bu sayede bölgedeki hammaddelerin kullanılması ve hazineye yeni vergi gelirlerinin kazandırılması mümkün olabilecekti.

Rus idaresinde bir Ermeni adı ile Eyalet kurulmuş olmasına rağmen bunun bağımsız ve hatta Rusya'ya bağlı dahi olsa bir Ermeni Devletin dönüşmesinin Rusya tarafından bir tehlike olarak algılanmıştır. Nitekim bu süreç yaşanırken Rus idaresinin bağımsız bir Ermenistan fikrine sahip Ermenileri kovuşturduğunu ve özellikle Ermeni Kilisesini kontrol altında tutmak için büyük bir gayret içerisinde girdiğini görüyoruz.

1840 yılına kadar 12 yıllık Ermeni Eyaleti tarihi aslında çok açıktır ki bu dönem Rusya'nın burayı idare şeklini arayışı dönemidir. Zira Rusyanın amacı bölgeyi Ruslaştırarak ve ilerde Rusya'nın bir Guberniyası haline çevirmekti. XIX. yy başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya politikasının temel amacını askeri stratejik amaçlar oluşturmaktaydı. Ancak Rusya'nın bu bölgede egemenliğini tam olarak sağlamasından sonra Rusya Asya'da güçlü bir hale geldiği gibi Güney Kafkasya bölgesinde iki komşu devleti olan İran ve Osmanlı Devleti üzerinde siyasi üstünlüğü ele geçirmiş oldu.

Görüldüğü gibi Rusya'nın Güney Kafkasya'yı idare etme siyaseti belli bir evrim sürecinde oluşmuştur. 1840 yılına kadar geçen dönemde Rusya özellikle Ermenilerin bulunduğu topraklarda daha ziyade dış siyaseti göz önünde bulundurarak bölgede uygulamalar yapmıştır. Ayrıca Rusya'nın bölgede izlediği demografik, ekonomik, dinî ve toplumsal politikalar da açık bir şekilde bölgeyi tamamen Rusya'ya bağlamak amacıyla yürütülüyordu.

KAYNAKÇA

Arşiv Külliyatları

AKAK (Aktı Sobrannıye Kavkazskoyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeyu)

AKAK , (1878). T. VII, Tiflis.

AKAK , (1881).T. VIII, Tiflis.

KPRSA (Kolonialnaya Politika Rossiyskogo Tsarizma v Azerbaycane v 20–60-h god. XIX v.)

Bogdanova, N.G.; Pritikin, Y. M. (1936.). Kolonialnaya Politika Rossiyskogo Tsarizma v Azerbaycane v 20–60-h gg. XIX v.,Çast I: Feodalniye Otnoşeniya i Kolonialniy Rejim 1827–1843 gg., Moskva-Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.

RYPVAR (Razvitiye Yerivana Posli Prisoyedineniye Vostoçnoy Armenii k Rossii)

Akopyan, T. H. (1978). Razvitiye Yerevana Posle Prisoyedineniya Vostoçnoy Armenii K Rossii (Sbornik Dokumentov, 1801–1917 gg.), Yerevan: İzd.: Yerevanskiy Gosudarstvenniy Universitet.

PVAR (Prisoyedineniye vostoçnoy Armenii k Rossii)

Agayan, T. P. (1972). Prisoyedineniye Vostoçnoy Armenii K Rossii (Sbornik Dokumentov), T. I (1801–1813), Yerevan: Akademiya Nauk Armyanskoy SSR.

—————(1978). Prisoyedineniye Vostoçnoy Armenii K Rossii (Sbornik Dokumentov), T. II (1814–1830), Yerevan, Akademiya Nauk Armyanskoy SSR.

SAOİAN (Sobraniye Aktov Otnoşihsa k Abazreniyu İstorii Armyanskogo Naroda)

SAOİAN, (1833). Ç. I, Moskva.

SAOİAN, (1838). Ç. II, Moskva,

Resmi Yayınlar

Rus Kanunnameleri

PSZRİ (Polnoye Sobraniye Zakonov Rossiyskoy İmperii)

PSZRİ, (1830). Sobraniye Vtoroye, T. III, Sanktpeterburg.

İstatistikler

Şopen, İ.(1852). İstoriiçeskiy Pamyatnik Sostoyaniya Armyanskoy-Oblasti v Epohu yeya Prisoyedineniya K Rossiskoy-İmperii, Sanktpeterburg: Tipografiya İmperatorskaya Akademiya Nauk.

Araştırma ve İncelemeler

Kıtaplar

- Adonts, M. A.,(1957). Ekonomıçeskoye Razvitiye Vostoçnoy Armenii v XIX veke, Yerevan: Akademiya Nauk Armyanskoy SSR İnstıtut Ekonomiki.
- Agayan, Ts. P.,(1978). Rol Rosii v İstoriçeskih Sudbah Armyanskogo Naroda (K 150-Letiye prisoyedineniya Vostoçnoy Armenii k Rossii, Moskva: Nauka.
- Aliyev, F.; Hesenov U. (2007). İrevan Hanlığı, Bakı: Şerq–Qerb.
- Andreev, A. R. (1999). Rossiyskaya Gosudarstvennost v Terminah IX-naçalo XX veka, Moskva:Kraft+
- Boryan B.A.,(1928). Armeniya mejdunarodnaya diplomatiya i SSSR, Ç. I, Moskva–Leningrad.
- Diloyan, V. A.,(1978). “Prisoyedineniye Vostoçnoy Armenii K Rossii i Ego İstoriçeskoye Znaçeniye”, Prisoyedineniye Vostoçnoy Armenii K Rossii i Ego İstoriçeskoye Znaçeniye, ss.7–10 (6–30) Yerevan: Yerevanskiy Universitet
- Glinko S., (1831). Opisaniye Pereseleniya Armyan Adderbicanskih v Predeli Rossii, Moskva: Tipografiya Lazarevih İnstıtuta Vostoçnih Yazikov.
- İvanenko V. N.,(1901). Grajdanskoye Upravleniye Zakavkazem ot Prisoyedineniye Gruzii do Namestniçestva Velikago Knyaza Mihaila Nikolayeviça (İstoriçeskiy Oçerk), Tiflis.
- Kulešov S. V. vd., Natsionalnaya Politika Rossii: İstoriya i Sovremennost, Nauçniy Senter Russika, Moskva, 1997.
- Nersisyan M.,(1956). İz İstorii Russko–Armyanskih Otnoşeni, Kniga Pervaya, Yerevan: AN Armyanskoy SSR.
- Nersisyan M.,(1961). İz İstorii Russko–Armyanskih Otnoşeni, Kniga Vtoraya, Yerevan: AN Armyanskoy SSR.
- Şişov, A. (2003). Polkovotsı Kavkazskih Voyn, Moskova.
- Tunyan V. G.(1989). Vostoçnaya Armeniya v Sostave Rossii, Yerevan: Ayastan.

Ansiklopedi ve Sözlük Maddeleri

- Bebutov Knez Vasiliy İosifoviç” Ruskiy Biografiçeskiy Slovar, T. II, S. Petersburg, 1900, s. 623–626.
- “Bludov Kont Dimitriy Nikolayeviç” Ruskiy Biografiçeskiy Slovar, T. III, S. Petersburg, 1908, s. 94–98.
- “Kankrin Graf Yegor Frantsoviç” Ruskiy Biografiçeskiy Slovar, T. VIII, S. Petersburg, 1897, s. 447–463.
- “Kutaysov Kont Pavel İvanoviç” Ruskiy Biografiçeskiy Slovar, T. IX, S. Petersburg, 1903, s. 617.

Tezler

- İvecan R. (2007). Osmanlı Hâkimiyetinde Revan (1724–1746), Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Gazaryan İ. M. (1953). K İstorii Obrazovaniya Armyanskoy Oblasti (1828 g.), Avtoreferat Dissertatsii na Soiskanie Uçenoy Stepeni Kandidata İstoriçeskih Nauk, Yerevan.
- Oktay H. (1997). Revan Hanlığı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.731643> / Year: 4 – Number: 13, p. 35-50, Autumn 2020

ŞEHİR PAZARLAMASI KAPSAMINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ŞEHİR VE YÖRE HALKINA YÖNELİK TUTUMLARI: NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

*THE IMPORTANCE AND RESEARCH OF UNIVERSITY STUDENT'S HAPPINESS AND
SATISFACTION IN THE PREFERABILITY OF CITIES WITHIN THE CONTEXT OF
CITY MARKETING: A CASE STUDY IN NIGDE ÖMER HALISDEMİR*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
04.05.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Ruhan İri
Niğde Ömer Halisdemir
Üniversitesi, Niğde Sosyal Bilimler
Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve
Reklamcılık Bölümü
ruhaniri@ohu.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-5981-9673>

Öz

Çalışmada, şehir pazarlaması kapsamında şehirlerin bilinirliği ve tercih edilmesinde üniversitenin etkisine odaklanılmakta, üniversite öğrenci mutluluğu ve memnuniyetinin önemi vurgulanmaktadır. Araştırma Niğde ve yöresinin bilinmesinde, tanınmasında ve tercih edilmesinde Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin Niğde şehri ve yöresinden çevre, alt ve üst yapı, temizlik, güvenlik, şehirdeki yaşam kalitesi konularında öğrenci düşüncelerinin, duygularının, algılarının ve memnuniyet düzeylerinin öğrenci mutluluğunun etkisini/önemini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 01-30 Nisan 2019 tarihleri arasında, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yargısal olarak seçilen öğrencilerle gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler neticesinde yapılan anketlerden elde edilen veriler, SPSS 22.0 paket programında analiz edilmiş olup, öğrencilerin Niğde şehri ve yöresi ile Niğde halkına yönelik mutluluk ve memnuniyet düzeylerinin belirlenmesinde likert derecelendirmesi kullanılmıştır. Araştırma, üniversiteler veya şehir için müşteri konumundaki üniversite öğrencilerinin, şehir hizmetlerinden veya şehirde yaşayanlardan beklentileri ve algılarını tespit etmesi bakımından önemlidir. Yine çalışma, müşteri memnuniyeti çerçevesinde, öğrenci mutluluğu ve memnuniyetinin üniversite tercihlerine paralel olarak, şehir tercih etmelerinde, şehirden ve şehirde yaşayanlardan memnun olma durumu üzerinde durulması açısından da önem taşımaktadır. Araştırma evrenini, 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı bahar dönemine kayıtlı 28.050 öğrenci oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen çalışma, mevcut durumu belirlemeye yönelik tanımlayıcı durum tespiti yapmak amacıyla keşifsel bir araştırma olup, verilerin değerlendirilmesinde bazı tanımlayıcı istatistiklerden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, Niğde şehri ve yöresinden kısmen memnun oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, araştırmaya katılan öğrenciler, Niğde şehri ve yöre halkının üniversite öğrencisine karşı tutum ve davranışlarından/yaklaşımlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. Yine öğrenciler, Niğde ve yöresi denilince zihinlerinde oluşan algılamaları arasında, Şehit Ömer Halisdemir, Niğde Gazozu, kampüs içerisinde yer alan Akkaya Barajından kaynaklanan kötü koku ve yöreye ait deyiş olan "Geçti Bor'un Pazarı, Sür Eşeği Niğde'ye" sözü araştırma bulguları arasında bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şehir Pazarlaması, Öğrenci, Memnuniyet, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Abstract

By laying emphasis on the importance of university students happiness and satisfaction in the familiarity and preferability of cities within the scope of city marketing, this study has been carried out in order to determine the thoughts, feelings, perceptions and satisfaction levels of Niğde Ömer Halisdemir University students in the areas of environment, infrastructure, superstructure, cleaning, security and life quality in Niğde that help to specify the familiarity, recognition and preferability of Niğde and its neighbourhood. The obtained data from the face-to-face interviews conducted with associate, undergraduate, graduate and doctorate level students at Niğde Ömer Halisdemir University between 01- 30 April 2019 were evaluated in SPSS 22.0 package program and Likert rating was used to determine the levels of happiness and satisfaction for people living in the city and its region and Niğde. The study is of great importance in determining the perceptions and expectations of students, who have education in universities that undertake the activities of training and education in the city, from the city services or from the city residents in terms of cities marketing. The study is also of vital importance in terms of putting emphasis on the students' happiness and satisfaction that play the role of not only giving preference to city and university selection, but also being satisfied with the city and its residents within the framework of customer satisfaction. The scope of the study comprises the students who are enrolled in Niğde Ömer Halisdemir University for the spring term of 2018-2019 academic year and who are from various cities except for Niğde. Being a heuristic survey that pursues the goal of determining the current situation by making use of a descriptive situation assessment, the conducted study benefits from some descriptive statistics during the evaluation of data. The results of the study show that the students of Niğde Ömer Halisdemir University are partially contented with the city of Niğde and its neighbourhood. In addition, the students who have participated in the survey have stated to be pleased with attitude, behavior and treatment of Niğde and its neighbourhood residents towards the university students. When asked what comes to mind about Niğde and its province, the students have uttered martyr Ömer Halisdemir, Niğde white soda, the unpleasant smell generating from Akkaya dam located near the university campus and the well-known expression "Geçti Bor'un Pazarı, Sür Eşeği Niğde'ye" which is specific to Niğde province and has the literally meaning of being late (for the Bor bazaar) and marching on the next one (Niğde bazaar) It's too late for you to act. The findings of the survey are supposed to be beneficial for universities, candidate university students, their families and policy-makers in terms of contributing to getting information.

Keywords: City Marketing, Student, Satisfaction, Niğde Ömer Halisdemir University

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

İri, R. (2020). Şehir Pazarlaması Kapsamında Üniversite Öğrencilerinin Şehir ve Yöre Halkına Yönelik Tutumları: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 35-50.

GİRİŞ

Son yıllarda dünya genelinde üniversitelerin merkez veya diğer yerleşkelerinin büyük bir bölümü şehirlere yakın bölgelerde yer almakta, üniversite öğrencileri ise üniversitelerin bulunduğu şehirlerde yaşamaktadır. Bununla birlikte üniversite öğrencileri, şehirlerin sosyo-ekonomik, kültürel değişimine, dönüşümüne ya da gelişimine katkıda bulunmaktadır. Teknoloji ve ulaştırma alanında son dönemlerde yaşanan hızlı değişim ve gelişmeler her alanda olduğu gibi şehir yaşamını, şehirleşme yapısını, şehirlerarası nüfus değişimini ve kırsal yerleşim bölgelerinden şehirlere doğru göçü hızlandırmaktadır. Özellikle şehirlerde yaşanan sosyo-ekonomik değişim, etkileşim ve dönüşümün tetikleyicisinin merkezinde ise üniversitelerin faaliyetleri ve oluşumları sonucunda ortaya çıkan öğrenci mutluluğu ve memnuniyetiyle şehirlere yüklenen anlamlar yer almaktadır. Nitekim son zamanlarda şehirler artık o yörede bulunan üniversitelerle birlikte tanınmakta, bilinmekte, algılanmakta veya farkındalık oluşturularak, şehir pazarlamasında önemi artmaktadır. Günümüzde şehir pazarlaması konusu, sadece şehirde yaşayanları ve şehir yöneticilerini ilgilendirmekle sınırlı kalmamakta, şehre dışarıdan gelen yatırımcı, ziyaretçi, yeni yerleşimci potansiyel göçmenler, nitelikli kişi, turist ve üniversite öğrencisi tarafından da profesyonel biçimde değerlendirilen bir pazarlama fonksiyonu şeklinde değerlendirilmektedir. Dünya genelinde ve Türkiye’de üniversitelerin bulunduğu şehirlere pozitif toplam katma değer sağlaması, üniversite öğrencilerinin şehirden memnuniyeti ve mutluluğu kavramlarıyla birlikte şehirle ilgili düşüncelerinin/yorumlarının önemi ortaya çıkarmaktadır.

Şehir pazarlaması ve şehirde yaşayanlar açısından bir tüketici veya müşteri olarak görülen/algılanan üniversite öğrencilerinin sosyal, kültürel, sportif ve eğlence ihtiyaç, istek ya da talepleri bulunmaktadır. Öğrencilerin bu tür ihtiyaç, istek ve taleplerinin şehirdeki kamu ve özel kuruluşlar ile şehir halkı tarafından karşılanması, yörenin marka şehir değeri kazanmasında veya kaliteli şehir yaşamı oluşumuyla birlikte, öğrenci mutluluğu veya memnuniyetinin sağlanmasında önemlidir (İri, 2019: 38). Bununla birlikte üniversite öğrencileri, bir şehrin bilinmesi, tanıtımı ve o şehre dair farkındalık oluşmasında ağızdan ağıza pazarlama yapabilecek gönüllü pazarlamacı olmalarının beraberinde, gelecekte şehirde ticaret veya yatırım yaparak şehrin gelişimine pozitif katkı sağlayabilecek, geleceğin yöneticileri ve yatırımcıları olabilirler. Şehirler ve şehirlerde yaşayanlar ile buldukları şehirlere bilimsel, ekonomik, sosyo-kültürel yapıcı katkılar sağlayan üniversiteler ve üniversite öğrencileri arasında sağlanabilecek karşılıklı iletişim ve memnuniyetin şehirde yaşayanlar tarafından önemsenmesi iki grup arasında çift yönlü etkileşimin oluşumuna neden olmaktadır. Çift taraflı bu olumlu veya olumsuz etkileşim ise, üniversite öğrencileriyle, şehirde yaşayanlar arasında ortaya çıkabilecek empati, sempati veya antipatinin kaynağı ile doğrudan ilişkili olabilmektedir. Şehirde bulunan kamu ve özel kuruluşlar ile yöneticilerinin yanı sıra, şehirde yaşayanların, ticaret veya esnafılık yapanların varlık nedenlerinden birisi olan üniversite öğrencilerinin şehirden ve üniversiteden mutlu ve memnun olmaları öğrenci odaklı düşünebilmede etkilidir. Yine şehirlerin ve şehirlerde bulunan üniversitelerin gelecekteki değerleri, başarıları veya tercih edilebilirlikleri, şehirden ve üniversiteden mutlu ve memnun olan öğrencilerle ilişkilendirilebilmektedir.

Öğrencilerin şehre yönelik çok boyutlu öğrenci mutluluğu ve memnuniyeti faktörleri arasında, öğrencilerin ihtiyaç, istek ya da taleplerini karşılayacak şekilde şehrin çevre, alt ve üst yapı, güvenlik, ulaşım faaliyetleri bakımından tasarlanması, şehirdeki yaşam kalitesi, sosyal kültürel ve sportif olanaklar ve öğrencinin bireysel özellikleri yer almaktadır (Eygü ve Karaman, 2013: 43). Şehirlerin kimliğinde ve konumlandırılmasında önemli bir paya sahip üniversiteler ve üniversite öğrencileri öğrenci memnuniyetine odaklanan şehirlere imaj, kalite ve marka getirmektedir. Kendisini üniversite ve üniversite öğrencilerinden soyutlayan ve kendi içinde oluşturduğu sabit bir dünya görüşü ile yönetilen şehirler ise, marka bir şehir olamamakta, otomatik olarak sorunun kaynağı haline dönüşerek, kendi sorunlarıyla bile baş edemeyen, topluma, sosyal hayata problem olan yapılar haline dönüşmektedir. Şehirlerde oluşturulan öğrenci mutluluğu ve memnuniyetinin şehirlerin sosyo-ekonomik-kültürel değişimine, dönüşümüne ve gelişimine olumlu katkıda bulunması, toplumsal faydanın sağlanmasını tetiklemektedir. Toplumsal faydanın ortaya çıkması ise, şehirdeki kamu ve özel kurum veya kuruluşların, toplu kesimlerinin birlikte uyumlu çalışmaları ile mümkündür. Üniversitelerden ve buldukları şehirden memnun ve mutlu olan her öğrenci, üniversite veya şehir tercihi yapacak yeni bir öğrenci için verilen en güzel ve en iyi tavsiye mesajı niteliği taşımaktadır.

2018-2019 Yükseköğretim Kurulu verilerine göre 129 kamu, 72 vakıf üniversitesi ve 5 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam Türkiye’de 206 yükseköğretim kuruluşu bulunmakta olup, 2.829.430 ön lisans, 4.420.699 lisans, 394.174 yüksek lisans ve 96.199 doktora düzeylerinde örgün öğretim, ikinci öğretim, uzaktan eğitim ve açık öğretim dâhil olmak üzere 7.740.502 üniversite öğrencisi bu

kuruluşlarda eğitim görmektedir (<https://istatistik.yok.gov.tr>). Toplam öğrenci sayıları, aileleri ve üniversitelerin bulunduğu şehir halkıyla birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de, ülke nüfusunun çok önemli bir bölümünün doğrudan yükseköğretim ve üniversitelerin bulunduğu şehirler ile bağlantılı hususlarla ilgili olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

1. Şehir Pazarlaması Kavramı

Şehir pazarlaması, şehri daha yaşanabilir duruma getirmek veya şehirde daha kaliteli bir yaşam ortamı oluşturabilmek amacıyla, şehrin alt veya üst yapı hizmetlerini geliştirmek, diğer şehirlerden gelmesi arzu edilen yatırımcı, ziyaretçi, yeni yerleşimci potansiyel göçmenler, nitelikli kişi, turist ve üniversite öğrencisi gibi hedef kitle için şehri ve şehrin potansiyel unsurlarını daha etkili kullanabilmek için birçok yöntem sunabilmektedir (Yücel ve Öztürk, 2018: 78). Şehir pazarlaması, dünya genelindeki sermaye sahiplerini, turistleri ve yeni yerleşimcileri çekebilmek ve şehirde yaşayanları mutlu ve memnun etmek ile yaşanan şehirden gurur duymak amacıyla yapılan şehir imkânlarını oluşturmak, şehrin cazibesini ve değerini artırmak çabalarıdır. Bu çabalar; şehirde ekonomik refah düzeyinin yükseltilmesiyle birlikte, şehrin alt ve üst yapı, temizlik, güvenlik, ulaşım ve iletişim olanaklarının geliştirilmesini, eğlence merkezlerinin oluşturulması, sosyal etkinlikler ile kültürel faaliyetlerin düzenlenmesiyle birlikte insanların zihinlerinde çekici bir şehir imajı oluşturabilmeyi kapsamaktadır (Apaydın, 2014: 3). Şehir pazarlaması, şehrin tanıtımı, bilinirlik ve farkındalık oluşturabilmek amacıyla şehre ait pazarlanabilecek soyut ve somut her türlü potansiyel kaynakların en verimli şekilde bir ürün olarak kullanılmasını içermektedir. Şehir pazarlaması yapılabilmesi için, şehirlerin kendine özgü doğal özelliklerinin veya sahip olduğu çekiciliklerin belirlenerek bu özellikleri şehirlerarası rekabette kullanabilmeleri sonucu bir destinasyon merkezi haline gelmeleri hedeflenmelidir. Yine şehirlerin kaliteli yaşam yapısının oluşmasında şehirde yer alan üniversitelerde eğitim hizmetlerini alan öğrencilerin beklentilerinin ve algılamalarının öğrenilebilmesi ve çok iyi değerlendirilebilmesi gerekmektedir.

Şehir pazarlaması, şehirle ilgilenen müşteri konumundaki yatırımcı, ziyaretçi, yeni yerleşimci potansiyel göçmenlerin ihtiyaç, istek ya da beklentilerinin karşılanabilecek şekilde şehrin çevre, alt ve üst yapı, güvenlik, ulaşım faaliyetleri bakımından tasarlanması, planlanması sonucunda şehirde yaşayan tüketicilerin şehirle ilgili memnuniyetlerinin oluşturularak, şehirdeki yaşam kalitesinin yükseltilerek ve aynı zamanda şehir dışındaki hedef kitlenin de beklentilerinin karşılanmasıdır (Kotler, Rein ve Haider, 1993: 18). Şehir pazarlamasında şehrin sahip olduğu mevcut pazarlanabilir soyut veya somut ürünlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi sonucu tercih edilen ürünle şehir imajının oluşturulması, daha sonra şehrin tanıtımında, bilinirliğinde veya farkındalık oluşturulmasında şehre ait potansiyel ürünlerin pazarlamasının yapılması önemli olmaktadır. Şehir pazarlamasında ortaya çıkan en önemli sorunlardan birisi, şehirlerin pazarlanması konusunda potansiyel soyut veya somut ürünlerin oluşturulamaması veya oluşturulan pazarlamaya uygun ürünler arasından şehir pazarlamasında veya şehrin imajının oluşturulmasında yanlış ürünlerin tercih edilmesi veya kullanılması olmaktadır. Üniversitenin bir ürün olarak şehir pazarlamasına etkisi veya üniversite öğrencilerinin bir tüketici/müşteri olarak şehirden memnuniyetini belirleyebilmek, şehir pazarlanmasında önemsenmesi gereken faktörler arasında yer almaktadır.

1.1. Şehir Pazarlamasında Tanıtım, Bilinirlik ve Farkındalığın Önemi

İnsanlar şehirler hakkında zihinlerinde oluşturdukları inançlar, fikirler, izlenimler ve gözlemler sonucu edindikleri soyut ve somut bilgileri birleştirerek şehir algılaması ve pazarlaması konusunda özet niteliğinde bir çerçeve oluşturur (Fırat ve Kömürçüoğlu, 2015: 285). Hakkında bilgi sahibi olunan veya tanınan şehir olmak, o şehirde yaşayanların ya da şehirle bir şekilde yolları kesişen yatırımcı, yeni yerleşimci potansiyel göçmenler, nitelikli kişi ve her türlü ziyaretçilerin zihinlerinde, daha değerli, daha çekici ve daha tercih edilir hale gelmek demektir (İri, İnal ve Türkmen, 2011: 81). Şüphesiz her şehrin pazarlamaya konu olabilecek soyut ya da somut çekici ürünleri veya bazı değerleri bulunmakla birlikte, sahip oldukları bu ürün ve değerler için bütüncül bir bakış açısı doğrultusunda hedef kitlelerin dikkatini çekecek tanıtım, bilinirlik ve farkındalık oluşturma çerçevesinde pazarlama çalışmalarının yapılması kaçınılmazdır (Gümüş, 2017: 300). Bir şehrin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kalkınabilmesi tanıtım, bilinirlik ve farkındalık düzeyi ile doğrudan bağlantılıdır ve günümüz modern şehir planlayıcı ve yöneticileri, şehir pazarlaması çalışmalarına ciddi yatırımlar yapmaktadır. Bu durum şehri daha cazip ve çekici bir hale getirmek için tanıtım çalışmalarının bilinçli bir şekilde yürütülmesi, şehirle ilgilenen veya şehre gelebilecek müşteri konumundaki yatırımcı, öğrenci, yeni yerleşimci potansiyel göçmenlerin ve ziyaretçilerinin zihinlerinde bilinirlik ve farkındalık düzeylerini arttırmaktadır (Özsöz, 2018: 30). Yine Üniversite-şehir ilişkisi çerçevesinde, Üniversite ve şehir yöneticilerinin işbirliğinin sağlanarak uyumlu çalışmalar ortaya konması, şehir ile üniversite arasında bir sinerji oluşturulmasında, sosyal ve kentsel

ortamlarda üniversite şehir ilişkisini aktif olarak teşvik etmesinde etkili olmaktadır (Saklı, 2019: 503). Son yıllarda şehirlerin tanıtımında, bilinmesinde ve farkındalık oluşturulmasında şehirlerin simgeleri, logoları, sloganlarıyla ortaya koydukları şehir imajlarına karşı insanların algılamalarına yön verilmektedir. Bu doğrultuda çok sayıda şehir ülke genelindeki artan refahtan, turist sayısından ve yatırımdan daha fazla pay alabilmek için şehirlerinin tanıtımını, bilinirliğini, tercih edilebilirliğini arttırmak ya da diğer şehirlere göre farkındalık oluşturabilmek amacıyla bilerek veya bilmeyerek şehir pazarlaması yarışına girmektedir.

1.2. Şehir Pazarlamasında Üniversiteler İle Üniversite Öğrencilerinin Etkisi ve Önemi

Kuruldukları bölgelerin kalkınmasında teşvik edici bir misyon üstlenen üniversiteler, farklı kültürel özelliğe sahip yörelerden gelen öğrencilerin bir araya gelerek, buldukları yörenin sosyo-kültürel yapısı üzerinde çeşitli değişimlerin yaşanmasına yol açmaktadır (Saatçi, Avcıkurt ve Demirbulat, 2015: 138). Müşteri ilişkileri yönetimi bakış açısıyla işletmelerin hedefi, işletme pazarlama performansının artırılmasında önemli olan müşteri memnuniyetinin sağlanabilmesi için, müşteri odaklı düşünebilmeyi, müşteriye yakın olmayı, müşteriyle iyi ilişkiler kurmayı, mutlu müşteri oluşumunu ve müşterilerle kurulan ilişkilerin sürekliliğini sağlamanın yanı sıra müşteri istek, öneri ve şikâyetlerini dikkate almayı gerektirmektedir (Özgüven, 2008: 659). Şehir pazarlamasında müşteri memnuniyeti konusu, farklı bölgelerden şehirlere gelen yatırımcı, ziyaretçi, yeni yerleşimci potansiyel göçmenler, nitelikli kişi, turist ve üniversite öğrencisi gibi hedef kitlelerin mutlu ve memnun olarak şehirden ayrılmasıyla gerçekleşebilecek bir olgudur. Şehir pazarlaması alanında şehir ve yöresi çevre, alt ve üst yapı, temizlik, güvenlik, şehirdeki yaşam kalitesi, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler ve eğlence konularında öğrenci düşüncelerinin, duygularının, algılarının ve memnuniyet düzeyleri ile şehirlerde öğrenci mutluluğuna yönelik araştırmaların artması, şehre yönelik öğrenci istek, öneri ve şikâyetlerin dikkate alınarak öğrenci mutluluğu ve memnuniyetinin sağlanmasında öğrenci temelli düşünülmesi şehirler arasında rekabetçi bir ortamın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Dünya ve Türkiye genelinde artan üniversite sayılarına paralel olarak azalan öğrenci sayıları, öğrencilerin üniversitelerin bulunduğu şehirden memnuniyet düzeylerinin araştırılması gerekliliği, şehir pazarlaması ile ilişkili taraflar (şehir yöneticileri/yatırımcılar/turistler) ve kamuoyunun dikkatini çekmektedir.

Üniversiteler öğrencileriyle birlikte şehirlerin, ekonomik yapısına, esnaflık yapanların ve ticaretle uğraşanların kazancının artmasına, yeni işyerlerinin açılmasına, şehir hayatının canlanmasına ve şehir-içi ulaşımın kolaylaşmasına olumlu etki yapmaktadır (Ada ve Bilgili, 2008: 151). Ülke kalkınmasında önemli bir konuma sahip olan üniversiteler, potansiyel tüketim yönünün harekete geçmesiyle birlikte, bölgesel dengesizlikleri gidermekte ve özellikle üniversite öğrencilerinin oluşturduğu talep baskısı şehirlerde üniversitelerin sürükleyici mekanizması etkisiyle ekonomik bir canlanmayı da harekete geçirmektedir (Kızıldere, 2014: 114). Üniversite öğrencilerinin şehir ve yöresiyle ilgili memnuniyet düzeyleri alanında yapılan incelemelerde, şehir ve yöresi çevre, alt ve üst yapı, temizlik, güvenlik, şehirdeki yaşam kalitesi şehirdeki sosyal, kültürel, sportif ve eğlence ihtiyaçlarının giderilmesi hakkındaki görüşleri dikkate alınmaktadır (Sargın, 2006: 23). Genellikle yeni kurulan üniversitelerin buldukları şehirlerde hemen her alanda çok önemli değişimler meydana gelmekte olup, bu değişikliklerin önemli bir bölümü, şehirlerin ekonomik yapılarında gerçekleşmektedir ve üniversitelerin şehir ekonomik yaşamına etkisinin çok güçlü olduğunun bir kanıtı olarak kabul edilebilir (Işık, 2008: 177). Küresel ve yerel düzeyde üniversite sayılarında yaşanan hızlı artışa paralel olarak, Türkiye’de üniversite bulunmayan şehir kalmamıştır (<https://www.aa.com.tr/tr>). Özellikle büyük şehir statüsünde bulunmayan ve gelişmekte olan şehirler için üniversiteler ve üniversite öğrencileri ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda büyümenin tetikleyicisi konumundadır. Öğrenciler eğitim aldıkları üniversitelerin bulunduğu şehir ile gurur duydukları, gelecekte farklı bölgelerde olumlu veya olumsuz bir biçimde tanıtımlarını gerçekleştirecekleri birer turizm elçileridir. Şehirlerin en temel fonksiyonları arasında, eğitim-öğretim faaliyetleri, araştırma-geliştirme ve toplumsal fayda yer almaktadır ve bu temel görevlerden ortaya çıkan ürünlerin muhatabı ise toplumdur. Üniversite eğitimi almak için üniversitenin bulunduğu şehre gelen öğrenciler buldukları şehir içinde çeşitli ürün talebinde bulunmakta ve büyük ölçüde yerel ekonomiye katma değer oluşturan barınma, giyim, iletişim, yeme-içme, ulaşım, sportif, sosyo-kültürel faaliyetlere harcama yapmaktadırlar. Bununla birlikte üniversite öğrencileri ile birlikte şehrin sosyo-kültürel yapısı değişmekte, bilimsel ve sosyal etkinlikler artmakta, şehirdeki ekonomik faaliyetlerde önemli bir canlanma olmaktadır. Üniversiteler bulunduğu şehir ve yöresinin eğitim, öğretim ve sosyo-kültürel altyapının gelişmesine katkıda bulunmakla birlikte, bölgenin ekonomik kalkınmasına katma değer sağlayarak destekleyici bir güç oluşturmaktadır (Çatalbaş, 2007: 96). Üniversiteler şehirlerin

çekiciliğinin artmasında ve bir destinasyon merkezi olmasında, sosyo-kültürel atmosfer etkisiyle yetişmiş insan gücü veya beyin göçü çekme, nüfus artışı, araştırma faaliyetleri, ticari sektörlerde gelişme, kamu ve özel sektör hizmetlerinde büyüme ve üretim artışı, ekonomik büyüme ve yatırımları çekme gibi döngüsel pek çok canlılığı da beraberinde getirmektedir (Aydemir, 1994: 198-203). Yine üniversitelerin şehirlerin tercih edilebilirliği üzerinde etkili olması, öğrenci ve beyin göçünün şehirlere gelmesiyle şehirlerde yaşanan kamu ve üretim hizmetlerinde bir artış söz konusu olması sonrasında yatırımcıların ve sermaye sahiplerinin ilgi odağı olmasına sebep olmaktadır (Görkemli, 2009: 171-172). Yükseköğretim kurumları bölgenin/şehrin sosyo-kültürel yapısını etkilemekle birlikte sosyo-ekonomik yapısına da doğrudan veya dolaylı olarak ciddi katkılar sağlamaktadır (Tösten vd., 2013: 111). Pazarlama açısından şehirde yaşayanlar tarafından müşteri veya bir tüketici olarak görülen üniversite öğrencilerinin kaliteli ve iyi bir eğitim alması, sosyal, kültürel, sportif ve eğlence ihtiyaçlarının ve isteklerinin karşılanmasında şehirden ve şehirde yaşayanlardan öğrenci memnuniyetinin sağlanması bakımından önemlidir. Müşteri memnuniyeti çerçevesinde, memnun ve mutlu üniversite öğrenci profili oluşturulmasına şehirde yaşayanların katkı sağlaması, huzurlu bir şehir yaşamı, daha yaşanabilir bir şehir veya marka şehir ortaya çıkmasının yanı sıra, şehirdeki potansiyel kültür oluşumunun güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.

1.3. Şehir Pazarlamasında Üniversite Öğrenci Mutluluğu ve Öğrenci Memnuniyeti

Şehirler içinde yaşayanlar tarafından değişik şekillerde algılanan ve farklı hedefleri olan insanların beraber yaşadıkları ortak yerleşmeler olup, bu yerleşmeler içerisinde kurulan üniversite yerleşkeleriyle şehir imajları biçimlenmektedir (Aliğaoglu ve Uzun, 2017: 41). Üniversiteler buldukları şehir ve yörelerinin ya da genel olarak, ülkenin ekonomik geleceğini belirlemek bakımından birçok fırsat oluştururlar ve bu fırsatlar doğru değerlendirildiğinde, üniversiteler buldukları şehir ve yöresine çok boyutlu katkılarda bulunmaktadır (Demirel, 2014: 233). Üniversite öğrencisi olabilmek her insanın hayatında isteyebileceği, yaşayabileceği veya hayat tecrübesi kazanabileceği önemli bir yaşam dönemidir. İyi ve kaliteli bir üniversitenin bulunduğu şehirde öğrenci olabilmek ve yaşamak, bu dönemin öğrenci açısından ne derece verimli geçtiğini tek başına belirlemede yeterli olamamaktadır. Öğrencilerin, üniversite dönemindeki şehirle ilgili anıları, gelecek dönemlerde şehre özlem duyulmasının yanı sıra, üniversite yıllarında insanın olgunlaşması, yetişkinlik ve profesyonel hayata adım atarken etkilendiği çevre ve yaşanan şehirdeki kaliteli yaşam değeri de çok yüksektir. Üniversiteler, eğitim öğretim faaliyetlerinin yanı sıra sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan doğrudan ve dolaylı yollarla üniversitenin bulunduğu şehirlere yapıcı katkılar sağlamaktadır. Türkiye’de üniversite öğrencilerinin şehirlerden nasıl bir beklenti içerisinde olduğu ile birlikte, öğrenci beklenti ve memnuniyetlerine şehir tarafından ne düzeyde cevap verilebildiği konusunda bilimsel araştırmalara pek rastlanmamaktadır. Öğrenci mutluluğu ve memnuniyeti konusu artık sadece eğitim kalitesi, kampüs alanı, akademisyenler ve üniversite çalışanlarıyla sınırlı kalmamakta, üniversitelerin buldukları şehir ve yöresini, şehirde yaşayanları ya da şehirde öğrenciye yönelik hizmet sağlayıcılarını da kapsamaktadır. Dolayısıyla üniversitelerin öğrenci mutluluğu ve memnuniyeti düzeylerine verdikleri değer ve önem kadar, üniversitelerin bulunduğu şehir ve yörede yaşayanların, öğrenciye yönelik hizmet sağlayıcıların veya ticaret yapanların da öğrenci mutluluğu ve memnuniyetine önem vermeleri veya öğrenci mutluluğu ve memnuniyeti odaklı düşünebilmeleri gerekmektedir.

Geçmişten günümüze dünyanın en büyük şehirleri genellikle orta (ılıman) kuşakta kurulmuş olup, bu büyük şehirler arasında özellikle nitelik bakımından stratejik ulaşım yolları üzerinde yer alan deniz kıyısı büyük liman şehirleri, ticaret ve sanayi faaliyetlerinin merkezi konumundaki sanayi ve ticaret şehirleri, tarihi ve doğal güzellikleriyle insanları cazibe ve etki alanı oluşturan turizm şehirleri yer almaktadır (<https://www.cografyadefterim.com>). Son zamanlarda eğitim faaliyetlerini ön plana çıkararak bir üniversite veya öğrenci şehri olabilmek için çeşitli pazarlama stratejileri geliştiren büyük şehirler de bulunmaktadır. İnterneti kullanarak “Şehir pazarlaması” ve “üniversite öğrencisi” ifadeleriyle Google üzerinden araştırma yapıldığında, diğer aramalarda olduğu gibi çok sayıda sonuç ortaya çıkmakta olup (yaklaşık 450.000 sonuç (9 Haziran 2019)), bulunan bu sonuçların binlercesi dünyanın farklı yerlerinde bulunan şehirlerin veya üniversitelerin resmi web sitelerine yönlendirmesi, şehir pazarlamasında üniversite öğrenci mutluluğu ve öğrenci memnuniyeti alanında çok az bilimsel araştırma yapıldığını ortaya koymaktadır.

Mevcut üniversite öğrencilerinin şehirden memnuniyet düzeyleri veya mutluluklarının bir sonucu olarak; üniversitenin bulunduğu şehir hakkında yakın ve uzak çevrelerine olumlu veya olumsuz mesaj vermeleri yani, ağızdan ağıza pazarlama faaliyeti gerçekleştirmeleri şehirlerin imajının geliştirilmesine yardımcı olmakta ve ağızdan ağıza pazarlamayla yeni/diğer öğrencilerin şehir tercihlerinde de etkili olabilmektedir (Erdoğan ve Bulut, 2015: 152). Şehir pazarlamasında, üniversite

öğrencilerinin şehirde yaşamaktan duydukları mutluluk ve memnuniyet düzeyleri şehir tercih etme nedenlerini daha önemli hale getirmekte olup, üniversite öğrencilerinin şehirle birlikte üniversiteyi tercih etme sebepleri üzerinde de etkili olabilmektedir. Öğrenci mutluluğu ya da öğrenci memnuniyeti faydacı anlamda da tatmin sağlayabilecek, bireysel bir deneyim veya hedonik bir tatmin olarak düşünülebilen, birbirlerine sıkı sıkıya bağımlı ve birbirini tamamlayan terimlerdir. Öğrencilerin şehir ve yöresi ile şehirde yaşayanlardan istek, beklenti ve şikâyetlerinin şehir yöneticileri tarafından karşılanabilmesi öğrenci mutluluğuna, beklentilerinden fazlasının karşılanabilmesi ise öğrenci memnuniyetine sebep olmaktadır. Ürün konumunda olan şehirlere yönelik, öğrenci mutluluğu veya öğrenci memnuniyetinin sağlanması, şehirlerin sosyo-kültürel gelişimi, şehrin daha yaşanabilir hale gelmesinde ve şehirdeki yaşam kalitesinin yükselmesine pozitif katkıda bulunmak kadar önemlidir. Bununla birlikte şehirlerde öğrenci mutluluğu veya öğrenci memnuniyetine yönelik düzenlenen her türlü faaliyet, öğrenciler ile şehirde yaşayanlar arasında çift taraflı bir etkileşimin oluşumuna neden olmaktadır. Çift taraflı bu olumlu veya olumsuz etkileşim ise, toplum üzerinde empati, sempati veya antipati ile ilişkili olabilmektedir. Şehirlerde öğrenci mutluluğu ve öğrenci memnuniyetlerini ortaya koymak, şehirlerin daha fazla tanınmasında, bilinmesinde veya farkına varılmasında başta şehirdeki yöneticiler olmak üzere şehirlerin kurumsal paydaşlarına ve kamuoyuna öğrenci merkezli olarak düşünmesine ve davranmasına olumlu katkı sağlamaktadır.

1.4. Niğde Şehri ve Yöresi

Niğde ili, İç Anadolu Bölgesi'nin orta güneydoğusunda yer almakta olup, yüzölçümü yaklaşık olarak 7.795 km²'dir. Rakımı 1.229 m. olan ve 2019 yılı verilerine göre 364.707 nüfusa sahip Niğde'nin il trafik kodu 51'dir (İri, İnal ve Türkmen, 2010: 56). Halkın esas geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayalı olup, elma ağacı sayısında ülke sıralamasında ilk sırada yer alan Niğde ve yöresinde, ülke genelinde yapılan patates üretiminin %25'lik bölümü gerçekleştirilmektedir (<https://tr.wikipedia.org>). Kapadokya Bölgesi'nde yer alan Niğde ve yöresi, antik kentleri, tarihi eserleri ve kültürel değerleri, Aladağ Milli Parkında yer alan Aladağlar, Bolkarlar ve Hasan Dağı gibi doğal güzellikleriyle aynı zamanda keşfedilmeyi bekleyen önemli bir turizm merkezidir. Niğde şehri ve yöresi, ülke standartlarına göre orta büyüklükte bir kenttir. Sanayi, ticaret ve tarım alanlarında üretim sektörü zayıf olan Niğde şehri ve yöresi, ihracat ve ithalat gibi makroekonomik etkinlikler bakımından da ülke ortalamasının altında bir görünüm arz etmektedir. Zengin kültürü, köklü tarihi ve sahip olduğu tarihi/doğal güzellikleri, yer altı maden varlıkları ve ekonomik faaliyetleriyle Niğde şehri pazarlama açısından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi ve öğrencileriyle potansiyele sahiptir.

1.5. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

11 Temmuz 1992 tarihinde Niğde Üniversitesi adı altında kurulmuş ve 01 Temmuz 2017 tarihli ve 30111 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretim Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 24. maddesi ile yapılan değişiklik ile "Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi" ismini almıştır (<http://www.ohu.edu.tr/akts/sayfa/genel-bilgi>, Erişim Tarihi: 25.04.2019). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi merkez yerleşke ile diğer yerleşkelerde, 9 bin 687 ön lisans, 15 bin 730 lisans, 2 bin 374 yüksek lisans ve 259 doktora olmak üzere toplam 28.050 öğrencisi bulunmaktadır (<https://ohu.edu.tr/oidb/oidb/sayfa/ogrenci-sayilari>). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde 10 fakülte, 4 enstitü, 3 yüksekokul, 1 Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, 6 meslek yüksekokulu, 4 bölüm başkanlığı, 8 araştırma ve uygulama merkezi ile 1 kariyer geliştirme merkezi, 1 sürekli eğitim merkezi olmak üzere toplam 38 akademik birimiyle ve 942 akademik personeliyle eğitim öğretim hayatını devam ettirmektedir (<http://www.nigde.gov.tr>).

1.6. Literatür Taraması

Şehir pazarlaması ve şehirlerin tercih edilebilirliğinde üniversite öğrenci memnuniyeti düzeyleri konusunda daha önceden yapılan çok sayıda araştırma olması, literatürde öğrenci memnuniyeti ve öğrenci mutluluğunu dikkat çekici hale getirmektedir. Şehir pazarlaması ve üniversite ile ilgili literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, genellikle üniversitelerin şehre sosyo-ekonomik etkisine yönelik birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalardan, Atik (1999), Erciyes Üniversitesi'nin Kayseri şehir ekonomisine 13.700.000 TL ve 7675 işgücü istihdamı katkısı olduğunu ortaya koymuştur (Atik,1999: 108). Ökmen (2001)'e göre, üniversiteler ve üniversite öğrencileri şehirlerin imarı veya yerleşim yapısının değişmesinin yanı sıra, konut ve arsa fiyatları üzerinde etkili olup, özellikle kampüs alanlarının çevresi cazibe merkezi haline gelmektedir ve şehirlerin yapılaşması ya da gelişim yönü üniversite merkez yerleşkelerine doğru kaymaktadır (Ökmen, 2001: 261-262). Taşçı vd. (2008), Anadolu Üniversitesi'nin

Eskişehir ve yöresi ekonomisine 443.000.000 TL ve 6.939 kişilik bir istihdam oluşturduğu bulgusunu elde etmişlerdir (Taşçı vd., 2008: 79). Görkemli (2009), Selçuk Üniversitesi'nin Konya ve yöresi ekonomisine 852.587.466 TL ve 34.085 kişilik bir istihdam oluşturduğu bulgusunu belirtmiştir (Görkemli, 2009: 183). Akçakanat vd., (2010), 2009 yılı için bir öğrencinin ayda yaklaşık olarak 474 TL harcama yaptığı ve öğrenci harcamalarının Isparta şehrine yıllık bazda yaklaşık 81.000.000 TL'lik bir katkı sağladığı tespit etmiştir (Akçakanat vd., 2010: 165). Yılmaz ve Kaynak (2011), üniversitelerin ve üniversite öğrencilerinin şehrin ekonomik hayatına canlılık getirdiği ve şehirde yeni işyerlerinin açılmasına sebep olduğu, şehre yapılan yeni yatırımlar için üniversitelerin bir çekicilik unsuru olduğu, üniversite sürdürülebilir bir biçimde gelişmesine paralel olarak şehirlerin yaşam kalitesinin yükseldiği sonucuna varmıştır (Yılmaz ve Kaynak, 2011: 55). Bowden (2011), "Öğrenciyi Müşteri Olarak Görmek: Bir İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı" isimli çalışmada, şehirde bulunan kurumsal markalara karşı öğrenci memnuniyetinin müşteri sadakatine olumlu bir etki yapmadığı, duygusal bağlılığın müşteri sadakatinde olumlu etki yaptığı, güvenin öğrenci memnuniyeti üzerinde önemli bir olumlu etki olmadığını belirlemiştir (Bowden, 2011: 219).

Tösten vd, (2013), Dicle Üniversitesi'ndeki öğrencilerin 2012 yılında ortalama 550 TL ve 2013 yılında 650 TL aylık harcama yaptıkları, öğrencilerin aylık şehre olan katkılarının ise 16.500.000 TL olduğunu belirlemiştir (Tösten vd., 2013: 90). Cop ve Akpınar (2014), şehirlerin pazarlanması ve markalaşması sürecinde, üniversite öğrencilerinin buldukları yer ile ilgili marka şehir algısının ortaya konmasını hedeflemiş, üniversite öğrencilerine ait demografik özellikler ile şehrin mevcut durumu, şehir yönetiminden beklentileri, şehir ile ilgili farkındalıkları ve şehrin markalaşmasına destek olmaları konularını incelemiştir (Cop ve Akpınar, 2014: 69). Arslan (2016), üniversite öğrencilerinin eğitim gördükleri üniversitelerin bulunduğu şehirle kurduğu ilişkilerin ekonomik ve sosyal boyutlarıyla incelenmesi amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada, üniversite öğrencilerinin şehirle kurduğu ekonomik ve sosyal ilişkilerden memnuniyet analizi sonucunda, tespit edilen sorunların öğrencilerin üniversite tercihlerini etkileyecek boyutta olduğunu ortaya koymuştur (Arslan, 2016: 1103). Gümüş (2017), şehir pazarlaması bağlamında üniversite öğrencilerinin şehre yönelik algılarının öğrenilmesi amacıyla gerçekleştirdiği çalışma kapsamında, öğrencilerin şehirler hakkında dikkat ettikleri niteliklerin arasında şehrin coğrafi özelliklerinin yer aldığını belirtmektedir (Gümüş, 2017: 299). Nakiboğlu (2017), Niğde ve yöresinde yaşayan vatandaşların üniversiteden beklentilerinin karşılanması için özellikle işçi ve esnaf grupları, 45 yaş üstü bireylere yönelik uygulamalar yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Nakiboğlu, 2017: 601). Karadağ ve Yücel (2018), "Öğrenci Dostu Üniversite Şehirleri" isimli çalışmalarında, Türkiye'nin üniversite öğrenci başkentleri arasında Eskişehir, Antalya ve Aydın şehirlerinin bulunduğu, Türkiye'de sadece 27 ilde öğrencilerin kendilerini üniversitelerin yer aldığı şehirden memnun hissettiği, 36 şehir öğrencilerinde memnuniyetsizlik hissi ortaya çıktığı, memnuniyetin düşük olduğu 48 şehir ise, öğrenci memnuniyeti konusunda bir duyarlılığa sahip olma konusunda, öğrencilerden oldukça olumsuz tepki gördüğü belirtilmektedir ve öğrencilere şehirden memnuniyetsizlik duygusu yaşatan illerde bir önceki yıla göre önemli bir artış görülmesi ise araştırmalarının en çarpıcı bulgusudur (Karadağ ve Yücel, 2018: 7).

2. Şehir Pazarlaması Kapsamında Şehirlerin Tercih Edilebilirliğinde Öğrenci Mutluluğu ve Memnuniyetinin Öneme Yönelik Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Öğrencilerinin Niğde ve Yöresi Hakkında Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel İlişkilere Yönelik Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma

Kuruldukları şehir ve yöresine yükseköğretim hizmeti vermenin yanında üniversiteler, kentlerin çekicilik gücünü artırmakta, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın gelişimini hızlandırmakta ve geleneksel kalıpları hızla değiştirmektedir ve üniversitesi bulunan özellikle küçük ve orta büyüklükteki şehirler hızlı bir büyüme sürecine girmekte, kentleşme düzeyinde, sosyoekonomik ve kültürel yapısında çarpıcı değişimler meydana gelmektedir (Gürsoy, 2018: 1373). Şehir pazarlaması alanında günümüz pazarlama dünyasında şehri ziyaret edenlerde veya şehre yerleşim için gelenlerde özellikle şehirden memnuniyet düzeyine verilen önemin hızla artmasıyla birlikte, son zamanlarda şehir pazarlama faaliyetleri arasında yer alan şehirlerden memnun olma düzeyinin kamuoyu tarafından bilinmek istenmesine ihtiyaç duyulması bu konuda araştırma yapılmasının dikkat çekiciliğini ortaya çıkarmaktadır. Şehirde eğitim öğretim faaliyetlerini yürüten üniversite öğrencileri de şehre gelen ve belirli bir dönem aralığında şehirde ziyaretçi olarak kalan ve şehre maddi ve manevi katkı sağlayan potansiyel tüketicilerdir. Öğrencilerin üniversite tercihlerinde, şehirlerin genel sosyo-kültürel ve ekonomik yapısının yanı sıra, öğrencilerin şehirden şikayetçi olmamaları da önemlidir. Öğrencilerin şehir hakkındaki düşünce, mutluluk ve memnuniyet düzeylerinin araştırılması ve sonuçları kamuoyu tarafından bilinmek istenmektedir. Araştırma şehir pazarlaması çerçevesinde, Niğde ve yöresinin bilinmesinde, tanınmasında ve tercih edilmesinde, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, şehir ve yöre halkına

yönelik tutumları, düşünce ve memnuniyet düzeylerini analiz etmektedir. Yine araştırma kapsamında, şehrin fiziki, sosyal ve kültürel imkânlarının Niğde şehri ve yöresinden çevre, altyapı, şehirdeki yaşam kalitesi konularında öğrenci düşüncelerinin, duygularının, algılarının ve memnuniyet düzeylerinin öğrenci mutluluğunun etkisi/önemi şekil ve içerik yönüyle incelenmektedir.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde öğrenci aileleri ve öğrenciler tarafından üniversite tercihi yapılması aşamasında, üniversitelerin eğitim öğretim faaliyetleri ve başarısının önemi kadar, üniversitelerin bulunduğu şehirler ve şehirlerin yaşanabilirlik düzeyi kapsamında temel insan ihtiyaçlarının karşılanması, güvenlik, temizliğin yanı sıra, şehirdeki yaşam kalitesi, şehir insanların mutluluğu ve şehirden memnuniyeti unsurları takip edilmekte ve araştırılmaktadır. Şehir halkının ve şehir yönetiminin sağladıkları şehrin fiziki, sosyal ve kültürel imkânları ile çevre, alt ve üst yapı, şehirdeki yaşam kalitesi ve diğer sunulan her türlü hizmetlerden öğrenci memnuniyeti düzeyi, öğrencilerin üniversite tercihleri üzerinde de etkili olabilmektedir. Araştırma, şehir pazarlaması çerçevesinde şehirlerin tanınmasında, bilinmesinde ve tercih edilebilirliğinde öğrenci memnuniyetinin önemine yönelik Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin Niğde şehri ve yöresinden şehrin genel fiziki şartları arasında yer alan temizlik, güvenlik, konaklama, ulaşım ile kendilerine şehir tarafından sunulan diğer hizmetleriyle yöre halkı ve esnafın tutum ve davranışları ile şehirdeki yaşam kalitesi konularında öğrenci düşüncelerinin, duygularının, algılarının ve memnuniyet düzeylerinin öğrenci mutluluğunun etkisini/önemini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma problemi olarak böyle bir konu seçilmesinde, Niğde ve yöresinde öğrenim görmek amacıyla farklı illerden gelen üniversite öğrencilerinin Niğde ve yöresi hakkında olumsuz algılama ve düşüncelerinin yanı sıra Niğde'nin bilinirliği, tanınması ve farkındalığı bakımından öğrencilerin birtakım yanlış veya eksik bilgi sahibi olması etkili olmuştur. Çalışma, şehirlerin pazarlanmasında şehirde yer alan üniversitelerin ve şehir için müşteri konumundaki eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten öğrencilerin, şehir hizmetleri arasında yer alan, çevre, alt ve üst yapı, temizlik, güvenlik, konaklama, ulaşım, şehirdeki yaşam kalitesi ile şehirde yaşayanlardan beklentileri ve algılamalarını tespit etmesi bakımından önemlidir. Yine çalışma, müşteri memnuniyeti çerçevesinde, öğrenci mutluluğu ve memnuniyetinin üniversite tercihlerine paralel olarak, şehir tercih etmelerinde, şehirden ve şehirde yaşayanlardan memnun olma durumu üzerinde durulması açısından da önem taşımaktadır. Aynı zamanda çalışma sonuçları, Türkiye genelindeki şehirlerin pazarlanması kapsamında, şehirlerin tanınmasında, bilinirliği ve tercih edilebilirliği üzerinde şehirlerde eğitim-öğretim hizmeti veren yükseköğretim kuruluşlarındaki öğrenci mutluluğu veya öğrenci memnuniyetinin gelecek dönemlerde yapılacak araştırmalarda kullanılması bakımından da önemlidir.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi merkez yerleşke ile diğer yerleşkelerde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören öğrencileri kapsamaktadır. Araştırma kapsamında 7.087 Niğdeli olmak üzere toplam 28.050 öğrenci dikkate alınmıştır ve araştırma, 01-30 Nisan 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmada, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde eğitim gören Niğdeli öğrenciler araştırma kapsamı dışında bırakılarak, dışarıdan şehre farklı bölgelerden gelen öğrenciler araştırmaya dahil edilmiştir. Niğde dışından farklı şehirlerden gelen öğrencilerin yargısal olarak seçilmesinde, Niğde şehri geneli ve Niğde halkına yönelik daha objektif ve doğru bilgiler elde edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında yer alan Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinden anket gerçekleştirilen katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırma Kapsamında Yer Alan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Yaş	f	%	Gelir (TL)	f	%
18 Yaş Altı	15	3,9	100- 300	42	10,9
19-22 Yaş Arası	286	74,1	301-500	168	43,5
23-25 Yaş Arası	40	10,3	501-1.000	100	25,9
26 Yaş ve Üzeri	45	11,7	1.001 ve üzeri	76	19,7
Şehirdeki Yaşam Süresi	f	%	Eğitim	f	%
1 Yıldan Az	130	33,7	Önlisans	158	40,9
1-2 Yıl Arası	130	33,7	Lisans	196	50,8
3-4 Yıl Arası	61	15,8	Lisansüstü	21	5,5
5 Yıl ve Üzeri	65	16,8	Doktora	11	2,8

Cinsiyet	f	%
Erkek	208	53,9
Kadın	178	46,1
Toplam	386	100

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma keşifsel model olup, konu ile ilgili literatür taranarak, daha önce yapılmış olan benzer araştırma sonuçları incelenmiş, elde edilen bilgiler doğrultusunda “Niğde Ömer Halisdemir öğrencilerinin Niğde şehri geneli fiziki şartları, temizlik, güvenlik, konaklama, ulaşım ile kendilerine şehir tarafından sunulan diğer hizmetleri ile Niğde’de yaşayan yöre halkı, esnafı hakkında duydukları memnuniyet veya mutluluk durumunu” belirlemek için hazırlanan bir anket formu düzenlenmiştir. Hazırlanan anket formuna son şekli verilmeden önce, sorularda eksiklik veya çeşitli yanlışların ortaya çıkarılması ve anketin önceden sınanması amacıyla, 15 kişilik bir öğrenci grubu üzerinde ön test/pre test işleminden geçirilmiştir. Gerçekleştirilen ön anket test incelemesi sonucu, yeteri kadar anlaşılmayan, yanlış anlaşılan veya araştırmayla ilgisi olmayan gereksiz sorular anket formundan çıkarılarak ve yapılan gerekli düzeltmelerle anket formunun son şekli oluşturulmuştur. Düzenlenen anket formları araştırmanın ana kütesini oluşturan, 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı bahar dönemi Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi merkez yerleşke ile diğer yerleşkelerde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde farklı bölüm ve programlarda öğrenim gören ve yargısal olarak seçilen toplam 386 öğrenciyle yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde gerçekleştirilmiştir. Niğdeli olan öğrencilerin araştırma kapsamı dışında tutularak, Niğde dışından farklı şehirlerden gelen öğrenciler yargısal örneklem alınarak uygulanan anket formlarından elde edilen veriler SPSS for Windows 22.00 istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

2.4. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

Araştırmada, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, Niğde ve yöresi hakkında memnuniyet algıları, şehrin genel fiziki şartları, yöre halkı, esnafı, temizlik, güvenlik, konaklama, ulaşım ile kendilerine şehir tarafından sunulan diğer hizmetlerden öğrenci beklentileri sonucu oluşan öğrenci mutluluğu ile memnuniyet düzeyleri durumları incelenmiştir. Öğrencilerin, Üniversiteye geldikleri zamandaki Niğde ve yöresi hakkındaki genel ilk izlenimleri ve algıları, Niğde ve yöresi halkının öğrenci mutluluğuna veya memnuniyetine verdikleri değer algılamaları, Niğde ve yöresi halkı ile Niğde şehri ve yöresi denildiğinde öğrencilerin zihinlerinde oluşan ilk dört özellikle/ konumlandırılmayla birlikte üniversiteden memnuniyet düzeyleri, tablo 2, 3, 4 ve 5’te yer almaktadır.

Tablo 2: Öğrencilerin Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’ne Geldiklerindeki Niğde ve Yöresi Hakkındaki Genel İlk İzlenim/Algılama Durumları

Öğrencilerin Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’ne Geldikleri Zaman Niğde ve Yöresi Hakkındaki Genel İlk İzlenimleri/Algılamaları	f	%
Çok Kötü	57	14,8
Kötü	76	19,7
Kısmen İyi	142	36,8
İyi	78	20,2
Çok İyi	33	8,5
Toplam	386	100

Öğrencilerin, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’ne geldikleri ilk dönemlerde Niğde ve yöresi hakkındaki genel ilk izlenimlerinin %36,8 kısmen iyi, %20,2 iyi olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’ne geldikleri ilk dönemlerde Niğde ve yöresi hakkındaki genel ilk izlenimlerinin olumlu olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Niğde ve Yöresi Halkının Öğrenci Mutluluğuna veya Memnuniyetine Verdiği Değer Algılamaları

Öğrenci Mutluluğu veya Memnuniyetine Verilen Değer Algıları	f	%
%15'den Az Değer Vermektedir.	100	25,9
%16-30 Arası Değer Vermektedir.	88	22,8
%31-50 Arası Değer Vermektedir.	109	28,2
%51-75 Arası Değer Vermektedir.	72	18,7
%75'den Fazla Değer Vermektedir.	17	4,4
Toplam	386	100

Tablo 3'te Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, Niğde ve yöresi halkının öğrenci mutluluğuna veya memnuniyetine verdiği değer algılama durumları görülmektedir. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerin büyük bir bölümü, katılımcıların %76,9'u; Niğde yöresi halkının öğrenci mutluluğuna ve memnuniyetine %50 ve aşağısında değer verdiğini ifade etmiştir.

Tablo 4: Niğde ve Yöresi Halkı Denildiğinde Öğrencilerin Aklına Gelen Algılamaları

Öğrencilerin Niğde ve Yöresi Halkı Hakkındaki Algıları	f	%
Cimri	134	34,7
Pasif ve Sakin	119	30,8
Yardımsaver	52	13,5
Samimi	43	11,1
Açık Fikirli/Açık Sözlü	14	3,7
Aristokrat	10	2,6
Sosyal	7	1,8
Kibar ve Nazik	7	1,8
Toplam	386	100

Tablo 4'te Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, Niğde ve yöresi halkı denildiği zaman algıları veya zihinlerinde oluşan konumlandırmaları yer almaktadır. Öğrencilerin büyük bir bölümü, Niğde ve yöresi halkı hakkında cimri, pasif ve sakin olduklarını düşünmektedir.

Tablo 5: Öğrencilerin Niğde Şehri ve Yöresi Denildiğinde Zihinlerinde Oluşan İlk Dört Özellik/Faktör Durumları

İlk Dört Özellik/Faktör	f	%	İlk Dört Özellik/Faktör	f	%	İlk Dört Özellik/Faktör	f	%	İlk Dört Özellik/Faktör	f	%
Niğde Gazozu	170	44,1	Şehit Ömer Halisdemir	88	22,8	Şehit Ömer Halisdemir	77	19,9	Kötü Koku	123	31,8
Şehit Ömer Halisdemir	67	17,3	Niğde Gazozu	85	22,0	Kötü Koku	71	18,5	Niğde Gazozu	73	18,9
Geçti Bor'un Pazarı Sözü	57	14,7	Kötü Koku	75	19,4	Niğde Gazozu	65	16,8	Şehit Ömer Halisdemir	67	17,4
Kötü Koku	38	10,0	Geçti Bor'un Pazarı Sözü	59	15,3	Geçti Bor'un Pazarı Sözü	61	15,8	Geçti Bor'un Pazarı Sözü	58	15,1
Patates/Elma	34	8,8	Hurdacılık	42	10,9	Patates/Elma	58	15,1	Hurdacılık	44	11,4
Hurdacılık	20	5,1	Patates/Elma	37	9,6	Hurdacılık	54	13,9	Patates/Elma	21	5,4
Toplam	386	100	Toplam	386	100	Toplam	386	100	Toplam	386	100

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, Niğde şehri ve yöresi denildiğinde zihinlerinde oluşan ilk dört özellik/faktör durumları tablo 5'te görülmektedir. Öğrencilerin, Niğde şehri ve yöresi hakkında ilk aklına gelen özellikler veya algılamaları arasında, Şehit Ömer Halisdemir, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi merkez yerleşkesi içerisinde yer alan Akkaya Barajından kaynaklanan kötü koku, Niğde Gazozu ve "Geçti Bor'un Pazarı Sür Eşegi Niğde'ye" sözü yer almaktadır. Diğer şehirlerde Niğde ve yöresi insanı mesleği olarak bilinen Hurdacılık, Niğde ve yöresi tarım ürünlerinden

elma ve patates Niğde şehri ve yöresi denildiğinde öğrencilerin aklına gelen diğer özellikler/faktörler arasında yer almaktadır.

Tablo 6: Öğrencilerin Üniversite Tercihlerinde Şehirlerin Etkili Olması Görüşleri

Öğrencilerin Üniversite Tercihlerinde Şehirlerin Etkisi Görüşleri	f	%
Kesinlikle Etkili Değil	79	20,5
Etkili Değil	45	11,7
Kısmen Etkili	78	20,2
Etkili	75	19,4
Çok Etkili	109	28,2
Toplam	386	100

Tablo 6’da, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, kendilerinin veya aileleriyle birlikte yaptıkları üniversite tercihleri üzerinde, üniversitenin bulunduğu şehirlerin etkili olduğu konusundaki görüşleri yer almaktadır. Öğrencilerin çok az bir bölümü üniversite tercihlerinde şehirlerin etkili olmadığını düşünmekte (%32,2) olup, büyük bir bölümü yaptıkları üniversite tercihleri üzerinde şehirlerin kısmen etkili/etkili/çok etkili olduğunu (%77,8) düşünmektedir. Bu durum, şehir pazarlaması kapsamında öğrencilerin üniversite tercihleri üzerinde şehirlerin etkili olduğunu göstermekle birlikte, öğrenci ve ailelerin üniversite tercihi yaparken, üniversitelerin bulunduğu şehir ve şehir özelliklerini göz önünde bulundurduklarını da göstermektedir.

Tablo 7: Niğde Şehri ve Yöresinden Öğrencilerin Memnuniyet Düzeyleri

Öğrencilerin Niğde ve Yöresinden Memnuniyet Durumları	f	%
Kesinlikle Memnun Değil	54	14,0
Memnun Değil	65	16,8
Kısmen Memnun	136	35,2
Memnun	102	26,5
Çok Memnun	29	7,5
Toplam	386	100

Tablo 7’de Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, genel olarak Niğde şehri ve yöresinden memnuniyet düzeyleri yer almaktadır. Öğrencilerin büyük bir bölümü (%70) genel olarak Niğde şehri ve yöresinden memnun olduklarını (kısmen memnun, memnun ve çok memnun), %30’u ise memnun olmadıklarını (kesinlikle memnun değil ve memnun değil) belirtmektedir.

Tablo 8: Öğrencilerin Niğde Şehri ve Yöre Halkından Memnuniyet Düzeyleri

Öğrencilerin Niğde Şehri ve Yöre Halkından Memnuniyet Durumları	f	%
Kesinlikle Memnun Değil	80	20,7
Memnun Değil	75	19,4
Kısmen Memnun	113	29,3
Memnun	87	22,6
Çok Memnun	31	8,0
Toplam	386	100

Tablo 8’de Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, Niğde şehri ve yöre halkından memnuniyet düzeyleri yer almaktadır. Öğrencilerin büyük bir bölümü, Niğde şehri ve yöre halkının öğrenciye karşı tutum ve davranışlarından memnun olduklarını (%60) belirtmektedir.

Tablo 9: Öğrencilerin Niğde Şehri ve Yöresi Yaşanabilirlik Değerlendirmeleri

Öğrencilerin Niğde Şehri ve Yöresi Yaşam Kalitesinden Memnuniyet Düzeyi	f	%
Kesinlikle Memnun Değil	61	15,8
Memnun Değil	53	13,7
Kısmen Memnun	126	32,7
Memnun	87	22,5
Çok Memnun	59	15,3
Toplam	386	100

Tablo 9’da Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin, Niğde şehri ve yöresi yaşam kalitesi/yaşanabilirlik değerlendirmeleri yer almaktadır. Öğrencilerin büyük bir bölümü, Niğde şehri ve yöresinin yaşam kalitesi bakımından öğrenci için uygun olduğu ve şehirdeki yaşam kalitesinden memnun olduklarını belirtmektedir. Niğde şehri ve yöresi yaşam kalitesinin düşük olduğunu ve memnun olmadıklarını (kesinlikle memnun değil ve memnun değil) düşünenlerin oranı %30’ dur.

Tablo 10: Öğrencilerin Mezun Olduktan Sonra Niğde Şehri ve Yöresinde Yaşamayı Düşünme Durumları

Öğrencilerin Niğde Şehri ve Yöresinde Yaşamayı Düşünme Durumları	f	%
Evet	79	20,5
Hayır	167	43,2
Fikrim Yok	140	36,3
Toplam	386	100

Tablo 10’da Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin mezun olduktan sonra, Niğde şehri ve yöresinde yaşamayı veya sürekli ikamet etmeyi düşünme durumları yer almaktadır. Öğrencilerin büyük bir bölümü, üniversiteden mezun olduktan sonraki hayat dönemlerinde Niğde şehri ve yöresinde yaşamayı veya sürekli ikamet etmeyi düşünmediklerini veya bu konuda fikirlerinin olmadıklarını belirtmektedir.

Tablo 11: Öğrencilerin Mezun Olduktan Sonra Niğde Şehri ve Yöresi Hakkında Olumlu/Olumsuz Tanıtım veya Propaganda Yapmayı Düşünme Durumları

Niğde Şehri ve Yöresi Hakkında Öğrencilerin Olumlu/Olumsuz Tanıtım veya Propaganda Yapmayı Düşünmesi Durumları	f	%
Olumlu	169	43,8
Olumsuz	127	32,9
Fikrim Yok	90	23,3
Toplam	386	100

Tablo 11’de Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin mezun olduktan sonra, Niğde şehri ve yöresi hakkında olumlu/olumsuz tanıtım veya propaganda yapmayı düşünme durumları yer almaktadır. Öğrencilerin büyük bir bölümü, üniversiteden mezun olduktan sonra Niğde şehri ve yöresi hakkında olumlu tanıtım veya propaganda yapmayı düşündüklerini belirtmektedir.

Görüş No	Öğrenci Görüşü	Ortalamalar*	Standart Sapma
ÖG1	Üniversite tercihimde şehirlerin etkili olduğunu düşünüyorum.	3,2332	1,4867
ÖG2	Şehrin genel temizlik durumunun yeterli olduğunu düşünüyorum.	2,9067	1,1629
ÖG3	Şehir içerisinde kendimi güvende hissediyorum.	3,3264	1,1542
ÖG4	Şehir-içi ulaşım faaliyetleri öğrenci için yeterlidir.	3,1606	1,3407
ÖG5	Şehir yöneticilerinin (Vali, Bel. Bşk., Rektör vb.) öğrenciye yaklaşımından memnunuz.	3,0207	1,2272

ÖG6	Şehirdeki ürün fiyat düzeyleri öğrenci için uygundur.	2,3212	1,3330
ÖG7	Şehirde yapılan sanat ve eğlence faaliyetleri öğrenci için yeterlidir	2,1658	1,2225
ÖG8	Şehirde yapılan kültür, spor ve sosyal faaliyetler öğrenci için yeterlidir.	2,3575	1,2860
ÖG9	Şehirde yaşayan insanlar üniversite öğrencisine ön yargıyla yaklaşmaktadır.	2,9456	1,3171
ÖG10	Şehirde yaşayan insanlar üniversite öğrencisine karşı yardımseverdir.	2,7772	1,2346
ÖG11	Şehirde esnaf olan veya ticaretle uğraşanların öğrenciye yaklaşımı iyidir.	2,6269	1,3253
ÖG12	Şehir halkının öğrenciye karşı hoşgörülü olduğunu düşünüyorum.	2,8927	1,2564

Tablo 12: Niğde ve Yöresi Hakkında Öğrenci Görüşleri

* 0-1,49 arası kesinlikle katılmıyorum, 1,50-2,49 arası katılmıyorum, 2,50-3,49 arası ne katılıyorum ne de katılmıyorum, 3,50-4,49 arası katılıyorum ve 4,50-5 arası kesinlikle katılıyorum.

Tablo 12, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin Niğde ve yöresi halkına ilişkin değerlendirmelerinin ortalama ve standart sapmaları dağılımını açıklamaktadır. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin Niğde ve yöresi ile ilgili görüşlerine ilişkin ifadeler incelendiğinde; yapılan sanat ve eğlence faaliyetleri öğrenci için yeterli olmadığını görüşü ($\bar{x}=2,16$), şehirdeki ürün fiyat düzeylerinin öğrenci için uygun olmadığı görüşü ($\bar{x}=2,32$), şehirde yapılan kültür, spor ve sosyal faaliyetler öğrenci için yeterli olmadığı görüşü ($\bar{x}=2,35$) ortaya çıkmaktadır. Dikkat çeken diğer önemli bir konu ise, öğrencilerin Niğde ve yöresi hakkındaki diğer ifadelerde (şehrin genel temizlik durumundan, güvenlik durumundan, ulaşımından, memnuniyet olması) kararsız olduklarıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmeler, ürünlerini tüketicilerin diğer rakip firma ürünleri arasından öncelikle fark edilebilmek, sonrasında kolaylıkla tercih edilebilmek ve sürekli satış yapabilmek gibi avantajlar sağlamak amacıyla tanınma, bilinme, farkındalık oluşturma ve tercih edilme yoluna giderek pazarlama stratejileri geliştirmeye çalışmaktadır. İşletmeler gibi şehirler ve yöneticileri de tanınma, bilinme, farkındalık oluşturma ve tercih edilme gibi pazarlama stratejileri uygulayarak, diğer şehirlere göre şehri daha cazip ve çekici bir hale getirmek amacıyla şehirle ilgilenen müşteri konumundaki yatırımcı, ziyaretçi, nitelikli kişi, yeni yerleşimci potansiyel göçmenlerin dikkatini çekebilmek için yoğun çaba harcamaktadır. Şehirler hakkında karar alma mekanizmasında yer alan siyasi yöneticiler, milletvekilleri, belediye başkanları, valiler ile şehirlerin kurumsal paydaşları olan özel ve kamu kurum ve kuruluş yöneticileri adı altında toplanan diğer şehir yöneticileri, şehirlerin gelirlerini arttırmak, halkına iş imkânı sağlamak ve şehirde yaşayanların refah seviyesini artırıcı olanaklar sunmak için, tanınma, bilinme, farkındalık oluşturma ve tercih edilmeye yönelik çeşitli pazarlama stratejileri geliştirerek şehre yönelik çeşitli plan ve projeler oluşturmaktadır. Şehirlerin nüfusunun belirli bir oranını oluşturan üniversite öğrencileri, birçok bakımdan şehirlerin tanınmasında, bilinmesinde veya tercih edilmesine pozitif katkıda bulunabilirler. Özellikle müşteri ilişkileri yönetimi kapsamında öğrenci mutluluğuna ve öğrenci memnuniyetine değer vererek pazarlama faaliyetlerini gerçekleştiren şehirler, öğrenci memnuniyeti odaklı düşünerek daha fazla tanınmakta, bilinmekte ve şehirlere gitmek, yatırım yapmak, çalışmak ya da yerleşmek için gelenler tarafından tercih edilmektedir. Ayrıca müşteri ilişkileri yönetimi bakımından üniversite çalışanları, şehir halkı ve esnafların varlık nedeni olarak kabul edilen müşteri konumundaki üniversite öğrencilerinin, yaşadıkları şehirden mutlu ve memnun olmalarında istedikleri veya gerekli öğrenci ortamını sağlamak olduklarının bilincinde olan ve bu konuda çaba sarf eden şehir halkı, kaliteli yaşam imkânları sunabilmeyi sağlayarak marka bir şehir olabilmek için diğer şehirlere göre bir avantaj elde etmektedir. Günümüzde müşteri konumundaki üniversite öğrenci adaylarını çekebilmek veya tercih edilme bakımından üniversiteler arasında yaşanan rekabete paralel olarak, şehir pazarlaması açısından üniversitelerini pazarlama faaliyetlerinde kullanan şehirler de birbirleriyle rekabet etmektedir. Üniversiteler ile üniversitelerin bulunduğu şehirlerin de üniversite öğrenci adayları tarafından tercih edilme nedenlerinin ortaya çıkarılabilmesini şehir yöneticileri kadar, üniversite tercihi yapan öğrenciler, aileleri ve kamuoyunun yoğun ilgisini çekmektedir. Üniversite öğrencileri yaşadığı şehirden veya halkından ne kadar ve ne düzeyde memnundur? sorusuna cevap arayan bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin Niğde şehri ve yöresinden; ulaşım imkânları, şehirde kendini güvende hissetme, eğlence, spor, ticaret ve esnaflarla olan ilişkiler, öğrencilere karşı halkın tutumu, gezi, sosyal, sanatsal ve kültürel etkinlikler gibi konularda üniversite öğrencilerin yaşadıkları şehre ilişkin memnuniyet ve mutluluk düzeylerini ölçmektedir.

Şehir merkezi nüfusunun yaklaşık %20'si civarında öğrenci sayısına sahip olan Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, şehrin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla, şehirde yaşayanların üniversiteden beklentileri arasında şehir ekonomisinde yaşanacak kalkınma ve gelişimin yanı sıra, kültürel ve sosyal faaliyetlerin geliştirilmesi yer almaktadır. Üniversite bölüm sayıları ile öğrenci sayılarının artırılması Niğde ve yöresinde yaşayanların önemli talepleri arasındadır. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi veya şehri tercih eden öğrenciler, aileleri ve kamuoyu için tanınan, bilinen, farklı ve bir destinasyon merkezi olarak algılanan bir Niğde şehri, yörede yaşayanların yanı sıra öğrenciler açısından da beklentilerin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'ni tercih ederek Niğde şehri ve yöresine gelen üniversite öğrencileri en az 2 yıl boyunca Niğde ve yöresinde yaşamakta, konaklamakta, yeme-içme faaliyetleri, ulaşım, güvenlik, temizlik imkanlarını kullanmaları sonucunda Niğde şehri ve yöresi ile ilgili zihinlerinde bir şehir konumlandırması veya imajı oluşturmaktadır. Şehirden ayrıldıktan sonra Niğde şehri ve yöresi ile ilgili düşüncelerini sosyal medyada, iş ve arkadaş çevrelerinde Niğde ve yöresine gelebilecek kişilerle paylaşmaktadır. Söz konusu bu yaklaşımlar, üniversite öğrencilerinin Niğde şehri ve yöresi ile ilgili olumlu düşüncelerle ayrılmaları veya en azından şehir ve yöresinin olumsuz propagandasını yapmalarını sağlamak bakımından şehrin tanıtımında, bilinirliğinde veya pazarlanmasında önemli olmaktadır. Karadağ ve Yücel (2019), öğrenci dostu üniversite şehirleri isimli çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin en yüksek ve ciddi memnuniyetsizliğin yaşandığı şehirler arasında yer almamasına rağmen, Niğde şehri 59. Sırada ve FF notuna sahip görünmektedir (Karadağ ve Yücel, 2018: 11).

Çalışmada, 01-30 Nisan 2019 tarihleri arasında, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yargısal olarak seçilen öğrenciler ile yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde toplam 386 anketten elde edilen veriler ve bilgiler doğrultusunda, öğrenci memnuniyeti sonuçları bazı tanımlayıcı istatistik yöntemleriyle incelenmiştir. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin Niğde şehri ve yöresinden çevre, alt ve üst yapı, temizlik, güvenlik, şehirdeki yaşam kalitesi konularında öğrenci düşüncelerinin, duygularının, algılarının ve memnuniyet düzeylerinin öğrenci mutluluğunun etkisini/önemini tespit edilmesinde yürütülen araştırmada elde edilen en önemli bulgu ve sonuç, öğrencilerin, şehrin genel fiziki şartları, çevre, alt ve üst yapı, temizlik, güvenlik ile şehir tarafından sunulan diğer hizmetlerle, şehirdeki yaşam kalitesi, Niğde şehri ve yöre halkının öğrenciye karşı tutum ve davranışlarından kısmen memnun olduklarıdır. Bu durum, müşteri ilişkileri yönetimi kapsamında öğrenci mutluluğuna ve öğrenci memnuniyetine değer vererek pazarlama faaliyetlerini gerçekleştiren Niğde ve yöresinin gelecek dönemlerde daha fazla tercih edilme ile kaliteli ve marka bir şehir olmak süreci bakımından diğer şehirlere göre bir avantaj elde etmesinde önemlidir. Üniversite öğrencilerine, yaşadıkları, buldukları şehir ve yöresi ile ilgili özellikleri hakkında bilgi verip tanıtılmasının yanı sıra, görüş ve düşüncelerinin dikkate alınması, öğrencilerin üzerinde olumlu bir izlenim bırakarak şehir ve yöresini daha iyi benimsemelerine katkı sağlayacaktır. Yine araştırmada, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin Niğde ve yöresi özellikleri hakkında ilk akıllarına gelen dikkat çekici algılamalar arasında, Şehit Ömer Halisdemir, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi merkez yerleşkesi içerisinde yer alan Akkaya Barajı'ndan kaynaklanan kötü koku, Niğde Gazozu ve "Geçti Bor'un Pazarı Sür Eşeği Niğde'ye" sözü yer almaktadır. Öğrencilerin Niğde ve yöresi halkı denildiği zaman zihinlerinde oluşan konumlandırmaları veya algıları arasında ise, Niğde ve yöresi halkı hakkında cimri, pasif ve sakin oldukları yer almaktadır. Bununla birlikte, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencileri, üniversite tercihlerinde üniversitenin bulunduğu şehir ve yöresinin etkili olduğu veya üniversite tercihlerinde şehrin tanıtım, bilinirlik veya şehir pazarlaması faaliyetlerine dikkat ettiklerini düşünmektedir. Bu durum şehir pazarlamasında öğrencilerin üniversite tercihinde şehirle ilgili özelliklerin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, öğrencilerin büyük bir bölümü mezun olduktan sonraki hayat dönemlerinde Niğde şehri ve yöresinde yaşamayı veya sürekli ikamet etmeyi düşünmemelerine veya bu konuda fikirlerinin olmamalarına rağmen, mezuniyet sonrası gittikleri yerlerde ya da bulunacakları ortamlarda Niğde şehri ve yöresini olumlu bir biçimde tanıtım veya propaganda faaliyetleri içerisinde bulunacaklarını belirtmektedir. Öğrenciler, Niğde ve yöresi ile ilgili görüşlerine ilişkin ifadelerde Niğde ve yöresinde yapılan kültür, spor ve sosyal faaliyetlerin yanı sıra sanat ve eğlence faaliyetlerinin öğrenci için yeterli olmadığını, şehirdeki ürün fiyat düzeylerinin de öğrenci için pahalı ve aynı zamanda çok uygun olmadığını belirtmektedir.

Çalışma, 01-30 Nisan 2019 tarihleri ile Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılı Bahar dönemi ve 386 öğrenci ile sınırlandırılmıştır.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda ise, “Öğrenci memnuniyeti ile öğrenci mutluluğunun şehir pazarlamasına etkisi ve önemi”, “Öğrenci memnuniyeti veya öğrenci mutluluğunun şehirlerin bilinirliğine, tanınmasına ve farkındalığa etkisi”, “Öğrenci memnuniyeti veya öğrenci mutluluğunun şehirlerin markalaşmasındaki önemi” gibi konular, teorik ve uygulamalı olarak incelenebilir. Ayrıca, şehir pazarlaması açısından öğrenci mutluluğu ve memnuniyeti konusu farklı değerlendirilebileceği için bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Üniversite şehri veya üniversite öğrenci dostu bir şehir olabilmek, sadece üniversite yönetimlerine veya şehir yöneticilerine bırakılmayacak kadar önemli bir şehir pazarlama stratejisidir. Şehirlerin milletvekilleri, belediye başkanları, valileri ile şehirlerin kurumsal paydaşları kurum ve kuruluş yöneticilerinin öğrenci memnuniyeti odaklı düşünmeye ilişkin ortak stratejiler belirlemesi, üniversite ve öğrencilerinin şehrin sosyo-ekonomik ve kültür yaşantısına veya şehrin üniversite ve öğrencilerine sosyo-ekonomik ve kültür yaşantısına katkı sağlamasında ya da çift taraflı etkileşiminde vazgeçilmez bir unsurdur. Bununla birlikte öğrenci dostu olmayı başarabilen şehirlerin pazarlama faaliyetleri ve marka şehir olabilmeleri daha kolay yapılabilir. Araştırma bulgularının üniversite tercihi yapacak aday öğrenci ve ailelerinin bilgi ihtiyacını gidermeye katkı sağlamasının yanı sıra, başta şehir yöneticileri arasında yer alan belediye başkanları, valiler ile şehirlerin kurumsal paydaşlarına ve kamuoyuna, şehir pazarlaması planlaması ve stratejilerini geliştirirken yardımcı olmasıyla birlikte, üniversite öğrencilerinin şehirden memnuniyet düzeylerinin şehirlerin pazarlanmasında etkin olarak kullanılabilmesi düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ada, Ş. ve Bilgili, A. S. (2008). Üniversitenin Şehrin Sosyo-Ekonomik Kalkınmasına Etkisi (Atatürk Üniversitesi Örneği), Dokuz Eylül Üniversitesi, 2. Ulusal İktisat Kongresi, ss. 20-22, İzmir.
- Akçakanat, T., Çarıkcı, İ. ve Dulupçu, M. A. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Buldukları İl Merkezine Ekonomik Katkıları ve Harcama Eğilimleri: Isparta 2003–2009 Yılları Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), ss. 165-178.
- Aliağaoğlu, A. ve Uzun, A. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Şehir İmajlarına Yönelik Bir Araştırma: Balıkesir Üniversitesi örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), ss. 39-58.
- Apaydın, F. (2014). *Şehir Pazarlaması*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 2. Baskı, Ankara.
- Arslan, F. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Şehirle Kurduğu Ekonomik ve Sosyal İlişkilerden Memnuniyet Analizi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), ss. 1103-1120.
- Atik, H. (1999). Üniversitelerin Yerel Ekonomiye Katkıları: Teori ve Erciyes Üniversitesi Üzerine Bir Uygulama, *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (15), ss. 99-109.
- Aydemir, Ş. (1994). Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Kent ve Bölge Ekonomisine Doğrudan ve Dolaylı Ekonomik Etkileri, *Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, KTÜ, Trabzon, ss.195-210.
- Bowden, J. L. H. (2011). Engaging The Student As A Customer: A Relationship Marketing Approach, *Marketing Education Review*, 21(3), ss. 211-228.
- Cop, R. ve Akpınar İ. (2014). Öğrencilerin Şehirlerin Markalaşmasına Yönelik Algıları, *Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(1), ss. 69-88.
- Çatalbaş, N. (2007). Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir mi?, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), ss. 90-101.
- Demirel, M. (2014). Burdur Kent İmajı: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), ss. 230-241.
- Erdoğan, E. ve Bulut, E. (2015). İşletme Bölümü Öğrencilerinin Memnuniyet Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Araştırılması, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), ss. 151-170.
- Eygü, H. ve Karaman, S. (2013). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), ss. 36-59.
- Fırat, A. ve Kömürçüoğlu, F. (2015). Muğla Şehir Markası ve İmaj Algısı; Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(26), ss. 285-304.
- Görkemli, H. N. (2009). Selçuk Üniversitesi'nin Konya Kent Ekonomisine Etkileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), ss. 169-186.
- Gümüş, N. (2017). Şehir Pazarlaması Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Şehre Yönelik Algılarının Belirlenmesi: Kastamonu İlinde Bir Araştırma, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), ss. 299-314.

- Gürsoy, M. (2018). Üniversitelerin İçinde Doğdukları Kentlere Yönelik Sosyal ve Kültürel İşlevleri: Adıyaman Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), ss. 1369-1414.
- Işık, Ş. (2008). Türkiye’de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), ss. 159-181.
- İri, R. (2019). Öğrenci Memnuniyetinin Önemi ve Araştırılması: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASSOSJOURNAL Dergisi)*, Yıl: 7, Sayı: 94, Temmuz 2019, ss. 232-249.
- İri, R., İnal, M. E. ve Türkmen, H. H. (2010). *Geçti Bor’un Pazarı, Sür Eşeği Niğde’ye*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- İri, R., İnal, M. E. ve Türkmen, H. H. (2011). Şehir Pazarlamasında Bilinirliğin Önemi: Niğde Yöresinin Bilinirliğinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), ss. 81-96.
- Karadağ, E. ve Yücel, C. (2019). *Öğrenci Dostu Üniversite Şehirleri: 2019*, Üniversite Araştırmaları Laboratuvarı Yayınları (Üniar), ss. 1-9.
- Kızıldere, C. (2014). Meslek Yüksekokullarının Buldukları Yerleşim Yerlerindeki Ekonomik Etkileri: Erciş Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), ss. 101-115.
- Kotler, P., Rein I. ve Haider H. D. (1993). Marketing Places: Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, Regions and Nations, *The Free Press*, New York.
- Nakiboğlu, A. (2017). Niğde’de Yaşayan Vatandaşların Ömer Halisdemir Üniversitesi’ne Bakış Açısı ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 12(6), ss. 577-603.
- Ökmen, M. (2001). Sivas’ta Kentsel Gelişme, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), ss. 239-264.
- Özgüven, N. (2008). Hizmet Pazarlamasında Müşteri Memnuniyeti ve Ulaştırma Sektörü Üzerine Bir Uygulama, *Ege Akademik Bakış*, 8(2), ss. 651-682.
- Özsöz, F. M. (2018). Şehir Pazarlamasında Bir Marka Şehir Olarak Eskişehir’in İncelenmesi, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), ss. 12-34.
- Saatçi, G., Avcıkurt, C. ve Demirbulat, Ö. G. (2015). Yerel Halkın Üniversiteye Bakış Açısı: Harmançık Meslek Yüksekokulu Örneği, *Akademik Bakış Dergisi* (47), ss. 125-140
- Saklı, A. R. (2019). Üniversite-Şehir İlişkisinde Yerleşkenin Yeri ve Etkisi: RTEÜ ve Rize Örneği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 498-528.
- Sargın, S. (2006). Şehirleşme, Üniversiteler: Üniversitelerin Şehirleşmeye Etkileri: Isparta örneği (Vol. 2). *Fakülte Kitabevi*, Isparta.
- Taşçı, D., Tosunoğlu, B. T., Toprak, E., Gökalp, E., Sürmeli, A., Kumtepe, E. G., Kumtepe, A. T., Editör: Sürmeli, F. (2008). Üniversite Kaynaklı Doğrudan ve Dolaylı Harcamaların Eskişehir Ekonomisine Katkıları, *Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Proje Raporu*, Proje No: 073623, Anadolu Üniversitesi, ss. 69-79, Eskişehir.
- Tösten, R., Çenberlitaş, İ. ve Gökoğlan, K. (2013). Dicle Üniversitesi Öğrencilerinin Harcama Analizi ve Diyarbakır Ekonomisine Katkısı, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), ss. 90-114.
- Yılmaz, M. K. ve Kaynak, S. (2011). Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Üniversitelerin Rolü ve Yöre Halkının Üniversite’den Beklentileri İle İlgili Bir Uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(4), ss. 55-73.
- Yücel, A. ve Öztürk, M. (2018). Şehir Pazarlaması ve Şehir Markalaşması: Elazığ İli Örneği, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, Cilt: V, Sayı:1, ss. 77-101, Elazığ.
- Anadolu Ajansı (2019). (<https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-turkiyede-universitesi-olmayan-ilimiz-yok/979574>, Erişim Tarihi: 15.06.2019) adresinden erişildi.
- Coğrafya (2019). (<https://www.cografyadefterim.com/10-sinif-cografya/sehirlerin-fonksiyonlari-etki-alanlari.html>, Erişim Tarihi: 18.06.2019) adresinden erişildi.
- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (2019). (<https://ohu.edu.tr/oidb//oidb/sayfa/ogrenci-sayilari>, Erişim Tarihi: 03.12.2019) adresinden erişildi.
- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (2019). (<http://www.ohu.edu.tr/akts/sayfa/genel-bilgi>, Erişim Tarihi: 25.04.2019) adresinden erişildi.
- Niğde Valiliği (2019). (<http://www.nigde.gov.tr/universite>, Erişim Tarihi: 15.05.2019) adresinden erişildi.
- Yüksek Öğretim Kurumu (Yök) (2019). (<https://istatistik.yok.gov.tr>, Erişim Tarihi: 08.05.2019) adresinden erişildi.
- Wikipedia (2019). ([https://tr.wikipedia.org/wiki/Ni%C4%9Fde_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ni%C4%9Fde_(il)), Erişim Tarihi: 12.05.2019) adresinden erişildi.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.767026> / Year: 4 - Number:13, p. 51-61, Autumn 2020

ANDRE GUNDER FRANK'IN "YENİDEN DOĞU" TEZİ KAPSAMINDA TEK KUŞAK-TEK YOL PROJESİNİN SALGIN SONRASI YENİ DÜNYA DÜZENİNE YANSIMALARI REFLECTIONS OF THE BELT AND ROAD INITIATIVE TO THE POST- PANDEMIC NEW WORLD ORDER IN THE CONTEXT OF ANDRE GUNDER FRANK'S "REORIENT"

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.07.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
18.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Doç. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş
Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
hhakkas@kmu.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-1401-3131>

Mustafa Kemal Öztopal
Doktora Öğrencisi / Karamanoğlu
Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
mustafaoztopal@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0717-7589>

Öz

Andre Gunder Frank tarafından ortaya koyulan "Yeniden Doğu" tezi, 1400-1800 yılları arası dönemde Avrupa-merkezci tarih anlayışıyla yazılan ve Batı'nın Doğu'dan üstün olduğunu ifade eden görüşün aksine; söz konusu dönemde Çin merkezli Asya ekonomisinin Batı'dan üstün olduğu üzerine kuruludur. Frank'a göre Batı'nın 18. yüzyıl sonlarında kurduğu üstünlük geçici olup, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Çin merkezli Asya ekonomileri, yeniden canlanarak dünya sisteminde etkin olacaklardır. Çin'in 1970 sonrası dışa açılarak küresel ekonomide yer edinmeye yönelik adımları ve bunun bir sonucu olarak küresel yatırımları teşvik edici politikaları, Çin'in kalkınmasına ve özellikle Soğuk Savaş sonrası oluşan düzende küresel bir ekonomik güç olmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca 1970 sonrası ABD hegemonyasının krize girmesi, iki bloklu dünya sisteminin dağılması ve ABD'nin dış politikada uyguladığı sert güç, küresel sermayenin Çin özelinde Asya'da yaygınlaşması ve 21. Yüzyılda Çin'in hegemonik güç olmasını olumlu etkilemiştir.

Bu çalışma Frank tarafından ileri sürülen Yeniden Doğu adlı tezin, küresel gelişmeler çerçevesinde yeniden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Çin'in küresel ekonomideki konumu açıklanacak ve dünyada barışı simgelediğini iddia eden önemli yaklaşımlardan biri olan Tek Kuşak Tek Yol Projesi çalışma kapsamında analiz edilecektir. Covid-19 sonrası yeni dünya sisteminde Frank'ın Yeniden Doğu tezi ile Çin'in dünyaya barış olarak iddia ettiği Tek Kuşak ve Tek Yol Projesi çalışma kapsamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Andre Gunder Frank, Covid-19 Sonrası Yeni Dünya Sistemi, Çin ve Küresel Ekonomi, Tek Kuşak-Tek Yol Projesi, Yeniden Doğu

Abstract

Contrary to the view that the West was superior to the East, put forward with the Eurocentric understanding of history during the period between 1400 and 1800, "ReOrient" put forward by Andre Gunder Frank is based on the fact that the China-based Asian economy was superior to the West in this period. In the same thesis, Frank discusses that the superiority established by the West at the end of the 18th century is temporary and that the Chinese-based Asian economies have been revived and effective in the world system the middle of the 20th century. The steps of China to open to foreign countries and to take place in the global economy after 1970 and as a result of this, China's policies to encourage global investments have enabled China to develop and become a global economic power especially in the post-Cold War order. In addition, after the 1970s, the crisis of the US hegemony, the disintegration of the two-block world system and the harsh power applied by the USA in foreign policy positively affected the spread of global capital in Asia in terms of China and the hegemonic power of China in the 21st century.

This study aims to analyze the Belt and Road Initiative, which is one of the important approaches claiming to symbolize peace in the world, and which symbolizes the China's economic development, its place in the global economy and the global power of China in recent years. China's position in the global economy will be explained in the study. The Belt and Road Initiative, one of the important approaches that symbolizes China's global power and claims to symbolize peace in the world, will be analyzed within the scope of the study. In the new world system after Covid-19, Andre Gunder Frank's ReOrient and The Belt and Road Initiative that China

Keywords: Andre Gunder Frank, New World System After Covid-19, China and Global Economy, The Belt and Road Initiative, ReOrient

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Akkaş, H. H. ve Öztopal, M. K. (2020). Andre Gunder Frank'ın "Yeniden Doğu" Tezi Kapsamında Tek Kuşak-Tek Yol Projesinin Salgın Sonrası Yeni Dünya Düzenine Yansımaları. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 51-61.

GİRİŞ

Soğuk Savaş dönemi sonrası iki kutuplu dünya düzeni yerini ABD'nin hegemonyasına bırakmıştır. ABD siyasi, askeri ve ekonomik gücü sayesinde küresel sistemde etkinliğini artırmıştır. SSCB ve ABD arasında cereyan eden Soğuk Savaş yıllarında Çin, yaşadığı iç sorunları çözmeye ve öncelikli olarak da ekonomik gelişmeye ağırlık vermiştir. 1970'li yıllarda dışa açılmak suretiyle ekonomik gelişimini hedefleyen Çin, günümüzde dünyanın en büyük ekonomilerinden birisi haline gelmiştir. Çin bugün ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmakla birlikte, dünyanın hızlı büyüyen birinci ekonomisi durumundadır.

Çin kendi ekonomik gelişimi ve bölgesel liderliğinin yanı sıra küresel sistemde de güç kazanma doğrultusunda önemli adımlar atmaktadır. Bunların en önemlisi neredeyse tüm dünyayı içine alacak olan Tek Kuşak-Tek Yol Projesi (One Belt-One Road-OBOR)'dir. Çin bu proje sayesinde tarihi İpek Yolu'nu yeniden canlandırmak ve henüz aktif olarak yer almadığı coğrafyalarda küresel bir güç olarak yer almayı arzulamaktadır. Ne var ki ABD'de Trump'ın göreve gelmesiyle başlayan ticaret savaşları ve 2019 sonu itibarıyla ortaya çıkan salgın (Covid-19 pandemisi), Çin'in bu yükselişini olumsuz etkilemiştir. Özellikle 2019 sonlarında Çin'de ortaya çıkarak dünyanın geneline yayılan salgın, Çin'in mevcut pozisyonu ile Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'nin geleceğini doğrudan etkilemektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde Wallersteinci dünya sistemi yaklaşımının Avrupa-merkezli olduğu eleştirisini yapan Frank'a göre yazılan bu tarih anlayışının aksine 1400-1800 arası dönemde Çin merkezli Asya ekonomisinin, Batı'ya üstünlük kurduğu değerlendirilmesi açıklanacaktır. İkinci bölümde Çin'in İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve son yıllarda zirveye ulaşan ekonomik yükselişi veriler ışığında değerlendirilecektir. Üçüncü bölümde Çin'in tarihi İpek Yolu'nu canlandırmak istediği Yeni İpek Yolu olarak da isimlendirilen Tek Kuşak-Tek Yol Projesi analiz edilecektir. Son bölümde ise Çin'de başlayan ve bugün dünyanın geneline yayılmış olan virüsün etkisi Çin'e etkileri olmak üzere, diğer küresel güçlerin Çin'e karşı uyguladığı politik ve ekonomik baskıların Çin ekonomisine yansımaları açıklanacaktır. Covid-19 salgını sonrası yeni dünya sistemi içinde Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'nin gerçekleşebilme olasılığı ve Çin'in konumu, Frank'ın "Yeniden Doğu" adlı tez açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

1. Frank'ın "Yeniden Doğu" Tezi ve Çin

Frank¹'in 1400-1800 yılları arasındaki dönemi ele aldığı "Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi" adlı çalışması, Avrupa-merkezci anlayışı eleştirmektedir. Burada Frank, tarih yazımından ekonomiye birçok alanda Doğu'nun birikimi ve başarısı görmezden gelinerek, Avrupa-merkezli Batı'nın üstünlüğünü temel alan bir anlayışın egemen olduğunu söylemektedir. Frank'ın temel varsayımı 16. yüzyıldan itibaren sermaye birikimine bağlı kapitalist dünya ekonomisinin kurulduğudur. Frank'a göre Çin merkezli Doğu esasen 19. yüzyıla kadar bu sistemin merkezinde yer almaktadır ve Avrupa'nın 1800'den sonraki yükselişinin temel nedeni, Asya'nın düşüşüne bağlıdır. Ona göre Avrupa'nın (Batı) küresel pazara sahip olmasının nedeni, sömürgeleştirdiği Amerika'dan elde ettiği gelirdir (Frank, 2010: 31; Duchesne, 2001-2002: 43; Subaşıoğlu, 2017: 111). Frank'a göre Wallerstein, Amin ve Arrighi gibi dünya sistemi teorisyenlerinin ele aldığı üzere modern dünya sistemi 16. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmamıştır. Dünya sistemi insanlığın düzen kurma arayışı kadar eskiye dayanmakta ve beş bin yıllık bir tarihsel süreçten oluşmaktadır (Frank & Gills, 1996: 3; Kotan, 2016: 13).

Frank'a göre 1400-1800 arası dönemde dünya ekonomisinin önde gelen iki merkezi Hindistan ve Çin olmakla birlikte Çin, Hindistan ile karşılaştırıldığında daha merkezi konuma sahipti (Frank, 2010: 150-151). Söz konusu dönemde Çin'in üretim ve ihracat konusunda dünya ekonomisinde etkili bir gücü vardı. Bu dönemin önemli mamulleri arasında tarım, seramik, porselen ve ipek gibi ürünler bakımından Çin, Avrupa'ya hatta dünyanın geri kalanına kıyasla oldukça üstündür. Avrupalıların Amerika'dan elde ettikleri gümüş başta olmak üzere Çin ile yaptıkları ihracat-ithalat karşılığında mevcut gümüşün büyük kısmı Çin'de toplanmıştı. Dünya ekonomisinde Çin'i merkeze alan Frank'ın yaklaşımını, Takeshi

¹ Andre Gunder Frank 1929-2005 tarihleri arasında yaşayan Alman-Amerikan sosyolog ve iktisat tarihçisidir. 1960'larda ileri sürülen "Bağımlılık Kuramı" teorisyenlerinden olan Frank, 40 civarı kitap, çeşitli konularda birçok makale ve bildiri kaleme almıştır. Kariyeri süresince ekonomiden sosyolojiye, uluslararası ilişkilerden siyaset bilimine ve tarihten antropolojiye kadar çok yönlü çalışmaları olan Frank'ın önemli eserleri arasında Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi (Reorient: Global Economy in the Asian Age) ve Dünya Sistemi: Beş Yüz Yıllık mı? Beş Bin Yıllık mı? (The World System Five Hundred Years or Five Thousand) sayılabilir. Az gelişmişlik ve Üçüncü Dünya ülkelerinin yaşadığı sorunlar üzerinde duran Frank, Batı merkezci yaklaşımlar nedeniyle Doğu toplumlarının yaşadıkları olumsuzlukların, kaderleri olduğu gibi bir yanlış algılamaya ve yorumların bulunduğunu ifade etmektedir.

Hamashita, Hans Breuer, Ikeda, Frederic Wakeman, Dennis Flynn, Arturo Giraldez gibi bazı yazarlar da desteklemektedir (Frank, 2010: 132-140).

Frank, Yeniden Doğu yaklaşımı ile Çin'i merkeze alan daireler çizerek dünya ekonomik sistemini açıklamaktadır. Bu dairenin en içini Çin, ikinci halkayı Orta Asya'nın bazı kısımlarıyla Kore, Japonya ve Güneydoğu Asya'dan oluşan Doğu Asya, üçüncü halkasını Batı Asya, Doğu Afrika ve Orta Asya'nın diğer kısımlarını içine alan Afro-Asya ve son halkasını ise Avrupa ve Amerika oluşturmaktadır (Frank, 2010: 153). Frank'a göre 11. ve 12. Yüzyıllardan 18. Yüzyılın sonuna kadar Çin ekonomisi dünyadaki bütün ekonomilere kıyasla daha çok sanayileşmiş, ticarileşmiş, kentlere yayılmış ve dünyadaki para dolaşımında daha ileri bir seviyeye ulaşmıştı (Frank, 2010: 241).

Frank'a göre ekonomik gelişmelerin yanı sıra 18. yüzyıla kadar Çin'deki teknolojik gelişmeler de Batı'ya üstünlük sağlamış durumdaydı. Özellikle Çin'in tarım endüstrisi benzersiz bir özelliğe sahipti. Bunun yanı sıra gemi yapımı konusunda da Çin'in açık bir üstünlüğü söz konusuydu ki bu durum anılan dönemde Çin'in açık deniz donanmasının diğerlerinden üstün olmasını beraberinde getirmiştir. Gemiciliğe ek olarak silah, matbaa, dokumacılık, metalürji, enerji ve taşımacılık gibi alanlarda Çin, anılan dönemlerde batıdan üstün durumdadır. Örneğin ahşap kalıp basımı Çin'de keşfedilmiş ve renkli baskı diğer bölgelere kıyasla daha önce (1340) Çin'de kullanılmıştır. Ayrıca yine aynı dönemde Çin'in kültürel üstünlüğü de Avrupalılar tarafından dahi kabul edilmekteydi. Matbaacılığın gelişimine paralel olarak basım, yayın ve okuryazarlığın gelişmesi Çin'in kültürel üstünlüğünde önemli pay sahibidir (Frank, 2010: 218-226; Woodruff, 2006: 29-31).

Frank'a göre 20. yüzyılda yaşanan gelişmeler Japonya ve Çin gibi Asya ekonomilerinin yeniden yükseldiğini göstermektedir. Frank özellikle Çin'in her yıl artan büyüme oranına dikkati çekerek, Batı'nın yükselişinin geçici olduğunu iddia etmektedir (Özel, 2004). Bir diğer ifadeyle küresel sermayenin ve finans kapitalin adeta yeşerdiği mekân olan Çin, Soğuk Savaş sonrası dönemde ekonomik olarak sürekli büyümüştür. Uluslararası toplantılarda küreselleşme sürecini destekleyen Çin, sosyalist bir ülke olmakla birlikte küresel kapitalist sermayenin emek gücünün merkezi konumunu üstlenmiştir. Çin'in son yıllarda kazandığı bu imvnenin Covid-19 sürecindeki tartışmalar dikkate alındığında yeni dünya sisteminde başta "Tek Kuşak-Tek Yol" projesi olmak üzere politik ve ekonomik amaçlarını gerçekleştirebilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir tartışmadır.

2. Dünya'nın Yükselen Gücü Olarak Çin

Tarihi ve kültürel geçmişi bulunan Çin, 19. yüzyıla kadar dünya ekonomisinin merkezi konumunda olmuş, bu tarihten sonra Avrupa ve ABD merkezli Batı'nın gerisinde kalmıştır. 1949 yılında Mao Zedung önderliğinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti iç savaş yaşamış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalist ve dünya ekonomisinden izole bir yönetim modeli benimsemiştir. Diplomatik ilişkiler ve ticari ortaklık gibi konulardan yoksun olan bu modelde Çin, kendi kendine yeter bir görünüm çizmekteydi. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu Mao, *Büyük Atılım* adı altında ülkenin tarıma dayalı ekonomisini hızlı bir şekilde sanayileştirme çabası içerisinde olsa da başarılı olamamıştı (Harrison & Palumbo, 2019). Mao'nun ölümü sonrasında göreve gelen Deng Şiaoping yönetimindeki Çin'de, 1978 yılından itibaren benimsenen reform hareketleri ile dışa açılma süreci başlamıştır (Dilek, Özdemir ve İstikbal, 2019: 9).

Çin'in küresel ekonomiye entegre olması ve küresel güçlerle ilişki kurması 1979 yılında ABD ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesiyle başlamıştır. Bu sayede Çin yabancı yatırımcılara açılmış, düşük işgücü ve kira maliyeti gibi unsurlar nedeniyle Çin, küresel yatırımcılar için cazibe merkezi haline gelmiştir. Bir diğer ifadeyle Çin'in dışa açılımla birlikte küresel sermaye Çin'de yaygınlaşmıştır (Oktay, 2019: 149). Çin bu sermayeyi ülkesinde tutabilmek adına 1980'lerde stratejik değişikliğe giderek, mali politikalarını yeniden oluşturmuş ve küresel sermaye akışını sürekli hale getirmek için yasal değişiklikler yaparak mali alt yapısını yeniden örgütlemiştir (Peköz, 2014: 282). İlk olarak Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan kentlerini kapsayan beş bölge küresel sermaye piyasasına açılmış ve 1984 ve 1985 yıllarında sayıları artırılarak serbest bölge uygulaması genişletilmiştir (Peköz, 2014: 283).

Soğuk Savaş dönemi sonunda Çin, dünya kapitalist düzeninde kalkınmış bir devlet olarak yer alma çabası içerisinde olmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dünya sisteminde Çin, çok taraflı bir dış politika anlayışı benimsemiştir (Ekrem, 2004: 68-69). Çin bu tarihten sonra sahip olduğu ekonomik gücü, diplomatik ve politik etkinliğini de artırmak için kullanmaya başlamış, ADB hegemonyasına karşı bölgesel ve küresel oluşumlarda yer almaya başlamıştır (Tüter, 2018: 111). 1971 yılında daimi üyesi olduğu BM Güvenlik Konseyi pozisyonunu, büyük ölçüde küresel ekonomik çıkarları doğrultusunda

kullanmıştır. Örneğin Kırım'ın 2014'te Rusya tarafından ilhak edilmesi gibi uluslararası meselelere yönelik yapılan oylamalarda çekimser kalmayı tercih etmiş ve böylelikle hem Rusya, hem de batı arasında bir denge siyaseti izlemiştir. Dahası 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuş, Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS gibi geniş çaplı bölgesel örgütlerin kuruluşunda önemli bir rol üstlenmiştir.

2019 yılı verilerine bakıldığında Çin, ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmakla birlikte dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi pozisyonundadır ve küresel ekonominin %16,8'ini oluşturduğu görülmektedir (Bajpai, 2020). Çin'in yabancı yatırımlara cazip gelmesi için aldığı stratejik kararlar ve ucuz işgücü nedeniyle yabancı yatırım için Çin, dünya kapitalist ekonominin üretim merkezi haline geldi (Özdağ, 2020: 51). Bu süreçte bir taraftan Çin'e yabancı yatırımlar akarken bir taraftan da Çin, kendi ürettiklerini dünya pazarlarına sunmayı başarmıştır. Çin ekonomisinin gelişmesi için alınan stratejik kararların ve bu doğrultuda yapılan yatırımların Çin'in yükselişini sağlamıştır. Frank'ın Çin'i, küresel ekonominin merkezine oturttuğu 14-18. yüzyıllar arası dönem ile karşılaştırıldığında bu yükselişin yapay olduğu söylenebilir. Söz konusu dönemde Çin'in var olan zenginliği kendi üretimi, nüfusu ve teknolojik gelişimine dayanmıştır.

3. Tek Kuşak-Tek Yol Projesi

1990 sonrası Çin'in küresel ekonomide ve uluslararası sistemde artan rolü, hegemon güç olan ABD'yi rahatsız etmiştir. ABD, Çin'in bu yükselişini kontrol altına almak amacıyla Trans Pasifik Ortaklığı (Trans Pacific Partnership-TTP)²'nin kurulmasına öncülük etmekle birlikte, Orta Asya ülkeleri ve Çin'in yakın coğrafyasında bulunan diğer ülkeler üzerinde ticari ve askeri kartları kullanarak Çin'i (buna Rusya da eklenebilir) çevrelemeye çalışması³ 1990'dan itibaren ABD dış politikasının temel araçlarından birisi olmuştur. ABD'nin sürdürdüğü çevreleme politikasına karşı Çin ise bölgesel ve küresel bazı adımlar atmak durumunda kalmış; bu kapsamda bölgesel kapasitesini artırmak adına 2001 yılında temelleri atılan Şanghay İşbirliği Örgütü⁴ ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın⁵ kurulmasına öncülük etmiş⁶, Güneydoğu Asya ülkeleri ile serbest ticaret anlaşmasını öngören ASEAN ile diyalog içerisine girmiş, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika)'de yer almış ve modern İpek Yolu olarak da isimlendirilen Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'ni (One Belt One Road) hayata geçirmeyi amaçlamıştır. Şüphesiz Çin'in bu girişimlerinden en önemlisi geniş bir coğrafyayı içerisine alması ve küresel olması bakımından Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'dir.

Xi Jinping'in 15 Kasım 2012'de Çin Komünist Partisi'nin başına geçmesi ve 14 Mart 2013'de devlet başkanı olması ile birlikte küresel sistemde Çin, özellikle dış ilişkilerde önemli bir aktör haline gelmiştir. 2010 sonrası son 10 yılda yıllık ortalama olarak %7.62 (The World Bank) oranında büyüyen Çin ekonomisi, dünyanın farklı bölgelerine de yatırımlar yapmaya başlamış (İstikbal, 2019), Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'ni hayata geçirmek üzere devlet başkanı Xi Jinping, 2013 yılında dış ticareti kolaylaştıracak, istikrarlı enerji kaynakları sağlayacak, Asya'nın altyapı gelişimini teşvik edecek ve Pekin'in bölgesel etkinliğini yaygınlaştıracak Çin liderliğindeki *Yeni İpek Yolu* projesini, barış projesi olarak dünyaya duyurmuştur (McBride, 2015).

²Trans Pasifik Ortaklığı (Trans Pacific Partnership-TTP), 5 Ekim 2015 tarihinde ABD, Avustralya, Kanada, Japonya, Malezya, Meksika, Peru, Vietnam, Şili, Brunei, Darussalam, Singapur ve Yeni Zelanda tarafından anlaşmaya varılan ticaret ortaklığıdır. Temelleri 2005 yılına dayanan bu ortaklık, küresel ekonominin %40'ını oluşturmaktadır (McBride & Chatzky, 2019).

³ABD, Çin ve SSCB'deki komünizm tehdidi ile mücadele adı altında, Orta Asya ve Güneydoğu Asya üzerinden Çin ve Rusya'yı çevrelemek adına birçok adım atmıştır. 1954'de ABD'nin öncülüğünde sekiz ülkenin (ABD, Birleşik Krallık, Tayland, Filipinler, Pakistan, Yeni Zelanda, Fransa ve Avustralya) katılımıyla kolektif savunma amaçlı Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO)'nun kurulması, ABD'nin Çin'e komşu Orta Asya ülkeleri Kırgızistan, Özbekistan ve Filipinler gibi ülkelerde açtığı askeri üsler ve aynı coğrafyada yaptığı ekonomik yatırımlar, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde Orta Asya ve diğer eski SSCB üyesi ülkelere yönelik açılımı, Tayvan, Kuzey Kore, Güney Çin Denizi, Tibet ve Doğu Türkistan gibi Çin'in sorunlu bölgelerinde karşı tarafın desteklenmesi (Inat, 2019) gibi politikalar bu adımlara örnek olarak gösterilebilir.

⁴1996 yılında Şanghay Beşlisi (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) adı altında güvenlikten ekonomiye kadar uzanan bir işbirliği amacıyla kurulan oluşum 15 Haziran 2001'de Özbekistan'ın da katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adını almıştır (Hasnat & Awan, 2016: 85). ŞİÖ her ne kadar askeri bir ittifak olmasa da ABD'nin bölgesel politikalarına karşı ortak bir duruş sergileyebilmek adına oluşturulmuştur. 2017'den bu yana Türkiye de örgütte diyalog ortağı statüsü ile yer almaktadır.

⁵Asya Altyapı Yatırım Bankası (Asian Infrastructure Investment Bank-AIIB) Çin'in öncülüğünde Ocak 2016'da kurulmuştur. Türkiye'nin de üye olduğu AIIB, bölgesel kalkınmayı amaçlamakla birlikte, Çin'in bölgesel ve küresel yükselişinin ve dışı açılım politikasının bir sonucudur (Yiğenoğlu, 2018: 20).

⁶Çin'in uyguladığı ekonomi politikaları nedeniyle liman kenti olan Şanghay sadece ülkenin ekonomik merkezi değil aynı zamanda dünya kapitalist ekonominin de önemli merkezlerinden biridir. Burada Pekin Çin komünizmini temsil etmekte, Şanghay ise kapitalizmin finans merkezi konumundadır. Çin'in yaşadığı bu durum, Çin tarzı kapitalizm olarak tanımlanmaktadır.

Çin hükümeti tarafından bu proje ile beş temel hedefin amaçlandığı açıklanmıştır: Kalkınma stratejileri üzerine ilgili devletlerin sürekli politika koordinasyonu, Pasifik'ten Baltık Denizi'ne tek bir ulaşım altyapısı, engelsiz ve serbest ticaret ağı, mali bütünleşme ve insanlar arasındaki bağların geliştirilmesidir (Kulintsev, 2018: 197). İpek Yolu Çin tarihi açısından oldukça önemlidir. Dünyanın en eski ve en uzun ticaret yolu olarak bilinen İpek Yolu Çin'den başlayarak Doğu ve Batı Türkistan üzerinden Afganistan, İran ve Anadolu'ya, oradan da Avrupa'ya bağlanan, Doğu ve Batı tarafından yaklaşık 17 asırdan fazla bir süre kullanılan güzergâhın adıdır (Çakan, 2017: 36). Aynı zamanda tarihi İpek Yolu, Frank'ın Çin merkezli Doğu'nun küresel ekonomik sistemin merkezinde yer aldığı ileri sürdüğü Yeniden Doğu tezinde sıklıkla Çin ve diğer Doğu medeniyetleri açısından önemi vurgulanan bir ticaret yoludur.

Tek Kuşak-Tek Yol genel manada Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarından geçerek yaklaşık 65 ülkeyi fiziksel, ticari, kültürel ve buna benzer bağlantılarla birbirine bağlamayı amaçlamaktadır. Projenin kapsamına alınan ülkelerin toplam nüfusu, dünya nüfusunun %60'ını (yaklaşık 4.4. milyar), dünya gayri safi hasılasının %30'unu ve dünya ticaretinin %40'unu oluşturmaktadır (Koboevic, Kurtela & Vujicic, 2018: 114). Proje iki plan veya hat üzerine kuruludur. Bunlardan ilki İpek Yolu Ekonomik Kuşağı (Silk Road Economic Belt) Çin, Orta Asya, Rusya ve Avrupa'yı kara hatı üzerinden birbirine bağlamayı amaçlamaktadır. İkincisi olan Deniz İpek Yolu (Maritime Silk Road) ise Çin'i, Hint Okyanus'u üzerinden Basra Körfezi ve Akdeniz'e bağlamayı amaçlamaktadır (Karagöl, 2017: 1-2). Bu hatların güzergâhlarına bakılacak olursa İpek Yolu Ekonomi Kuşağı; Çin-Pakistan, Orta Asya-Türkiye, Çin-Avrasya, Çin-Moğolistan-Rusya, Çin-Doğu Asya, Çin-Hindistan şeklindeki geniş bir coğrafyayı kapsayan alt koridorlardan oluşmaktadır (Tuncel, 2018). Deniz İpek Yolu (bazı kaynaklarda 21. Yüzyıl Yeni İpek Yolu diye geçmektedir)'nun alt koridorları ise Çin kıyılarından başlayarak Güney Çin Denizi ve Hint Okyanusu yoluyla Avrupa ve yine Güney Çin Denizi yoluyla Çin kıyılarından Güney Pasifik şeklindedir.

Esasen Çin'in bu projeyi hayata geçirmesi birçok sebebe dayandırılabilir. Bunlardan biri yukarıda vurgulandığı üzere ABD'nin 1990 sonrası dünyaya kabul ettirmeye çalıştığı hegemonyasına karşı çok kutuplu dünya düzenini oluşturmak ve benimsetmektir. Bilindiği üzere bu konu Rusya'nın da en fazla üzerinde durduğu hususların başında gelmekte ve ABD hegemonyasına karşı Rusya ile Çin'in işbirliği içerisinde olduğu birçok oluşumu da içermektedir. Bir diğer sebep 2008 küresel ekonomik krizin tüm dünyada olduğu gibi Çin ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar Çin 2008 krizini hızlı bir şekilde atlattığı görünüyorsa da 2011 sonrasında Çin ekonomisinin iniş-çıkış yaşadığı döneme girmiştir. Tek Kuşak-Tek Yol Projesi bu inişli çıkışlı ekonomik durumun sonucunda bir yatırım programı olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka neden olarak ta Çin'deki üretim fazlası ürünlerin dünya pazarlarına ulaştırılmasıdır (Çakan, 2017: 38).

Frank'ın da bahsettiği üzere Çin'in 1400-1800 yılları arası Batı ticaretinden üstün olduğu dönemde yine üretim fazlası vardı ve bunu, tarihi ipek yolu üzerinden dünyanın diğer bölgelerine ulaştırmakta ve karşılığında Avrupalıların ABD'den elde ettiği gümüşü Çin'e çekmekteydi. Bugün de Tek Kuşak-Tek Yol Projesi ile belirlediği güzergâhlardan kazan-kazan stratejisine göre üretimi fazla olan ürünleri dünya pazarlarına ulaştırmayı amaçlamaktadır. Çin'in bu proje ile ortaya koyduğu hedeflerinden birisi de enerji konusudur. Enerji ihtiyacı artan Çin, proje kapsamında enerji kaynaklarına ulaşım konusunda hem çeşitlilik hem de alternatif güzergâh arayışı içerisindedir. Mevcut enerji tedarikinin büyük bölümünü ABD'nin kontrolü altında olan Hürmüz Boğazı ve Malakka Boğazı gibi deniz yolları üzerinden gerçekleştiren Çin, Güney ve Doğu Çin Denizi'ndeki sorunları da düşünerek (Karaca, 2012: 99), projenin Deniz İpek Yolu'na enerji özelinde önem vermektedir. Böylece Çin, ABD'nin çevreleme politikalarına da karşı çıkmaya çalışmaktadır. Sadece deniz yolları değil karadan geçen nakil hatları da düşünüldüğünde projenin kara bağlantısı bölümü ayrıca önem kazanmaktadır. Çin, proje kapsamındaki bölgelerde yenilenebilir enerji yatırımı yapmak suretiyle enerji çeşitliliği ve güvenliği konusunda adım atmaktadır (Reuters, 2019).

Tek Kuşak-Tek Yol Projesi ile birlikte Çin'in küresel sistemdeki yeri ya da rolünün ne olacağı ile ilgili iki temel soru ortaya çıkmıştır. Birincisi, Çin, küresel ekonomideki yükselişi ve Tek Kuşak-Tek Yol Projesi ile hegemon bir güç olabilir mi? İkincisi, Çin'in büyümesi ABD'nin dünya hegemonyasını dengeleyerek dünya sistemini çok kutuplu bir düzene dönüştürebilir mi? Çin'in mevcut durumuna bakıldığında ilk soruya evet cevabını vermek zordur. Zira Çin'in yükselişi hegemonyanın uluslararası ilişkilere uyarlandığı neo-Gramscian yaklaşımın bileşenlerini tam olarak sağlamadığı görülmektedir. Temel anlamda bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde kurduğu egemenliği ifade etmek için kullanılan hegemonya kavramı neo-Gramscian perspektif ile uluslararasılaşmış ve bu bakış açısına göre bir devletin

hegemon konuma yükselmesi üç temel nitelik üzerinden açıklanmıştır(Cox, 2011: 29-60): Altyapı yani ekonomik güce, üstyapı yani sosyo-kültürel ve siyasal güce sahip olan hegemonik gücün etrafındaki ülkeler tarafından tasvip edileceği ve nihai olarak, hegemonik sisteme rıza gösterilecek uluslararası organizasyonların (uluslararası örgütler) bulunması gereklidir (Kurt, 2019: 52). Bu unsurlar açısından analiz edildiğinde Çin, güçlü bir ekonomiye sahiptir. Ancak Çin'in ekonomik gücünü oluşturan unsurlar başta ABD olmak üzere küresel yatırımların olduğu unutulmamalıdır. 2008 yılında yaşanan küresel kriz Çin ekonomisindeki bu kırılganlığı bir nebze de olsa ortaya çıkarmıştır. Bir diğer unsur üstyapıdır. Çin'in sosyo-kültürel yapısı Konfüçyüsçülüğe dayanır ve *barış içinde bir arada yaşama ahlaki değeri* içermektedir (Panda, 2014). Çin'in barış temelli bir arada yaşamayı amaçlayan bir dış politika yürüttüğünü söylemek güçtür. Örneğin dünya meselelerine karşı çekimser tavrı ve Doğu Türkistan, Tayvan ve Tibet gibi özerk bölgelerdeki tek taraflı sert tutumu, Çin'in ahlaki ve barışçıl söylemleri ile örtüşmemekte ve bu da küresel imajını olumsuz etkilemektedir (Kurt, 2019: 69). Ayrıca neo-Gramscian hegemonyanın üçüncü unsuru olan uluslararası örgütler temelinde değerlendirildiğinde, Çin tarzı örgütlerin etkinliği de tartışmalıdır. Örneğin, bölgesel yatırım bankası olan Asya Yatırım Bankası'nda Japonya'nın payı ve üstünlüğü yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte bir diğer bölgesel oluşum Şanghay İşbirliği Örgütü'nde Çin kadar Rusya da söz sahibidir. Yine Çin'in 2001 yılında katıldığı Dünya Ticaret Örgütü'nde ABD'nin üstünlüğü de yadsınamaz bir gerçektir. Kısaca küresel ekonomideki yükselişi nedeniyle Tek Kuşak-Tek Yol Proje'nin, Çin'in dünya sisteminde hegemonik bir güç olması için yeterli olamayacağı söylenebilir (Brînză, 2020). Kaldı ki bu projenin gerçekleştirilme imkânları ve ihtimalleri konusunda da endişeler söz konusudur. Bunun yerine Çin'in mevcut durumu dikkate alındığında dünya sistemi içerisinde küresel bir aktör olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda Çin'in küresel sistemdeki yükselişi, realist paradigmanın önemli araçlarından olan ekonomik güç ve buna bağlı olarak askeri gücünü artıracığı ifade edilebilir.

3. Covid-19 Sonrası Dönemde Çin ve Tek Kuşak-Tek Yol Projesi

Çin'in küresel yükselişini etkileyen ABD-Çin arasındaki ticaret savaşlarının ve dünyayı etkisi altında alan Covid-19 salgınının Çin ve Tek Kuşak-Tek Yol Projesine yansımalarını değerlendirmek bu bölümün önemli tartışma konusunu oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin liderlik ettiği kurallı ticaret düzeninin,⁷ ABD çıkarlarına hizmet etmediğini iddia eden Trump, seçim çalışmalarında bu politikalarından vazgeçerek, korumacı bir politika izleyeceğini ilan etmiştir (Aran, 2018: 1). ABD-Çin rekabeti veya başka bir deyişle ABD'nin Çin'i kısıtlamak istemesi kapsamında Trump tarafından Mart 2018'de Çin'den ithal edilen bazı ürünlere %25 ve %10 oranında ek vergiler getirmesi ve buna karşılık Temmuz-Ağustos 2018'de Çin'in karşı kısıtlamaları, bugün ticaret savaşı olarak adlandırılan sürecin başlamasına neden olmuştur (Kaya, 2019: 22). Trump'ın bu hamleleri, ABD'nin ekonomisini korumak, ticaret açığını kapatmak ve yükünü hafifletmek gerekçesiyle başlamışsa da Çin'in son yıllardaki ekonomik yükselişi, buna paralel olarak küresel sistemdeki gücünün artması ve Tek Kuşak-Tek Yol Projesi gibi küresel etkinliğini artıracak adımlarına karşı bir önlem niteliği de taşımaktadır. ABD ile Çin arasında kısmen de olsa devam eden bu rekabet, 2020'nin başlarında imzalanan anlaşma⁸ ile hafiflemiştir. Uygulanan ek tarifelerin yarıya indirilmesini öngören bu anlaşmaya rağmen devam eden gerilimin, hem Çin hem de ABD açısından ekonomik anlamda zararları olduğu açıktır (Sherman, 2020). Bu anlaşmazlığın Çin ekonomisine verdiği zararların yanı sıra Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'ne olumlu katkıları da olduğu belirtilebilir.

Ticaret savaşları nedeniyle Çin'in, ABD ile yaptığı ticaretin bir kısmı Tek Kuşak-Tek Yol güzergâhında yer alan ülkelere kaymıştır. Bu dönemde Latin Amerika ve Afrika ülkeleri ile Çin arasında gerçekleştirilen ticarete önemli bir artış görülmüştür. Bu durum Tek Kuşak-Tek Yol Projesinin sürdürülebilirliğini ve Çin'in küresel ticarete, ABD ile olan ticarete alternatif oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır (Steil & Rocca, 2019). Ayrıca Tek Kuşak-Tek Yol projesinin sürdürülebilirliği bakımından bir

⁷Burada kullanılan kurallı ticaret kavramı İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin liderliğinde oluşturulan ve Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar tarafından kuralları belirlenen küresel ticareti ifade etmektedir. Yine burada kullanılan ABD'nin korumacı politikası kavramı, 2008 küresel ekonomik kriz sonrası bozulmaya başlayan ABD ekonomisini düzeltmek amacıyla, Başkan Trump tarafından kendi üreticilerine zarar verdiği gerekçesiyle 2018'den itibaren uygulamaya koyulan ek vergiler yoluyla oluşturduğu ekonomik politikaları ifade etmektedir.

⁸15 Ocak 2020 tarihinde ABD ile Çin arasında imzalanan ve 1. Faz Ticaret Antlaşması olarak adlandırılan anlaşma ile 2018'den bu yana devam eden ticaret savaşı bir nebze de olsa hafiflemiştir. Anlaşma ile imza tarihinden itibaren iki yıl boyunca Çin ABD'den 200 milyar dolarlık ürün alacağını, bunun karşılığında ABD gümrük vergisini yarıya indirmeyi taahhüt etmiştir. Bununla birlikte anlaşma metninde fikri mülkiyet, döviz kuru, gıda ve tarım gibi hususlara ilişkin maddeler de yer almış, ticaret savaşına yol açan gümrük tarifelerinin daha da indirilmesi için ikinci bir anlaşma yapılması deklare edilmiştir (Toh, 2020).

diğer gelişmede ABD'nin Trump döneminde TPP'den çekilmesi olmuştur. Çin'in etki alanındaki ülkeleri kapsayan ve ABD öncülüğünde oluşturulan bu anlaşmadan çekilmesi Çin'in, Tek Kuşak-Tek Yol girişimi ile elde edeceği kazanımların önünü açmıştır. Ayrıca bu çekilme ABD'nin bölgedeki müttefiklerinde bir güven zedelenmesine yol açarken, Çin'in bölgesel gücünün artmasını beraberinde getirecek bir gelişme olduğu söylenebilir (Cai, 2017).

2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkarak dünyanın geneline hızla yayılan, kısa süre içerisinde milyonlarca vaka ve yüzbinlerce ölümün gerçekleşmesine yol açan salgın (Covid-19) sonrası ortaya çıkması öngörülen yeni düzenin nasıl şekilleneceği ve Çin'in bu düzendeki yerinin analizi Çin'deki gelişmeleri anlamak için oldukça önemlidir. Kimilerine göre Amerikan hegemonyası altındaki tek kutuplu dünya düzeninin yerini çok kutuplu dünya düzenine bırakacağı, kimilerine göre ise mevcut sürecin dünya düzeninin değişmesi için yeterli olmadığı değerlendirilmiştir (Yeşiltaş, 2020). Dünya sisteminin değişip değişmeyeceği sorusu bir tarafa, sistemi oluşturan unsurların değişmesine kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu konuda kimilerine göre küreselleşmenin sonuna gelindiği ve ulus devlet ve milliyetçiliğin yükseleceği öngörülürken, kimilerine göre AB ve NATO gibi uluslararası örgütlerin varlıklarının sorgulanacağı ve belki de dağılacağı değerlendirilmektedir (İncekaya, 2020). Stephen Walt da ulus devlet ve milliyetçilik kavramlarının öneminin artacağını ve gücün, Batı'dan Doğu'ya kaymaya devam edeceğini vurgulamaktadır (Foreign Policy, 2020). Walt'ın bu değerlendirmesi, bu çalışmanın özünü oluşturan Frank'ın Yeniden Doğu tezinde ortaya koyduğu Batı'nın yükselişinin geçici olduğu tespitini desteklemektedir. Çalışma ile ilgisi bakımından söz konusu salgın, Frank'ın Yeniden Doğusu'nda ele aldığı *Kolombcu değiş tokuş* kavramını akıllara getirmektedir. Kolombcu değiş tokuş kavramı Frank'ın eserinde Avrupalıların Amerika'yı keşfettikten sonra Amerika ve diğer bölgelere taşınan mikrobun etkisini anlatmak için kullanılmaktadır (Frank, 2010: 83-84)⁹.

Pandemi sonrası ortaya çıkması öngörülen dünya sisteminde Çin'i, ABD'nin rakibi olarak gören yaklaşımlar da söz konusudur. Örneğin Campbell ve Doshi, salgın ile birlikte çok fazla zayıf veren İngiltere ve Fransa'nın ABD hegemonyasının merkezi güçleri olmaktan uzaklaşacaklarını ve ABD hegemonyasının da güç kaybedeceğini iddia etmektedirler. Çin salgından etkilenen ülkelere maddi yardım yaparak ABD'nin hegemonya açığını doldurmakta ve dünya sisteminde yerini güçlendirmeye çalışmaktadır (Campbell & Doshi, 2020). Böylece dünyanın yeni süper gücü olarak Çin'in önemli bir aktör olacağı söylenebilir (Güler, 2020). Mahbubani'ye göre 21. yüzyıla damgasını vurmuş ABD merkezli küreselleşmenin yerini salgın sonrası Çin merkezli bir küreselleşmenin alması muhtemeldir. Mahbubani bu değişimin daha önce başladığını belirtmektedir. ABD'nin Trump yönetimi ile birlikte ön plana çıkan uluslararası ticaret ve küreselleşmeye olan mesafeli yaklaşımı ve küresel ticarete ABD'den doğacak boşluğun Çin ile dolma ihtimali bu değerlendirmenin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ABD'nin salgından çok fazla etkilenmesi ve buna bağlı olarak refah seviyesinin düşmesi, salgın sonrası süreçte ABD'nin bu olumsuz tabloyu iyileştirmek için daha fazla çaba harcayacağı ve Çin etkinliğinin artacağı ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Foreign Policy, 2020). Covid-19 salgınının getirdiği olumsuzluklara ek olarak ABD'de yakın zamanda yaşanan Floyd cinayeti ile başlayan ırkçılık tartışmaları ve kısa süre içerisinde ABD'de başlayan protestoların Avrupa devletlerine sıçraması, ABD'nin küresel sistemdeki itibarını zedelemiştir. Bu değerlendirmeler ışığında salgın öncesi Çin'in ekonomik durumu ve küresel politikaları dikkate alındığında salgının, Çin merkezli bir dünya sistemine yönelik tartışmaları artırdığı söylenebilir.

Salgın sürecinde yaşananlar ABD'nin hegemonik gücünü sarsmakla birlikte tek kutuplu dünya sisteminin çok aktörlü veya çok kutuplu bir düzene doğru evrilmekte olduğuna işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle salgını önlemede dünya sisteminin merkez güçlerinin gösterdiği ilgisizlik, yetersizlik ve çaresizlik, dünyanın diğerleri tarafından, güvensiz olarak algılanmalarına yol açmıştır. Bu durum bir tarafta ülkelerin kendi başlarının çaresine bakma isteğini artırmakta, kendi kendine yeten bir toplum olma arzusu ile ulus devlet yapıları güçlenmektedir. Diğer yandan dünya sisteminin hegemonyasını kuran ABD'nin öncülük ettiği merkezi ülkelere karşı alternatif oluşturabilecek yeni aktörlerin çıkması olasılığıdır. Bir diğer ifadeyle salgın sonrası oluşması öngörülen çok kutuplu düzende elbette Çin dışında aktörler de daha güçlü olarak ortaya çıkabilir. Bunlardan biri de Türkiye'dir. Zira gerek salgınla

⁹ Avrupalılar tarafından Amerika kıtasına taşınan mikropların biyolojik silah olarak kullanılmasına örnek olarak İngilizler tarafından Kızılderililerin mikrop taşıyan battaniyelerle katledilmesi gösterilebilir. 1763 yılında İngiliz saldırısına karşı Fransa'nın desteğini de alarak birleşen Kızılderili kabileleri büyük bir ordu kurmuş ve İngilizleri püskürtmek için bugün Pittsburgh şehrinde bulunan ve o dönem İngiliz denetimi altına olan Pitt kalesini kuşatmışlardır. İngilizler ise sözde barış isteklerini çiçek mikrobu bulaştırılmış battaniyeleri Kızılderililere hediye ederek, haftalar içerisinde çok sayıda Kızılderili'nin ölümüne sebep olmuşlardır (Kiger, 2019).

mücadeledeki başarılı adımları, gerekse de Avrupa ülkeleri ve ABD gibi ülkeler dahil olmak üzere yardımları, Türkiye'nin salgın sonrasında oluşacak düzende küresel etkinliğinin artacağına bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Salgın sonrası dönemde ABD'nin süper güç olma özelliğini kaybetmesinin Tek Kuşak-Tek Yol Projesine olumlu ve olumsuz bazı yansımalarından bahsedilebilir. Her ne kadar tüm dünyayı kapsamasa da bir küreselleşme hareketi olarak değerlendirilebilecek bu proje, salgın sonrası ulus-devletlerin gücünün artması ve küreselleşmenin etkisinin zayıflaması ile olumsuz etkilenebilir. Ayrıca salgının en fazla etkilendiği ABD ve AB ülkelerinin salgın sebebiyle gireceği ekonomik sıkıntılar nedeniyle Çin ile yürüttükleri ithalat ve ihracatı azaltma ihtimali proje açısından olumsuz değerlendirilebilecek bir başka konudur (Tonchev, 2020). Bunun yanı sıra ABD'nin salgın sonrası iddia edilen aksine İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlediği politika gibi başta AB ülkeleri olmak üzere diğer ülkelere yardımda bulunması, Çin'in küresel gücünün göstergesi sayılabilecek Tek Kuşak-Tek Yol Projesi girişimini olumsuz etkileyebilir. Her ne kadar Çin bu salgınla mücadele kapsamında başarılı bir grafik sergilemiş ve üretime devam ediyor olsa da, Çin ürünlerinin pazarı halindeki ülkelerde salgının etkilerinin artarak devam etmesi hem Çin ekonomisini hem de Kuşak-Yol girişimini olumsuz etkilemektedir (Şanlı, 2020: 611).

Sürecin sonunda ABD'nin süreçten olumsuz etkilenecek güç kaybetmesi halinde Çin, Avrupa, Rusya, Türkiye, Güney Kore, Japonya vb. ülkelerin süreç sonrası ilişkileri dünya sisteminin ne yönde evrileceğini gösterecek olsa da sürecin tek kutupluluktan uzaklaşacağı, çok aktörlü veya çok kutuplu bir dünya sistemine evrileceği söylenebilir. Ayrıca kendi kendine yetmeyi esas alan ulus devlet yapıları, salgın sonrası dünya sisteminde gücü artacak olsa da insanlığın küreselleşme ile elde ettiği bir arada yaşama, adil olma ve sorumluluk alma gibi kazanımların, küreselleşme sürecini daha çok yaygınlaştırabilir. Yaşanan bu gelişmeler, Tek Kuşak-Tek Yol girişimine olumlu etki yaparak, Çin'in küresel gücünü pekiştirecektir (Özdemir, 2020). Ayrıca Çin'in salgınla mücadele kapsamında dünyanın dört bir yanına gönderdiği yardım malzemeleri Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'nin güvenilirliğini ve kabul edilebilirliğini olumlu etkileyecek bir gelişmedir. Zira proje sadece ekonomik değil kapsadığı ülkeler arasında sağlık, sosyal ilişkiler ve insani bağlar gibi argümanları da içermektedir (Brînză, 2020). Liberal ve otoriter yönetim tartışması devam ederken Çin'in uluslararası ilişkilerde eşit ilişkiler ilkesini vurgulayan Xi, projeyi oluşturan iki temel güzergâha ek olarak Sağlık İpek Yolu, Hava İpek Yolu ve Demir İpek Yolu'nu vurgulayarak karşılıklı kazanç ile ortak kader topluluğu oluşturmak istediğini belirtmiştir (Erdoğan, 2020). Esasen Sağlık İpek Yolu kavramının salgın sonrası daha yoğun şekilde gündeme geleceği söylenebilir (Lancaster, Rubin & Hooper, 2020). Çin'in sağlık alanındaki bu açılımı Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'nin kabul edilebilirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Tek Kuşak-Tek Yol bir Çin projesi olmakla birlikte kapsadığı alanın genişliği ve ülke sayısı düşünüldüğünde karşılıklı bağımlılık kavramı ön plana çıkmaktadır. Salgının başında ülkeler her ne kadar dış dünyaya kapılarını kapatmış olsa da Haziran ayı itibarıyla başlayan normalleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler eskisi kadar olmasa da ülkelerin yeniden dış dünya ile bağlantılarını devam ettireceğini ortaya çıkarmaktadır. Zira salgın süresince bozulan ekonomilerini düzeltebilmek adına ülkeler karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı durumdadırlar. Bu pencereden bakıldığında Kuşak-Yol girişiminin uygulanabilirliği daha anlamlı hale gelmektedir (Görgeç, 2020). Sağlık İpek Yolu projesi, Türkiye'nin son yıllarda sağlık alanında yaptığı yatırımları ve uygulamaları nedeniyle 21. Yüzyılda Türkiye'yi önemli bir sağlık merkezi haline getirebilir.

SONUÇ

Tarihi İpek Yolu önemini kaybedene kadar dünya ticaretinin gerçekleştiği en önemli güzergâhlardan birisi durumundaydı. Bu önem Frank'ın küresel ekonomide 19. yüzyıla kadar dönemde Çin'i merkeze aldığı Yeniden Doğu tezinde de sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu anlamda bir değerlendirme yapılacak olursa; Çin'in Tek Kuşak-Tek Yol projesi, büyümeye devam eden Çin'in ekonomik gücünü artırarak küresel sistemde etkili olmasını, İpek Yolu ve unsurlarının, coğrafi alandaki ülkeler üzerinde de olumlu etkileri olacağı söylenebilir. Ayrıca Frank açısından projenin Çin'in 19. yüzyıla kadar olan merkezi konumunu 21. yüzyılda da yeniden inşa etme çabası olarak değerlendirmek mümkündür. Tek Kuşak-Tek Yol Projesi, Çin'in 1980 sonrası dönemden başlayarak, 2000'li yıllarda da küresel örgütlere katılmaya başlaması da dahil dış ilişkilerinde en iddialı adımıdır. Proje yaklaşık son 40 yıllık dönemde dışa kapalı bir devlet modelinden küresel sisteme entegre olmuş bir devlet modeline geçen Çin'in küresel gücünü en fazla ortaya koyduğu girişimdir. Tek Kuşak-Tek Yol Projesi sadece Çin'in yükselişi bağlamında değil, projede yer alan tüm ülkelerin kalkınması açısından da önemlidir. Çalışmada ortaya

koyulduğu üzere Çin'in bir hegemonya olmadığından hareketle projedeki ülkelerin kalkınması ve/veya kendi aralarında yapacakları işbirliği sayesinde küresel birer aktör olmaları da muhtemeldir. Salgın sonrası yeni dünya düzeninde Çin merkezli Asya ülkelerinin daha güçlü bir pozisyona geleceği birçok uzman tarafından değerlendirilmektedir. Çin'in tek başına hegemonik bir güç olması zor ancak salgını ilk yaşayan ve diğer ülkelere nazaran kısa sürede atlatan Çin'in bu konudaki tecrübesi ve ekonomik gücü sayesinde diğer ülkelere yardım etmekte bu da Çin'in salgın sonrası oluşacak düzende güçlü bir aktör olacağına işaret etmektedir.

Çin'in günümüz küresel sistemindeki ekonomik gücünü ve özellikle salgın sonrası oluşacak düzende rolünün daha da artacağını kabul etmekle birlikte, Frank'ın Yeniden Doğu tezinde analiz ettiği Çin'in 19. yüzyıla kadar devam ettirdiği ekonomik üstünlüğü ile günümüzdeki durum karşılaştırıldığında bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Frank'ın analizinde de ele alındığı üzere Çin'in 19. yüzyıla kadar olan üstünlüğü daha çok üretkenlik, teknolojik üstünlük ve nüfus gibi kendi sahip olduğu unsurlar üzerinden değerlendirilirken; Çin'in günümüzdeki ekonomik büyümesinde yabancı yatırımların ve ABD'nin liderlik ettiği küresel ekonomik sistemin payı oldukça fazladır. Bu da Çin'in küresel etkinliğinin tartışmalı bir hale gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca yine bu tespitten hareketle küresel salgının ulus devlet ve milliyetçilik öğelerini ön plana çıkarması ihtimali dahilinde bazı ülkelerin halen Çin'de devam eden üretimlerini kendi ülkelerine çekme ihtimali, yabancı yatırımların çok büyük payı olan Çin ekonomisi, Tek Kuşak-Tek Yol Projesi ve Çin'in küresel etkinliğini olumsuz etkileyecek bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Z. (2019). *Dünya-Sistemde Çin'in Yükselişinin Hegemonya Çevrimleri Yönünden Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aran, B. (2018). "ABD, Çin, Ticaret Savaşları ve Türkiye", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*, https://www.tepav.org.tr/upload/files/15233482597.ABD_Cin_Ticaret_Savaslari_ve_Turkiye.pdf adresinden 30.04.2020 tarihinde erişildi.
- Bajbai, P. (2020). "The 5 Largest Economies in the World and Their Growth in 2020", *Nasdaq*, <https://www.nasdaq.com/articles/the-5-largest-economies-in-the-world-and-their-growth-in-2020-2020-01-22> tarihinden 30.04.2020 tarihinde erişildi.
- Brînză, A. (2020). "Some Say China's Belt and Road Helped Create This Pandemic. Can It Prevent the Next One?", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2020/04/some-say-chinas-belt-and-road-helped-create-this-pandemic-can-it-prevent-the-next-one/> adresinden 24.05.2020 tarihinde erişildi.
- Cai, P. (2017). "Understanding China's Belt and Road Initiative", *Lowy Institute*, https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative#_edn12 adresinden 23.05.2020 tarihinde erişildi.
- Campbell, K. M. & Doshi, R. (2020). "The Coronavirus Could Reshape Global Order", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2020-03-18/coronavirus-could-reshape-global-order> adresinden 23.05.2020 tarihinde erişildi.
- Cox, R. W. (2011). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method. S. Gill (Ed.), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations* içinde (ss. 49- 66). Toronto: Cambridge University Press
- Çakan, V. (2017). Yeni İpek Yolu Projesi: Beklentiler Sorunlar ve Gerçekler. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 35-52.
- Dilek, Ş., Özdemir, Z. B. ve İstikbal, D. (2019). *Asya Yüzylında Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Duchesne, R. (2001-2002). Between Sinocentrism and Eurocentrism: Debating Andre Gunder Frank's Re-Orient: Global Economy in the Asian Age. *Science & Society*, 65: 4, 428- 463.
- Ekrem, N. H. (2003). *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası: 1950-2000*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Erdoğan, K. (2020). "Kuşak ve Yol'dan Sağlık İpek Yolu'na", *Cumhuriyet Gazetesi*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kusak-ve-yoldan-saglik-ipek-yoluna-1731437> adresinden 11.06.2020 tarihinde erişildi.

- Foreign Policy (2020). “How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic”, <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/> adresinden 24.05.2020 tarihinde erişildi.
- Frank, A. G & Gills, B. K. (1996). *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?* New York: Routledge.
- Frank, A. G. (2010). *Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi* (Çev. Kâmil Kurtul). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Görgen, A. (2020). “Küreselleşme ve Ulus Devlet Tartışmaları Bağlamında COVID 19 Pandemisi Sonrası Dünya Düzeni”, *KAFKASSAM*, <https://kafkassam.com/kuresellesme-ve-ulus-devlet-tartismalari-baglaminda-covid-19-pandemisi-sonrasi-dunya-duzeni.html> adresinden 03.07.2020 tarihinde erişildi.
- Güler, M. A. (2020). “The New World Order With New Values”, *Daily Sabah*, https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/the-new-world-order-with-new-values?gallery_image=undefined#big adresinden 23.05.2020 tarihinde erişildi.
- Hasnat, S. F. & Awan, Z. (2016). Shanghai Cooperation Organization as a Platform for Regional Understanding: Its Economic, Political and Security Potential. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 21 (1): 83-100.
- Harrison, V. & Palumbo, D. (2019). “Çin Halk Cumhuriyeti 70 Yaşında: 'Ekonomik Mucize' Nasıl Gerçekleşti?”, *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-4988094> adresinden 20.04.2020 tarihinde erişildi.
- İncekaya, G. (2020). “Uzmanlar Değerlendirdi: Koronavirüs Sonrası Dünya Düzeni”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uzmanlar-degerlendirdi-koronavirus-sonrasi-dunya-duzeni/1804092> adresinden 23.05.2020 tarihinde erişildi.
- İnat, K. (2019). “Soğuk Savaş’ın Geri Dönüşü: “Ejderhanın Çevrelenmesi””, *SETA*, <https://www.setav.org/soguk-savas-in-geri-donusu-ejderhanin-cevrelenmesi/> adresinden 27.05.2020 tarihinde erişildi.
- İstikbal, D. (2019). “Asya Yüzyılı: Kuşak ve Yol Girişimi”, *SETA*, <https://www.setav.org/asya-yuzyili-kusak-ve-yol-girisimi/> adresinden 20.05.2020 tarihinde erişildi.
- Karaca, R. K. (2012). Çin’in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9 (33): 93-118.
- Karagöl, E. T. (2017). Modern İpek Yolu Projesi. *SETA Perspektif*, 174: 1-7.
- Kaya, M. (2019). ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2): 18-30.
- Kiger, P. J. (2019). “Did Colonists Give Infected Blankets to Native Americans as Biological Warfare?”, *History*, <https://www.history.com/news/colonists-native-americans-smallpox-blankets> adresinden 28.05.2020 tarihinde erişildi.
- Koboevic, Z., Kurtela, Z. & Vujicic, S. (2018). The Maritime Silk Road and China’s Belt and Road Initiative. *Naše More*, 65 (2): 113-122.
- Kotan, C. (2016). Modern Dünya Sistemi Teorisi Bağlamında Modern Devletin Özellikleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2 (1): 11-25.
- Kulintsev, Y. V. (2018). The First Foreign Policy Outcomes of Implementing the Chinese Belt and Road Initiative in Eurasia. *North-East Asia Strategic Issues*, 15 (3): 193-206.
- Kurt, S. (2019). Neo-Gramşçıyan Perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti’nin Küresel Hegemonya Durumuna İlişkin Eko-Politik Bir Değerlendirme. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 28 (1): 43-72.
- Lancaster, K., Rubin, M. & Hooper, M.R. (2020). “Mapping China’s Health Silk Road”, *Council on Foreign Relations (CFR)*, <https://www.cfr.org/blog/mapping-chinas-health-silk-road> adresinden 24.05.2020 tarihinde erişildi.
- McBride, J. (2015). “Building the New Silk Road”, *Council on Foreign Relations (CFR)*, <https://www.cfr.org/backgrounders/building-new-silk-road> adresinden 19.05.2020 tarihinde erişildi.
- McBride, J. & Chatzky, A. *What Is the Trans-Pacific Partnership (TPP)?* (2019, Ocak 4). Erişim Tarihi: 19.05.2020, *Council on Foreign Relations (CFR)*, <https://www.cfr.org/backgrounders/what-trans-pacific-partnership-tpp>.
- Oktay, F. (2019). *Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 3.baskı.

- Özdemir, M. (2020). "Covid-19 Pandemisi Sonrası Yeni Dünya Düzeni", *Anadolu Gençlik*, <http://www.anadolugenclik.com.tr/covid-19-pandemisi-sonrasi-yeni-dunya-duzeni-238> adresinden 22.05.2020 tarihinde erişildi.
- Özdağ, Ü. (2020). "Korona Salgını ve İki Kutuplu Dünya Kaosu (Özel Rapor)", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, <https://21yyte.org/tr/ozel-raporlar/korona-salgini-ve-i-ki-kutuplu-dunya-kaosu> adresinden 18.05.2020 tarihinde erişildi.
- Özel, M. (2004). "Andre Gunder Frank: "21. Yüzyıl Asya'nındır!", <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=19&makaleid=3938> adresinden 01.05.2020 tarihinde erişildi.
- Panda, A. (2014). "Reflecting on China's Five Principles, 60 Years Later", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2014/06/reflecting-on-chinas-five-principles-60-years-later/> adresinden 25.05.2020 tarihinde erişildi.
- Peköz, M. (2014). *Küresel Güçlerin Çatışma Merkezi Asya ve Yükselen Çin*. İstanbul: Pales Yayınları.
- Reuters (2019). "China Belt and Road Power Investments Surge From 2014-2019: Study", <https://www.reuters.com/article/us-china-renewables-silkroad/china-belt-and-road-power-investments-surge-from-2014-2019-study-idUSKCN1UP093> adresinden 22.05.2020 tarihinde erişildi.
- Sherman, N. (2020). "US-China Trade Deal: Winners and Losers", *BBC*, <https://www.bbc.com/news/business-51025464>, adresinden 25.05.2020 tarihinde erişildi.
- Steil, B. & Rocca, B. D. (2019). "Trump's Trade War Puts "Belt and Road First", *Council on Foreign Relations (CFR)*, <https://www.cfr.org/blog/trumps-trade-war-puts-belt-and-road-first> adresinden 25.05.2020 tarihinde erişildi.
- Subaşıoğlu, D. (2017). *Andre Gunder Frank ve Dünya Sistemi*. Ankara: Karakum Yayınları.
- Şanlı, O. (2020). Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: ABD Ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7 (5): 597-634.
- The World Bank. "GDP Growth (Annual %) - China", <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2018&locations=CN&start=2018> adresinden 27.05.2020 tarihinde erişildi.
- Toh, M. (2020). "China Just Agreed to Buy \$200 Billion Worth of US Products", *CNN Business*, <https://edition.cnn.com/2020/01/16/business/us-china-phase-1-trade-deal-details/index.html> adresinden 28.05.2020 tarihinde erişildi.
- Tonchev, P. (2020). "The Belt and Road After COVID-19", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2020/04/the-belt-and-road-after-covid-19/> adresinden 24.05.2020 tarihinde erişildi.
- Tuncel, C. O. (2018). "Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Girişimi", *Ekonomistler Platformu*, <https://www.ekonomistler.org.tr/arsivler/7480> adresinden 20.05.2020 tarihinde erişildi.
- Tüter, M. (2018). *Çin Gücü: Statikoya Karşı Yeni Güç Arayışları*. İstanbul: Kopernik Kitap.
- Yiğenoğlu, K. (2018). Çin'in Tek Kuşak-Tek Yol Projesi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 3 (1): 10-28.
- Woodruff, W. (2006). *Modern Dünya Tarihi*. (Çev. Hale Vardar ve Arda Vardar). İstanbul: Pozitif Yayınları.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.615427> / Year: 4 - Number: 13, p. 63-74, Autumn 2020

THE SOFT POWER OF SOUTH KOREA GÜNEY KORE'NİN YUMUŞAK GÜCÜ

Öz

Uluslararası ilişkilerde güç olgusu sıklıkla tartişılan kavramlar arasındadır. 20. yüzyılda yükselen realizm akımı ile askeri ve ekonomik güç olarak anlaşılan ‘‘güç’’ kavramı, günümüzde bu anlamının ötesine uzanarak farklı unsurları da bünyesinde ihtiva etmektedir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde önem kazanan ve en çok kullanılan kavramlardan biri de ‘‘yumuşak güç’’ olmuştur. Bir aktörün bir başka aktöre normal şartlarda yapmaktan hoşnut olmayacağı bir şeyi yaptırma kabiliyeti olarak tanımlanabilecek yumuşak güç kavramı kültür, siyaset, ekonomi, diplomasi gibi unsurlar aracılığıyla şekillenmiştir. Bilhassa uluslararası ilişkilerin günümüzdeki karmaşık yapısı, uluslararası aktörlerin ‘yumuşak güç’ potansiyellerini kullanmalarını elverişli kılmaktadır. Günümüzde internet başta olmak üzere bilim ve teknolojiadaki hızlı sıçrama, aktörlerin yumuşak güç politikaları üretmesini, yürütmesini ve yaygınlaştırmasını kolaylaştırmış; yumuşak güç kullanımını barışçıl bir ortam için bir nevi zaruri hale getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle güç kavramı farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Ardından güç türlerinden biri olan sert güç kavramı, yumuşak güç kavramının karşıtı olmak suretiyle tanımlanmıştır. Çalışmanın ana eksenini oluşturan Joseph Nye’in yumuşak güç kavramı uluslararası ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmiş ve bir yumuşak güç örneği olarak Güney Kore incelenmiştir. Yumuşak güç unsurları, yükselen güç Güney Kore’nin sahip olduğu diplomatik, ekonomik, kültürel ve siyasi etkileri bağlamında ortaya konulmuştur. Güney Kore, bilhassa popüler kültürünü yumuşak gücünün en temel kaynağı olarak sunmak hususunda başarılıdır.

Anahtar Kelimeler: Güç, Yumuşak Güç, Joseph Nye, Kültür, Güney Kore

Abstract

The phenomenon of power in International Relations is among the concepts often discussed. The concept of ‘power’ with rising realism in 20th century was understood as military and economic power; power extends beyond this meaning today and incorporates different elements. In this context, ‘soft power’ has become one of the most important and referred concepts in International Relations. The concept of soft power, which can be defined as the ability of an actor to make another actor to do something it would not likely do itself, is shaped through elements such as culture, politics, economics, diplomacy. In particular, the complex structure of international relations today makes the international actors’ use of their ‘soft power’ potentials convenient. Today, the rapid leap in science and technology, especially the internet, has made it easier for states to produce, execute and disseminate soft power policies, making the use of soft power a kind of indispensable for a peaceful environment. In this study, the concept of power was first discussed within the framework of different approaches. Then the concept of hard power, which is one of the power types, is defined as the opposite of the concept of soft power. The main axis of the study, Joseph Nye’s concept of soft power, was evaluated within the framework of International Relations and South Korea was examined as an example of soft power. Elements of soft power have been laid out in the context of the diplomatic, economic, cultural and political implications possessed by rising power South Korea. South Korea is particularly successful in presenting popular culture as the most basic source of its soft power.

Keywords: Power, Soft Power, Joseph Nye, Culture, South Korea

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
04.09.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
11.08.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Arş. Gör. Aybala Lale
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü
lalea933@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-3289-5403>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Lale, A. (2020). The Soft Power of South Korea. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 63-74.

Introduction

Power is a variable and controversial concept often used in the social sciences. International Relations also uses concepts such as hegemonic power, economic power, military power, soft power, hard power in relation to power. Therefore, the concept of power has an important position in the discipline of international relations. The approach of International Relations to power has been shaped for many years on the basis of realist theory, in the context of military and economic power. Such a concept of power is accepted as 'obtaining what is desired by using force'. Indeed, realist thinker Hans Morgenthau has described power as a fundamental tool of international politics. This understanding considers power solely in terms of geography, population, natural resources, industrial and military capacity, technology, and uses methods such as intervention, sanctions, repression, coercion as tools of power. On the other hand, in recent years, elements other than all these 'hard power' tools have emerged, and these elements have been introduced into the literature by Joseph Nye as 'soft power'. As the cold war was moving towards its end, the dominance of realism in the discipline began to loosen as of the 1970s, and intellectual factors in identity, interests and preferences began to gain importance.

In short, soft power, which can be referred as 'the power to influence others through values, cultures, and elements of attraction,' is a concept that has been considered and written very much about. In this context, when examining states in International Relations, it will be appropriate to evaluate the digitalizable data of the classical power approach as well as the elements of attraction that cause voluntary obedience. Soft power is more often used by actors, since it is not as costly as hard power. South Korea is among the states that use soft power. The phenomenon of global commercial success and cultural diffusion in South Korea defines a process referred to as Hallyu or the "Korean Wave" whose socio-political significance is mainly related to the concept of "soft power". South Korea, which has felt threatened by its geographical position throughout its history, has recently experienced a serious upsurge, and in particular has raised its cultural exports as an important element of soft power. The study will examine South Korea as an example of soft power and assess South Korea's soft power potentials. In the first part of the study, the concept of soft power and its emergence process will be evaluated. In the second part, the elements of South Korea's soft power will be explained in detail.

1. Soft Power in International Relations

1.1. Concept of Power

In the formation of International Relations as a discipline, the influence of the concept of power is crucial. Realism-idealism, the first debate of the discipline, is also shaped by the concept of power. Realism which became dominant in the discipline has placed power at the core of its explanations. There are two main challenges in defining the concept of power. The first is about the broad scope and ambiguous nature of the concept of power, that necessitates to take into account a large number of elements in the definitions. The second challenge is due to the variable nature and content of power relative to the structure of time and systemic relationships. For example, in periods when the rules of international law and communication technologies are not so developed, the main content of the power consisted solely of military elements, while nowadays the diplomacy and the control over information resources/technologies constitute the basic nature of the power (Özdemir, 2008: 117-118). Robert Dahl describes the power as 'the capacity of an actor to do things that another actor might not want to do' (Dahl, 1957: 202-203).

Neo-realists, on the other hand, have emphasis on the international system rather than on the ability of other actors to change their behavior when defining power. In this context, power is defined as the area of movement owned within the framework of systemic constraints and autonomy in the face of the capabilities of others. In other words, the less a state is affected by the restrictive and constricting domain of movement and structures of the international system, the stronger it is (Özdemir, 2008: 128).

Power is like weather according to Nye. Everyone knows about it, but can't understand. As farmers and meteorologists predict weather, political leaders and analysts try to define power and power relations. In another aspect, Nye thinks that power, which he likens to love, is easier to experience than to define and measure. In the sense of the dictionary, the power is the capacity to influence the behavior of others. Hence, Nye's broadest definition of power is 'the capacity to influence the behavior of others in line with the desired outcome.' There are three ways to do this: coercion by threat, tricking by money, and luring them with possessed charm (Nye, 2004: 1-2). In order to understand the concept of soft power which is the basis of this study, it is also necessary to know the meaning of hard power.

Joseph Nye divided power into two: hard power and soft power. Hard power includes military power, economic power and technological power. Thinking that military and economic power can change the perspective and position of others, Nye bases hard power on carrots (persuasion) and sticks (threat) (Nye, 2004: 5). So pressure, imposition, exchange, forced acceptance and sanctions are the means of hard power. The first thing that comes to mind when it is called power is usually military power. Having a strong army, warships, missiles, weapons, nuclear power and supporting that power with economic power are the main ways to be a super power. As a matter of fact, developed countries use the technology they produce to convince other countries for their own political purposes. Countries such as the United States, China, Japan are examples in this sense. Although these assumptions about power remain valid during the Cold War, with the end of the Cold War, this perspective began to be questioned. In the new period, it was realized that hard power could not be sufficient in itself, and it was questioned the possibility that the success of the elements described today as 'soft power' would be longer term than hard power. The importance of values such as human rights, sovereignty, self determination and independence has made new assessments necessary.

1.1.1. Soft Power

The concept of soft power was first heard in 1990 through the book 'Bound to Lead: The Changing Nature of American Power' by Harvard University Professor Joseph Nye. He then covered the concept in more detail in his books. 'The Paradox of American Power' and 'Soft Power: The Path to Success in World Politics' were published in 2003 and 2004, and responded to claims that American power had declined. Nye emphasized that America has an important soft power as well as economic and military hard power. Indeed, while it is a reality of world politics that states resort to power to avoid from undermining of their interests, the post-Cold War period has exposed the evolution of hard power. Hard power is no longer readily available; the impact of increasing technology on public opinion, as a result of the gradual loss of boundaries between people in a globalized world, the public reaction can neutralize hard power.

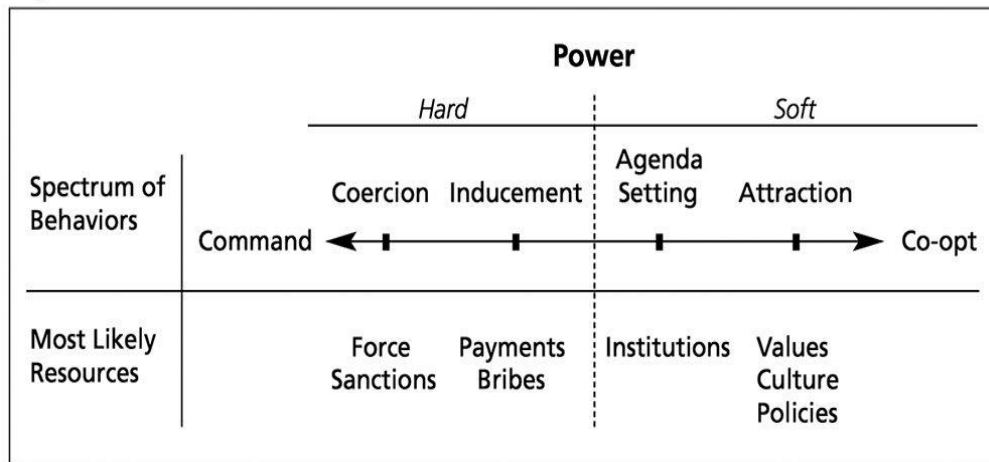
According to the Collins English Dictionary, soft power is described as 'the ability to achieve the goal without coercion, especially through diplomacy and persuasion' (Collins Dictionary, 2018). Nye describes soft power as 'achieving what is desired with attraction/charm rather than coercion or money' (Nye, 2004). It is possible to say that Nye viewed power as more abstract and result-oriented in terms of its sources. Nye's concept of power, which considers soft power in combination with elements such as cooperation and attractiveness, does not involve coercion, threat, or tricking. For example, the fact that a person wants to follow that culture as a result of his admiration for the moral values, culture and welfare of another country is a soft power achievement for the country concerned (Karabulut, 2016: 380-381). Indeed, in the international arena, elements such as geography, population, natural resources are losing importance, while elements such as developing economy, technology, education are gaining attention.

Culture, foreign policy and political values are three important sources of legitimacy for a country in the context of soft power (Nye, 2004). Although culture is seen by some experts as equivalent to soft power, Nye opposes this approach which reduces soft power to culture. Nye describes culture as "the totality of values and practices that have meaning for a society" (Sancak, 2016: 17). The specific areas that can be a source of soft power can be elaborated as attitudes towards foreign migrants in the country, international students, tourists, book sales, popular sports, Nobel Prize winners, long life, overseas aid, internet access, democracy, being a secular and social state of law, the importance it attaches to human rights and freedoms, NGOs and public diplomacy.

According to Nye, soft power and hard power are related. Because both are tools for actors to achieve their aims. The difference between them is the embodiment of methods and resources. While military and economic power is used for hard power, cooperation, persuasion, attractiveness, common values are at the forefront for soft power. In this context, values, policies and institutions will play an important role. Hard and soft power strengthen each other from time to time. The fact that Eastern European countries, which are weak militarily or economically, become internationally influential by their inclusion in the European Union is an example of this. In addition, soft power is more effective than hard power.

Table 1: Hard Power-Soft Power Behavior Spectrum

Sources: <http://forum.mit.edu/articles/soft-power-and-higher-education/>

Addressing some criticism of the concept of soft power will be useful for our work. The most basic criticism is that the concept cannot be fully theorized. This leads to different definitions and analysis. Furthermore, the inability to measure power sources such as image, culture, values makes it almost impossible to predict outcomes. Soft power can be considered economic, cultural, per capita income, political and diplomatic.

Nye summarizes his understanding of soft power as follows: "the world is entering a new era. Traditional insights should be abandoned. The world has now become economically, technologically and socially interdependent. In a world where interdependence is emerging, relations will now be shaped through soft power" (Karabulut, 2016: 382; cited by Nye, 1980). Today, it is not possible to say that countries that use only hard power or soft power in International Relations are successful. 'Smart power,' a combination of soft and hard power, is an important strategy. As a result of the increasing security risks and threats, countries need a strong military structure, while at the same time participating in alliances to spread influence and gain legitimacy, pursuing a policy of conducting friendly relations. So many successful countries in terms of soft power have been able to turn their power into smart power.

In conclusion, soft power can be divided into roughly 5 categories according to the policy objectives to be achieved.

1. Soft power to improve the external security environment by reflecting the peaceful and attractive images of a country
2. Soft power to mobilize support for other countries' foreign and security policies
3. Soft power to manipulate the way of thinking and preferences of other countries
4. Soft power to maintain the unity of a community or community of countries
5. Soft power to increase a leader's approval rates or a government's local support (Lee, 2009: 207-208).

2. South Korea's Soft Power

South Korea has developed thanks to the diversity in its history and society. In the past, important influences such as the Chinese and Mongol presence in Korea, dubbed a 'hermit kingdom' because of its own internal policies and refusal to submit to the demands of others, included Gojoseon (7th century or earlier periods), Baekje (BC.10-MS. 660), Silla (BC. 57-MS. 935), reached as far as the kingdoms of Goryeo (918-1392) and Joseon (1392-1910) (Milanowitsch, 2018: 35). The country annexed by Japan in the early part of the 20th century was economically, socially, culturally and politically exploited. After World War II, Korean Peninsula divided into two countries as People's Republic of Korea (North Korea) and Republic of Korea (South Korea) in accordance with socialism and capitalism. The Korean War, which broke out after World War II, revealed the American presence on the South. Later, South Korea continued to grow with the help of its booming industry and infrastructure with the help of America.

South Korea made a successful entry into international politics in the early 1980s as one of the 'Asian Tigers'. In the early 1990s it was still covered by newly industrialised countries. Then it quickly

became a world leader in areas such as information technology and is now one of the most powerful countries in the world. The country is not classified as a ‘rising power’ as it has no overwhelming superiority in terms of economic or political factors and is not sufficiently developed on issues related to the regional and international leadership role and environmental issues. Instead, it is positioned in the form of ‘middle power’ in the East Asia as a country besieged by rising powers, industrialised countries and North Korea (Milanowitsch, 2018: 33). The country wants to see itself as a player that will be very important in the politics of the region by acting as a stabiliser or center of the great powers for its role in Northeast Asia. In this regard, it has taken an active role in promoting regional integration, making trade deals with its allies, resolving disputes with North Korea and effectively mediating possible tensions between China and Japan.

Table 2: South Koreans' Perceptions of Their Country's International Role and Status (%)

	Leading Role	Bridge Role	Supportive Role	Other	I Don't Know
Great Power	46.7	40.0	13.3	0.0	0.0
Middle Power	19.3	53.2	24.3	1.2	2.0
Small Power	14.8	55.2	27.6	1.5	1.0

Sources: (Lee S.J., 2012)

South Korea is also a constantly developing country in the sense of soft power. Joseph Nye also noted the impressive soft power potential of the country, which has managed to influence others especially culturally. Nye's findings on South Korea in 2009 are as follows:

“South Korea has moved away from being defined by its problematic North Korean neighbour, and is becoming an important middle-ranking power in global affairs. A South Korean is Secretary-General of the United Nations; Seoul will host next year's G-20 summit; and the country has just reached a free-trade agreement with the European Union. ... The traditions of Korean art, crafts, and cuisine have already spread around the world. Korean popular culture has also crossed borders, particularly among younger people in neighbouring Asian countries, while the impressive success of the Korean diaspora in the US has further enhanced the attractiveness of the culture and country from which they came. Indeed, the late 1990s saw the rise of "Hallyu", or "the Korean wave" — the growing popularity of all things Korean, from fashion and film to music and cuisine. As a result, South Korea is beginning to design a foreign policy that will allow it to play a larger role in the international institutions and networks that will be essential to global governance” (Nye, Belfer Center, 2009).

Since the 1990s, South Korea has created institutions for soft power, some of which are private and some funded by corporations. It is an important strategy to implement these soft power elements that the country has in public diplomacy. International cultural cooperation is targeted with institutions such as the Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Culture, Sports and Tourism. Established in 2009, the 47-membered Presidential Council for Nation Branding is the most important initiative to enact an effective public diplomacy strategy. The ten priority considerations in the strategy of public diplomacy are:

- introduce taekwondo as a national sport;
- to send volunteers to various activities to developing countries;
- promote Korean culture under the name Hallyu;
- increase scholarships for foreign students;
- to ensure the employment of talented and educated young people from other Asian countries through the Asia campus program;
- increase foreign aid; highlight image of tech exporting country;
- to strengthen the tourism sector; to ensure better treatment of foreigners and migrants;
- to make the people of South Korea part of Public Diplomacy (Alagöz, 2013).

Founded in 1991, The Korea Herald leads activities such as providing cultural exchanges with other countries, academic exchange programs, film and food festivals. In addition, the Public Diplomacy Forum was created in 2010 and in 2011, the policy unit of Public Diplomacy was established within the forum and the first public diplomacy ambassador was appointed (Alagöz, 2013). One of the first steps

towards supporting cultural policies is the creation of the “Cultural Industry Bureau” in 1994. In 1999, it was followed by the “Basic Law for the promotion of the Cultural Industry”. The Office of Public Diplomacy complements the work of the government and encourages the establishment of institutions that exert more power in this regard (Milanowitsch, 2018: 42). Although public diplomacy work has recently begun, South Korea has been carrying out effective activities. “I love Korea, because” Video Contest, Friends of Korea Communication Network, consist of South Korean celebrity-Honorary Ambassadors of Korea activities, South Korea-related source book called Korea Corner, newspapers, magazines, CDs and DVDs, including training centers, etc. (Alagöz, 2013).

Since 2009, KOCIS (Korean Culture and Information Service) is “responsible for carrying out activities to disseminate and promote information about Korean culture and life and to open and support Korean Cultural Centers. (KOCIS) Korean Institute of Culture and Tourism (KCTI) conducts studies analyzing cultural issues and makes recommendations. An example of this is that “Korea’s cultural diplomacy/cultural exchange approach should strive to build the international image of a country that communicates through culture and promotes diversity. The Korean Art Management Service (KAMS) provides funding to Korean contemporary and traditional arts organizations and practitioners to make the performing arts sector more competitive. Another organization within the cultural sector is the Korean culture and Content Agency, the Korean Game Industry Agency and the cultural content center, which brings together many agencies and is not covered by other agencies such as characters, comics, music, traditional culture, etc. is a Korean Creative Content Agency establishment to promote the culture and content sectors (KOCCA). The Presidential Council has coordinated initiatives of Korean brands worldwide in areas such as global Korea fellowship, volunteering, aids, tourism, and even Taekwondo. The King Sejong Institute is also one of the language-related institutes (Milanowitsch, 2018: 37-38).

South Korea is 15th among 25 countries, according to Monocle magazine’s 2018-2019 soft power assessment ranked. The soft power rate is growing year-on-year (Monocle, 2019). The study will examine South Korea’s soft power by categorizing it in the context of how culture, political values and foreign policy are applied, the three main sources of power that Nye cites.

2.1. Culture As a Soft Power Element of South Korea

Although South Korea has been considered a novice in the soft power classification, its growing cultural impact on the East Asian region reveals that it has emerged as one of the promising regional powers in terms of soft power. Compared to the states like USA, China and Japan, it is low in the sense of military and economic power, but it has a strong culture that produces soft power. Because the Korean Peninsula, which is adjacent to China in the West and Japan in the East, has developed a unique cultural background thanks to this geographical location. Historically, Korean culture has been heavily influenced by China, helping Japan acquire Chinese culture. These three countries have exchanged people, food, products and information for more than a thousand years. So this deep-rooted cultural heritage offers opportunities to spread its influence around the world.

The country wants to be one of the leading states in international relations, even though it lacks the capacity for military or economic hard power. Rather known as a middle power, the country views its cultural elements fundamental to its ultimate goal. Korean popular culture is the core of soft power. In this context, the Korean Wave called ‘Hallyu’ was seen by the government as a political struggle for economic, cultural and national interests and was supported under all circumstances. For the national goals of economic profit and cultural pride, state policies were set and chaebol* companies were followed and supported to gain global competitiveness (Lee, 2017: 25). In 1994, the Presidential Advisory Board stated that Jurassic Park, a Hollywood film, had ensured the sale of 1.5 million Hyundai cars, underlining the need to have weight on the media industry. Since the 1990s there has been a boom in the media industry and developed business strategies such as marketing tactics have been developed in this area. By the late 1990s, President Kim Dae Jung had created the project ‘Basic Laws for Culture Industry Promotion’ and set aside a budget of 148.5 million (Lee, 2017: 26). In 1998, South Korea adopted the cultural sector as one of the main elements of the new century economy. Over the past decade, Korean pop culture has become popular among younger generations especially in many East Asian countries such as Japan, Taiwan, Hong Kong, Mongolia, Thailand, Vietnam and the People’s Republic of China

---

* Chaebol (재벌): Business conglomerates based in South Korea such as LG, Samsung, Hyundai, Lotte etc. For more information; <https://namu.wiki/w/%EC%9E%AC%EB%B2%8C> and http://kaisnet.or.kr/resource/download/3_09.pdf

---

(Luguusharav, 2011: 28). Since the 1997 economic crisis, the government has invested millions of dollars in developing pop culture environments, mainly television series, music groups and video games.

The Korean Wave or Hallyu is a special term that used since 2000s, for the rising popularity of South Korean culture around the world. Thanks to the Korean Wave, Korea achieved a total revenue of US \$ 500 million in 2002 and US \$ 1 billion in 2005, making it a leading exporter of music, film and television programs to Asian countries. This transnational phenomenon has many positive effects, such as attracting large numbers of customers to Korean restaurants and increasing consumption of Korean products, but the role of the Korean language in spreading among foreign audiences is more important. It is possible to say that if a country's language gains wide popularity among other countries, that country is attractive in terms of culture, because language is an important and indispensable part of the country's culture. South Korea is also successful in this sense. The Korean Wave has been a major force in that it has expanded the country's appeal by increasing the popularity of the Korean language. For example, in Japan, Korean-language education institutions have increased and in Singapore, the demand for learning the Korean language has increased dramatically (Luguusharav, 2011: 29). Korean Cultural Centers and Sejong Institutes, which promote Korean language and culture in many parts of the world, were opened and started activity. Although Korean is not a common language, Korean language education is provided in numerous universities and schools around the world. King Sejong institutes were established for the purpose of teaching Korean language and culture. Today there are over 90 King Sejong Institutes worldwide. In terms of the promotion of the country, attracting foreign students to the country and ensuring that these students leave the country with positive feelings and thoughts is one of the key elements of public diplomacy. In this context, it is important that the government has increased and diversified the number of scholarships. South Korea also provides scholarships to foreign students for the purpose of supporting scientific research, artist training, and international scientific exchange, apart from undergraduate, graduate and doctoral training (Alagöz, 2013).

Hallyu is divided into two periods: the first one began in the 1997 and ended in the 2000 and reached East and Southeast Asia, mainly China; the second one began in the 2000 and continues to the present, reaching the rest of the world (Milanowitsch, 2018: 39). In the first stage it was targeted that foreigners become consumers of Korean dramas, movies and music; in the second stage they buy products directly from Korean pop culture and visit Korea; in the third stage, Korean electronic goods and other everyday items made in Korea are demanded worldwide; in the fourth and final stage, the foreign consumers admire Korean culture and prefer Korean lifestyle (Mikanowitsch, 2018: 39). Hallyu is so influential that South Korea, influenced by Chinese culture, today conducts missionary activities in China as a country that can export culture. This transformation started with the democratization of Korea in the late 1980s. As South Korea's democracy and economy matured, so did Korea's influence in Asia a little more than a decade ago. China calls these actions of South Korea as 'cultural aggression' (Hani.co.kr, 2006)

Hallyu has different definitions in different fields: Hallyu in the medical field, Hallyu in the educational field etc. The concept which covers many different sectors from private sector to public sector is more known in the sense of Korean popular culture (tv series, music, cinema). It is a symbol of the rise of Korean popular culture, especially among foreign peoples (Lee, 2017: 18). The series *Winter Sonata* which depicts pure love is one of the most successful and first projects of the Korean wave, reaching great popularity among Asian countries, mainly Japan. The Japanese, who had previously perceived South Korea as a geographically close but psychologically distant country, wanted to take a closer look at *Winter Sonata* and study their habits, their daily lives (Luguusharav, 2011: 30). In this context, this success of the Korean series has led to the birth of an industry called 'K-Drama'. The impact of this sector is so great that it is splashing out on other sectors as well. For example, the chicken and beer eaten by the lead actor of the series 'My Love From the Star' quickly led to the opening of Korean restaurants in many parts of Southeast Asia. The government is devoting serious budgets and supporting the food sector to make Korean cuisine one of the top five cuisines in the world. For this purpose, the Korean Food Foundation and the Korean cuisine Committee were established.

K-Pop is another area that has increased its popularity worldwide. K-Pop's debut in 1992 was when a band called Seo Taiji and Boys introduced the alternative music style that appealed to younger generations. As a pioneer of cultural globalization in Asia, K-Pop has removed high walls of cultural protectionism (Milanowitsch, 2018: 40). There are many famous K-pop bands in South Korea working with a busy schedule. Elements such as dance, choreography, outward appearance have increased the

---

appeal of Korean pop music and made it spoken around the world. English lyrics, well-composed songs, easily emulated choreographies and mixed rhythms attract larger crowds by day. Super Junior, BTS, Girls Generation are some of these bands. In fact, the most influential name in meeting the entire world with K-Pop has been PSY, who is famous for his Gangnam Style song and video clip. According to Monocle 2012 data, PSY has done far more for South Korea's image than LG Plasma televisions or Hyundai cars (West, 2015). Today it is the South Korean band BTS who contribute very seriously to the South Korean economy, giving concerts in many parts of the world, especially in America and Europe, participating in TV shows, receiving awards and even working in partnership with United Nations Children's Fund (UNICEF). In addition, artists from different Asian countries are also asked to be included in the music industry. Singers from the United States, Canada, China and Thailand are trained in South Korea and sent to represent K-pop in other countries. Television shows adopt the same strategy.

Before the Korean Wave, Korean-made films were not sufficiently recognized in the international community. The 1999 film, *Shiri* gained international attention by outpacing its rival, *Titanic*; South Korean cinema was further developed in visuals, music and genre elements, and Korean films became known for their authenticity. Korean films, directors, actors and actresses have won and continue to win many awards at international festivals. The films *Chunyangjeon* (2000), *Thirst* (2009), *Old Boy* (2004), *Aktris Unknown* (2001) and *Pieta* (2012) are among the internationally acclaimed films. In 2016, once again, Director Park Chan wook's film *The Handmaiden* was nominated for the Golden Palm at the Cannes Film Festival. His own film festivals also attract international attention (Milanowitsch, 2018: 41). Moreover, *Parasite* won many awards at the 2020 Oscars and a Korean film won an Oscar for the first time. This success of Korean films has also attracted the attention of Hollywood, South Korean-American co-produced films have been shot.

Hallyu is a transnational element in the age of globalization.

- The process of Hallyu's expansion into Asian markets has been described as “the emergence of popular cultural flows within Asia under globalized forces” (Lee, 2017: 19).
- South Korea has benefited from Hallyu, which introduces itself as an element of soft power, in the context of social and economic interests. Economically, Hallyu is estimated to have a share of \$ 7.0 billion based on exports in 2015 (Lee, 2017: 19).

In the sense of national interests, Hallyu's potential as Korea's soft power source is:

- 1) to change the perception of Korea of the foreign people in Korea,
- 2) to create a network to spread Korean culture,
- 3) to produce international celebrities from Korean citizens (Lee, 2017: 20).

As a cultural exchange, Hallyu is active in International Relations, but also in trade and the private sector. In abroad, the Hallyu incentive has been a continuous joint project between state and non-state actors, providing commercial economic profits and cultural gains as national interests. Hallyu projects have consistently been included in the agenda of the Korean governments, although issues related to cultural policies vary by administrations. The most important of the positive effects generated by the Korean Wave is to change or improve other countries' perceptions of South Korea. In many Asian countries, Korea uses the advantages of the Korean Wave, claimed by South Korean National Assembly President Park Hee-tae as “the best envoy to touch the depths of the Korean people” (Luguusharav, 2011: 29). The Korean Wave has caused international citizens to accept Korean culture and integrate it into their own lives. Fans 'intense interest in' Korean idols" and values supported by Korean content have been reflected in fans' lifestyles. South Korean cuisine, music, social traditions, fashions and beauty standards have contributed to the development of South Korea's image as an increasingly positive country. The country's cultural values and activities are one of the key elements of the development of the South Korean economy. With its large audience, Hallyu and Korean modern culture is a kind of Digital Silk Road.

Also in international media, the Korean Wave is maintained through Yonhap News Agency, Arirang TV, and the Korean Broadcasting System (KBS). Yonhap is a news agency with at least 49 offices worldwide. Arirang focuses on Current News, cultural programs, and modern Korean culture including the Korean Wave, which can be accessed on television, mobile phone applications or online. Korean TV channels are also powered by chaebols such as Samsung, LG, Kia Motors, Daewoo (Milanowitsch, 2018: 43).

The Internet has a very serious impact on the spread of the Hallyu wave. In 2010, the president of South Korea and the chairman of the Google Board met and spoke on the spread of Korean cultural content on YouTube. A channel for K-Pop was opened only to increase the popularity of Korean pop music worldwide. The Korean Phonogram Producers Association aimed to spread Korean music in 2009 when 170,000 K-Pop songs were featured on Apple iTunes (Kozhakhmetova, 2012: 37). Also, thanks to interest in the Korean Wave, the country has become one of the most popular tourist destinations in the region. People come to South Korea to visit traditional houses, monuments, as well as the filming locations of cities, movies and dramas by wanting to experience the places they see over the internet or on television. Also, the Korean wave has recreated the images of Korea and Koreans as fascinating, warm and enhanced; while improving the safety of many Koreans in abroad. They face less discrimination and often have easier chances to enter their communities of residence. In regions where the Korean wave is popular, the deeds of Korean celebrities have become symbols of Korea. Therefore, Korean wave stars have become very important soft resources of Korea and are expected to play more active, yet subtle, political roles representing regional and universal interests of Korea (Lee, 2009: 213). Promoting Hallyu abroad has been a constant joint project between state and non-state in South Korea. The actors aim to gain economic profits commercially and cultural gains as a consequence national interest. Hallyu projects have consistently been included in the agenda of the Korean government, although policies differ among administrations. South Korean government indicates its support to Korean Wave by awarding actors / actress as cultural ambassadors. This effort is considered as the state incentive support to its cultural products. For example, Wonder Girls has been selected as Korea’s Food Ambassador, Kim Hyun Joong as UN Social Welfare Program Ambassador, and Hyun Bin as Korean Defense Ambassador (Trisni et al., 2019: 37).

Table 2: Characteristic Of Hallyu Species

	TV Series	Popular Music	Movies
Domestic or Foreign	National Channels	Globalized Internet	Movie Festivals
State or Non-state	Control of State	Out-Of-State Networks	Out-Of-State Trade
Economic or Cultural	Public Goods	Advertisement	International Recognition

With the Korean Wave, the momentum of the country's economy has increased rapidly. Korean companies such as Samsung and LG have sponsored Hallyu activities internationally, encouraging Hallyu fans in many parts of the world to buy their own products as well. Other sectors of the economy that have thrived with the growth of the Hallyu industry include food exports, cosmetics and plastic surgery. The perception of beauty, fashion and wealth in South Korea has changed significantly, especially due to the influence of Western media, particularly Hollywood and Western tourists visiting South Korea. But the country is trying to build its own independent image within Western domination and draw international forces to its influence. Therefore, this goal has been instrumental in the development of a beauty industry called ‘K-Beauty’ today. Another sector is the gaming market. Especially since the 2000s, South Korea has become a center of online games and Olympics, and the total value of games exports has been steadily rising. As of 2013, game exports accounted for 6.3% of the international market share, with revenue of \$ 2.6 billion for the country (Korea Herald, 2014). There is even an Olympic Stadium where e-sports games are currently played. (Nexon Arena) As mentioned earlier, with its hosting of the 1988 Summer Olympics, the 2002 World Cup, the 2011 IAAF Athletics World Championships, and the 2018 Winter Olympics, South Korea has increased its interest in its culture and has been a pioneer in providing the country with a significant capital accumulation in economic terms.

2.2. Political Values and Foreign Policy As an Element of Soft Power in South Korea

In recent times, the South Korean government has understood the value of soft power and has made several determinations about it. First, Korean diplomacy has turned out to be relatively weak compared to its hard power. In terms of economic power, Korea is the 12th largest in the world. Although its economy is relatively strong, the rapidly aging population due to domestic conditions, causes such as rising income inequality limit the country's further growth (Hwang, 2014: 255). Under these conditions, it is becoming more important to achieve strategic objectives through soft power, such as superior justification and persuasion, goodwill and attractiveness, morality, and the power of human resources (Seo, 2007: 80). For this reason, South Korea's soft power policy in this area began by identifying the

lack in the sense of conduct, and international relations has been shaped accordingly. South Korea is a country that has a long history of Economic Development, a consolidated democracy, and a reconciliation with the North, and is spending considerable resources and energy today to position South Korea as a creative, dynamic and open democracy. Apart from these, Confucianism's role in contemporary Korean society and Korea's democratic and capitalist development is undeniable. Confucian values are recognized as both support and obstacle to democracy in South Korea. Therefore, there is still an unstable combination of Western democratic practices and Confucian values in contemporary Korea. Both the negative features of Confucianism (emphasis on collective, authority, or harmony) and positive traits (loyalty to family, individual's commitment to the collective, commitment to education, and dependence on authority) are seen (Kim et al., 2015: 4). This combination is indicative of the specificity of Korean culture.

South Korea, which was governed by authoritarian governments from 1948 to 1987, began to be governed by democratic governments, which had been nominated by elections since 1987, thus aiming to set a democratic example. The process of successful modernization and democratization is the distinguishing element of Korean diplomacy. The country's transitional experiences of successful modernization and democratization attract the attention of most developing countries and seek expert advice on how to improve their economies and political systems. Korean consulting teams visit developing countries and meet with influential leaders, opinion leaders and businessmen to develop systematic and consistent strategies for these countries (Lee, 2017: 12-13).

Multilateral diplomacy through active participation in global institutions and networks, managing the North Korean threat and maintaining a strong alliance with the United States are among South Korea's political priorities. As well as South Korea's growing cultural influence over the East Asian region, its appeal in the international community is also in the context of foreign policy. In the field of diplomacy, especially with intensive development assistance, it produces value without interfering with the countries concerned. To share Korea's development experience with developing countries, it invests in information-sharing programs (Milanowitsch, 2018: 36). The country's official development aid has grown steadily since 1987. In 2005, Korea's total amount of official development assistance reached USD 752 million or 0.1% of the country's GNP, the largest figure ever recorded. In 1991, Korea International Cooperation Agency (KOICA) was established as an institution responsible for providing assistance specifically to the Ministry of Foreign Affairs and Trade and began providing full-scale assistance for developing countries. Korea announced in 2011 that it would spend 1.6 trillion won (Currency Unit of Korea) or 0.14 percent of the country's gross national income, to provide aid to underdeveloped countries. The country's influence in UN military operations is also immense. In 1999, for the first time in Somalia, military engineers have been sent, and since then 30 thousand troops to 18 countries and 21 regions (Luguusharav, 2011: 31). Apart from the government, the country's leading companies make significant contributions to various social responsibility programs. Samsung Electronics has established engineering academies in South Africa, Nigeria and Kenya to contribute to the upbringing of talented young people from the local population in this area. Hyundai Motor has enacted projects to improve transport infrastructure in India. POSCO builds housing homes for the homeless in Vietnam and Mongolia. Daewoo supports the education of children with limited social opportunities in Peru (Alagöz, 2013). South Korea also aims to expand its involvement in China and Japan, as well as other international activities, by joining large and multinational organizations such as ASEAN and to further its appeal and reputation in the international political arena. Other international organizations of which he is a member or observer are Asia-Pacific Economic Cooperation, Arctic Council, International Payments Bank, G20, World Agricultural Organization, Conference on cooperation and confidence building measures in Asia, International Atomic Energy Agency, International Bank for Reconstruction and Development, International Civil Aviation Organization, International Criminal Court, World Labor Organization, Organization for Economic Development and Cooperation, IMF, United Nations, United Nations African Union Darfur Mission, UNESCO, UNICEF, World Trade Organization (CIA Factbook, 2018).

The perspective of South Korea's soft power strategy is shaped by its development assistance policies and activities, particularly its humanitarian pursuits, hosting high-profile summits. It has increased its international visibility by hosting major international events such as the 1988 Olympic Games and the 2002 FIFA World Cup, the G20 Seoul Summit and the ROK-China-Japan tripartite summit, leaving its mark in the economic and diplomatic sphere. South Korea's failure to manage troubled relations with its "poor neighbor" North Korea, while attracting the rest of the world with its

economic development, popular culture and soft-power diplomacy, has thus far caused problems in the context of soft power. In order to strengthen relations between the two countries, there have been a number of positive developments in terms of soft power policies, such as bringing separated families together, limited tourism, joint industrial complex, intra-Korean summits, sporting events and cultural exchanges. However, these gains do not receive sufficient support from the North.

CONCLUSION

The concept of soft power in international relations is one of the concepts frequently discussed in recent periods. Nye's handling of the concept of soft power in a variety of ways and introducing exceptions has led to ambiguous areas. What to include in the concept of "soft" has caused problems. Nye defines soft power as 'the ability to achieve what is desired through attraction or charm' and states that soft power is based on culture, political values, and foreign policy. The concept of soft power, which we can assess as 'the impact and attraction a country achieves by its culture, policy and values without using military and economic hard power sources,' appears to be inclusive despite all the question marks. Soft power, which is effectively used by a large force such as the United States today, can be partly effective in developing countries, even in backward countries. Therefore, states that want to be strong need both hard power and soft power. In other words, they must have compelling power to convince other states and have facts such as culture, ideas and values that can shape their long-term preferences. In this sense, South Korea as the rising power of East Asia is an important example.

South Korea is a successful country in the sense of soft power, despite its late start to the work of public diplomacy. Although the country's soft power capacity was limited, it successfully used the facilities at hand and managed to develop its soft power with its intellectual capacity. This has a serious effect on the geography it has. Located in the middle of the Asia-Pacific region, the country has been surrounded by Japan and China throughout its history and has developed into a hot conflict zone of the Cold War because of its strategic importance. In addition, the division of the peninsula into two as North and South, the connection with the Asian mainland remained with the North, scarcity in raw materials and resources are some of her disadvantages. Therefore, the country, which joined the Western alliance and allied with the United States on the one hand, started to engage 'soft power elements' especially from the 1990s.

Today, while the trade wars among the countries carry on, the economic power continues to maintain its potential of being hard power. However, in the case of South Korea, the fact that South Korean large companies offer opportunities such as scholarships and internships and the effect of Korean cosmetic culture under the name of K-Beauty show that soft power can be associated with the economy. Korean Wave has provided South Korea with a serious financial resource in different categories such as animation, broadcasting, cartoons, characters, games, cinema, music and TV series. Economic success in one sector has led to improvement in others. For example, the success of the game industry has given advantages to the creative industry sector such as animation, characters and graphic design. In this regard, it is confusing that the concept of soft power contains sharp definitions.

South Korea is among the countries that want to make its values universally accepted by its soft power. Indeed, East Asia in this sense is like the fighting area of this strategy. It is difficult to grasp the effectiveness of soft power strategies because the data and figures related to this strategy are not able to be measured in contrast to hard power strategies. However, it is possible to say that South Korea has shown a serious success. South Korea's soft power capacity is still very limited, but it must continue to move forward in developing and implementing soft resources to create influence in East Asia and around the world. It is clear that the Korean Wave, as part of the soft power approach, has a positive impact and potential to encourage Korea's cultural diplomacy. South Korea needs to recognize the importance of soft resources and soft power, and invest more in the development of soft power through national and systematic efforts. The concept of smart power, which advocates a strategic, balanced combination of soft and hard power, should become increasingly important in South Korea's foreign policy. South Korea may be successful if it adopts a more consistent and pragmatic "soft, hard power" policy.

REFERENCES

- Alagöz, E. A. (2013, March 14). "Bir Kamu Diplomasisi Örneği Olarak Güney Kore", *BİLGESAM*, cited by <http://www.bilgesam.org/incele/124/-bir-kamu-diplomasisi-ornegi-olarak-guney-kore/#.XBd1I2gzblU>, (16.06.2019)

- Bati, U. (2015, August). "Türkiye'de Markalaşma". cited by <https://businessht.bloomberght.com/yorum/haber/1122670-turkiyede-markalasma>, (15.06.2019)
- CIA. cited by <https://www.cia.gov/librarY/publications/the-world-factbook/geos/ks.html>, (10.07.2019)
- Collins English Dictionary, cited by <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/soft-power>, (15.08.2019)
- Dahl, R. A. (1957). "The Concept of Power". *Behavioral Science*, 2(3): 201-215.
- Hani.co.kr. (2006). nyuyoktaimseu "hanryu baegyeongen hangugui 'budeureoun him", [The New York Times "The "soft power of Korea" in the background of the Korean Wave"]. cited by http://www.hani.co.kr/arti/international/international_general/92484.html#csidxd34e7c3d10976b9b2c22f85881d4986
- Hwang, K.D. (2014). "Korea's Soft Power as an Alternative Approach to Africa in Development Cooperation Beyond". *African and Asian Studies*, 249-271.
- International Monetary Fund. (2018, April). Cited by <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/index.aspx>, (21.08.2019)
- Karabulut, Bilal (2016). *Uluslararası İlişkiler Kavramlar-Teoriler-Kurumlar*, Ankara: Barış Kitabevi.
- Kim, Y.M. a Marinescu, V. (2015). "Mapping South Korea's Soft Power: Sources, Actors, Tools, and Impacts". *Rom. Jour. of Sociological Studies*, (1), 3-12.
- KOCIS. cited by <http://www.kocis.go.kr/eng/openVision.do>, (17.08.2019)
- Korea Herald. (2014, April 14). Cited by <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20140414001025>, (31.08.2019)
- Kozhakhmetova, D. (2012). *Soft Power of Korean Popular Culture in Japan: K-Pop Avid Fandom in Tokyo*. Lund University-Centre For East and South-East Asian Studies.
- Lee, S.J. (2012). *South Korea as New Middle Power Seeking Complex Diplomacy*. Sung Kyung Kwan University. EAI Asia Security Initiative Working Paper.
- Lee, G. (2017). *Shifting Soft Power Dynamics in Anti-Hallyu of China and Japan*. Graduate School of International Relations Seoul National University.
- Lee, G. (2019). "A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy". *The Korean Journal of Defense Analysis*, 21(2): 205-218.
- Luguusharav, B. (2011). *Soft Power*, Master Thesis. Budapest: Central European University Department of International Relations and European Studies in.
- Milanowitsch, B. (2018). *Impact of Asian Soft Power in Latin America - China and South Korea as Emerging Powers in the Subcontinent*, Master Thesis. Marburg: Philipps-Universität Marburg.
- Monocle (2019). *Soft Power Survey 2018/19*. cited by <https://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2018-19/>, (7.08.2020)
- Nye, J. (2004). *Soft Power*. New York: Public Affairs.
- Nye, J. (2009). "South Korea's Growing Soft Power", *Belfer Center*. Cited by <https://www.belfercenter.org/publication/south-koreas-growing-soft-power>, (5.07.2019)
- Özdemir, H. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3): 113-144.
- Sancak, K. (2016). "Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü". *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 16-26.
- Seo, L.J. (2007). *Mirae jeonjanghwangyeongeseo Soft Power heupgyom hapseunjrui yeokal min gineung*. [Soft Power in the future battlefield environment Roles and functions]. *Hanguksahoegwahak*, 29, 61-83.
- Trisni, S., Nasir, P.E., Isnarti, R. & Ferdian. (2019). "South Korean Government's Role in Public Diplomacy: A Case Study of the Korean Wave Boom". *Andalas Journal of International Studies*, 8(1), 31-42.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.497624> / Number: 13, p. 75-82, Autumn 2020

FACTORS INFLUENCING THE FOREIGN RELATIONS OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN AND THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ İLE AZERBAIJAN CUMHURİYETİ DIŞ İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
15.11.2018

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
01.07.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

PhD Younes Forouzan
Communication Science at Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran
younes.forouzan@yahoo.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-4879-4108>

Dr. Abdolreza Alishahi
Political Science at Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran,
Corresponding Author
abdolrezaalishahi@atu.ac.ir

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-4122-3118>

Abstract

After the collapse of the Soviet Union in the 1990s and the independence of the countries under its control, The Islamic Republic of Iran, on its northern borders, became neighbors with new countries. Azerbaijan is one of those countries that is located in the Caucasus region and declared independence on August 30, 1991, and the Islamic Republic of Iran recognized that country in the same year (1991) and established its relations with this country. During the years of the establishment of relations between the two countries. In spite of the religious and cultural commonalities, as well as the numerous opportunities and economic and security factors that could have exacerbated the interactions between the two sides, these relationships have been practically at a low level, and these joint factors not only did not increase interactions, but in some cases also led to conflicts and tensions between the two countries. According to this background, the question of this research is what factors influenced relations between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan? The hypothesis of this paper is that the factors affecting the relations between the two countries, have been influenced by the negative attitudes of both countries towards each other and the involvement of transnational nations. Therefore, this research has sought to answer this question by adopting a constructive approach and using a descriptive-analytical method. The data collection in this research is carried out with library and internet tools.

Keywords: Islamic Republic of Iran, Republic of Azerbaijan, Bilateral Relations, Structuralism

Öz

1990'larda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve kontrolü altındaki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından, İran İslam Cumhuriyeti, kuzey sınırlarında yeni ülkelerle komşu oldu. Azerbaycan, Kafkasya bölgesinde bulunan ve 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden ülkelerden biridir ve İran İslam Cumhuriyeti aynı yıl (1991) bu ülkeyi tanıyarak bu ülke ile ilişkilerini kurmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilerin kurulduğu yıllar boyunca, dini ve kültürel ortaklıklar ve iki taraf arasındaki etkileşimi daha da şiddetlendirebilecek sayısız fırsat ve ekonomik ve güvenlik faktörlerine rağmen, bu ilişkiler pratik olarak düşük bir düzey ve bu ortak faktörler yalnızca etkileşimleri artırmakla kalmadı, Aynı zamanda bazı durumlarda iki ülke arasında çatışmalara ve gerginliklere de yol açtı. Bu arka plana göre, bu araştırmanın sorusu, İran İslam Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri hangi faktörlerin etkilediğidir. Bu makalenin hipotezi, iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen faktörlerin, her iki ülkenin birbirine karşı olumsuz tutumlarından ve ulusötesi ulusların katılımından etkilendiğidir. Bu nedenle bu araştırma, yapıcı bir yaklaşım benimseyerek ve betimsel-analitik bir yöntem kullanarak bu soruyu yanıtlamaya çalışmıştır. Bu araştırmada veri toplama kütüphane ve internet araçlarıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran İslam Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, İkili İlişkiler, Yapısalcılık

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Forouzan, Y. and Alishahi, A. (2019). Factors Influencing the Foreign Relations of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:13, Autumn, p. 75-82.

Introduction:

Among the governments that were formed after the collapse of the Soviet Union in the South Caucasus region, Azerbaijan has a special position in the region. This country has its own geopolitical, historical and cultural characteristics. In addition, the Republic of Azerbaijan has significant oil and gas resources, while this country has the second largest Shiite population in the world after the Islamic Republic of Iran, including one of the most important neighbors of Iran, with a total of 670 kilometers of common borders. (Bahman, 2011: 117). After the independence of Azerbaijan in 1991 (during the era of Ayaz Mutallibov), Iran had an active presence in the settlement of the Qarabagh conflict. Also, the first agreement between two countries on economic assistance and technical advice was signed during the President of Ayaz Mutallibov with Iran. For Azerbaijan, Iran is not just a normal country. Both countries have shared values and some of the cultural elements are mutually exclusive. The membership of two countries in regional organizations, such as the Organization of the Islamic Conference (OIC), as well as the Eco Organization, is another important indicator that brings together the two countries; On the other hand, in the Caucasus region, the Republic of Azerbaijan has attracted Iran's attention more than other countries. But the advancement of the Nation-State process in the Republic of Azerbaijan is based on increasing ties with the West, especially the United States, and also relying on some of the anti-Iranian myths and symbols, which seriously threaten the national interests of Iran and Tehran is to react. As noted above, despite the cooperation between the two countries, the volume of cooperation between Tehran and Baku has not reached the level expected since Iran's relations with the Republic of Azerbaijan are still facing serious barriers which is part of these barriers derived from the domestic policies of the two countries that are influenced by their attitude toward each other and the other part is influenced by the interference of the powers of the region and outside the region.

Theoretical Framework:

Structuralism is not a theory, but rather regarded as an approach. This approach has become more important, especially since the late 1980s, when the ineffectiveness of dominant theories of international relations emerged in explaining and anticipating the events that took place. With the changes that have emerged in the philosophy of science, the provocative and rational attitudes of international relations were questioned and theories emerged within the framework of critical and over-structural commentary and critical hermeneutics, from which all social realities are built up by language, ideas and concepts and every meaning is in the light of the power of language and discourse. By denying any reality beyond the framework of language and discourse, these theories reject the possibility of definite knowledge (Jackson & Sorensen, 1999: 245). Structuralism, on the one hand, between two rational and reactionary theories, takes on the characteristics of rational and providential schools it focuses on responsive theories by focusing on the meanings that actors make to their behavior and the emphasis on ideas, beliefs, normative structures, and attention to the formation of the identity of actors (Smith, 1997: 168). The constructivism approach in the field of international politics has an identity-based approach to foreign policy and focuses on the "identity" of states instead of emphasizing the ability of governments or the distribution of power as a feature of the structure of the international system. Action-oriented and constructivist theories, despite differences in other issues, share the view that they refuse to accept identity and interests as pre-determined. From their point of view, identities are not definite things, but the things we created them and because of have been created by us, can be created differently (Hopf, 2000: 175). The identities of states are interacting with each other and through participation in meanings and from within a developed social world and can change. If it can be seen that some types of identity and interests can become lasting, it does not mean that they can not change (Blaise & others, 2004:552).

Therefore, Constructors argue that the identity of states is influenced by the social structure of interactions, norms and beliefs and has two distinct meanings: one is collective identity and the other is social identity. The collective identity includes the internal, material and ideological characteristics of the national level and social identity is the meaning that states take for itself in the eyes of others (other governments) (Price & Reus-Smith, 1998: 263). It should be noted that in this connection, norms and values play a fundamental role. Because of the primacy of the norms in the constructivist approach, governments can not ignore the norms in their behaviors, and to achieve the benefits, take any action. As in the relations among the people of society, there are interspecific understandings, in relations between governments as well. From the point of view of constructivists such as Ruggie, What is considered to be true in international relations there is nothing but what all the actors agree on. This fact is created by the

---

activists (Moshirzadeh, 2006: 329-326). In terms of constructivism, a state may have multiple identities and adopt specific interests and behaviors based on each individual identity. Alexander Wendt, analyzes the relationship between identity and interests through the concept of "role". The roles that governments undertake call them sets of actions that are consistent with this role (Karami, 2004: 30). Constructors communicate in three ways between identity and interests. First: the national values inherent in the state identity; the goals, rewards and benefits that are pursued by the state; Second, specific beliefs rooted in the identity of actors help determine the situations in which actions contribute to the completion of these interests. This affects the determination of government priorities about special behaviors. Third, "identities" embody specific rules and practices that determine which strategies should be prioritized. Of course, there may be restrictions on specific foreign policy choices (Kahl, 1999: 2-3).

Common history:

In many periods of history, the Republic of Azerbaijan has been part of Iran and has been isolated in the past not far from the country. The existence of its ethnicity and Azeri language, which is commoned by a large population in Iran, with the common religion, indicates the abundant subscriptions of these two states (Afshordi, 2002: 136). Because of common land Iranians and Azeris, A strong interactive has been created between them. Naturally, there are some identities and imaginations over time that are still stable between them. One of these common identities is the ancient Norouz ritual, which in addition to Iran, Earth is magnificent in all the republics of the South Caucasus, Central Asia and even the Xinjiang province of western China. One of the territories that is always celebrated in Nowruz is Azerbaijan. In addition to Nowruz, the role of Iranian music is rooted in the Republic of Azerbaijan, and its devices such as Chahargah, Segah, Homayoun, Bayat, Shour and Turk have been immortalized in Azarbayjan (Afzali, Rashidi and Mottaghi, 2012: 7). Among other things, there is a common culture of poets such as Nezami Ganjavi, Khaghani, Khaje Nasir al-Din Tusi and hundreds of other examples that have solid reasons for the common history between Iran and Azerbaijan (Amiri, 2006: 255).

But Iran's attitude towards the Republic of Azerbaijan, which has been formed throughout history, is based on the ideas of Iranian nationalism. The Iranians believe that Azerbaijan was isolated from Iran in the battles between Iran and Russia in 1812 and 1828, but, nevertheless, Azerbaijan has a historical, cultural, and religious connection as an isolated part of Iran with its homeland. This area of civilization, the main feature of which is "being Persian and Persian," also includes Azerbaijan. In other words, Azerbaijani people are also Iranian. In addition to this, there is a hypothesis that they are Turks. According to this view, the Azerbaijani people are not "Turk" but Azeri. According to proponents of this idea, Northern Azerbaijan has never been Azerbaijan in history. In fact, an area that is today within the borders of Iran, That is, the provinces of Azerbaijan have always existed in the name of Azerbaijan. Azerbaijan, was named in 1918, by the leader of Azerbaijan, Mohammad Amin Rasulzadeh who influenced by pan-Turkist ideas, considering the linguistic, religious and cultural unity of the people of the two sides of Aras River. This is while in history, instead of the Republic of Azerbaijan, Aran or Albania was said (Mojtahedzadeh, Pourpouyan and Karimipour, 2008: 217). According to the Iranians, there are many historical and geographic sources that prove that the name of Azerbaijan for the north of Aras River is artificial and selected for political purposes. In the attitude of the Azeri politician, there is a hostile issue with Iran and Iranian kings have always been condemned from Azeri politicians. Because the Iranian kings always tried to seize the lands of Azerbaijan. For example, in any of the scientific, political, literary and cultural works of the Caucasus that were published before 1918, the current territory of Azerbaijan, was not said "Azerbaijan". In order to prove this theory, they are cited by some famous historians such as: Baladhuri, Ahmad ibn AbiYaghoub and Hamdollah Mostowfi (AmirAhmadian, 2005: 14-16). In this attitude, Iran and Russia Splited up the territory of the Republic of Azerbaijan with each other. They pretend that during the pre-Gulestan and Turkmenchai treaties, There is a country called unit Azerbaijan (Koulaei & Osouli, 2012: 80). As a result of the two battles between Iran and Russia (1828-1826 and 1813-1814) in the early nineteenth century, the people of Azerbaijan under the rule of the two Russian states were Tsarist and Iran Qajar. In the history books of Azerbaijan, characters such as Ganjavi, Khaghani, Shahriar, Sattar Khan and Sheikh Mohammad Khiabani have been considered as Azerbaijani figures and cities such as Tabriz and Ardabil as Azerbaijani cities (Mojtahedzadeh, Pourpouyan and Karimipour, 2008: 218).

Common Religious between the two countries:

Islam is the common religion two country, and Azerbaijan after the Islamic Republic of Iran is the second largest country with Shi'a majority. Having a common religion is an important factor in positive identity, and creating spiritual and cultural backgrounds for the close relationship between the people of both countries. In Azerbaijan, for a long time, religion has been an important and vital part of society's life. In the past, almost all of the wars and political processes in Azerbaijan have been influenced by the factor of religion. This characteristic also applies to Iran, so that many of the political and social developments in Iran have been influenced by Islamic teachings. This factor has also created a common identity between the two countries. In fact, religion is the main reason for the proximity of Azerbaijan people to Iran. Since Shi'a declared the Iranian religion in 1501, the strongest factor is linking Azeri Turks with Persian and other Persian-speaking nations (Amiri, 2006: 257). This caused the Islamic Republic of Iran, after independence of Azerbaijan, in its relations with this republic clearly emphasized the factor of religion. Since Iranian political activists always believe that Shi'a plays an important role in shaping the ties between the two countries, it provides the ground for Iranian influence in Azerbaijan. This led to the Republic of Azerbaijan, as the country with its Shi'a majority, the main objective of Iran for issuing the Islamic Revolution. For this reason, Baku attempted to establish a secular system, preventing the historical-religious identities of its people based on the two elements of Shi'ism and Iranian culture and civilization (Chaboki, 2009: 71). Although Azerbaijan is the second largest Shiite country in the world, it should be noted that due to the remnants of during the 70 years of communist rule, the sensitivity of the government to any religious activity has prevented the exploitation of religious commonalities for the purpose of securing common interests. (Seidi, 2009: 86). On the other hand, in the Republic of Azerbaijan, the clergy have a weaker structure than Iran. Although the Shiite religion is intensifying in Azerbaijan, this tendency is towards a society that is deeply non-religious. On the other hand, it is not clear in any way whether the people of Azerbaijan agree on the coming of a government like the Tehran system in Azerbaijan (Mojtahedzadeh, Pourpouyan and Karimipour, 2008: 220-219).

It should also be noted that Iran and the Republic of Azerbaijan have two different political systems. While the political system of Iran has a religious and Islamic nature and the general orientation of the country in the field of foreign domestic politics is determined by Islamic teachings (especially Shi'a Islam), the political system of the Republic of Azerbaijan is inclined to express the Western to a separation of religion from politics. In fact, the political system of the Republic of Azerbaijan sees the spread of political Islam as a threat to its existence (Koulai & Osouli, 2012: 83). Hence, the conflicting thoughts and political beliefs of Iranian and Azerbaijani politicians have led to a divergence in their bilateral relations, as these two particular perspectives specifically seek to eliminate one another. As Ayatollah Khomeini, in one of his lectures, considers countries such as Turkey and Azerbaijan to be the perpetrators of global arrogance, and it is the duty of the Islamic state to save the Muslim people from the captivity of these regimes. And in front of the Azeri, one of the principles of foreign policy has been to prevent the ideological influence of the Iranian government (Afzali, Rashidi and Mottaghi, 2012: 11). In addition, Azerbaijan increased its distance with Iran by arresting the leaders of the Islamic Party and attributing their espionage to Iran and the severe measures of its political propaganda apparatus against the Islamic Republic of Iran (Ezzati, 1994: 13). This move, which has been attributed to Baku's concerns about the issuance of the Iranian revolution, points to the negative attitude of Baku towards Tehran.

Qarabagh crisis:

The Nagorno-Karabakh crisis began in 1988, and began military conflicts in 1992-1991. The crisis has led to the loss of about 20 percent of the territory of the Republic of Azerbaijan and forced displacement of more than a million of its inhabitants. This area is legally within the boundaries of Azerbaijan, although the majority of its inhabitants are Armenian (Chaboki, 2009: 71-70). The Karabakh War seems to be more reliant on political and ethnic aspects and fewer religious wars between Armenians and Muslims. However, the Islamic Republic of Iran has initiated mediation measures from the beginning to prevent the bloodshed and killing of the Muslim people of Azerbaijan and the establishment of a ceasefire in the region and has emphasized the preservation of the territorial integrity of the Republic of Azerbaijan from the outset. The Islamic Republic of Iran continued its efforts to establish peace in Nagorno-Karabakh, and talks between the authorities of the Republic of Azerbaijan and Armenia were held in Tehran from May 16 to 18, 1992. At the summit, it was agreed to resolve disputes between the two countries in a friendly and negotiated manner by imposing a temporary cease-fire and ending the

economic blockade of the Qarabakh Republic under the supervision of the Islamic Republic of Iran. The Islamic Republic of Iran issued a statement announcing that any change in the geographical boundaries of the region and the use of force and violence was an offense and declared that in order to restore peace, military forces should return to their positions before the Tehran summit (Azerbaijan, Political Bureau And International, 2008: 236-235). The Islamic Republic of Iran, despite mediation efforts in the settlement of the Qarabakh conflict, has not hesitated in any effort in the areas of relief and relief, the delivery of food, medicine and clothing, tent hangings, gas and gasoline, flour and citrus. Among the actions of Iran is the creation of a camp in the region of Saberabad in the Republic of Azerbaijan for the settlement of the refugees of the Nagorno-Karabakh conflict in June 1994 and Azeri settlement in the Amishli camp, which was organized by the Red Crescent in November 1993 (Asadi Kia, 1995: 235). Due to the Qarabakh issue and the occupation of a large part of the Azerbaijani territory by Armenia, the relationship between Armenia and Iran is at the heart of the attention of the Azeri authorities. Azeris are sensitive to any Iranian-Armenia cooperation agreement and accuse the Iranian government of intimidating relations with the enemy of Azerbaijan (Armenia). The Republic of Azerbaijan has always objected to the development of relations between Tehran and Yerevan and believes that these relations are contrary to the Islamic and human principles, which should not help the aggressor. Iran, considers its economic ties with its neighbors to be a legitimate right and only stop military exchanges with Yerevan. Even during the Armenian war with Azerbaijan, Iran had close ties with Armenia. Iran takes note that the common borders with Armenia have an important geopolitical character that prevents joining territory of Turkey to Azerbaijani. However, the Azeri officials expected the Islamic Republic of Iran, like Turkey, to take a biased and not mediational position against the conflict, and that in a situation such as Ankara cut diplomatic ties with Armenia to be held, they were reluctant to reduce their relations with Yerevan to supports the position of Baku during the conflict (Koulaei & Osouli, 2012: 87). This conflict is a national and vital issue for the Republic of Azerbaijan. The continuation of this conflict over the past decade has depended on a set of racial, ethnic, historical factors as well as the role of regional powers (especially Russia) and trans-regional. At present, how to deal with this conflict and the role of the powers involved is one of the main concerns of the leaders of Azerbaijan.

Extensive cooperation between Azerbaijan and the United States:

After independence, the Republic of Azerbaijan has always tried to have close relations with the United States and have the support of the country. The desire of the Azerbaijani government to establish close relations with the United States has begun since the reign of Abulfaz Elchibey (Taghvaenia, 2011). These relations did not include widespread military support until 2001, but after the 9/11 incident in the United States, this country in the context of security cooperation with the countries of the Middle East, the controlling of Azerbaijan's borders and its internal security was great importance for U.S. two countries established a defense console in Baku in 2002, and according to one US military expert, this country will contribute 4.4 million to the Azerbaijani Defense Ministry along with the "Security Assistance Program" (Vahedi: 2003: 250). Since 2002, the two countries have also tried to direct their trade relations from large companies to small and medium businesses, which will make optimal use of the potential in Azerbaijan, and the majority of Azerbaijani and the majority of Azerbaijani people who will have little financial support will be part of this process. The US is cooperating with the Azeri, Chiran and Guneshli oil fields. Also, the creation of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline and the operation of the Shah Deniz natural gas field are among the most important areas of cooperation. Buying American Boeing Airplanes from Azerbaijan is also considered as one of the other areas of business relations between the two countries (Vahedi, 2003: 251). America as a Trans-regional power in the Caucasus, in Iran's stance has taken a stand against Iran and has created serious obstacles to the goals and interests of Iran in the Caucasus region, in particular Azerbaijan. Iran has consistently expressed its serious concerns about the presence of the United States in the region, especially in the Republic of Azerbaijan (Zeb, 2005: 464). In response to Iran's criticisms of its relationship with the United States and Israel, Baku officials say that its foreign policy is independent. And as Iran, despite the occupation of 20 percent of the territory of the Republic of Azerbaijan by Armenia, has friendly relations with this country (Armenia), Iran should not object to the establishment of relations between Baku and Tel Aviv and expansion of cooperation with the United States. Iran should also respect the independence of the Republic of Azerbaijan and its foreign policy decisions (Taghvaenia, 2011).

Azerbaijani-Israeli relations:

One of the important factors preventing the rapid expansion of relations between Iran and Azerbaijan, the growing relations between Azerbaijan and Israel, which has caused concern to Iranian foreign policy officials and in the future it will also seriously hinder the expansion of bilateral relations. The Relations between Israel and Azerbaijan are considered by Iran as a strategic threat. For this reason, Iran sees the improvement of bilateral relations (Israel and Azerbaijan) as a permanent threat to itself and one of the main obstacles to not improving its relations with Azerbaijan. Since the fall of the Soviet Union, Israel has been active in a major political approach to develop and maintain good relations with the former Soviet republics in Central Asia and the Caucasus. Israel's main political goal in the region was to prevent Iran from expanding its influence in the former Soviet republics. Baku's relations with Tel Aviv have expanded since the early 1990s, including trade-economic, security and cultural cooperation. In December 1991, Israel recognized the independence of Azerbaijan and established diplomatic relations with the country in April 1992. The relationship widened after Benjamin Netanyahu met Baku in 1997. Also during the Qarabakh War, Israel supported Azerbaijan (Chaboki, 2009: 74).

Israeli relations with Azerbaijan are important for many reasons. Azerbaijan, a coastal country, has the potential to be a major exporter of hydrocarbons. According to some analysts, there is even the idea that Caspian crude oil will be available to Israel on day. This is very appealing to US politicians, as Washington guarantees the preservation of Israel's oil. On the other hand, because of the experience of the Soviet era, Azerbaijan is secularized today. This issue (secularism in Azerbaijan) for Israel, which is challenging mainly with Shiite countries like Iran, Iraq and Hezbollah in Lebanon, can be an important opportunity. Azerbaijani authorities are pursuing various goals in close proximity to Israel, such as establishing contacts with the United States and European countries through Israel. Also, the recognition of more assistance from these countries towards Azerbaijan is one of the factors that has led to the expansion of relations with Tel Aviv (Vahedi, 2003: 252). The Azerbaijani authorities want to use the Jewish lobby against the influence of the Armenian lobby in the United States to stop their movements against themselves in the Qarabakh conflict (Zargari & Rezazadeh, 2012:30). Israel Given the geographical proximity of Azerbaijan to Iran, has a strategic look at the development of its sphere of influence in the Republic of Azerbaijan and it does this plan with a precise, non-promotional. In economic terms, while the Israeli exports to Azerbaijan of \$ 50,000 in 1992 and the import of Israel from Azerbaijan by an insignificant amount of 12,000\$, the current volume of economic relations between the two sides exceeds 4 billion\$ per year. More than one-sixth of Israel's oil comes from Azerbaijan, but it's not the high level of political and economic relations that have brought ties of importance to two countries. A factor that has exacerbated a lot of sensitivities in Azerbaijan and Israel relations, especially for Iran, is the unprecedented expansion of defense, intelligence, and military cooperation between the two countries, which the Iranian authorities clearly recognized as a threat to Iran's national security.

Disagreement over the division of the Territory in the Caspian Sea:

The issue of dividing the Caspian Sea and its legal regime is another important factor in determining the relations between the two countries. The Caspian Sea region has a geopolitical importance, especially for reasons of oil and gas resources (AhmadiPour & Lashgari, 2010: 6). Until the collapse of the Soviet Union, the 1921 and 1940 agreements determined the legal arrangements for this sea, according to which the Caspian was jointly exploited by Iran and the Soviet Union (Ataei, 2012: 127); but then From the collapse of the Soviet Union, the rise of the coastal countries of the sea from two to five countries raised the issue of establishing a new legal system for this sea, which was the beginning of the emergence of disputes between coastal countries. The five surrounding countries of the sea are still unable to provide or accept a clear definition of the interests of coastal countries. Each coastal country also proposes special legal rights based on its Favorites and interests (Karimipour, 2000: 91). According to the Islamic Republic of Iran, the legal regime of the Caspian Sea should be in line with the 1921 and 1940 contracts. Because until the countries have reached a new agreement. The basis of all the actions is the previous agreements. According to these contracts, According to these contracts, Iran's portion is 50% has been set; however, as coastal states insisted on dividing the sea, Tehran has emphasized the Split equal division of the sea, and according to this division, Iran's minimum share is 20% at the level of water resources, as well as The seabed will be in common (Koulaei & Hafeznia, 2010: 401). It is in the meantime that the Republic of Azerbaijan calls for the division of the Caspian Sea (the bed, surface and water space together with its natural resources) into the nationally owned areas under the full sovereignty

of the coastal states. By dividing the sea by the middle line, the countries with a contiguous coast will have a larger share and Iran's share will be 13%. That's the same as Baku is considering for Iran (Khosravi, 2007: 6). The adoption of these opposing views on the legal regime of the Caspian Sea by the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan has caused differences in their views in the Caspian region, and this is one of the factors affecting the relations between Tehran and Baku.

Conclusion:

In this article, by examining the relations between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan, it became clear that some of the factors splicer two countries, such as: common history and culture, the holding of the New Year's Eve (Nowrouz), as well as religious unity between the two countries, not only made Baku's proximity to Tehran But it has been a distraction . Examples include the escalation of ethnic and separatist issues and contradictions in the form of governments (Iran's Islamism against the secular political system of Azerbaijan), which resulted from negative attitudes toward each other, along with some other factors, such as the Qarabakh crisis, the issue Determining the legal regime of the Caspian Sea has created elements of distrust and suspicion toward the goals of the other side. In addition to the elements that determine the relations between the two countries, Azerbaijani politicians see their country's security in cooperation with foreign forces. Thus, in spite of Iran's concerns, we see an expansion of military and economic cooperation between the Republic of Azerbaijan and the United States, in order to maintain the independence of Baku from Russia and counteract Iran's influence in this region. In this regard, relations with Israel have also expanded. The long-term presence of America will make the natural balance of power in the region shrink and complicate matters. This has led the Islamic Republic of Iran to expand its relations with Armenia, and is essentially on the axis of Tehran-Moscow-Yerevan, which has been formed in the direction of the Baku-Ankara axis-Tel Aviv-Washington. In the end, according to the items mentioned, As long as this negative attitude comes with suspicion and incitement of the countries of America, Israel, Russia and Armenia, There will be no political, security and economic expansion between the two countries of the Islamic Republic of Iran and Azerbaijan.

REFERENCES

- Afshordi, M.H. (2002). *Caucasus geopolitics and foreign policy of the Islamic Republic of Iran*, Tehran: The Great War Oeriod Publications. (In Persian)
- Afzali, R; Rashidi, M; and Mottaghi, A. (2012). Dominant Geopolitical Structure Analyses on Mutual Relationships of Iran and Azerbaijan Republic from the 1991- 2010 with Constructivism Geography Approach, *Human Geography Research Quarterly*, Vol.44, No.80, pp1-19. (In Persian)
- AhmadiPour, Z and Lashgari, E. (2000). Geopolitical Challenges to Iran's Exploitation of its Interests in the Caspian, *Journal of Central Eurasia Studies* , Vol. 3, No. 6, pp1-18. (In Persian)
- AmirAhmadian, B. (2005). *Relations between Iran and the Republic of Azerbaijan, Azeri View to Iran*, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Printing & Publishing Center. (In Persian)
- Amiri, M. (2006). Assessment of relations between Iran and the Republic of Azerbaijan in the twentieth century, *Journal of Majlis & Rahbord*, Vol. 13, No. 53, pp 239-279. (In Persian)
- Asadikia, B. (1995). *Republic of Azerbaijan*, Tehran: State Department publications. (In Persian)
- Ataei, F. (2012). Iran and the South Caucasus Countries, *Journal of Central Eurasia Studies*, Vol.5, No. 10, pp 119-136. (In Persian)
- Bahman, Sh. (2011). The impact of the Qarabakh conflict on the relations between Iran and the Republic of Azerbaijan, *Quarterly of Aran Institute*, Vol. 10, No.29, pp 112- 134.
- Chaboki, O.B. (2009). Challenges of Iran-Azerbaijan Relations, *Journal of Central Eurasia Studies*, Vol.3, No. 2, pp63-84. (In Persian)
- Hopf, T. (2000), *the Promise of Constructivism, International Relations: Critical Concepts in Political Science*, London: Routledge.
- Jackson, R. and Sorensen, J. (1999). *Introduction to International Relaions*, Oxford: Oxford University Press.
- Kahl, C. (1999). Constructing a Separate Pease, *Journal of Security Studies*, Vol. 8, No. 3, pp1-12
- Karami, J. (2004). Government identity and foreign policy, *Journal of Foreign Policy*, Vol. 18, No. 1, pp1-38. (In Persian)

-
- Khosravi, M.R. (2007). The vacancy of active diplomacy, a look at the legal regime of the Caspian Sea, Tehran: *Kargozaran Newspaoer*, 2 January 2007. (In Persian)
- Koulaei, E and Osouli, Gh. (2012). How to change security relations between Iran and Azerbaijan, *Journal of Central Eurasia Studies*, Vol.5, No. 11, pp 75-94. (In Persian)
- Koulaei, E & Hafeznia, M.R. (2010).The Islamic of Iran and the South Caucasus Republic, *Journal of Iranian Studies*, Vol.43, No.3, pp 391-409. (In Persian)
- Mojtahedzadeh, P., PourPouyan, H; and KarimiPour, Y. (2008). An Analysis of the Overlapping Areas of Geopolitical Realities in the Foreign Policies of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan, *Journal of Human Science*, Vol.12 , No.2, pp 213-255. (In Persian)
- Moshir Zadeh, H. (2006). *Evolution in international relations*, Tehran: SAMT Publications. (In Persian)
- Price, R.M and Reus-Smith, C. (1998). Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Construcitivism, *European Journal of international Relations*, Vol.4, No.3, pp 258- 274.
- Seidi, M. (2009). Geopolitical Factors of the Azerbaijan Republic and Its Implications on Iran's Security, *Journal of Central Asia and the Caucasus Studies*, Vol. 15, No. 65, pp 71-89. (In Persian)
- Smith, S. (1997). *New Approches to international Relations Theory, the Globalization of World Politics*, Oxford: Oxford University press.
- Vahedi, E. (2003). *Azerbaijan's strategic assessment*, Tehran: Institute of Contemporary Abrar studies and research Publications. (In Persian)
- Zeb, R. (2005). *US presence in Georgia and Azerbaijan and its impact on Iran and Russia*, Tehran: State Department publications. (In Persian)
- TaghvaeiNia, E. (2011). *Pathology of Iran-Azerbaijan Relations*, May 4, 2011, Access in: Iras.Ir/vdcvp8z.jh8pe9bbj.html
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.745867> / Year: 4 - Number: 13, p. 83-92, Autumn 2020

A CRISIS OF COLONIALISM: THE FIRST WORLD WAR IN DEUTSCH-OSTAFRIKA

SÖMÜRGEÇİLİĞİN KRİZİ: DEUTSCH-OSTAFRIKA'DA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
31.05.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Abstract

This paper aims at understanding the First World War in the German colony of Deutsch-Ostafrika from all important perspectives. It aims to show that the situation led to a crisis of colonialism; Therefore, it firstly takes a close look at the actual history of the course of the First World War in Deutsch-Ostafrika and its immediate effects for the African population. Its arguments are that German armed forces consisted mainly of African soldiers under white officers, whose constant replacement weakened the army. A lack of supplies and infrastructure led to lootings and the forced recruitment of local porters, of whom many died in service, and whose absence on their fields led to famine. The Germans therefore were at the good will of Africans, what undermined the classical colonial distribution of roles. Until the war there had been an ideological frontier between black Africans and whites of all European nations. This was important to establish a deterring system of representation, to make Africans feel inferior and not to attempt revolt. The war changed this radically, as black soldiers learned to kill white people and to understand their weaknesses. For long, furthermore colonial missionaries had struggled to spread Christianity among natives; the waring Europeans' display of "Christianity" though led to major setbacks. The following spiritual vacuum was in part filled by the spread of Islam. The paper argues that this interplay of military, ideological and religious points shook the colonial system to its foundations. The article's final chapter traces how some of the events of the war in Africa then effected the subsequent period.

Keywords: Deutsch-Ostafrika, World War One, Colonialism, Paul von Lettow-Vorbeck, Religion

Öz

Bu makale, Alman Deutsch-Ostafrika kolonisinde Birinci Dünya Savaşı'nı tüm önemli açılardan anlamayı ve durumun bir sömürgecilik krizine yol açtığını göstermeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle ilk olarak Deutsch-Ostafrika'da Birinci Dünya Savaşı'nın seyrini ve Afrika nüfusu üzerindeki etkilerini yakından incelemektedir. Almanya'nın silahlı kuvvetleri ağırlıklı olarak beyaz subaylar ve onların emrinde olan Afrikalı askerlerden oluşmaktaydı. Fakat beyaz subayların sürekli değişmesi orduyu zayıflatmaktaydı. Takviyelerin yetersizliği ve alt yapıyla ilgili sorunlar bazı sıkıntılara sebebiyet vermiştir. Bunlardan ilki yağmalar olmuştur. Yağmaların yanında askerler birçok yerli halka zorla hamallık yaptırmış ve onların ölümüne sebep olmuştur. Hamallık yapan yerlilerin kendi tarlalarında çalışmaması sonucu da kıtlık meydana gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar siyah Afrikalılar ve tüm Avrupalı beyazlar arasında ideolojik bir sınır vardı. Kurulan bu sınırın hedefi caydırıcı bir temsil sistemi kurarak Afrikalıları daha aşağı hissettirmek ve onların isyan girişiminde bulunmalarını engellemektir. Savaş, siyah askerlerin beyaz insanları öldürmesi ve beyazların zayıflıklarını anlamasıyla bu fikri kökten değiştirdi. Uzun zaman sömürgeci misyonerler Hristiyanlığı yerliler arasında yaymak için ciddi mücadele verdiler; fakat Avrupalıların bu Hristiyanlık planları yerliler üzerinde tutmadı ve ters tepki oluşturdu Hristiyanlığa karşı oluşturulan tepki sonrası oluşan manevi boşluk, kısmen İslamiyet'in yayılmasıyla dolduruldu.

Bu çalışmada askeri, ideolojik ve dini konuların etkileşimlerinin sömürge sisteminin temellerini nasıl sarstığı ortaya çıkarılacaktır. Son kısımda ise, Afrika'daki savaş durumunun etkilerinin sonraki yıllarda nasıl ortaya çıktığı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Deutsch-Ostafrika, Birinci Dünya Savaşı, Sömürgecilik, Paul Von Lettow-Vorbeck, Din

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Wittmann, M. (2020). A Crisis of Colonialism: The First World War in *Deutsch-Ostafrika*. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 83-92.

Max Wittmann
Yüksek Lisans Öğrencisi / Orta
Doğu Araştırmaları Enstitüsü
max.wittmann93@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-5915-2899>

1. Introduction

Just a little more than a hundred years ago the First World War, a conflict whose scale and fierceness surpassed everything known to mankind until then, ended. It had been a war, fought for many reasons and by many countries and the atrocities of the Western Front, the battles at the Somme or at Verdun are deeply entrenched in the Western consciousness. Indeed, they are entrenched to such an extent, that the global character of the conflict often is hardly even remembered. The Russian or the Turkish theaters of war are known to far less Westerners and the fighting in Asia and Africa seems to be ignored by the greatest part of First World War research. Especially for Africa this is a curious fact, as the struggle there was directly between European colonial powers. Here British, French, Belgian, Italian and German agendas, interests and forces clashed. Considering the current misery in wide parts of the black continent, and bearing in mind, that the First World War was the main factor in shaping the political and often enough also cultural and social landscape of the past century, the war in Africa must not be neglected.

Unlike previous campaigns in Africa, the World War brought the European states themselves to the edge of destruction, thereby also influencing the colonial “properties” overseas. This is the reason why, by many means and in many different ways, the European crisis found its echo in Africa. Beside the mere military events, enormous shifts and changes happened here, on cultural and religious as well as on ideological and social levels. Like in Europe the war left hardly anything unchanged and a full-grown crisis of colonialism emerged. It is this paper’s aim to analyze this crisis, to trace all of its important aspects and to show their connections, and interdependencies. As will be shown, the Eastern African German colony of *Deutsch-Ostafrika* (DOA) serves as a very good example here. This is, amongst others, for the fact, that, unlike in the other African German colonies, the fighting in DOA continued until the end of the war, what even aggravated the crisis.

The paper will be structured as follows: After a short overview of the military events in the colony, at first the military aspect of the crisis will be shown, touching on infrastructural and soldierly problems, such as the situation and relationship of black and white troops, and their effects on the population of the land. This will be followed by the crisis of the colonial ideology, of white and black means of representation and self-conceptions. The last aspect to be analyzed will be the social transformations triggered by the crises, focusing on the changes in the composition and identity of the African population and especially the religious developments. The paper will end with an outlook on the following period and a conclusion of the research.

2. The Crisis of the Military and the Administration

2.1. The course of the war in Deutsch-Ostafrika

After having started in July and August 1914 as a regional conflict in the Balkan, the – soon to be called – First World War was to rapidly take global dimension, as already before the Japanese or American entry to the war, already Africa had been drawn into the European struggle (Koller, 2015:42).

In the very beginning, it had been tried to keep DOA neutral, as had actually been decided about 30 years earlier on the Berlin conference (General Act of the Berlin Conference, 1885). Nevertheless, neither an intensive communication via telegrams between the nations, nor civil administrations or missionary programs could prevent the outbreak of war. Britain saw it necessary to attack the colony, as it feared that German warships could use it as a base and interfere with British vital shipping traffic in the Indian Ocean. First Heinrich von Schnee, German governor of DOA and formally the supreme commander of the colony’s troops, the *Schutztruppe*, saw the war as too risky and tried to prevent it, yet he was ousted by the troops general Paul von Lettow-Vorbeck (Pesek, 2009:1). This officer, who had already collected colonial fighting experience in the suppression of the Chinese Boxer-Rebellion and the German genocide of the Herero and Nama in German South-West-Africa (Pesek, n.d.a.:4), regarded it as his duty to carry out the war also in Africa (Pesek, 2009:1). It was this man, who would mainly shape the course of the events in DOA. “

The Germans were fortunate in having an exceptional leader in Lettow, who displayed remarkable drive and energy in shaping the Schutztruppe. He was instrumental in creating a large and highly capable force despite many old and less vigorous officers. His personality and unshakeable will to win kept his troops going throughout the entire war [...]”(Anderson, 2014:348).

In DOA Lettow-Vorbeck commanded a troop of 7500, soldiers against 160.000 British and later also Belgian and South African troops (Koller, 2015:43). It must be stated here, that in different accounts the numbers differ (Pesek, 2017:2) The German forces, not unlike the allied, mostly consisted of Africans that were known by the name ‘askari’.

The first weeks of the war were rather calm in DOA, being limited to small-scaled border skirmishes. It was not until November 1914, when the British suffered several defeats against the Germans, that that was to change (Pesek, 2009:2). Especially the attempted British landing operation at Tanga turned into a disaster (Barrett, 2017:247). The Germans could hold the strategic initiative until early 1916, when the well experienced *force publique* from the Belgian Congo (Pesek, n.d.a.:1) and South African troops under General Jan Christiaan Smuts (Anderson, 2014:347) joined the British efforts (Pesek, 2009:2). Retreating, Lettow-Vorbeck adopted the tactics of scorched earth to harden the allied advance (Pesek, 2017:4). Indeed, due to shortage of supplies the enemy forces were halted in early 1917. As will be discussed extensively below, also the German troops suffered a great lack of supplies (Pesek, 2016:10), as the British royal navy blocked the supply routes (Pesek, 2004:2) and it is even stated, that many maneuvers of the war were done in order to acquire fertile land and resources, rather than for strategic gain (Pesek, 2017:4). In November 1917 the Germans had to temporarily leave DOA ground to Portuguese controlled Mozambique. Here their supply situation even worsened due to the natives’ hostility (Pesek, 2009:2). Anderson states, “that the fighting power of the Schutztruppe was effectively broken and it was only the sheer incompetence of the Portuguese forces that enabled the enemy [the Germans] to survive” (Anderson, 2014:348). It was not until September 1918, that Lettow-Vorbeck, because of Belgian and South African troop withdrawal, could return to DOA. Nevertheless, the outcome of the war was already decided, and on November 23rd, two weeks after the armistice of Compiègne, the Schutztruppe surrendered (Pesek, 2009:2).

At the end of the war, more than 10.000 allied soldiers were dead (Koller, 2015:43) and vast parts of DOA had been destroyed to an unprecedented extent. Not even the Maji-Maji uprising of 1905 had led to such destruction (Ranger, 1975:45). The suffering of the African population will be analyzed in detail on the following pages. Lettow-Vorbeck, indeed, had achieved at least one of his aims: He had successfully diverted large enemy forces from being deployed to the European battlefields (Anderson, 2014:349).

2.2. The immediate effects for the African population

The only way to relieve his troops from the shortage of supplies, that Lettow-Vorbeck could think of was looting the properties of the native Africans, and he, like the allied forces, did so extensively. The owners of the requisitioned goods were “payed” with paper receipts, which were yet of little worth, as most of the time nothing was there to be bought for them (Anderson, 2014:347). The next immense problem, was the fact, that, even though the War in DOA bore features of modern conflicts like the usage of warplanes or machine guns, the German colony lacked a modern infrastructure. This led to one of the major tragedies of the war, as all fighting parties had to rely extensively on the hundreds of thousands of African porters, of whom many were never to return home (Anderson, 2014:346). We will turn back to them in a moment. Both the reckless seizure of vital stocks and this removing of indispensable work forces lead between 1916 and 1918 to several famines with tens of thousands of casualties (Pesek, 2017:3). This and the anyway hard climatic conditions of DOA eased the way for illnesses and epidemics like malaria, dysentery and pneumonia (Anderson, 2014:346).

DOA’s climate had another significant disadvantage. It was a suitable habitat for the Tsetse-fly, an insect, that transmits the so-called sleeping sickness, that kills larger animals and makes the usage of horses or mules impossible. For this reason and the already mentioned lack in infrastructure, the fighting parties desperately needed to conscript porters, in order to not get stuck (Barrett, 2017:239). Even though working as porters for the colonial powers was no new experience for the Africans (Pesek, 2017:3), its scale during the First World War certainly was. “The German Governor Heinrich Schnee estimated that in the first two years, nearly every male African worked at least for some time for the German war effort. Although this estimation seems somehow overstated, it illustrates the desire of the colonial state for African labor”(Pesek, 2017:4). The porters’ service were very hard, as without any equipment or even tents for the nights they had to carry loads of 20 or 30 kg over long distances in harsh weather conditions, and were furthermore preferred targets for enemy troops (Michels, 2009:180). Rumors (Pesek, 2017:4) of these deadly conditions made it harder and harder for the commanders to find new porters and soon downright hunts for them were organized, reluctant individuals were tortured by German officers, and not

even missionary stations were spared (Pesek, n.d.a.:10). Michels writes, that even children and sometimes pregnant women were forced into service (Michels, 2009:182). It is somehow curious, that the German genocides of the Herero and Nama in South-Western Africa is today well known and researched, but these war crimes of similar dimensions in DOA are not (Hull:2005:155).

It was tried by some Africans to undertake acts of resistance against the war and their abusing by all the belligerent parties. High desertion rates, strikes and sometimes even ambushes on passing troops or uprisings happened (Pesek, 2017:2-6), yet none of those was powerful enough to noticeably improve the Africans' situation. One other way to deal with the hardships were the Beni ngmoa dances. „Very many of the men who found themselves in these various predicaments used the Beni mode to express either pride or acceptance of dislocation and defeat, either bewilderment or a tenacious will to survive” (Ranger, 1975:51). “The dances mimicked violence of the marauding soldiers, the brutal treatment of porters with the kiboko, the lash. The dancers portrayed the idiosyncratic rules of Europeans in the war, when they were taken as prisoners. Songs remembered the rape of women by British askari” (Pesek, 2017:8).

2.3. The structure of the German troops

As has already been said, the units of the German Schutztruppe mainly consisted of black soldiers under some white officers. With few exceptions the highest possible rank for blacks were the positions of sergeants, in which they served as a very important linkage. As the whites often enough were unaware of how to deal or communicate with the black soldiers, their knowledge was crucial. From a postcolonial point of view, they established a third space, like defined by Homi K. Bhabha (Bhabha, 1994:211; Spivak, 2011:53). It is, furthermore, interesting to know, that the colonial military system attached, beside the normal drill, great importance to the troops ability of being able to parade just as good as the Prussian troops of Germany (Michels, 2009:179). The askari were officials of the colonial state and seem to have established a degree of self-esteem as respected parts of society. They even were able to appeal to the colonial non-native-jurisdictions (Michels, 2009:174). Nevertheless, the colonial every-day racism, that will further be discussed below, did not exclude them:

“The ration system for troops assumed that even allied African soldiers ought to receive less food than white troops, reflecting the basic assumptions that white superiority must be reflected in better treatment and that blacks required less food to survive than did whites. Rations for prisoners were then depressed even further by two additional principles: that prisoners must never be treated better than one’s own (in this case, African) troops, and that rebels deserved punishment”(Hull:2005:174).

It must be mentioned, that Hull speaks here on the Situation in Germany’s South-West African colony Deutsch Süd-West-Afrika, yet it is not to be assumed, that the situation in DOA differed, especially as Lettow-Vorbeck had served in South-West before coming to DOA. Furthermore, in case an askari accomplished something extraordinary, it was tried by the colonial system to mention such merits only in unpublished reports (Michels, 2009:172). Moreover one can observe, that, due to deep-rooted racist stereotypes “many [white] soldiers were sentimental about animals, anthropomorphizing them at the same time as denying human status to Africans”(Barrett, 2017:241).

Beside this, already disquieting, misbalance in the troops, there, moreover, were not enough troops at all in DOA, in fact, not even enough to effectively control the hostile population. This bore the seed of disproportionate military responses and violent pacifications (Hull:2005:206). The situation was even worsened by the shortage of white officers. This was mainly due to a secret firing order on officers, that had been given by all the belligerent colonial states. The officer ranks were refilled by the incoming volunteers from Germany, who often enough had no experience at all in colonial warfare (Pesek, 2009:4). Hull states further, that these volunteers’ motivations often were fast careers and merits. Also, a certain brutal type of men seems to have been attracted to the colonial wars (Hull:2005:133), as it was known, that moral boundaries were much more lenient there, and the phrase of “the African way of doing things”, served as an excuse for many atrocities (Pesek, n.d.a.:5). One example for this ‘African way’, was the fact that the newly adopted Hague conventions of 1899 and 1907 were seen as unimplementable for Africa and were often simply ignored (Pesek, n.d.a.:2); the very little knowledge of and interest for the situation in Africa in Germany, even intensified this. One could be sure, that most of the events and atrocities of the war in DOA would never become publicly known at home. Furthermore the Germans were completely depending on their African troops, as soldiers, scouts, translators or servants (Michels, 2009:185). For this reason, the German colonial state rather made concessions for them, than regulations.

This, of course threw open the doors also for war crimes committed by the black soldiers (Pesek, n.d.a.:11).

Many of the brutalities of the First World War in DOA had their precursor in the suppression of the Maji-Maji revolt between 1905 and 1907. In this war the estimated death tolls ranked between 75.000 and 300.000 Africans (Kellerhof, 2005; Hull:2005:150), of whom about 26.000 had been executed, what was officially approved by the German Foreign Office (Hull:2005:146f). Indeed, “one-third of the population of the rebellious areas [was killed]. Whole districts were so thoroughly depopulated, and the human ecology so transformed that they were later turned into reserves for big game“(Hull:2005:157) The main reason for this enormous number was a total war against dwellings, fields and food stores (Hull:2005:206), that was to be repeated in the First World War. To be able to understand the extend of the German brutality and disproportion here, one must look at their own death toll: 15 Germans and 389 askari had lost their lives during the uprising (Kellerhof, 2005). Beside these, both in the Maji-Maji uprising and the First World War rape and other kinds of sexual exploitations of African women were a standard practice and syphilis was widespread among German (an also English) troops (Hull:2005:151).

3. The Ideological Crisis

3.1. Colonizer’s views on the colonized

Even though this paper’s focus is on a German colony it can be assumed, that the ideological situations in other European nations’ African properties was very similar. For this reason, when applicable also examples of the British or other colonies will be used.

Henning Melber described the colonizer’s view as arrogant, intolerant, the presumptuous view of a ruler, bearing the arrogance of power. According to him it is unscrupulous, pseudo-morally, cold and merciless (Melber, 1992:160). In this sense the black Africans were constructed as wildlings, whom European codes of honor of morals could not be applied to (Michels, 2009:178). Administration and organization of Africans’ lands was seen in the colonizers’ self-conception as a cultural achievement, the natives should be thankful for (Barrett,2017:247). The colonial view perceived the colonized not as full human, indeed one can observe “a long history of the dehumanization of the African [...] in two ways: the African is closer to nature, and the animal kingdom, than are Europeans, and the African is a child not an adult human. The two discourses complement each other to deny full any humanity“(Barrett, 2017:240). For the colonizer these childish and beastly attributions both justified and demanded the forced domination of Africa. The first verses of the contemporary poem “the white man’s burden” illustrates this set of mind:

“Take up the White man’s burden / Send forth the best ye breed / Go bind your sons to exile/ To serve your captives need / To wait in heavy harness / On fluttered folk and wild / Your new-caught sullen peoples / Half devil and half child”(Kipling 1992).

There are many examples of how these racist attitudes manifested themselves in everyday colonial life, one is given by the British War Graves Commission. This institution responsible for the maintenance of the graves of fallen soldiers had decided, that individually marked graves for killed black soldiers were not necessary, as Africans had not yet achieved a stage of civilization to appreciate such. Furthermore, it was decided to not maintain African graves after the war as this would be a waste of public money. It is reported from British white combat troops in Africa, that the soldiers had no problems to be buried in the same cemeteries like fallen Germans, but they would not accept fallen black soldiers, not even from the British troops beside them. (Barrett, 2017:244ff).

The colonial view was distinguished by inconsistency and adaptability, what the motive of the ‘brave askari’ demonstrates. Lettow-Vorbeck referred to African colonial troops “casually, in his reminiscences of the war as ‘our brave blacks’ and ‘our brave black soldiers“(Barrett, 2017:247). Both during and after the war they were portrayed as loyal subjects. In the press they were shown in an exotic yet positive light, strongly differing from normal descriptions of Africans or the negative stereotypes used for the blacks fighting in the enemies’ colonial armies (Koller, 2015:43).

3.2. The crisis of representation

A standardized picture of the Africans, the “Negroes” was necessary for the Germans to define themselves as superior. Yet, in this lies one of the major problems of the German colonial state: Having had defined the “wild, childish negroes”, as inferior, the administration often enough lacked factual knowledge of his subjects. Pesek writes, that in the beginning of the First World War the whites knew hardly more about “their” Africans than the number of huts, as this was necessary for collecting taxes

(Pesek, 2009:3). It must be assumed that this lack of effort to find out more on the subjects, resulted from a feeling of already having understood them sufficiently. Here the old European prejudice of Africa being without a history, meaning no relevant or meaningful changes could come from the Africans themselves, can be observed. One of the Europeans' mistakes in this was to construct the Africans as one monolithic group, completely ignoring their diversity and often enough also rivalry. Africans never reached the degree of unity, the whites considered them to have (Pesek, 2017:2).

Having already mentioned the insufficient number of German troops in DOA, in fact, the whites rationally were not in a very powerful position. The only way of preventing a rebellion of the "beasts and children", therefore, was a certain way of white self-representation, that was to deter the natives. This wish of the colonizer to be respected and even feared, is in fact nothing more than a sign of his own powerlessness, that he was well aware of (Pesek, 2009:6). The Africans should be filled with fear and awe of the whites, in order to obey. European technological superiority was intentionally used to impress them, knowing that they would sometimes even perceive it as magic (Michels, 2009:161). The black colonial troops played a very important role in this representation: Being the actual basis of colonial power, wearing German uniforms and carrying out German orders, but nevertheless being black, in themselves the frontier between white and black, civilized and wild, power and powerlessness were incorporated. The barracks, or Boma, were therefore the center of colonial representation (Michels, 2009:163). Having outlined this situation, the German racist feeling of superiority, their reluctance to better understand their subjects and their actual very limited power, one understands that it was of utmost importance for the administration of DOA to keep her deterring system of representation intact. Was it to break, the consequences were unforeseeable (Pesek, 2009:2).

The main reason, why the First World War meant a crisis for European colonialism in Africa was, that exactly this happened. Before, the dividing line in the colonies had been between black and white. In fact, the different colonial black subjects had been trained to respect all the whites alike, disregarding the nationality. Racial segregation, furthermore, had defined everyday life. The World War was to disrupt all of this, as now whites were going to fight whites, each of them supported by "his" blacks (Pesek, 2004:5). Until the conflict erupted, it was even unthinkable for a native African subject to kill a white man, because of the fatal consequences, in form of punitive expeditions, that such a step would provoke. The depth to which this colonial pattern of thought had penetrated the African mind is visible in the fact, that at the beginning of the war many African soldiers found it indeed difficult to shoot on enemy white troops (Pesek, 2009:3). Soon enough they were to adopt to the new ways, and with it they were to realize, that the reality of the white man was far away from his representation. Ranger writers „It [WW1] was a time of very confused impressions. European power was displayed in the most terrifying way – but at the same time it was shown that the African askaris of the German army were more than a match for white troops" (Ranger, 1975:51). Beside of their own strength, black soldiers learned of the whites' weaknesses in the harsh African climate, and their easier infection rates with illnesses (Michels, 2009:171). Not even the final white trump card, the superior equipment and weaponry, could be played anymore, as the black soldiers, of course, learned to use it (Pesek, 2004:9). The Germans tried at least to prevent that last point from happening, forbidding black troops to operate machine guns. They were allowed to clean or reload, but not to fire them. The fact, that watching a German soldier operating the gun over and over again would teach them anyway, and also that in the heat of battle if necessary most likely nobody would comply with such an instruction, shows the desperation of this rule (Michels, 2009:174). Also in other aspects of the daily routine during the war, segregation often could not be maintained. The differences in the food provision of white and black soldiers was a luxury that only seldomly could be "enjoyed" (Pesek, 2016:10), and during the war also the separate burials were more and more given up. Some white commanders became very afraid for the colonial system as a whole during this period, yet others seem not to have bothered at all: When the German cruiser *Königsberg* had been sunk in 1915 Lettow-Vorbeck included its crew in his troop, having the sailors serve in the same ranks as the askari, paying them the same and even equipping them with qualitative inferior material, even though this provoked a conflict with governor Schnee (Pesek, 2009:2ff).

Taking all the mentioned points into account, the German colonizers had to understand that their nimbus of representation, at least in the eyes of the black soldiers, had suffered to a great extent. One last attempt to not lose their superiority was to even stronger than before separate oneself from the Africans in the realm of thought. It was claimed, that in spite of all, the Europeans were of a higher ethical attitude, of better character and personality (Pesek, 2009:8). Such a thing is, of course, easy to postulate, but how

could it be implemented? The German colonial state did not want its soldiers to plunder, but rape and sexual exploitation of black women was, as already mentioned, not only tolerated, but indeed widespread and accepted (Hull:2005:150). Here the European “ethical superiority” was to be implemented. Few voices had always warned white soldiers to abstain from such relationships, but during the war official prohibitions were issued. The explanation for this was, that if a white man would become too intimate with a black woman, using the “natural instincts of a child of nature” she would be able to see through the colonial mirror of representation. Beside the appalling racial basic assumption of this idea, it is interesting, that at the same time the “natural instinct of a child of nature in the male African population had been assumed for many years to believe the nimbus of representation (Pesek, 2009:6f).

4. The Religious Crisis

4.1. The situation of Christianity and native religions

As was already been shown in the poem of the white man’s burden, one of the official European justifications for their colonization of Africa was bringing “civilization” there. This of course included the spread of Christendom via extensive missionary engagements. Not judging the individual missionaries’ intentions, nevertheless, this claim as a whole, was debunked during the war as a pretext for other interests. This can be seen for example in the fact, that both German and Belgian forces did not hesitate to plunder and destroy missionary stations (Pesek, 2017:8). Furthermore, the Germans had already suspended much of the missionary work (Nimtz, 1980:15), and “enforced politics of persecution and humiliation on British and French missionaries and African converts belonging to their mission societies”(Pesek, 2017:8). Barrett states, that furthermore it is reported, that colonial troops when hunting for porters “preferred mission people to pagans [and] would come to a village on Sunday in order to catch the Christians easily. [...] Apparently the fear of being caught for service in the war ‘made many people revert [...] and burn their books’(Barrett, 2017:246).

Native African religions saw a variety of new cults emerging during the colonial time. Many were linked to prophecies on the end of the foreign domination, often connected to a huge war as a cleansing storm. Nyangweso quotes one of these prophecies:

“I am the God Mumbo whose two homes are in the Sun and the Lake. [...] Go out and tell all Africans [...] that from henceforth I am their God. Those whom I choose personally, and also those who acknowledge me, will live forever in plenty. Their crops will grow of themselves and there will be no more need to work. I will cause cattle, sheep, and goats to come up out of the lake in great numbers to those who believe in me, but all unbelievers and their families and their cattle will die out. The Christian religion is rotten [mbovu] and so is its practice of making its believers wear clothes. My followers must let their hair grow—never cutting it. Their clothes shall be the skins of goats and cattle and they must never wash. All Europeans are your enemies, but the time is shortly coming when they will all disappear from our country”(Nyangweso, 1930:13).

The Maji-Maji uprising had indeed been a large-scale war, mainly driven by African religious beliefs, but, as mentioned above, brutally crushed by the Germans. Disillusioned by the failure a spiritual vacuum followed, that was soon to be filled by another religion (Nimtz, 1980:12f).

4.2. The situation of Islam

Islam had been on the continent for more than a thousand years, but its main centers were in Western-Africa. Also the East Coast always had had some Muslim groups, most famous the Swahili culture and the Sultanate of Zanzibar. In spite of those, when the Germans arrived, the Muslim share of the colony’s population, might only have been around 3,5%. Shortly after the World War their number had grown up to 25% (Pesek, 2004:12). How was such a shift possible in less than 30 years? In fact, mostly the Germans themselves were the reason for this. “Sometimes consciously, but more frequently not, the colonial governments adopted policies that led to the unprecedented growth of the Muslim community” (Nimtz, 1980:10). Most important was probably the fact, that most of the Africans working for the colonial administration were Muslims from the urban Swahili elites. The reason for this was most likely their ability to write and read (Nimtz, 1980:12). Just like with their askari, the German colonial state was more or less dependent on their cooperation, which is why the administration seems to have done nothing to contain the obvious spread of Islam (Pesek, 2004:3). Also the German askari themselves consisted of more than 90% Muslims, thereby, when marching bringing the religion also to remote areas (Pesek, n.d.b.:4). The general popularity of the Swahili-culture in this time contributed to the trend as

well (Pesek, 2004:10). Another important factor was the spread of Sufi orders across East-Africa. Both their growing importance and the *beni ngoma* dance societies were perceived as a crisis of colonialism, because they “weakened ethnic identities and made contacts between different groups easier. From this fact, a grave danger arises for colonial rule, because it provided a basis for religious and political movements like “Pan-Islamism” [...] The war indeed weakened ethnic identities“(Pesek, 2017:9). Such a merge of different African groups, of course, frightened the Germans, as it brought DOA one step closer to the feared uprising. Finally, in 1912, a new attitude was adopted to halter the spread of Islam (Nimtz, 1980:13). These new plans however, never were enacted, because off the beginning of the war. The German emperor had declared himself friend of all Muslims and the Ottoman caliph in Istanbul even declared a Jihad in Germany’s favor against the allied nations, what unfortunately cannot be discussed here in depth. Therefore, again a positive stance towards Islam had to be taken in DOA.

5. The Subsequent Period

Even though this paper’s aim has been to analyze the important aspects of the historical crisis and not every detail of the historical events, it seems necessary to give a short overview over first time after the end of the war.

After Lettow-Vorbeck’s surrender the white members of the *Schutztruppe* were detained and interned in Darussalam, where they remained until January 1919 and then were sent home. “Amidst the chaos of post-war Berlin, they returned in honour, with Schnee, Lettow and Looff riding at the head of the gallant remnants through the Brandenburg Gates“(Anderson, 2014:350).

At the end of the war also the bargaining over the future of the colonies began. 1919 in Versailles, the question of the German colonies’ future fate was of high importance. Finally, it was adjudged, that Germany was not capable to own colonies and that her “properties” overseas should be divided between the allies as mandates of the League of Nations (Michels, 2009:185). Considering the enormous war crimes, that also the allied forces had committed in DOA, it is “somehow ironical, [that] Belgians as well as the British regarded themselves as liberators of Africans from the yoke of German colonial rule“(Pesek, 2017:6).

Even though the First World War had been a time of radical change and rethink for the Africans (Pesek, 2004:1), the feared large-scale uprising against German colonial rule did not take place, and after the British had taken over the rule, business seems to have continued as usual (Pesek, 2004:9). Some, therefore, pose the question whether the war in Africa can be regarded as a “similar watershed in history as the war in Europe” (Pesek, 2017:1).

The years after the war saw a long list of publications of memoirs of the fighting in DOA. Also, General Lettow-Vorbeck himself published in this manner (Pesek, 2016:4). He furthermore established contacts to the former enemy commanders, and some friendships, especially to the South African General Jan-Christiaan Smuts, are said to have developed (Samson, 2013:6ff). All of these, and also the, already mentioned, description of the German askari as loyal subjects served to depict the war in DOA as a chivalrous and glorious fight, in contrast to the impersonal and industrial horrors of the Western Front (Pesek, n.d.a.:2). They probably also were meant to motivate the League of Nations to return the German colonies and to cover up war crimes and colonial crisis.

6. Summary and Conclusion

It was this paper’s aim to illuminate the crisis of colonialism during the First World War in DOA from all important angles. It was shown that in the field of tensions between whites and blacks, Europeans and Africans potential for this crisis could be found in military, ideological, social and religious areas.

The text explained, that because of the final act of the Berlin conference of 1884, actually no war should have taken place in the European colonies, but British worries for their naval trade, and a German conflict between DOA’s officialdom and military nevertheless led to its outbreak. In the fighting Germany’s mainly black troops were highly outnumbered and suffered, like the allies, a great shortage of supplies. This lack was tried to fill by a ruthless tactic of plunder. General Lettow-Vorbeck’s army was never completely defeated in the field, but nonetheless had to capitulate in late November 1918. Due to the paucity of infrastructure all belligerent parties depended on a huge number of porters, that were often forced into service. This on the other hand led to a lack of workers and in consequence together with the

lootings to large-scale famines and illnesses. African resistance against these atrocities took place, but never became unified and therefore could not improve the situation.

The German black troops were commanded by few white officers, who were often replaced, as enemy troops with preference shot on them. Their successors mostly lacked experience in colonial warfare and communication with the own African troops and furthermore, seem to have often been of rather fierce character. Black sergeants, therefore played an important role in between the two groups. Due to the overall small number of German colonial military, the commanders were dependent on the askaris' goodwill, therefore tolerating many crimes done by them.

The paper also undertook it to understand a colonizer's view on the colonized. It was in general detected as arrogant and merciless. Perceiving the Africans as children or beasts served as justification for the entire colonial project. Africa was seen as a place without history or civilization, so that for example the British War Grave Commission abstained from taking care for the graves of fallen African soldiers. The adaptability and double standard in this were demonstrated with the motive of the 'brave askari'. For the Europeans it was very important to show their superiority and to segregate blacks from whites. They normally lacked much knowledge about the Africans and saw them more or less monolithic. They understood, that to avoid rebellions, it was indispensable to establish a deterring system of representation, that was never to be shaken. The trouble with the First World War was, that exactly that happened. The former systems of blacks against whites (including all Europeans independent of their nation) was changed to whites against whites, each with black support. Soon the Africans would learn to kill whites, to understand their weaknesses and even to handle their superior weaponry. The segregation could not be maintained, and the only area where the Germans tried to uphold their supposedly superiority was the realm of thought and character. The prohibition of sexual relationships between white men and black women was issued for these reasons.

Perceiving Africa as a place without civilization, bringing Christianity to the continent had always been an alleged goal of the colonizers. The text showed, how ostensible and dispensable this idea actually had been. This was done by displaying evidence for the destruction of missionary stations by the colonial armies, and the preferred porter-hunt on Christian converts. Concerning the African religions, the spiritual vacuum after the Maji-Maji revolt had been mentioned, soon to be filled by the rapid spread of Islam. Beside other factors, the latter contributed to a change in the composition of DOA's society, a merge of cultures and a decline in the importance of ethnic identities. This was feared by the Germans to lead to a higher degree of solidarity between the Africans, and maybe eventually to a rebellion.

As its last point the paper showed, that such an uprising in fact did not take place. It also discussed the war's aftermath, the allies' overtaking of Germany's colonies and the German literary romanticisation of the war.

In the First World War in *Deutsch-Ostafrika* the white Germans had to deal with a transition in the administration of their colony, they had to fight a war with unprecedented hardships and obstacles, they suffered from witnessing the melting of their ideological bases and had to live through military surrender though being undefeated in the field. The black Africans were pulled into an external war, and in spite of being not responsible for it, they paid the highest price and suffered a long list of atrocities and war crimes. Even though they could learn of the Europeans weaknesses they could not manage to unify themselves and revolt, and after the war just the European master was replaced. Converted Christians soon found out about the "brotherly love" of their white fellow believers and white missionary saw how they had been used and forgotten by their governments. The First World War in *Deutsch-Ostafrika* was indeed a crisis for colonialism. It was a crisis for colonizer and colonized, it was a crisis for black and white.

BIBLIOGRAPHY

- Anderson, Ross. (2014). *The Forgotten Front. The East African Campaign 1914-1918*, Stroud: The History Press.
- Barrett, M. (2017). "Dehumanization and the War in East Afrika", *Journal of War & Cultural Studies*, 10(3): 238-252.
- Bhabha, Homi K. (1994). *The location of culture*, New York: Routledge.
- General Act of the Berlin Conference on West Africa, 26 February 1885 (1885), *South African history online* <https://loveman.sdsu.edu/docs/1885GeneralActBerlinConference.pdf> last access 31.05.2020.

-
- Hull, Isabel V. (2005). *Absolute Destruction. Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany*, London: Cornell University Press.
- Kellerhoff, S. F. (2005), "Deutschlands vergessener Kolonialkrieg", *Welt* <https://www.welt.de/print-welt/article685792/Deutschlands-vergessener-Kolonialkrieg.html> last access 31.05.2020.
- Kipling, Rudyard. (1992). *Die Ballade von Ost und West. Selected Poems. Ausgewählte Gedichte* (Übersetzer: G. Haefs), Zürich: Haffmans.
- Koller, C. (2015), "Deutsche Wahrnehmungen feindlicher Kolonialtruppen im Ersten Weltkrieg", *Südasiens Chronik – South Asia Chronicle*, 5: 42-62.
- Melber, Henning. (1992). *Der Weißheit letzter Schluß. Rassismus und kolonialer Blick*, Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.
- Michels, Stefanie. (2009). *Schwarze deutsche Kolonialsoldaten. Mehrdeutige Repräsentationsräume und früher Kosmopolitismus in Afrika*, Bielefeld: Verlag für Kommunikation, Kultur und soziale Praxis .
- Nimtz, August H. Jr. (1980). *Islam and Politics in East Africa. The Sufi Order in Tanzania*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nyangweso. (1930), "The Cult of Mumbo in Central and South Kavirondo", *Journal of The East Africa and Uganda Natural History Society*, 13-17.
- Pesek, Michael. (2010). *Das Ende eines Kolonialreiches. Ostafrika im Ersten Weltkrieg*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Pesek, M. (2016), "Die Absurdität kolonialer Repräsentationswelten. Humor und Gewalt in Deutsch-Ostafrika, 1889-1918", *academia.edu*, 1-13 <https://bit.ly/2HwZsxB> last access 31.05.2020.
- Pesek, M. (2009), "Die Auferstehung des Kriegshelden aus dem Bett des Offiziers. Die Konstruktion kolonialer Maskulinität im Ersten Weltkrieg". *Themenportal Europäische Geschichte*, 1-8, https://www.europa.clipo-online.de/Portals/Europa/documents/B2009/E_Pesek_Auferstehung.pdf last access 31.05.2020.
- Pesek, M. (2004), "Für Kaiser und Allah. Ostafrikas Muslime im Grossen Krieg für die Zivilisation, 1914-1919" *academia.edu*, pp.1-14, <https://bit.ly/2LHyFUq> last access 31.05.2020.
- Pesek, M. (n.d.a.), "German and Allied War Crimes in the East African Campaign, 1914-18", *academia.edu*, pp.1-20 <https://bit.ly/2E6Stdy> last access 31.05.2020.
- Pesek, M. (n.d.b.), "Jihad made in Germany. German propaganda in East Africa during the First World War, 1914-18", *academia.edu*, pp.1-15 <https://bit.ly/2JguRYn> last access 31.05.2020.
- Pesek, M. (2017), "Making Sense of the War (Africa)", *International Encyclopedia of the First World War*, pp.1-9 https://encyclopedia.1914-1918-online.net/pdf/1914-1918-Online-making_sense_of_the_war_africa-2017-11-13.pdf last access 31.05.2020.
- Ranger, Terence O. (1975). *Dance and Society in Eastern Africa 1890-1970. The Beni Ngoma*, Berkeley: University of California Press.
- Samson, Anne. (2013). *World War I in Africa. The forgotten conflict among the European powers*, New York: I.B. Tauris.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. (2011), *Can the Subaltern Speak? Postkolonialität und subaltern Artikulation*, Wien and Berlin: Verlag Turia+Kant.
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.738741> / Year: 4 - Number:13, p. 93-101, Autumn 2020

COMPARISON OF THE PRINCIPLES AND PRACTICES OF AKHISM SYSTEM WITH PSYCHOLOGICAL CAPITAL: THE CASE OF TURKEY * TÜRKİYE'DE AHİLİK SİSTEMİNİN İLKELERİ VE UYGULAMALARININ PSİKOLOJİK SERMAYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
17.05.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Sefer Darıcı
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek
Yüksekokulu, Pazarlama ve
Reklamcılık Bölümü
sdarici@cumhuriyet.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-3630-4511>

Dr. Öğr. Üyesi Serdar Çöp
İstanbul Gelişim Üniversitesi,
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
scop@gelisim.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-1101-5676>

* The theoretical part of this study was presented orally at "The International Symposium on Work and Trade Ethics in Akhism" organized by Cumhuriyet University Faculty of Theology on September 27-28, 2018 and published as a full text in the proceedings book.

Abstract

Today, organizations implement strategies for human development and integrate them with business life. The positive development of human beings, which is an integral part of organizations, contributes to businesses and indirectly to society. In this respect, positive psychology is one of the important building blocks applied to the development of human resources and businesses. Akhism System is traditionally known for many years in Turkey, business-oriented, positive psychology, and philosophy of life. Akhism, which has deep roots from the past, integrates business life and personal life with its unique philosophy. Akhism system is a structure that aims to develop and mature the individual by referring to the belief system and thus social change with both his life and his business life. The concept of psychological capital, arising from the positive psychology school, is a positive and human-oriented approach in organizations. There is no study comparing the Akhism system with psychological capital has been encountered in the literature. In this study, the content, principles, and practices of the Akhism system were compared with the main elements of psychological capital that self-efficacy, optimism, hope, and resilience. In addition, in-depth interviews were carried out in Turkey's Sivas province with eight small business managers who were said to implement the Akhism system. The findings were analyzed by the interpretive phenomenological analysis method and it was concluded that the Akhism System is similar to the psychological capital elements in terms of content, teaching, and practices and is still practiced traditionally today. The principles and practices of the Akhism System, which have continued from the past to the present, constitute a great resource in terms of psychological capital. It is thought that the principles and practical experience of Akhism System will contribute to organizations in terms of psychological capital.

Keywords: Psychological Capital, Akhism, Organizational Behavior, Positive Psychology, Enterprise

Öz

Günümüzde kuruluşlar insani kalkınma için stratejiler uygular ve bunları iş hayatına entegre eder. Örgütlerin ayrılmaz bir parçası olan insanların olumlu gelişimi işletmelere ve dolaylı olarak topluma katkıda bulunur. Bu bağlamda, pozitif psikoloji insan kaynaklarının ve işletmelerin gelişimine uygulanan önemli yapı taşlarından biridir. Ahilik Sistemi geleneksel olarak Türkiye'de uzun yıllardır, iş odaklı, pozitif psikoloji ve yaşam felsefesi olarak bilinmektedir. Geçmişten derin köklere sahip olan Ahilik, iş hayatını ve kişisel hayatı kendine özgü felsefesi ile bütünleştirir. Ahilik sistemi, inanç sistemine ve dolayısıyla hem yaşamı hem de iş yaşamı ile toplumsal değişimi ifade ederek bireyi geliştirmeyi ve olgunlaştırmayı amaçlayan bir yapıdır. Pozitif psikoloji okulundan doğan psikolojik sermaye kavramı, örgütlerde olumlu ve insan odaklı bir yaklaşımdır. Bu çalışmada, Ahilik sisteminin içeriği, ilkeleri ve uygulamaları, öz-yeterlik, iyimserlik, umut ve dayanıklılık gibi psikolojik sermayenin ana unsurları ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Sivas ilinde Ahilik sistemini bildiğini ve uyguladığını söyleyen 8 küçük işletme yöneticisi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bulgular yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi ile analiz edilmiş ve Ahilik Sisteminin içerik, öğretim ve uygulamalar açısından psikolojik sermaye öğelerine benzediği ve günümüzde hala geleneksel olarak uygulandığı sonucuna varılmıştır. Geçmişten günümüze devam eden Ahilik Sisteminin ilke ve uygulamaları, psikolojik sermaye açısından büyük bir kaynak oluşturmaktadır. Ahilik Sisteminin ilkelerinin ve pratik deneyiminin, örgütlere psikolojik sermaye açısından katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sermaye, Ahilik, Organizasyonel Davranış, Pozitif Psikoloji, İşletme

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Darıcı, S. and Çöp, S. (2020). Comparison of the Principles and Practices of Akhism System With Psychological Capital: The Case of Turkey *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 93-101.

1.Introduction

Companies that try to survive within the global competition system have started to give more importance to people-oriented strategies. While the concepts of physical capital, economic capital, and technological capital were prioritized in terms of competition, concepts such as human capital and social capital began to gain importance. Companies have realized that important of the human being to survive in the global market. Findings from different disciplines about human behavior, the reasons for the behavior and possible clues in the future are important not only scientifically but also for companies. One of the prominent concepts in this context is psychological capital.

Psychological capital is one of the most important elements of Positive Organizational Behavior, which is the reflection of Positive Psychology to organizations. The concept of Psychological Capital, which expresses the individual's positive psychological development, contributes to better understanding and improving the value of human in organizations and its importance is increasing day by day. The concept of psychological capital is accepted in addition to the known types of capital (economic, human and social capital, etc.) and is explained by the characteristics of self-efficacy, hope, optimism, and resilience.

In this study, the principles of the akhism system, their approach to human beings, their teachings and training are compared with the features and applications of the concept of psychological capital. Four main characteristics of psychological capital, self-efficacy, hope, optimism, and resilience; value in the system of akhism has been associated with concepts and practices.

2.Positive Psychology and Psychological Capital

Positive Psychology was put forward by a group of researchers led by Martin Seligman as a reaction to the science of psychology that was engaged in only pathological, negative, and wrong aspects of individuals (Seligman & Csikszentmihalyi 2000; Luthans, 2002). Positive Psychology is defined by Seligman and Csikszentmihalyi (2000: 5) as follows: "The field of positive psychology at the subjective level is about valued subjective experience: well-being, contentment, and satisfaction (in the past), hope and optimism (for the future), and flow and happiness (in the present). At the individual level, it is about positive individual traits: the capacity for love and vocation, courage, interpersonal skill, aesthetic sensibility, perseverance, forgiveness, originality, future mindedness, spirituality, high talent, and wisdom. At the group level it is about the civic virtues and the institutions that move individuals toward better citizenship: responsibility, nurturance, altruism, civility, moderation, tolerance, and work ethic."

Positive Psychology is based on the idea of the restoration and transformation of the negative aspects of human psychology and the construction of the positive qualities of human beings (Wright, 2003). In this respect, it aims to identify and improve the problematic as well as to reveal and improve the good. It helps individuals to connect to life and improve in the period from birth to death and uses scientific methods in doing so (Peterson, 2000).

Positive psychology is reflected in organizations like the Positive Organization School and Positive Organizational Behavior. The positive organizational school is concerned with concepts that have not yet been shown to be related to performance and character traits such as compassion and virtue. Positive organizational behavior, on the other hand, examines the concepts related to performance and which can develop depending on the condition (Luthans, Youssef and Avolio, 2007). Positive Organizational Behavior; "the study and application of positively oriented human resource strengths and psychological capacities that can be measured, developed, and effectively managed for performance improvement in today's workplace" (Luthans, 2002: 698). The concept of psychological capital, which emerged from researches on the impact of positive psychology on organizations, focuses on the strengths rather than the powerless and weak aspects of the person and occupies an important place in Positive Organizational Behavior.

The concept of capital as commercial means all commodities that can be converted into capital and money required for the establishment and execution of a business. On the other hand, psychological capital refers to a psychological situation that goes beyond intellectual capital to gain the competitive advantage of organizations in a globalizing world and where the focus is on positivity (Çetin and Basım, 2012).

There are four main components of psychological capital developed in the literature by Luthans et al. (2007: 3) : “

- having confidence (self-efficacy) to take on and put in the necessary effort to succeed at challenging tasks;
- making a positive attribution (optimism) about succeeding now and in the future;
- persevering toward goals and, when necessary, redirecting paths to goals (hope) in order to succeed
- when beset by problems and adversity, sustaining and bouncing back and even beyond (resilience) to attain success”

3.Akhism System, Values and Principles

The word Akhism is written in Turkish as 'Ahilik'. The word 'ahi' in Arabic means 'brother' (Mahmud, 1995: 90). It is derived from the word 'Aki' which means 'generous' in Turkish (Demirbilek, 2004: 283; Köksal, 2008: 49). Akhism as a set of values is a whole that guides people not only in the work environment but at every stage of their lives.

Akhism was established and developed by Nasruddin Ahi Mahmut Evran (death 1280). It is the organization of tradesmen and craftsmen which enables them to trained professionals and developed morally of the Turks who lived in Anatolia, Balkans, and Turkestan from 13th to 19th century. Akhism, originally from Khorasan origin, is the name of an organization based on rules that enable the Turkmen people living in Anatolia during the Seljuk and Ottoman periods to grow up in various professional fields such as art, trade, and economy.

Akhism is a big organization that has established its organization in almost all cities in Anatolia. Although the Akhism institution is seen as an economic-oriented non-governmental organization consisting of artisans and craftsmen, it is spreading throughout life in terms of its activities and principles and the area it covers. The social and economic peace, trust and profit that the Akhism institution brings to the society is based on a number of principles.

There are many rules in the Akhism system. Some of these rules are summarized by Ülger and Ülger (2005: 50) as follows: “

1. having a good temper and good morals;
2. being truthful and trustworthy both in personal and business life;
3. telling the truth without hesitation; avoiding hatred and envy;
4. being faithful to the contract, to the promise and to love;
5. acting in generosity, treating others with respect and honour;
6. helping neighbours;
7. staying away from conceit and prejudice;
8. being fair and just;
9. not expecting return for any goodness, working with sincerity and a smiling face for the people;
10. showing goodness to even those who act in evil;
11. giving importance to friendship, never forgetting a friend and the brotherhood;
12. protecting and taking care of the ones under the servitor;
13. giving by being satisfied with the less and thanking for the plenty;
14. avoiding wicked talk and behaviour;
15. educating oneself, gaining new abilities;
16. being knowledgeable and using this knowledge for the benefit of society;
17. keeping in peace with society; and
18. treating people in the way that you want to be treated.”

4.Research

This research has been carried out in a phenomenological pattern that includes evaluating individuals' perceptions and opinions according to their experiences and environment by adopting a qualitative approach (Creswell et al., 2007; Moustakas, 1994). This research was carried out in Turkey's Sivas province is limited to eight small business managers who declared that they knew and implemented the Akhism System.

4.1.Participants

The selection of the study group was based on the fact that the participants had experienced all aspects of the studied phenomenon in accordance with the Interpretative Phenomenological Analysis

---

Method. (Creswell, 2013). In line with the research problem, the participants were selected with criterion sampling among purposeful sampling methods. For this reason, 47 business managers were contacted and were asked whether they knew the Akhism system and whether they implemented it in their business. 21 business managers said that “I know and implemented”, 16 business managers said that “I heard but I don't know exactly”, 10 business managers said that “I don't know and I don't implement”. Eight of the 21 business executives who stated that they knew and implemented Akhism principles in the business agreed to interview.

In order to prevent any prejudice and commercial loss due to the events they explained, the participants requested that the company name, address information and their own information not be given. Without these, they confirmed that there was no harm in using other parts of the interview and demographic information as data. For this reason, the names of the participants were coded and the name and address information of the enterprises they worked as managers were not used.

Demographic information such as gender, age, graduation and the type of enterprises are given in the table below.

Table 1. Participant data

Participant	Gender	Age	Graduation	Enterprise
Participant 1	Male	41	High School	Cafe
Participant 2	Male	36	University	Otel
Participant 3	Male	32	University	Otel
Participant 4	Female	30	High School	Cafe
Participant 5	Female	46	University	Restaurant
Participant 6	Female	45	High School	Restaurant
Participant 7	Male	39	High School	Ski resort
Participant 8	Male	57	Technical College	Clothing store

4.2. Data collecting

The research data consists of in-depth interviews with the participants and field notes. An in-depth interview with each participant lasted 1 hour approximately. Interviews were conducted at different intervals between April 2018 and September 2018 for reasons such as contacting participants and waiting for the decision to participate or not. The interviews were conducted in Turkish, the native language of the participants. The interviews were conducted by one of the researchers. All interviews took note by two researchers.

During the interviews, efforts were made to leave the participants flexible. Semi-structured, open-ended questions were asked to participants according to the flow of the interview. For example, questions such as personnel selection, training of personnel, communication within the organization, relations with customers, different positive or negative events, positive sides, problems and how they solve them are asked.

4.3. Analysis

In this study, Interpretive Phenomenological Analysis (IPA) was chosen because it is one of the qualitative research methods that allow participants to transfer their experiences freely. This analysis method allows the researcher to discover the personal perceptions of the participants and their meaning. Subjective experiences and ideas about the environment in which the event took place are important. (Smith & Osborn, 2004: 229-254)

Both researchers read the interview minutes twice and coded them independently. The researchers then subdivided these codes into categories each other independently. Afterward, these sub-categories were compared with each other by the researchers and themes were created. The same process was repeated by an independent researcher and compared to our themes and decided on the final themes.

The main themes were then classified and interpreted in relation to the four main components of psychological capital: self-efficacy, hope, optimism, resilience. While explaining each category, excerpts

were made from the statements of the participants during the interview. There are no grammatical corrections in the quotations of participants.

5. Findings

The findings were categorized into four main components of psychological capital: self-efficacy, hope, optimism and resilience.

5.1. Self-efficacy

Self-efficacy is one of the factors influencing human behavior and is expressed by Bandura (1994) as a belief that it can initiate an action that can be effective on what is happening around the person and continue until the result is obtained. An individual who uses his / her cognitive resources and motivation to control the events around him (Stajkovic & Luthans, 1998: 66) develops a belief that he/she can solve problems and achieve success.

The belief that the individual develops is an element that affects both the problems and the performance. Cognitively, an individual's belief that something can accomplish challenging tasks or overcome a problem makes him prepared for the situation. When an individual encounter the same or similar problem or needs to perform, the level of anxiety will be different from that of other individuals.

“Customers with different food preferences and tastes come to our restaurant. Some customers like our food, others don't. We always ask our disliked customers what we are lacking and what is our fault. Some say salt, some say pepper. We're taking notes. Both the facial expression and what he/she was said. The customer we ask about what we are lacking is definitely coming back again. This time we try to prepare the meal as he wants. Our waitress says "God willing, this time has been as you wish" when giving dinner. Today, most of the restaurant's permanent customers are those who say they did not like our food before.” (Participant 5)

According to Luthans, individuals with self-efficacy have five basic characteristics (Luthans et al., 2007):

- They set high goals for themselves and demand challenging tasks.
- They overcome difficult tasks and develop themselves.
- They motivate themselves.
- They make efforts to achieve their goals.
- They patience when they face difficulties.

When we compare the Akhism to five basic features of self-efficacy that explained by Luthans, it is seen that they do their job in the first place and adhere to the rules meticulously until the end of their lives. Akhism culture covers not only the economic and commercial life but also the society in general. In Akhism education system, on-the-job (practice) training goes integrated with non-job training (theoretical). The person is given the opportunity to experience what he has learned in theory. This allows one to combine theory and practice to prepare for future tasks.

“I was only 15 when I started working. I was an apprentice. I never forget my anxiety and excitement on the first day. When my master first saw me, ‘Son, if you are patient, you will eat bread. Don't worry, you will learn everything in time. ’ I was patient and learned everything in this business over time. I retired. Whenever an apprentice comes, I remember my master's words and I say similar things.” (Participant 8)

In Akhism culture, there are grading practices such as road ancestor and road brotherhood ceremony, road ownership ceremony, mastery ceremony. These applications motivate the people in the system and prepare to reach a higher level and be better. The person sets higher goals for himself and tries to maintain this within the philosophy of Akhism that will last for a lifetime. Acting with the philosophy of doing every task properly, the person in the Akhism System motivates himself with this kind of practices and appreciation from his master.

“Sometimes I was asking myself that 'Can I succeed in this job?'. Then when the job was over, I said, 'Look, see? I did it. Others will end and I will succeed'. I realized later that my friends gave me easy jobs because I was new at work. May God be pleased with them. When I succeeded, my

---

determination to work increased. If my friends didn't do it, maybe I would have quit.” (Participant 7)

An individual in the Akhism System knows that patience is the key to success and is aware of the fact that it has to complete maturation periods. He is also aware that his patience and endeavor are not merely features that should be shown for rewarding purposes but is essential to achieving happiness in his worldly and other life. The individual who keeps secrets knows that he should behave sincerely and sincerely, knows the importance of features such as being friendly, giving confidence and loyalty.

5.2. Hope

Hope is defined as the motive and path that leads the individual to action for their purposes (Snyder, 1994, 2002) and is one of the factors that determine human behavior. Hope, the purpose-oriented plan and expresses a motivating situation in this way (Peterson et al., 2003). Hope is an element that motivates individuals to achieve their goals. It can also be said that the hope for achieving the goal is one that activates one's imagination. When people develop a hope that their goals will be realized in their cognitive world, their behavior may also change in this direction.

The expectation level is important for the existence of hope and the increase in its level. The content, degree of motivation and belief in the prospect of realization are the factors that allow hope to be observed as a behavioral outcome.

“I was a housewife before. The rents on the main street were very expensive and I was only able to keep this store in a back street. Most of the students could not make home meals and I wanted to make them clean and cheap food. In the evening, I prepared meals in my own house and brought them to my restaurant. I wanted the interior of my restaurant to be like home comfort. I didn't make much money in the first months. But I always had hope. I imagined my shop would be filled with customers. We had tea, coffee and long chats with our customers after dinner. Although I have many problems, I did not reflect on my customers. I didn't even get money from most students without money. People loved me very much. My customers now tell me, 'We didn't come to the restaurant to eat. We came to see you'. Thank God. I also saw that my restaurant was full of customers”. (Participant 6)

In the Akhism system, it can be said that there is an expectation to gain the respect of the customers, the master, the environment, the society and the consent of God, and the hope developed over it has a similar structure. Many examples can be given within Akhism System such as to be benign and beautiful morality, to be honest in his contracts, to be loyal in his word and his love, to respond with goodness to evil and self-ignorance, to be sincere in his beliefs and worship.

5.3. Optimism

In terms of positive psychological capital, optimism is not only an estimation of the future but also includes the fact that events are based on various reasons (Akçay, 2011). There is a tendency to link behaviors to a certain cause in humans. According to Seligman (2005), this way of explaining behaviors depends on whether individuals are optimistic or pessimistic. Individuals with an optimistic point of view compared the other individuals with a positive point of view and positive views of the future.

“Many foreign guests come to our hotel from abroad. It can be from different nationalities and religions. We had a client with a hard temper and facial expression. He wasn't much smiling person. His situation attracted attention who other hotel staff too. But the structure and character of each person are different. When I talked to my friends, I told that 'You shouldn't be biased against our customer'. After work was over, I was heading home. I saw our customer on the way. The car he rented had made malfunction and was left on the road. The place where the vehicle malfunctions were far from the city center and without street lighting. Our customer did not speak Turkish. I stopped my vehicle immediately. When he saw me, our customer was smiled. I called the tow truck and then left him and his wife back to the hotel. I was also interested in check-out the next day. They were very happy. Thanks again and again. Then they came again. And we talked about our old memory. I won a good friend”. (Participant 2)

Likewise, It can be said that a positive perspective and an optimistic orientation towards the future are based on the principles of Akhism System. For example; In his work and life, to avoid grudge, jealousy and gossip, to show love to children, to be respectful to the elders, to conceal flaws, to mistakes forgive, not to face mistakes, to visit friends and relatives, being always in good neighborliness, being patient with the oppression and ignorance of the neighbor, tolerating the human being created by the God, always looking for mistakes and imperfections in their own self, patience and endurance for the troubles and evils.

“Craftsmen friends know each other here. We help each other as much as we can in funerals, weddings or emergencies. Everybody gives help as much as possible. Nobody knows who gave how much. Then the oldest artisan among us takes the money and delivers it to our friend in need. It happened to us, too. I lost my grandma in a car accident. In the same accident, my nephew, my sister-in-law, my brother was seriously injured. Our shop was closed for 3 weeks. All the artisan friends came to the hospital and help to our other needs. They helped me a lot with the money they collected. This solidarity between tradesmen is like informal insurance”. (Participant 1)

5.4. Resilience

The concept of resilience, which can be expressed as a qualification/ability to cope with an important problem or risk, change, and distress that individuals may encounter, is also reflected in individuals' social, cognitive and psychological characteristics (Stewart, Reid & Mangham, 1997; Kutanic & Yıldız, 2014). People need to be able to flexibly respond to changing situations, uncertainty, difficulties, and problems adjust themselves, adapt and produce solutions (Luthans, 2005).

Resilience, which is also related to individuals' self-efficacy, optimism, and hopes, is also directly proportional to one's past experiences and desire and determination to solve problems. Individuals who are able to adapt easily to psychological situations and make internal control fast; they are more successful in overcoming environmental changes, unexpected events, unforeseen situations, and momentary developments.

“There are many free training programs in our country. Especially for women. I did not have the opportunity to be a student at university. But I attend courses and improve myself academically. I encourage my staff to attend the courses. We even go together. We received certified training such as first aid training, sign language, and diction. A family came to my cafe. Their children had lollipops candy in their hands. When the family was eating, the child suddenly coughed. We immediately informed the ambulance. Sugar locked the kid's trachea. There was no time. By Heimlich maneuvering, we pushed hard on his stomach to get the sugar out. At that time, the mother and father panicked. Due to the training we received, my staff and I were very calm. After the happened, we realized once again how important education is. We still follow and participate in different pieces of training”. (Participant 4)

One of the most important features of Akhism is that it is an educational institution. Intensive vocational training by the masters and foremen in Akhism enables the apprentice, who has been trained for about 5-7 years (Mahiroğulları, 2008), to witness the events, demands, problems, negative or positive situations. The apprentice who is trained on the job also learns how masters and foremen behave in situational cases, how to use word and body language, and how to solve problems. Through apprentice training, the individual learns by observing and develops cognition in his/her mastery about how to behave in similar situations, what he/she should do or should not do. In addition, apprentice-foremen-mastery transitions and other ceremonies also mean that the competence of the individual is approved and accepted by the group and society. Within the Akhism system, it carries the expectations and hopes of the individual to the future by reinforcing them with the requirements of religious belief. Within the Akhism System, patience is accepted one of the important principles against difficulties. The apprentice aware of these difficulties and thought that these difficulties are an exam. He also knows the moral and material support that the Akhism System will give him/her in any trouble situation. All of these are important factors for the development of psychological resilience/endurance in the individual.

“Patience is very important in our profession. Sometimes the customer tries clothes for hours. And he/she even could be leaves the shop without buying any product. Sometimes he/she comes back after a while and buy it. The young staff who start working here can be very impatient when they first start to work. We tell them to watch especially the old and experienced staff. Because the customer can understand that you are tired of your body language. He/she might think you don't want to take care of him/her. So patience is very important no matter what. The theoretical knowledge they have learned at school is important, but it is more important to contact the customer face to face. If there is a problem that we encounter that day, we evaluate it sometimes in short and sometimes long periods when we meeting. This is very useful for us. Errors are diminishing. We're still learning”. (Participant 8)

6. Conclusion

Positive psychology increases its impact and importance day by day. Psychological capital in Positive Organizational Behavior focuses on one's strengths rather than one's weaknesses. The four main features of psychological capital; It is explained by self-efficacy, hope, optimism, and resilience and contributes to better understanding and improving the value of human beings in organizations.

In this study, it was found that the framework, content, and applications of the concept of psychological capital and the framework, content, and applications of the Akhism System have parallel characteristics. Despite the historical/cultural/linguistic reasonable differences in the way of expression, the essence of the concept of Akhism and the essence of psychological capital coincide with each other. In fact, it can be said that the characteristics of psychological capital such as optimism and hope exist more clearly in the Akhism System, both in principle and in practice. Turkey's cultural and traditional differences and susceptibility to Akhism System has an impact on the success of psychological capital.

Akhism System, which has been implemented in the past and still continues, should be examined better. Considering the current limitations of this study, further studies can be done with a larger sample and the similarities and differences between the Akhism System and psychological capital can be revealed more clearly. This study is expected to contribute to the possible future researches in terms of psychology, organizational behavior and other disciplines.

REFERENCES

- Akçay, V.H. (2011) “Pozitif Psikolojik Sermaye Kavramı ve İşletmelerde Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğünü Sağlamadaki Rolü”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13.1: 73-98.
- Bandura, A. R., and In, S. E. VS. (1994). *Encyclopedia of Human Behavior*, 4, 71-81.
- Creswell, J. W., Hanson, W. E., Clark Plano, V. L., and Morales, A. (2007) “Qualitative Research Designs: Selection and Implementation”, *The Counseling Psychologist*, 35(2), 236-264.
- Creswell, J.W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (3. Baskı), Çev. Ed., M. Bütün ve SB Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demirbilek, S. (2004). Ahilik Kelimesinin Kökenine Dair, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, GÜ Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C, 1, 277-283.
- Çetin, F. ve Basım, H. N. (2012) “Örgütsel Psikolojik Sermaye: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması”, *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 121-137.
- Köksal, M.F. (2008) “Erkân-adâb Boyutlarıyla Ahilik-Bektaşılık İlişkisi ve Bir Bektaşî Fütüvvetnamesi”, *Ahi Evran Üniversitesi*: 15-17.
- Kutanis Ö.R, ve Yıldız, E. (2014) “Pozitif Psikoloji ile Pozitif Örgütsel Davranış İlişkisi ve Pozitif Örgütsel Davranış Boyutları Üzerine Bir Değerleme”, *Visionary E-Journal/Vizyoner Dergisi*, 5.11.
- Luthans, F. (2002) “The Need for and Meaning of Positive Organizational Behavior”, *Journal of Organizational Behavior*, 695-706.
- Luthans, F. and Youssef, C.M. (2004) “Human, Social, and Now Positive Psychological Capital Management: Investing in People for Competitive Advantage”, *Management Department Faculty Publications*, 154.
- Luthans, F. (2005). *Organizational Behavior*, 10.Ed., McGraw-Hill, New York.
- Luthans, Fred, Carolyn M. Youssef, and Bruce J. Avolio. (2007). *Psychological Capital: Developing the Human Competitive Edge*, Vol. 198. Oxford: Oxford University Press..
- Mahmud, K. (1995). *Divan-ı Lüğati't-Türk (Cilt 1)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Mahiroğulları, A. (2008) "Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54: 139-154.
- Moustakas, Clark. (1994). *Phenomenological Research Methods*, Sage.
- Peterson, C. (2000). "The Future of Optimism", *American Psychologist* 55.1: 44.
- Peterson, Suzanne J., and Fred Luthans. (2003) "The Positive Impact and Development of Hopeful Leaders", *Leadership & Organization Development Journal*, 24.1: 26-31.
- Seligman, M. E., and Csikszentmihalyi, M. (2000) "Positive Psychology: An Introduction", *American Psychological Association*, Vol. 55, No. 1, p. 5.
- Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., and Peterson, C. (2005) "Positive Psychology Progress: Empirical Validation of Interventions", *American psychologist*, 60(5), 410.
- Smith, J.A, and Osborn, M. (2004) "Interpretative Phenomenological Analysis", *Doing Social Psychology Research*, 229-254.
- Snyder, Charles Richard. (1994). *The Psychology of Hope: You Can Get There From Here*, Simon and Schuster.
- Snyder, C.R. (2002) "Hope Theory: Rainbows in the Mind", *Psychological Inquiry*, 13.4: 249-275.
- Stajkovic, A.D, and Luthans, F. (1998) "Self-efficacy and Work-related Performance: A Meta-Analysis", *Psychological Bulletin*, 124.2: 240.
- Stewart, M., Reid, G., Mangham, C. (1997) "Fostering Children's Resilience", *Journal of Pediatric Nursing*, 12.1: 21-31.
- Ülger B., and Ülger, G. (2005) "Akhism as a Non-governmental Association Model in the History of the Turkish Nation and an Assessment of Today's Business Ethics: A Relationship or a Contradiction?", *Journal of Human Values*, 11(1), 49-61.
- Wright, Thomas A. (2003) "Positive Organizational Behavior: An Idea Whose Time Has Truly Come", *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 24.4: 437-442.
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.774580> / Year: 4 - Number:13, p. 103-111, Autumn 2020

BİR SOSYAL YARDIMLAŞMA ÖRNEĞİ: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ GİYSİ PAYLAŞIM ODASI AN EXAMPLE OF SOCIAL SOLIDARITY: GUMUSHANE UNIVERSITY'S CLOTHING SHARE ROOM

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
27.07.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Orhan Bingöl
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
orhanbingol@gumushane.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-4398-3548>

Öz

Sosyal yardımlar, başta yoksullar olmak üzere toplumda sosyoekonomik açıdan dezavantajlı kesimlere dönük hizmetlerden biridir. Genellikle para, gıda, giyim, eşya gibi temel gereksinimleri karşılamaya yönelik sosyal yardımlar resmi, yarı resmi veya gönüllü olarak yerine getirilmektedir. Bu bakımdan sosyal yardımlar çeşitli birim ve ölçekler çerçevesinde belediyeler, vakıflar ya da kimi kurum ve kuruluşlar tarafından hayata geçirilmektedir. Sosyal yardımların görece en önemli yönleri ise yoksullukla mücadele etmesi ve karşılıksız olarak gerçekleştirilmesidir. Buna göre Nisan 2017 tarihinde açılan Gümüşhane Üniversitesi Giysi Paylaşım Odası, öncelikle yoksul olanlara ulaşmak üzere Gümüşhane Üniversitesi öğrencilerinin geneline giysi hizmeti veren bir sosyal yardımlaşma örneğidir. Giysi Paylaşım Odası, gerek öğrencilere hediye edilen ve odaya bağışlanan ürünler gerekse odada görev üstlenenler açısından tamamen ücretsiz bir uygulamadır. Giysi Paylaşım Odası'nın kurucusu Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü akademik personeli Dr. Öğr. Üyesi Orhan Bingöl, odanın gönüllü çalışanları ise sosyoloji bölümü öğrencileridir. Gümüşhane Üniversitesi'nde kendine özgü bir birim şeklinde devam eden Giysi Paylaşım Odası, üniversitenin akademik takvimi doğrultusunda haftanın belli gün ve saatlerinde aktif olmaktadır. Kuruluşundan başlayarak Mart 2020 tarihine kadar düzenli olarak hizmet sunan Giysi Paylaşım Odası, öğrencilere toplamda 2000'den fazla ücretsiz giysi ve aksesuar yardımı yapmıştır. Giysi Paylaşım Odası, hem Türkiye'deki üniversitelerde benzerlerine nadiren rastlanan bir girişim olduğundan hem de bu tür sosyal yardımlaşma uygulamalarının yenilerini teşvik edeceğine inanıldığından bu makaleye konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Yardım, Sosyal Yardımlaşma, Gümüşhane Üniversitesi, Giysi Paylaşım Odası

Abstract

Social assistances are one of the services towards the socioeconomically disadvantaged sections of society. Social assistances, generally aimed at providing basic needs like money, food and clothing, can be carried out officially, semi-officially or voluntarily. In this regard, social assistances are put into practice by municipalities, foundations or certain institutions and organizations within the scope of a variety of units and scales. Relatively the most essential features of social assistances are its struggle against poverty and being practiced without expecting something material in return. In this frame, Gümüşhane University's Clothing Share Room, initiated in April 2017, is a social solidarity practice providing clothes for Gümüşhane University students, primarily for the ones in need. Clothing Share Room is entirely free, both in terms of materials donated to students and the Room, and of people taking responsibilities in the room. Clothing Share Room's founder is Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of Sociology faculty member Dr Orhan Bingol and its volunteers are students of the sociology department. Clothing Share Room continues as a distinctive unit, is active in certain days and hours in line with the academic calendar of the university. Clothing Share Room, regularly serving from its foundation to March 2020, provided students more than 2000 free clothing and accessories in sum.

Keywords: Sociology, Assistance, Social Assistance, Gümüşhane University, Clothing Share Room

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Bingöl, O. (2020). Bir Sosyal Yardımlaşma Örneği: Gümüşhane Üniversitesi Giysi Paylaşım Odası. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 103-111.

GİRİŞ

Sosyal yardım ya da sosyal yardımlaşma kapsamlı bir konudur. Çünkü başta ‘sosyal’ ve ‘yardımlaşma’ sözcükleri ayrı ayrı derinliğe sahiptir. Öyle ki sosyal kavramı, insanın en ayırt edici yönlerinden birini tırnak içine almaktadır. İnsan, sosyal bir canlı olarak bu yapısına özgü birçok eğilim ve davranış göstermektedir. Yardımlaşma, bunların en karakteristik olanları arasındadır. Çünkü insanın sosyalleşmesini sağlayan ve geliştiren olgulardan biri yardımlaşmadır. Dahası insan tek başına yaşayamayıp çoğu açıdan kendine yetemediği için diğerlerinin yardımlarına açık, hatta neredeyse zorunlu durumdadır. Buna aksi yönden bakmak da mümkündür. İnsan, kimi zaman ve kimi durumlarda bizzat başkalarının yol açtığı sebeplerle yardıma ihtiyaç duyabilmektedir. Ancak öylesi hallerde dahi insana yine insan yardım etmektedir. Böyle bakıldığında insan yardımlaştıkça sosyalleşmiş, sosyalleştikçe birbirine yardım etmiş olmaktadır. Dolayısıyla insanlar, kendi sosyal kimliklerini diğerleriyle tamamlamakta ve ileriye taşımaktadır.

İnsanlar arasındaki bu köklü döngünün daha büyük çaplı ve gelişmiş hali toplumsal yaşamda kendini göstermektedir. Toplum; fiziksel, ekonomik, siyasal, kültürel, dini vb birçok önemli parçadan oluşan büyük bir bütündür. Geniş açıdan bakıldığında insani dayanışmanın, yardımlaşmanın ve sorunları birlikte çözmenin en büyük yolu toplumdur. Bununla beraber toplum, sorunların ürettiği ve çoğaldığı yer de olabilmektedir. Fakat toplum, kendinin mesul olduğu problemlere yine kendi kendine çareler geliştirmektedir. İşte sosyal yardımlar, bu iyileştirme çalışmalarının en bilindikleri içerisinde yer almaktadır.

Sosyal yardımlar, başta ekonomik olmak üzere birçok açıdan yardıma ihtiyacı olanlara başkalarının, toplumun ya da devletin gerçekleştirdiği karşılıksız sosyal müdahaleler olarak özetlenebilir. Sosyal yardımların ilk ve kısa vadeli amacı yardım yapılanların gereksinimlerine hızlıca cevap vermektir. Sosyal yardımlar, bunun ötesinde, muhtaçlığın ve yoksulluğun sebepleriyle savaşarak yardıma muhtaç kesimleri içinde buldukları durumdan kurtarmak da istemektedir. Bunun imkânı girift ve ayrı bir problem olmakla birlikte sosyal yardımlar üstlendiği insani, ekonomik, toplumsal ve politik misyonunu sürdürmektedir.

Bu bağlamda makalede önce sosyal hizmetlere kısaca değinilmiştir. Ardından sosyal yardımların içeriğine; tanımına, genel türlerine ve uygulama biçimlerine yer verilmiştir. Sosyal yardımların özellikleri ve ilkeleri ile hedeflerini de belirttikten sonra, Gümüşhane Üniversitesi Giysi Paylaşım Odası'nın incelemesine geçilmiştir. Bir sosyal yardımlaşma örneği olarak Giysi Paylaşım Odası'nın amaçları, kuruluş süreci, işleyiş biçimi ve gerçekleştirdikleri ele alınarak odanın sosyal yardım olgusuna neler ifade ve ilave ettiği değerlendirilmiştir.

Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardım

Birçok disiplinin ve uğraşın değişmez paydalarından biri insandır. İnsanın değeri ve yaşam kalitesi özellikle modern dönemden itibaren hem hızla öne çıkmış hem de bu konulara dair problemler derinleşerek artmıştır. Paralelinde insan(lar)a eğilen çalışmalar da aynı süratle yol almıştır. Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlaşma bunlar arasında yer alan en önemli çalışma alanlarından. Kongar'a (1972: 4) göre de sosyal hizmetlerin temel perspektiflerden biri insanların sorunlarına hümanist duygularla yardımcı olma isteğidir.

Sosyal hizmet ve sosyal yardımlaşma, insan temelli olmalarının yanında politik ve ekonomik bağlamda da ortak bir zeminde, sosyal devlette kesişmektedir. Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2001, 9), sosyal hizmetlerin gelişmesini ve etkililiğini sosyal devlet anlayışı ile birlikte değerlendirmektedir. Bu açıdan modern devletin bir uzantısı olan “sosyal devlet, sosyal ve ekonomik yapıyı düzenleyici bir role sahiptir. Vatandaşları arasında doğumla ya da farklı nedenlerle ortaya çıkan eşitsizlikleri dengeleyici politikaları oluşturan ve uygulayan bir sistemi ifade etmektedir” (Artan, 2011: 15). Böyle yaklaşıldığında sosyal devlet, sosyal hizmetlere ve yardımlaşmaya ciddiye ve profesyonellik eklemektedir. Sosyal devlet aynı zamanda bu alanlara maddi ve hukuki açılardan önemli bir kaynak da teşkil etmektedir.

Özellikle 1945 ile 1975 yılları arasında altın çağını yaşayan sosyal refah devletinin toplumdaki çeşitli eşitsizlikleri daha kararlı bir biçimde gidermeye çalışması, kendi varlığını haklı kılmaya yarayan en anlamlı eylemlerendir. Çünkü devlet, mevcut gücünü, bilhassa kapitalist ekonomilerde pekiştirmiştir. Kapitalist ekonomi, aynı zamanda sanayileşme ile ortaya çıkan sosyoekonomik sorunları, toplumsal güvensizlikleri ve eşitsizlikleri bir o kadar belirginleştirmiştir. O nedenle sosyal refah devleti gerek kendisiyle gerekse toplum ile çelişmemek için söz konusu problemlere dönük birtakım enstrümanlar geliştirmiştir. Bu doğrultuda çeşitli kurumları ve sistemleri devreye sokmaya başlayan sosyal refah devleti, toplumda bazı asgari standartları yerleşik kılmaya yönelmiştir. İşte sosyal hizmetler ve sosyal

yardımlaşma, modern sosyal devletin ya da refah devletinin neden var olduğunu veya var olması gerektiğini açıklarken öne sürdüğü gerekçelerin arasına böylelikle eklenmiştir. Buna göre toplumsal yaşam alanlarının neredeyse tamamına zaten dokunmakta olan devlet, bireylerin ihtiyaçlarını, mağduriyetlerini veya refahlarını da düzenlemeli ve bu konulara özellikle müdahale etmelidir. Bunun gerçekte ne kadar tam olduğu ve karşılık bulduğu ise bambaşka bir tartışmaya girmektedir (Durdu, 2009: 41-43; Bingöl, 2015: 73)

Bu doğrultuda konuya sosyal hizmetler ile devam edilebilir. Genel hatlarıyla sosyal hizmetler, yoksulluktan kaynaklınsın veya kaynaklanmasın toplumdaki ortalama yaşayış seviyesine ellerinde olmayan sebeplerle süreli veya süresiz olarak ulaşamayıp sosyal ya da ekonomik yönlerden desteklenme ihtiyacı olan kişilere karşılıklı veya karşılıksız şekilde sunulan parasal ya da ayni (mal, malzeme yardımı, rehberlik, yönlendirme, psikolojik destekleme gibi) hizmetlerdir. Sosyal hizmetlerin başlıca uygulamaları yoksulluk, yaşlılık, çocukluk ve gençlik, suçluluk, aile ve sağlık alanlarına ilişkindir. Bu ifadelerden hareketle sosyal hizmetler, insanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde; kendilerine daha yeterli duruma gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olmalarının önlenmesinde, sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerinde yardımcı olmak amacıyla gerçekleştirilen etkinlikler ve programlar bütünüdür. Sosyal hizmetler, ister kurumsal ister sivil toplum ya da yerel yönetimler tarafından yürütülsün bir kurum çatısı altında, belli kural ve standartlarla sağlanmaktadır (Çengelci, 1996: 4; Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001: 10; Atasü Topçuoğlu, 2013: 31). Sosyal hizmetlerin sağlanmasındaki yeterlilikler ya da eksiklikler, gelişmişlikler veya eşitsizlikler ülkelerin/toplumların mevcut kültürel, ekonomik, politik ve bilimsel gerçeklikleriyle yakından ilgilidir.

Tıpkı sosyal hizmetler gibi sosyal yardımlar da ülkelerin kendi yapısal gerçekliklerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu durum, üzerinde tam anlaşma sağlanmış bir sosyal yardım tanımı yapmayı güçleştirmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009: 24). Yine de sosyal yardımlara dair genel geçer bir ifadeye şöyle yer verilebilir: Sosyal yardım, yerel ölçüler içinde yoksun kalmış kişilere resmi, yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca yapılan parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanıdır (Tekindal, 2018: 338). Bbakımdan sosyal yardım, sosyal hizmetlerin direkt ya da görünen yüzü, halka dönük bir uygulama biçimi şeklinde düşünülebilir (Yıldırım, 2009: 13). Diğer taraftan, sosyal hizmetlerde olduğu gibi sosyal yardımların da tek olmamakla birlikte en büyük kaynaklarından biri devlettir. Arslan (2014: 18) ve Hacımahmutoğlu'na (2009: 25, 26) göre ağırlıklı olarak hükümetlerin gelirleri üzerinden finanse edilen sosyal yardımların içeriği ve kapsamı ülkeden ülkeye değişebilir de başlıca uygulamaları ve kategorileri şöyledir: Muhtaçlık durumuna ve gelir tespitine göre yapılan sosyal yardımlar, belli bir gelir seviyesinin altındakilere yapılan sosyal yardımlar, aile ödenekleri, yoksullara parasız olarak sağlanan sağlık yardımı ve bakımı, yaşlılara, sakatlara ve dul annelere aylık bağlanması, işsizlik yardımları, yoksul çocuklara yönelik yardımlar, anne ve çocuklara yönelik özel hizmet yardımları.

Genel özelliklerine ve duyarlı olduğu kesimlere bakıldığında sosyal yardımların ihtiyaç sahibi ya da yoksul bireylere odaklandığı görülmektedir. Sosyal bilimlerde pek çok kavram için geçerli olduğu üzere yoksulluk üzerinde de tam bir görüş birliğinden söz etmek zor gibidir. Dolayısıyla yoksulluğa ve yoksullara dönük birden fazla betimleme ve kategori geliştirilmiştir. Yoksulluk Aygen'in (2016: 154, 155) de belirttiği gibi nihayetinde temel insani gereksinimlere işaret etmektedir. Beslenme, barınma, giyecek, eğitim, sağlık gibi bu kritik gereksinimlerin çeşitleri ve şiddeti yoksulluğun seviyesini ve türünü belirleyebilmektedir. Bu bakımdan yoksulluk olgusunda genellikle mutlak yoksulluk ya da dar alanda yoksulluk ile görelî veya geniş anlamıyla yoksulluk ayrımından söz edilmektedir. Mutlak yoksulluk, bir insanın yaşamını minimum seviyede sürdürebilmesi ve biyolojik olarak kendisini devam ettirebilmesi için zorunlu beslenme, barınma, sağlık gibi bileşenleri sağlayamama durumunu ifade etmektedir. Mutlak yoksulluk, birbirinden farklı toplum yapılarında ve yaşayışlarında hemen hemen aynı göstergeleri içermektedir. Görelî yoksulluk ise insanın kendini toplumsal olarak var edebilmesi için gerekli tüketimler ve yaşam biçimi düzeyiyle ilgilidir. Eğitim, kültür sanat, giyim ya da çeşitli nesnelere ulaşamamak veya bunlara sürekli sahip olamamak görelî yoksulluğa örnek gösterilebilir. Dolayısıyla görelî yoksulluk daha kültürel bir karakterdedir.

Böyle yaşandığında yoksulların ve yoksulluğun tek tip olmadığı görülmektedir. Bu durum, yoksulluğa dönük sosyal yardım politikalarını ve uygulamalarını da çok yönlü hale getirmektedir. Buna göre sosyal yardımlar; yoksulluk olgusunu hafifletmek, geciktirmek, yoksulluğu giderebilmek ve yoksulların muhtaçlık halini sonlandırarak onları yeniden güçlendirebilmek gibi çeşitli yönlerle eğilebilmektedir (Tekindal, 2018: 342, 343; Öğülmüş, 2011: 84). Bir başka söyleyişle sosyal yardımlar,

hedef kitlesindeki bireylerin sosyal işlevselliğini geliştirmek ve korumak gayesiyle birbirinden değişik uygulamalara gitmektedir. Burada geçen sosyal işlevsellik ise bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve toplum içerisindeki başlıca rollerini gerçekleştirebilmeleri için lazım olan görev ve etkinliklerindeki başarılarını ifade etmektedir (Selçik ve Güzel, 2016: 462).

Bu gibi amaç ve pratiklerden kalkan sosyal yardımlar, tıpkı sosyal hizmetler gibi bazı özellikler eşliğinde, belirli bir işleyle gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan sosyal yardımlar tesadüfi ve kontrolsüz değildir. Seçeceği bireyleri ve onlara nasıl yöneleceğini belli kriterler ve denetimlerle tespit etmektedir. Benzer şekilde sosyal yardımlar kurallı ve örgütlü olarak yerine getirilmektedir. Öte yandan sosyal yardımlara katılım zorunlu değildir ve maddi bir karşılık beklenmemektedir. Eş anlamlı olarak, sosyal yardımlarda bulunmak ya da sosyal yardımlardan faydalanmak ücretsizdir. Sosyal yardımlar aynı zamanda yine sosyal hizmet uygulamalarıyla birlikte yürütülmektedir. Zaten bu iki alan empati, içtenlik, doğallık, mahremiyete saygı gibi birçok noktada paydaşlık göstermektedir. Ancak sosyal hizmetler ve sosyal yardımlaşma birtakım farklılıklar da resmetmektedir. Bu bakımdan sosyal hizmetler, sosyal yardımlaşmaya nazaran örneğin daha süreklidir. Daha kurumsal ve düzenlidir. Sosyal hizmetler ile sosyal yardımlaşma arasındaki belki de en önemli fark sosyal hizmetlerin bir meslek olmasıdır. Dolayısıyla sosyal hizmetlerin yapısı; eğitimi ve uygulamaları sosyal yardımlaşmaya kıyasla daha profesyoneldir denebilir (Yılmaz vd., 2018: 600; Atasü Topçuoğlu, 2013: 31-41).

Sosyal yardımların amacını, yapısını ve uygulamalarını bu biçimde özetledikten sonra, şimdi, bir sosyal yardımlaşma örneği olarak Gümüşhane Üniversitesi Giysi Paylaşım Odası'nın kuruluşunun, işleyişinin ve geldiği noktanın incelenmesine geçilebilir.

Giysi Paylaşım Odası

Giysi Paylaşım Odası, 2017 yılının bahar döneminden itibaren akademik danışmanlığını yürüttüğüm Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı'na bağlı Sosyal Yardımlaşma Kulübü altında tarafımdan geliştirilmiş bir girişimdir. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Yardımlaşma Kulübünün Yönergesine göre, kulüplerin aktif kalabilmesi için akademik takvimin ilgili her yılında en az iki faaliyet yerine getirilmelidir¹. Bu çerçevede kulüp bünyesinde sosyal yardımlaşma amaçlı birtakım etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Ancak bunların kısıtlı ve geçici aktiviteler olduğu düşünülerek daha işlevsel, geniş çaplı ve kalıcı bir yardımlaşma hareketi/birimi arayışına girilmiştir. Giysi Paylaşım Odası'nı var etme fikri özünde böyle gelişmiştir.

Türkiye'nin çeşitli illerinde bazı belediyelerin yürüttükleri bu tip uygulamaların benzerlerine (tespit edilebildiği kadarıyla) Ankara Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Ordu Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde rastlanmaktadır. Bahsi geçen üniversitelerde Giysi (veya Giyim) Bank, Giysi Bankası ya da Giysi Kumbarası isimleriyle var olan bu uygulamalarla bazı benzerlikler taşıyan Giysi Paylaşım Odası, aynı zamanda kendine has bir yapılanmayla da yola çıkmıştır.

Bu doğrultuda Giysi Paylaşım Odası'nın öncelikle ismi konulmuş, ardından odanın amacına, genel özelliklerine ve nasıl çalışacağına karar verilmiştir. Odaya dair detaylar geliştirildikten sonra konu Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü'ne açılmıştır. Üniversite yönetimi, Giysi Paylaşım Odası girişimini ve odaya ilişkin ön bilgileri büyük bir ilgi ve memnuniyetle karşılamıştır. Yönetim, odanın hızla hayata geçmesi için kampüsün merkezi noktasında bulunan bağımsız prefabrik konutun bir kısmını Sosyal Yardımlaşma Kulübüne tesis etmiştir. Beraberinde odada kullanılacak olan raf ve askı gibi materyalleri de temin etmiştir. Bunun ardından odanın dolması ve açılması için gerekli ilk ürünler yakın akademik personelden şahsen toplanmış ve sunuma hazır hale getirilmiştir. Sonunda Gümüşhane Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı'na odanın açılışı duyurulmuş ve ilk afişi yayınlanmıştır.

Giysi Paylaşım Odası 14.04.2017 tarihinde Gümüşhane Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU, Doç. Dr. Bayram NAZIR, Rektör Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Büşra TOSUNOĞLU, Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi Merve KARAÇAY TÜRKAL, akademik personel ve birçok öğrencinin eşliğinde yaklaşık 400 ürün kapasitesiyle hizmete açılmıştır. Odanın açılışı Gümüşhane Üniversitesi'nin yanı sıra şehrin ve bölgenin yerel gazetelerinde de haber yapılmıştır.²

¹ Bakınız: Gümüşhane Üniversitesi Öğrenci Kulüpleri Yönergesi:

http://sks.gumushane.edu.tr/media/uploads/sks/files/ogrenci-kulupleri-yonergesi_CI70EY1.pdf

² Bakınız: Giysi Paylaşım Odası Açılış Haberleri

<https://www.haber29.net/gumushane-universitesi/gumushane-universitesinde-giysi-paylasim-odasi-acildi-h14703.html>

<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/gumushane/gumushanede-giysi-paylasim-odasi-hizmete-acildi-11990178>

Resim 1: Giysi Paylaşım Odası'nın Açılışı

Resim 2: Giysi Paylaşım Odası'nın İlk Afışı

Giysi Paylaşım Odası, Gümüşhane Üniversitesi'nde eğitim gören başta yoksul ve ihtiyaç sahipleri olmak üzere tüm öğrencilere hizmet veren bir butik şeklinde işlemektedir. Odanın temel ve değişmez gayesi sosyal yardımlaşma ve paylaşımdır. Odada hemen her türden ve bedenden kadın ve erkek giysileri, ayakkabıları, çantaları, aksesuarları yer almaktadır. Öğrencilerin beğenisine sunulan ürünlerin tamamı ücretsizdir. Bu, Giysi Paylaşım Odası'nın en önemli prensiplerinden biridir. Benzer şekilde, Giysi Paylaşım Odası'nda öğrencilere hediye edilecek olan ürünler, odaya yardım yapmak isteyen herkesen (üniversite yönetiminden, akademik ve idari personelden, öğrencilerden) yine karşılıksız olarak kabul edilmektedir. Bu da Giysi Paylaşım Odası'nı karşılıksız, aktif ve devamlı kılan temel niteliklerdendir.

Giysi Paylaşım Odası'nda bulunan giyim eşyalarının tümünün yenilik ve güncellik durumları kontrol edilmektedir. Odada yer almasına karar verilen ürünlerin hepsi temizlenip ütülerek odada raf ve askı sistemi ile sergilenmektedir. Giysi Paylaşım Odası'nda yalnızca Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğrencileri görevlendirilmektedir. Bunun sebebi sosyoloji bölümü öğrencilerinin empati, disiplin ve iletişim yeteneklerinin hem yakından biliniyor olması hem de onlarla daha kolay bir araya gelinebilmesiyle ilgilidir. Gönüllü öğrenciler arasından seçilen sabit iki öğrenci, odanın açık olacağı dönem boyunca odayı hizmette tutmaktadır. Dolayısıyla Giysi Paylaşım Odası'nın (ilgili yılın akademik takvimine göre resmi tatil günleri ve sınav haftaları dışında) açık olacağı gün ve saatler, sosyoloji bölümünün ders programındaki boşluk durumuna bakarak tespit edilmektedir.

Odaya gelen öğrencileri karşılamak, onları oda hakkında bilgilendirmek, ürünleri ve odayı düzenli tutmak, bağışlanan hediyeleri kabul etmek gibi temel işleri üstlenen gönüllüler, aynı zamanda odaya getirilen ve odadan alınan ürünleri yalnızca adet ve tür açısından (gayri resmi olarak) kayıt altına almaktadır. Bu kayıtlar daha sonra üniversite yönetimi ile paylaşılmaktadır. Odaya gelen öğrencilerden hiçbir özel bilgi istenmemektedir. Odada görev alan öğrencilerin yanı sıra bağışlanan ürünleri eleme, temizleyip ütülme, raflara ve askılara yerleştirme ile odanın tanıtım afişlerini üniversitenin uygun yerlerine (fakültele, kantinlere, yemekhanelere, kütüphaneye, otobüs duraklarına) asma ve el

<https://www.haberler.com/gumushane-de-giysi-paylasim-odasi-hizmete-acildi-9523689-haberi/>

<https://www.sondakika.com/haber/haber-gumushane-de-giysi-paylasim-odasi-hizmete-acildi-9523689/>

<https://www.youtube.com/watch?v=GvwuBk6FOZ8>

broşürlerini dağıtma işleri için de yine gönüllü öğrencilerden yardım istenmektedir. Bütün bu işlemler ve işleyiş; odaya gelen ürünlerin seçimi, temizliği ve yerleştirilmesi, odanın dizaynı, afişlerin ve broşürlerin hazırlanması, çalışacak öğrencilerin tespiti, onların bilgilendirilmesi ve yönlendirmesi projenin yürütücüsü olarak tarafımdan koordine edilmekte, gerçekleştirilmekte ve denetlenmektedir.

Giysi Paylaşım Odası, faaliyete geçtiği ilk dönemde haftanın iki günü saat 10.00 ile 19.00 arasında açık kalmıştır. Takip eden süreçte, görevli öğrencilerin ders programlarının yoğunluğu nedeniyle odanın aktif olacağı gün sayısı haftada bire düşürülmüş ve çalışma saatleri 10.00 ile 17.00 olarak değiştirilmiştir. Beraberinde Giysi Paylaşım Odası kendince birtakım kurallar da geliştirmiştir. Bunların başında odaya gelen her öğrencinin sadece üç ürün almasına müsaade edilmesi ve odadan yararlananların mümkün mertebe farklı kişiler olmasına özen gösterilmesi gelmektedir. Söz konusu kuralların amacı Giysi Paylaşım Odası'ndan olabildiğince fazla öğrencinin faydalanmasını sağlayabilmektir. Bu periyotta Giysi Paylaşım Odası'nın işlevselliğinin kısa zamanda artması, gittikçe daha çok öğrenciye ulaşmaya başlaması ve işleyişinin yerleşiklik kazanması üzerine üniversite yönetimi daha geniş ve konforlu bir yer sağlayarak odayı kampüsün yine merkezinde yer alan Aysin-Rafet Ataç Merkez Kütüphanesinin zemin katına taşımıştır. Giysi Paylaşım Odası bir müddet sonra Sosyal Yardımlaşma Kulübünün bünyesinden çıkarak bağımsız bir birim halini almıştır.

Kuruluşunu takip eden ilk iki döneminde Giysi Paylaşım Odası'ndan yaklaşık 800 ürün alınmıştır. Odayı genellikle kadın öğrenciler ziyaret ettiğinden odadan alınan ürünlerin çoğunluğu da kadın giyim eşyaları olmaktadır. Paralelinde erkek öğrenciler de gün geçtikçe odayı daha fazla ziyaret etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla erkek öğrenciler, odadan istifade etme konusundaki çekingenliklerini çok geçmeden terk etmişlerdir. Bununla birlikte Giysi Paylaşım Odası'na yapılan giysi yardımları kısa zamanda hızla artış kaydetmiş ve süreklilik göstermiştir. Öyle ki üniversite personelinin ve öğrencilerin odaya hediye olarak getirdikleri ürünlerle, yaklaşık bir yıl içerisinde, küçük bir giysi deposu oluşacak hale gelmiştir. Giysi Paylaşım Odası böylelikle Gümüşhane Üniversitesi çapında tamamen anonim karakterdeki bir yardımlaşma hareketine öncülük etmeye başlamıştır.

Bu yardımlaşma, şehirdeki bazı kuruluşların katılımıyla üniversite dışına da taşmıştır. Öyle ki Gümüşhane'de faaliyet gösteren bazı mağazalar, içerisi hiç kullanılmamış giyim ürünleriyle dolu onlarca koliyi Giysi Paylaşım Odası'na armağan etmiştir. Bu yaklaşım, Giysi Paylaşım Odası'nın ürün niteliğini ve kapasitesini yükselterek odaya teşvik edici bir ivme katmıştır. Benzer şekilde 2019 yılının Mart ayında Samsun merkezli bir giyim firması, öğrencilere yardım yapmak ve onların 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü kutlamak amacıyla Giysi Paylaşım Odası'na yine tamamı yeni olan özel tasarım takılar, aksesuarlar ve giyim eşyalarının bulunduğu bir hediye dizisi göndermiştir. Gerçekleşen bu yardımlar, Giysi Paylaşım Odası'nın hem kampüs ve şehir dışındaki bağlantılarının kuvvetlendiğine hem de oda vesilesiyle bazı kuruluş ve şahısların sosyal yardımlaşma eğilimlerinin harekete geçtiğine işaret etmektedir. Nitekim Giysi Paylaşım Odası'na yollanan bu hediyeler, Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü'nün öncülüğünde ve Edebiyat Fakültesi akademik personelinin de katılımıyla sosyoloji bölümü öğrencilerine bir kutlama eşliğinde takdim edilmiştir³.

³ Bakınız: Giysi Paylaşım Odası Dünya Kadınlar Günü Kutlaması Haberleri

<https://www.gumushane.gen.tr/v2/gumushane/giysi-paylasim-odasindan-8-marta-ozel-kutlama-h23116.html>

<http://www.gumuskoza.com.tr/haber-giysi-paylasim-odasi-ndan-8-mart-a-ozel-kutlama-26571.html>

Giysi Paylaşım Odası'ndan 8 Mart'a Özel Kutlama

gumushane.edu.tr/hdetay/giysi-paylasim-odasindan-8-marta-ozel-kutlama-1066

Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Orhan Bingöl'ün iki yıl önce kurduğu ve faaliyetlerini devam ettirdiği Giysi Paylaşım Odası'nda 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kapsamında kız öğrencilere yönelik bir kutlama ve hediye takdimi düzenlendi.

Gerçekleşen kutlama törenine katılan Rektörümüz Prof. Dr. Halil İbrahim Zeybek, Samsun'da üretim yapan Perimir Moda tarafından gönderilen özel takı ve aksesuarları öğrencilerimize hediye etti. Kutlamada üniversitemizde eğitim gören öğrencilerimizin bir bölümünün dar gelirli ailelerden geldiğini dile getiren Rektörümüz, "Öğrencilerimizin ihtiyaçlarını buradan ücretsiz bir şekilde karşılamaları için kurulan Giysi Paylaşım Odası sayesinde imkânı olmayan dar gelirli öğrencilerimize küçük de olsa yardımcı olmaya çalışıyoruz. Biliyoruz ki zaman zaman hocalarımız bu durumda olan çocuklarımızın ihtiyaçlarını karşılıyor. Bu işler gönüllü işidir. Üzerinde çalıştığımız bir vakfımız var. Kuruluşu gerçekleştiğinde hem öğrencilerimize hem de öğretim üyelerimize çok büyük katkılar sunacaktır. Giysi Paylaşım Odası'nda emeği geçen bütün arkadaşlarımızı ve öğrencilerimizi kutluyoruz. Ekibimizin içerisinde böyle duyarlı arkadaşlarımızın olmasından da gurur duyuyoruz." diye konuştu.

Yeni yerinde öğrencilere hizmet veren Giysi Paylaşım Odası'nda öğrencilerimiz; beğendiği bir giysiyi, elbiseyi vb. kullanım malzemelerini herhangi bir ücret ödemedene alabiliyor. Başta üniversitemiz personeli olmak üzere, isteyen herkes artık kullanmadığı bu tür eşyalarını üniversitemizde bulunan Giysi Paylaşım Odası'na bağışlayarak, ihtiyacı olan öğrencilerle buluşmasına katkı sağlayabilir.

Resim 3 ve 4: 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Kutlaması

Giysi Paylaşım Odası 2019-2020 eğitim öğretim yılı itibariyle 3. yaşına girmiştir. Kuruluşundan itibaren 15'i aktif, diğerleri geri planda olmak üzere onlarca öğrenci Giysi Paylaşım Odası'nda görev almıştır. Bununla beraber oda, açıldığı tarihten bu yana başta üniversite personelinin ve öğrencilerinin bağışladığı 2000'den fazla giyim eşyasını yoksul ve ihtiyaç sahibi öğrencilere tamamen ücretsiz bir biçimde hediye etmiştir. Gümüşhane Üniversitesi'nin merkezi yerleşkesinde aynı yıl yaklaşık 16.000 öğrencinin bulunduğu⁴ göz önüne alınırsa, bu sayı, görece yüksek bir orana tekabül etmektedir. Giysi Paylaşım Odası'nın üç yılda aldığı yol ve gerçekleştirdiği yardımlar, Ekim 2019 tarihinde Gümüşhane Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK ve üniversitenin diğer yöneticileri ile Edebiyat Fakültesi akademik personeli ve öğrencilerinin teşrifıyla hep birlikte kutlanmıştır⁵.

Resim 5 ve 6: Giysi Paylaşım Odası'nın 3. Yaş Kutlaması

⁴ Bakınız: Gümüşhane Üniversitesi Kurumsal İstatistikler

https://obs.gumushane.edu.tr/oibs/public_stats/index.aspx

⁵ Bakınız: Giysi Paylaşım Odası'nın 3. Yaş Kutlaması Haberleri

<https://www.gumushane.gen.tr/v2/gumushane/giysi-paylasim-odasinin-3uncu-yasi-kutlandi-h24448.html>

<https://www.haber29.com/haber/giysi-paylasim-odasinin-3uncu-yasi-kutlandi-1695>

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal yardımlar, gerek toplumdaki yapısal sorunlar nedeniyle gerekse kendilerine özgü durumları itibarıyla dezavantajlı olan gruplara yönelik ekonomik, politik ve insani uygulamalardan biridir. Sosyal yardımların öncelikli amacı, başta yoksullar olmak üzere toplumda çeşitli konularda yardıma ihtiyaç duyanların gereksinimlerini gidererek onların yaşam kalitesini artırmak, sürdürmek ve koruyabilmektir. Sosyal yardımlar bununla birlikte yardıma muhtaç oluşun sebepleriyle de mücadele etmektedir. Kendine has bazı kural ve ilkeler çerçevesinde ilerleyen sosyal yardımlar, bizzat devlet eliyle gerçekleştirilebildiği gibi kimi kurum ve kuruluşlar tarafından yarı resmi veya gönüllü olarak da yapılabilmektedir. Sosyal yardımların en kritik ve ayırt edici nitelikleri ise bu yardımların yoksulluğa karşı ve ücretsiz olarak yerine getirilmesidir.

Bu doğrultuda Gümüşhane Üniversitesi Giysi Paylaşım Odası, bir sosyal yardımlaşma birimi olarak Nisan 2017 tarihinde hayata geçmiştir. Giysi Paylaşım Odası, tamamen ücretsiz ve her boyutuyla gönüllülük esasına göre çalışan bir projedir. Giysi Paylaşım Odası, önceliği yoksul durumdakilere vermek üzere Gümüşhane Üniversitesi öğrencilerinin giyim ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla var edilmiştir. Oda, temel insani gereksinimlerden biri olan giyim konusunda yardımlarda bulunarak yoksul ve genç bireylerin sosyal işlevselliğini yükseltmeyi de hedeflemektedir. Haftanın belirli gün ve saatlerinde düzenli olarak hizmet veren Giysi Paylaşım Odası, Gümüşhane Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösterdiğinden aynı zamanda yarı resmi ve kurumsal bir kimliğe de kavuşmuş olmaktadır.

Giysi Paylaşım Odası, bu tür yardımlaşma girişimlerinin Türkiye'nin diğer üniversitelerinde de gerçekleştirilebileceğini, açılacak her yeni birimle sosyal yardımlaşma olgusuna katkı sağlanabileceğini hem önermekte hem de örneklemektedir. Böylelikle kurucusu, çalışanları, destekçileri ya da faydalananları adına Giysi Paylaşım Odası'nın asıl temennisine ve hedefine; yoksulların ve ihtiyaç sahiplerinin azaltılabilmesine daha çok yaklaşılacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bingöl, O. (2015). Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum, *Mavi Atlas*, (5): 69-77. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84226>
- Çengelci, E. (1996). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Arslan, N. (2014). Sosyal Yardımlar ve İstihdam İlişkisinin İncelenmesi: Sivas İlinde Bir Alan Araştırması, *EUL Journal of Social Sciences (V/I) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16-31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/71908>
- Artan, T. (2011). *Yeni Yerel Yönetim Yapılanmasında Sosyal Hizmetler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atasü, T. R. (2013). Sosyal Hizmet Uygulamasında Kuram, Sosyal Çalışma Yöntemleri. (Ed. Tomanbay, İ.) *Sosyal Hizmet Uygulamaları İçinde* (s. 2-57), Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2875.
- Aygen, M. (2016). Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Yaklaşımı Üzerine: Elazığ Örneği, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, (4/8): 150-179. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/620645>
- Aysan, M. F. ve Avcı S. (2015). Türkiye'de Gençliğin Refahı, Sosyal Politikalar ve Kurumlar, *TC Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Araştırmaları Dergisi*, (3/2), 109-143. https://www.researchgate.net/publication/324480576_Turkiyede_Gencligin_Refahi_Sosyal_Politikalar_ve_Kurumlar/link/5acf52a9a6fdcc87840fd638/download
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, (22): 37-50. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217348>
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: TC Başbakanlık DPT Uzmanlık Tezleri
- Kongar, E. (1972). *Sosyal Çalışmaya Giriş*. Ankara: SBD. Yayınları.
- Ögülmüş, S. (2011). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, *Aile ve Toplum*, (7/26): 83-96. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/198023>
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2001), Ankara.

-
- Selçik, O. ve Güzel, B. (2016). Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9/46): 461-469. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi46_pdf/4sosyoloji_psikoloji_felsefe/selcik_ozan_be_kirguzel.pdf
- Tekindal, M. (2018). Türkiye’de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşımına Göre Analizi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (29/2): 335-362. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/552911>
- Yıldırım, K. (2007). *Sosyal Hizmet*. İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Yılmaz, A., Aksanyar, Y. ve Güler, T. (2018). Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye’de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları, *Ekev Akademi Dergisi*, (22/73): 595-612. http://www.ekevakademi.org/Makaleler/1489151136_28%20Abdullah%20YILMAZ-Yasar%20AKSANYAR-Tahsin%20GULER.pdf
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.765345> / Year: 4 - Number:13, p. 113-114, Autumn 2020

Osmanlı Tarihinde İslamiyet Ve Devlet, Halil İnalcık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, 247 s., ISBN 978-605-332-786-8.

Kitap Değerlendirme /
Book Review

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
06.07.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.09.2020

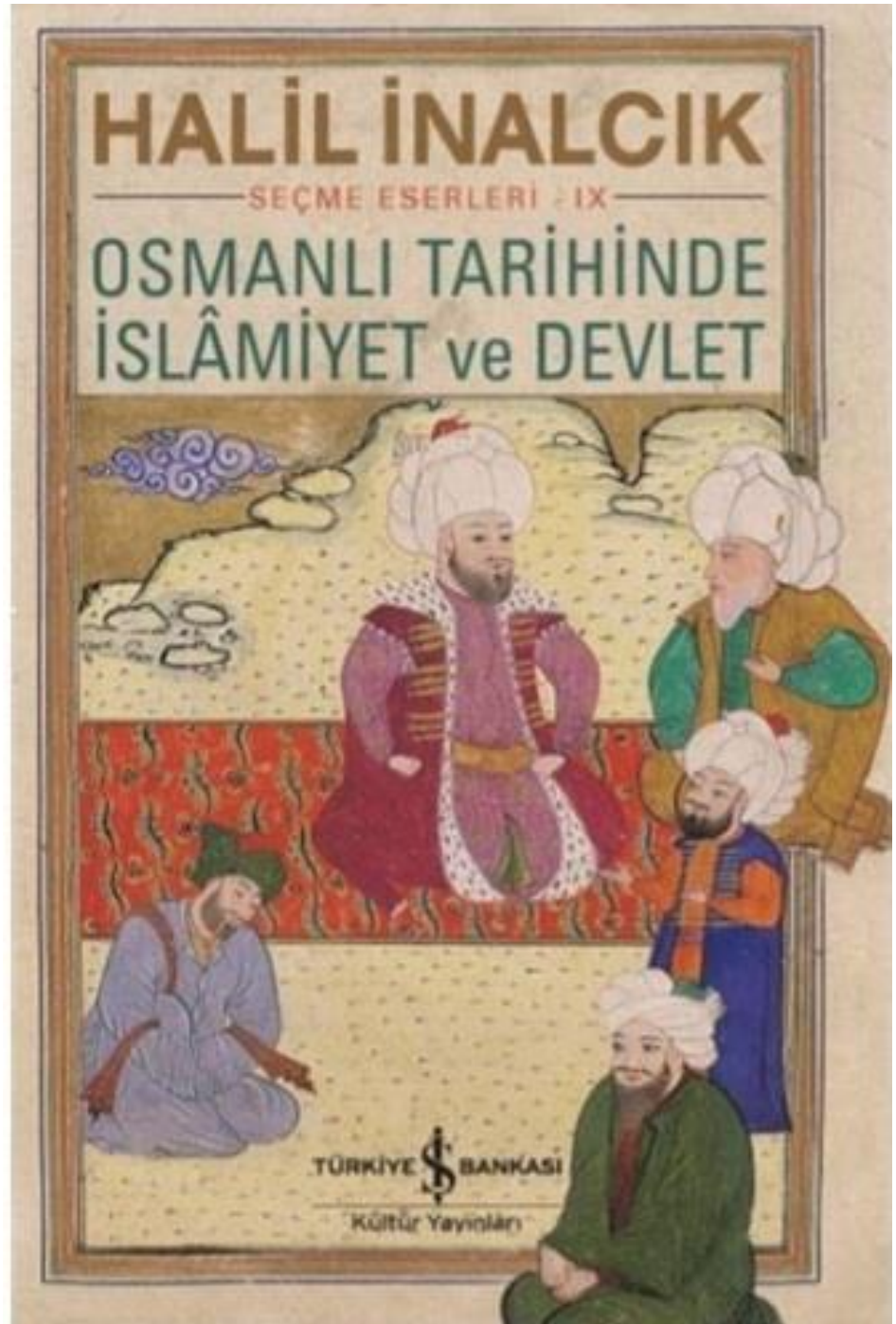
Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Gürdal Çetinkaya
Doktora Öğrencisi / Ankara
Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi
Enstitüsü
gurdal_45@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2651-1779>

Çetinkaya, G. (2020). Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet, Halil İnalcık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, 247 s., ISBN: 978-605-332-786-8. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 13, Autumn, p. 113-114.

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanan Halil İnalçık imzalı “Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet” isimli bu eser Osmanlı Devleti’nin değişik dönemlerinde İslami kuralların devlette nasıl uygulandığının ele alındığı bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eserde devletin değişik dönemlerinde padişahlık yapmış olan önemli kişilerin kendi dönemlerinde ne gibi uygulamalara yer verdiğini de görmekteyiz. Yine eserde Avrupa da yaşanan bazı olaylar neticesinde Osmanlı Devletindeki padişahların durumuna da değinilmiştir. Eserin genelinde her ne kadar Osmanlı Tarihi’nden bahsedilse de Osmanlı Devletinden önceki dönemlere de konuyu daha iyi anlamak açısından değinildiğini görmekteyiz.

Eser altı ana başlık ve bu başlıkların içeriğini oluşturan alt başlıklardan meydana gelmiştir. Eserin giriş bölümünde Orta Asya da ki din ve devlet ilişkisi ele alınarak Karahanlı devlet geleneğinden bahsedilmektedir. Yine Karahanlı Devleti döneminde yazılmış olan Kutadgu Bilig’den devlet ve din ilişkisi bağlamında örnekler verilmektedir.

İkinci bölümde ise Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarına değinilmektedir. Bir Uç Beyliği olarak kurulan devletin toplum ve kültürü ele alınmaktadır. Yine bu süreçte toplum ve kültürün oluşması kapsamında Osman Gazi’nin faaliyetlerine yer verilmektedir. Konuyu takip eden alt başlıkta ise Osmanlı Devleti’nde bu toplumun ve kültürün oluşmasında rol oynayan Ahilerin, Fakıların ve Kalenderi Dervişlerin önemine değinilmektedir.

Üçüncü bölümde Osmanlı Devletinin “Padişahlık” dönemi ele alınmaktadır. Bu bölümde devlette uygulanan Örfi Kanunlara ve Kanunnamelere dikkat çekilmektedir. Özellikle bu dönem için örnek olarak verilen Fatih Sultan Mehmet’in yayınlamış olduğu Kanunname dikkatimizi çekmektedir. Bu bölümün son başlığında ise Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti’ne geçmiş olan “Halifelik” konusuna değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ise 17.yüzyılda yaşanan dini hareketler konusuna değinilmiştir. Bu dönemde yaşanan dini hareketler konusunda “şeriat ve tasavvuf”, “medrese ve tekke” konuları ele alınmıştır. Bölümün diğer başlıklarında ise “Kadızedeliler”, “Bid’atlara karşı Tasfiyeci (Puritanist) Vaizler” ve “Zındıklar” konularından bahsedilmiştir.

Beşinci bölümde Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri ve bu dönemlerdeki batılılaşma konuları ele alınmıştır. Bu bölümün ilk alt başlığı olarak “Batılılaşma ve Laikleşmenin Tarihi Kökenleri”nden söz edilmiştir. Hemen ardından gelen başlıkta ise Atatürkçü Düşüncenin Kaynağını oluşturan (1890-1914) Türk Aydınlanma Çağı: Garpcılar konusuna değinilmiştir.

Altıncı ve son bölümünde 1354- 1662 yılları arasında yaşanan İslam ve Hıristiyanlık tartışmaları dikkatimizi çekmektedir. Altıncı bölümün ilk alt başlığında Orhan Bey döneminde (1324- 1362) yaşanan İslam ve Hıristiyanlık tartışmaları konusuna değinilmiştir. Altıncı bölümün ikinci alt başlığında ise Floransa Rönesans’ında Neo-Platonizmi temsil eden Gemistos Plethon’dan söz edilmiştir. Altıncı bölümün üçüncü alt başlığında Papa II. Pius’un Fatih Sultan Mehmet’e yazmış olduğu mektup incelenmiştir. Altıncı bölümün dördüncü alt başlığında Kanuni Sultan Süleyman ile Martin Luther arasındaki münasebetlere değinilmiştir. Altıncı bölümün son başlığında ise Köprülü Fazıl Ahmed Paşa döneminde (1662) yaşanan dini nitelikteki bir tartışma ele alınmıştır.

Sonuç olarak eserde yer yer anlamı bilinmeyen kelimelere yer verilse de çoğunlukla eserin dili anlaşılır ve akıcı bir dille yazılmıştır. Bu eser ele aldığı dönemler hakkında okuyucusuna farklı ve orijinal bilgilerde sunmaktadır. Ayrıca yazarın vermiş olduğu dipnotları sayfa sonu yerine eserin sonunda toplu bir şekilde vermesi de okuyucuların eseri daha rahat ve keyifli bir şekilde okuyup incelemesini sağlamaktadır. Birçok tarih kitabında olmayan “Dizin” bölümünün de eserde yer alması okuyucuların aradıkları kelimeler üzerinden araştırma yapmasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

İnalçık, H. (2017). *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.756166> / Year: 4 - Number:13, p. 115-118, Autumn 2020

Kubilay Aktulum (2017). *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi

Kitap Değerlendirme /
Book Review

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
24.05.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
15.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Doç. Dr. Göktürk Erdoğan
Munzur Üniversitesi, Güzel
Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık
Fakültesi, Müzik Bilimleri Anasanat
Dalı
erdogangokturk77@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8174-6979>

Erdoğan, G. (2020). Kubilay Aktulum (2017). *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi

Yayınlandığı dönemde oldukça ilgi çeken *Folklor ve Metinlerarasılık* (2013) adlı kitabın ardından 2017 yılında *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar* adlı kitabı *Çizgi Kitabevi* bünyesinde yayımlayan Prof. Dr. Kubilay Aktulum, kitabında ağırlıklı olarak yazınsal yapıtlardaki metinlerarasılık sorunlarına postmodern bir bakışla eğilmekte birlikte son yıllarda bu yaklaşımın verilerini sanatın diğer biçimlerinde kullanmaya başlamıştır. İşte *Müzik ve Metinlerarasılık* üst başlığını taşıyan kitap da tam olarak bu türden bir sanatsal sorgulamayı müzik üzerinden incelemektedir. Lisans ve yüksek lisansını yurt içinde Fransız Dili ve Edebiyatı üzerine, doktorasını Fransa Aix-Marseille Üniversitesi Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde, doktora sonrası çalışmalarını ise yurt dışından aldığı burslarla Avrupa'daki farklı üniversitelerde (*Fransa/Sorbonne, Kanada/Laval Üniversitesi*) metinlerarasılık ve roman konularında çalışmalar yaparak sürdürmüş olan Aktulum, uzun yıllar sanat felsefesi ve sanat sosyolojisi üzerine dersler vererek, bu alandaki tüm birikimini farklı kitap çalışmaları ile tamamlamıştır. Nitekim yazarın *Müzik ve Metinlerarasılık* adlı kitabı da bu birikimlerin bir yansıması olarak okuyucuyla buluşmuştur.

Metinlerarasılık kavramı -en genel ifade- ile; farklı veya aynı türden sanatsal yapıtların içerisindeki unsurların yeni bir yapıtta alıntı ya da anıştırma yapılarak yeniden kullanılmasıdır. Kitapta en az iki müziksel yapıt, iki şarkı sözü arasındaki alışverişler için “müziklerarasılık”; müziksel metinlerin değişik sanatsal biçimlerle olan alışverişleri ise “göstergelerarasılık” kavramı ile açıklanmaktadır. Nitekim bu kitap temelde müziğin alıntılama stratejilerini ele almakta ve bu stratejileri çeşitli örnekler üzerinden okuyucuya aktarmaktadır. Müziğin bir başka müzik eserinde nasıl yeniden ele alındığı ve içice geçebildiğini anlatan yazar, ayrıca müziğin sinema, edebiyat, folklor, halk hikayeleri, mitoloji vb. birçok alanda yine benzer alıntılamalardan beslendiğinin örneklerini kavramsal tanımlamalarla birlikte geniş bir örnek seçkisi üzerinden sunmaktadır. Yedi ana bölüm ve kaynakça dahil 296 sayfadan oluşan kitapta sırasıyla; *Müzik ve Alıntı*, *Müzik ve Metinlerarasılık-I*, *Müzik ve Metinlerarasılık-II*, *Müzik ve Metinlerarasılık-III*, *Müzik ve Metinlerarasılık-IV*, *Müzik ve Metinlerarasılık-V*, *Müzik ve Metinlerarasılık-VI* ve son bölüm olarak *Video-Klip ve Alıntılama: Hold Your Horses Adlı Müzik Grubunun 70 Million*’u adlı bölümler bulunmaktadır.

Kitabın önsözünde eğitsel bir amaçla yola çıktığını iddia eden yazar, kitapta bahsettiği örneklerle okuyucuya bir listeleme ve derleme mantığı güttüğünü de ifade etmektedir. Ayrıca okurlara belli bir disiplinin verilerinin ötekinde yeniden kullanımının biçimsel ve anlamsal olarak yol açtığı dönüşümleri belli bir yöntemle nasıl sorgulayabileceği konusunda bir dizi ipucu vermekle birlikte yeni fikirlerin kapısının böyle bir girişimle aranabileceğini iddia etmektedir (s. 12). Aktulum, müzik ve metinlerarasılık ilişkilerini bir müzikbilimci değil, yazınbilimci gözüyle ele aldığından da bahseder. Dolayısıyla yazar kitapta ağırlıklı olarak popüler müziğin alanında yer alan kimi şarkı sözlerindeki kültürel göndermelerin izlerini sürmekte, bu doğrultuda yıllardır konuyla ilgili olarak yaptığı okumaların sonucu biriktirdiği en çarpıcı örneklerin ve kuramsal çözümlerlerin bir özetini sunarak, müzikte metinlerarasılık üzerine bütünsel bir derleme yaptığından bahsetmektedir. Kitapta bahsi geçen sanatçı ve şarkıcılar ise ağırlıklı olarak Fransız edebiyatı ve müziğinden¹ örneklerle zenginleştirildiği görülmektedir.

Kitabın “Müzik ve Alıntı” başlığını taşıyan birinci bölümünde Aktulum, “alıntılama” ile ilgili öncü çalışmalar yapan isimler ve bu isimlerin çalışma konularına değinir. Bu isimler *Beatrice Chevassus-Remaux*, *Lissa Zofia* ve *F. Escal*’dır. Aktulum, söz konusu isimlerin kitaplarında işlediği *müziklerarası* alıntılarını yazarların tanımlarıyla ve doğrudan onların kaynaklarına atıfta bulunarak ele almaktadır. Bu anlamda bakıldığında kitabın ilk bölümünde kapsamlı bir literatür taramasının varlığı göze çarpar. Müzik eserlerinde *alıntılama*ların temel özelliklerinden ve farklı işlevlerinden bahseden Aktulum, alıntılarının kültürel göndermeler içermesi ve yeni bir müzikal üretimde kullanılmasının, onu dinleyen müzikseverler için alıntı yapılan öğelerin varlığından bağımsız olmaması gerektiğinin de altını çizer. Devam eden sayfalarda özel örneklerden yola çıkarak müziksel alıntılarının doğasını anlatan yazar, Mozart’ın *Don Giovanni*’sini, Tchaikovski’nin *I’Duverture*’sini ve Alban Berg’in *Viola İçin Konçerto*’sunu örnek olarak sunar. Ayrıca müziksel bağlamdaki alıntılarla, yazınsal bağlamdaki alıntılarının farklı olduğu vurgulayan Aktulum, alıntının bir başka işlevi olan zamansallığa vurgu yaparak, tarihin belli bir dönemine ait yapılmış olan alıntının bir zaman algısı yarattığından ve tarihin içiçe geçmiş yazıları olarak dinleyiciye sunulduğundan bahseder. Dolayısıyla yazar, eski bir yapıttan alınan alıntılar yeni bir yapıta eklenerek

¹ Farklı bir örnek çözümleme için bkz: Göktürk Erdoğan, “Barış Manço’nun ‘Dört Kapı’ Adlı Eserinin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi”, *Asya Studies*, 4 (2019): 13-24.

dinleyiciye sunulduğunda yeni yapıtın anlam derinliğini de güçlendirdiğine ve artık eserin farklı bir bağlama taşındığına dikkat çeker. Bu konuda *Jimi-Hendrix*'in Amerika Ulusal Marşını sahnede gitarıyla solo olarak yinelerken, Amerika'nın Vietnam'ı bombalamasını hatırlatacak şekilde şarkının aralarında patlama ve makinalı silah sesleri kullanmasını örnek olarak okuyucuya sunar (s. 53). Dolayısıyla kitap hem klasik müzik hem de popüler Batı müziğinden farklı örneklerle genişletilmiş olduğu söylenebilir. Bu anlamda kitabın I. Bölümü okuyucuya klasik müzikten rap müziğe, metal müzikten çalgısal müziğe kadar geniş bir örneklem sunmaktadır.

Müzik ve Metinlerarasılık-I adlı ikinci bölümde Aktulum, müziğin sinema ve edebiyatla ilişkisi üzerinde durarak müziğin bir metin haline gelmesiyle oluşan etkileşim üzerinde yoğunlaşır. Müziğin sözel yapısı bu bölümde farklı türden örneklerle açıklanır. Şarkı sözlerinin bir dil işi olduklarından hareketle müziklerin bu açıdan ele alınmasının bir sakınca doğurmayacağından bahseder. Aktulum, bu ve daha sonraki bölümlerde şarkı sözleri (metin) üzerinde durarak onların arka planındaki kültürel boyutun anlama katkı sağlayan kimi temel işlevlerinden söz eder ve örnekler daha ziyade *rap* müzik üzerinde yoğunlaşır. Üçüncü bölümde yazar, müziksel unsurların başka bir müzik yapıtında yeniden kullanıldığını ve değişik sanatsal biçimlerin müzikselin alanına taşındığını, değişik müzik türlerinin şarkı sözlerinde kültürel unsurların kullandıklarını, yeniden yazıldıklarını ve bu sayede göndergeselliğin şarkı sözlerinin belirgin bir özelliği olabileceğini örneklerle anlatır. Dördüncü bölümde ise müzik ve metinlerarasılık örneklerini Avrupa popüler müziğinden seçtiği örneklerle aktaran Aktulum, romanlardan uyarlanan film müziklerine örnekler göstererek edebiyat ve müzik ilişkisini detaylandırır. Örnek olarak ise Fransız edebiyatının klasikleşmiş yapıtları olarak görülen Flaubert'in *Madame Bovary*'sini müziğe aktaran sanatçıların müziklerinde yoğun bir yenidenyazma durumu olduğunu aktarır yazar (s.138). Yine bu bölümde özellikle *metal müzik* tarzındaki alıntılarının yoğunluğuna vurgu yapan yazar bu tarzın alıntılama biçimini şöyle aktarır: “*alıntılama, yenidenyazma vb. kullanımlara en fazla rastlanan değişik müzik tarzları arasında metal müziği sayabiliriz. 1990'lı yıllardan başlayarak gelişen metal müzikte, bu türden müziğin alt-türlerine uygun olarak, yazınsal gereçler yanında mitoloji, kutsal kitaplar, felsefi unsurlar, tarih vd. dönüştürülerek kullanılmaktadır*” (s. 150). Beşinci bölümde (Müzik ve Metinlerarasılık IV) ise Aktulum, *Hubert-Felix Thieffaine* ve *Serge Gainsbourg* üzerinde durur ve metinlerarası göndermelere sıklıkla başvuran bu iki sanatçının şarkılarına (şarkı sözlerine) yer verir. Yazar kitabın bu bölümünü ağırlıklı olarak *Hubert-Felix Thieffaine*'in şarkıları ve sanatsal yapıtlarındaki metinlerarasılığa ilişkin göndermelere ayırmıştır adeta. Özellikle *H. F. Thieffaine*'in şarkılarının sözleri sinemadan olduğu kadar yazınsal alandan yapılan çok sayıda göndermelerle dolu olduğu görülmektedir. Değişik sanatsal biçimlerden ve değişik düşünürlerin çalışmalarından alıntılar sunan sanatçı, Nietzsche, Malcolm Lowry, Samuel, Beckett, Rimbaud, Nerval, Baudelaire başta olmak üzere çok sayıda başka yazara ve yapıtına açık ya da kapalı göndermeler yapıldığı kolaylıkla görülebilir (s. 182). H.F. *Thieffaine*'in şarkılarında metinlerarasılığın neredeyse tüm yönlerini kullandığından bahseden Aktulum, sanatçının izlekleri arasında, kadınlara bakışının yanı sıra; özyaşam öyküsünden hareketle depresyon içerisindeki gençliği, uyuşturucunun ve alkolün yıkıcı etkilerini konu aldığı şarkılarına sıklıkla yer verdiğiinden hareketle, sanatçının okuduğu kitaplardan da şarkılarına alıntılar serpiştirdiğinden bahseder. Örneğin “*Thieffaine* hem mitlere ilgi duyar hem de ortak bilinçaltına el atar. Kadınlarla olan ilişkilerini bir dizi mitik göndermeyle açığa vurur. Orphée², Orpheus mitinin içeriğine anırtırma yapar, kendi egosunu sorgular...” (s. 185). Kitabın altıncı bölümde (Müzik ve Metinlerarasılık V) yazınsalın *rock* müzik üzerindeki biçimsel etkilerini inceler. Bununla birlikte yazar, *rock* müziğin destan formları ve mitik unsurlara gönderme yaptığının altını çizerek, Lydie Salvayre adlı sanatçının Jimi Hendrix'i bir Homeros kahramanı olarak betimlemesini örnek verir. Bir başka örnekte ise Laure Limongi'den (Fransız yazar) hareketle, *Dead Elvis* adlı eserin Elvis Presley'i kültürel bir gönderme durumuna taşıdığından bahseder. Edebiyat ve müzik arasındaki karşılıklı alışverişin *rock* müzikte sıkça görülebileceğinden bahseden yazar ayrıca, *rock* grup isimlerinin, şarkı ve albüm isimlerinin de bu anlamda önemli bir gönderme biçimi olduğunu ve romanlardaki kurguların önemli müzik gruplarının profillerinden esintiler taşıdığı üzerinde durulur. Bu anlamda *rock* müziğin yazınsaldan etkilendiği ölçüde, yazınsalın da *rock* müzikten etkilendiği vurgulanır: “*Pink Floyd*'nin ilk albümü olan *The Piper at the Gates of Dawn*, David Gale'e bakılırsa, fantastik unsurların bolca yer aldığı, bir çocuk kitabı olan *Kenneth Grahame*'in *Vent dans les saules*' unun içeriğini yineler. *Pink Floyd*'nin müziksel bir bağlamda dönüştürerek yeniden kullandığı çocuk kitabına Michele Mari'nin yapıtında grubun ilk albümü aracılığıyla yeniden gönderme yapılır. Michele Mari,

² Ayrıca bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=kfrlLPDDqiQ> (erişim tarihi: 23.09. 2020)

Rosso Floyd'de aynı göndermeye başvurur. Grup üyelerine romanda geçen isimleri yakıştırır. Grubun klavyecisi Richhard Wright, *fare adam*; gitaracı ve solist David Gilmur, *kedi-adam*; vokalist ve besteci Roger Waters, *at-adam*; davulcu Nick Mason, *köpek-adam* yapılır" (s. 220). Son bölümde ise Aktulum, sanat felsefesi üzerinde durularak Hegel'in ussal ve tinsel estetik ile ilgili düşüncelerinden kesitler vererek günümüz çağdaş sanatının estetik algısı ve klasik estetik algısının nedenselliklerini sorgular. Yine bu bölümde, çağdaş sanatın dijital-rasyonel estetik çözümlemelerinin bugün yeni bir estetik kültür oluşturduğuna vurgu yapılır ve çağdaş sanatın imgelerinin müzisyen ve dinleyici için sonsuz bir alanı doldurduğuna yönelik fikirlere değinilir. Bu noktadan hareketle video-kliplerin yeni bir estetik ve sanatsal alan açtığına vurgu yapılır. Bu bağlamda İngiliz müzik gurubu *Queen*'nin 1975 yılında *Bohemian Rapsodi* adlı parçası için çekilen videonun, ilk video-klip olması örneğinden hareketle Aktulum, ses ve görüntü arasındaki tarihsel ilişkiden bahseder ve XIX. yüzyılın sonlarına dayanan görüntü ve ses ilişkisinin kısa tarihini de resmetmiş olur. Devamında ise Amerikalı ve Fransız şarkıcılardan oluşan *Hold Your Horses* adlı müzik grubunun video-klibindeki resim ve sanat tarihi sanatçılarından önemli yapıtlarına yönelik yapılan göndermeler ve alıntılar üzerine çeşitli çözümlemeler yapılır. Postmodern sanatın - yapısı gereği- parçalı ve geçmiş üzerine kurduğu alıntı biçimleri, bu video-klibin *yansılama* ve *öykünme* gibi göstergelerarasılık kuramına ait kimi özelliklerine değinilir. Söz konusu klipin çözümlemelerini ayrıntılandıran yazar bu bölümün sonunda klipin; kolaj, pastiş gibi farklı tekniklerle, farklı dönemlerden farklı türlerden ve seslerden alıntılarla sanatın öyküsünün birkaç dakika içinde sunulması ve 500 yıllık bir kültürel mirası yeni bir anlama bürümesini, sanatın hem "tükütim nesnesi" haline getirilmesi hem de "sanatın evrensel olduğu" fikrini bir arada örtük olarak sunmakta olduğundan bahseder ve şöyle devam eder: "Sanatta postmodern estetiğin temel bir yöntemi olan metinlerarası (göstergelerarası) bir işlem aracılığıyla eski ve yeni sanatsal ürünler pazar ekonomisine dönük sanal birer görüntü durumuna getirilmiştir" (s. 274).

Kitabın sonuç kısmında ise; müziğin postmodern dönemde kendi içindeki ya da farklı sanatsal ürünlerdeki alışverişinin farklı tekniklerle sunulmasının yeni bir sanatsal dönemin ve estetik algının yolunu açtığı ve toplumsal olarak yeniden bir anlam yolculuğuna dönüştüğü vurgulanarak, şarkı sözlerinin de edebi metinler gibi dilin farklı işlevleriyle yeni anlamlara bürünebileceğinden söz edilir. Bu bağlamda önemli dilbilim kuramcılarında *Ronald Barthes* ve *F. Saussure* gibi isimlerin dil alanında yaptığı çözümlemelerin müzik alanında da çok katmanlı ve bütünlük arayışından uzak bir söylem alanı oluşturduğundan söz edilir. *B. Ramaut-Chavassus* yanında *Jonathan Kramer* gibi yazarların postmodern müziğin bütünlük arayışını reddettiğinden hareketle müziğin içerisindeki küçük birimlerin başlı başına birer söylem alanı olduğu vurgulanır. Ancak bu söylem müziğin üretildiği dönemden, kültürel boyuttan ve dinleyicinin onu nasıl algıladığından da asla bağımsız değildir. Film müziklerinin de bu anlamda filmin içeriğine yani söylemine güç kattığı hatta yön verdiği gibi konular üzerine bazı örnekler veren Aktulum, filmlerin anlamının müzikle açıklık kazandığını aktarır (s. 287). Alıntı kullanımının müzikteki bütünlüğü sarstığını ifade eden Aktulum, müzikal veya sözel alıntılarla/göndermelerle meydana gelen ayrışıklığın müzikteki postmodern durumun temel bir estetiği olduğunu savunur. Aktulum'un bu çalışması, müziği metinlerarasılık bağlamında -bu denli geniş çapta- ele alan önemli bir Türkçe kaynak olma özelliği taşımakla birlikte, konuya ilgi duyan müzikbilimcilerin bu alanda yapacağı çalışmalara yön vermesi ve yeni bakış açıları kazandırması bakımından da oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Aktulum, K. (2017). *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.